КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Мовні і концептуальні картини світу

Випуск 59

ISSN 2520-6397

У збірнику вміщено наукові розвідки професорів, доцентів, викладачів, аспірантів та студентів,присвячені аналізу світоглядних горизонтів сучасного мовознавства.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР

О.І. Ніка, д. філол. н., проф.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Ш.Т. Апрідонідзе (Інститут грузинської мови АН Грузії), д. філол. н., проф.; Р. Бальсис (Клайпедський університет), д. філол. н., проф.; А.І. Бєльський (Білоруський державний університет), д. філол. н., проф.; І.В. Кононенко (Варшавський університет), д. філол. н.; В.Д. Старичонок (Білоруський державний педагогічний університет ім. Максима Танка), д. філол. н., проф.; В.Б. Бурбело, д. філол. н., проф., І.О. Голубовська, д. філол. н., проф.; Н.Ю. Жлуктенко, к. філол. н., проф.; В.І. Карабан, д. філол. н., проф.; Н.Ф. Клименко, д. філол. н., проф.; Н.М. Корбозерова, д. філол. н., проф.; Г.Г. Крючков, д. філол. н., проф.; О.С. Снитко, д. філол. н., проф.; Л.І. Шевченко, д. філол. н., проф.; Л.В. Коломієць, д. філол. н., проф.; О.І. Чередниченко, д. філол. н., проф.; Г.А. Черненко, к. філол. н.

Адреса редколегії

01033, Київ-033, б-р Тараса Шевченка, 14
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут філології, тел. 239-32-58

Рекомендовано

Рекомендовано Вченою радою Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка 25.04.2017 р., протокол №9.

Зареєстровано

Міністерство юстиції України (свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 16155-4627Р від 11.12.2009 р.)
Включено до Переліку наукових фахових видань України (Наказ Міністерства освіти та науки України №1328 від 21.12.2015 р.)

Адреса видавця

04080, Україна, м.Київ-80, а/с 41
тел./фак.: (044) 227-38-48; 227-38-28

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали.

© Київський національний університет імені Тараса Шевченка, ВПЦ “Київський університет”, 2017

TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV

Linguistic and conceptual worldviews

Issue 59

ISSN 2520-6397

This collection contains scientific articles written by professors, lecturers, postgraduate and undergraduate students. These articles concern analysis of worldview perspectives of current linguistics.

EDITOR-IN-CHIEF	O.I. Nika, Dr. habil., full professor
EDITORIAL BOARD	Sh.T. Apridonidze (Academy of Sciences of Georgia, Institute of Georgian Language), Dr. habil., full prof.; R. Bal'sys (University og Klaipeda), Dr. habil., full prof.; A.I. Byel's'kyy (Belorussian State University) Dr. habil., full prof.; I.V.Kononenko (University of Warsaw), PhD.; V.D. Starychonok (Belorussian Maxim Tank State Pedagogical University), Dr. habil., full prof.; V.B. Burbello, Dr. habil., full prof.; I.O. Golubovska, Dr. habil., full prof.; N.Yu. Zhluktenko, Dr. habil., full prof.; V.I. Karaban, Dr. habil., full prof.; N.F. Klymenko, Dr. habil., full prof.; N.M. Korbozerova, Dr. habil., full prof.; G.G. Kryuchkov, Dr. habil., full prof.; O.S. Snitko, Dr. habil., full prof.; L.I. Shevchenko, Dr. habil., full prof.; L.V. Kolomiyets', Dr. habil., full prof.; O.I. Cherednichenko, Dr. habil., full prof.; H.A. Chernenko, Ph.D.
Editorial board address	01033, Kyiv-033, 14 Taras Shevchenko Avenue, Taras Shevchenko National University of Kyiv Institute of Philology, tel. (38044) 239-32-58
Recommended by	Recommended by Academic Board of Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv April 25, 2017 (Protocol №9)
Registered by	Ministry of Justice of Ukraine, certificate of the State registration KB № 16155-4627P (December 11, 2009) Included into the List of Scientific Professional Editions of Ukraine (Order of Ministry of Education and Science of Ukraine, protocol №1328, December 21, 2015)
Editor's address	04080, Ukraine, Kyiv-80, P.O.B. 41 tel./fax: (044) 227-38-48; 227-38-28

Authors of published materials are fully responsible for gathering and preciseness of published facts, quotations, economical and statistical data, proper nouns and other data. The editorial board reserves the right to shorten and edit their materials.

© Taras Shevchenko National University of Kyiv, 2017

КИЕВСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ ТАРАСА ШЕВЧЕНКО

Языковые и концептуальные картины мира

Выпуск 59

ISSN 2520-6397

Сборник содержит научные работы профессоров, доцентов, преподавателей, аспирантов и студентов, посвященные анализу мировоззренческих горизонтов современного языковедения.

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР О.И. Ника, д. филол. н., проф.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ Ш.Т. Апридонидзе (Институт грузинского языка АН Грузии), д. филол. н., проф.; Р. Бальсис (Клайпедский университет), д. филол. н., проф.; А.И. Бельский (Белорусский государственный университет), д. филол. н., проф.; И.В. Кононенко (Варшавский университет), д. филол. н.; В.Д. Старичонок (Белорусский государственный педагогический университет им. Максима Танка), д. филол. н., проф.; В.Б. Бурбело, д. филол. н, проф.; И.А. Голубовская, д. филол. н., проф.; Н.Ю. Жлуктенко, к. филол. н., проф.; В.И. Карабан, д. филол.н., проф.; Н.Ф. Клименко, д. филол. н., проф.; Н.М. Корбозерова, д. филол. н., проф.; Г.Г. Крючков, д. филол. н., проф.; Е.С. Снитко, д. филол. н., проф.; Л.И. Шевченко, д. филол. н., проф.; Л. В. Коломиец, д. филол. н., проф.; А.И. Чередниченко, д. филол. н., проф.; А.А. Черненко, к. филол. н.

Адрес редколлегии 01033, Киев-033, б-р Тараса Шевченко, 14
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Институт филологии, тел. 239-32-58

Рекомендовано Ученым советом Института филологии Киевского национального университета имени Тараса Шевченко 25.04.2017 г., протокол №9.

Зарегистрировано Министерство юстиции Украины (свидетельство о государственной регистрации КВ № 16155-4627Р от 11.12.2009 г.)
Включено в Список научных специализированных изданий Украины
(Приказ Министерства образования и науки Украины №1328 от 21.12.2015 г.)

Адрес издателя 04080, Украина, г.Киев-80, а/я 41
тел./фак.: (044) 227-38-48; 227-38-28

Авторы опубликованных материалов несут полную ответственность за подбор, точность изложенных фактов, цитат, экономико-статистических данных, имен собственных и остальной информации. Редколлегия оставляет за собой право сокращать и редактировать предоставленные материалы.

© Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, ВПЦ “Київський університет”, 2017

ЗМІСТ

Афанасьєва О.М.
ТИПОЛОГІЯ РИТУАЛІВ У КОМУНІКАТИВНІЙ ПЕРСПЕКТИВІ: КРИТЕРІЇ ВИЗНАЧЕННЯ 16
Бабире О.В.
ГЕЙМІФІКАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПЕРЕКОНАННЯ У КОНТЕКСТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ 21
Білик К.А.
КОНСОЦІАЦІЯ ЯК ТИП КОЛОСТРУКТУРИ 27
Галицька Є.А.
ВІДОБРАЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СТРАТИФІКАЦІЇ В ПАРФУМЕРНО-КОСМЕТИЧНОМУ НОМІНАТИВНОМУ РЕГІСТРІ 35
Гуменна К.О.
ПРОБЛЕМА ВІДТВОРЕННЯ АРХАЇЗМІВ ЯК ЕЛЕМЕНТІВ ЛІНГВОПОЕТИКИ ФРАНКОМОВНОГО ІСТОРИЧНОГО РОМАНУ (НА МАТЕРІАЛІ “ЛЕГЕНДИ ПРО УЛЕНШПІГЕЛЯ” ШАРЛЯ ДЕ КОСТЕРА)..... 46
Дейкун О.П.
ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ СТРАТЕГІЇ ВІДТВОРЕННЯ ЗМІСТУ АНГЛОМОВНИХ СТАТЕЙ БІ-БІ-СІ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ..... 53
Довбищенко Ф.В.
АВТОРСЬКА НАРАТИВНА СТРАТЕГІЯ В V І VI КНИГАХ “ІСТОРІЇ…” ГЕРОДІАНА..... 57
Ісаєв С.С.
ЛІКУВАЛЬНІ ВЛАСТИВОСТІ ЇЖІ У КИТАЙСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЧНІЙ КАРТИНІ СВІТУ..... 65
Карабан А.В.
УЗУСНІ КОРЕЛЯЦІЇ ПІДСИЛЮВАЛЬНИХ ЧАСТОК В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ..... 70
Карабан В.І.
РОЛЬ УЗУСУ В ПЕРЕКЛАДІ 76
Карпова К.С.
МОВНИЙ ПОРТРЕТ КУЛІНАРНОГО БЛОГЕРА..... 82
Клименко Н.Ф.
СЛОВОТВІРНІ ГНІЗДА, КОМПОЗИТОУГРУПОВАННЯ ТА ТЕМОГНІЗДА В ПРОЦЕСАХ СТРАТИФІКАЦІЇ ЛЕКСИКИ 89
Кожуховська Ю.В.
КОМПОНЕНТ МЕТА В ЛАБІРИНТОВІЙ ПОДОРОЖІ НОВОГРЕЦЬКОЇ ПОЕЗІЇ XX СТ. 98
Комарницька Т.К.
МОВНА ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ В ІЗРАЇЛЬСЬКИХ ЗМІ, ОРІЄНТОВАНИХ НА РЕПАТРІАНТІВ (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ “КОЛЬ А-ШАРОН” І “ВЕРСІЯ-НЬЮЗ”) 103

Комісаров К.Ю.
ГОЛОВНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНО-ОЦІННОЇ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ДІЙСНОСТІ НА СЛОВОТВІРНОМУ РІВНІ ЯПОНСЬКОЇ МОВИ 110
Корнієць К.А.
ПУРИСТИЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ В СУЧАСНІЙ МОВНІЙ ПОЛІТИЦІ ТУРЕЧЧИНИ 117
Кравченко Л.О., Сюсюрченко М.А.
ПАРТІОНІМИ УКРАЇНИ (СТРУКТУРНИЙ І ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТИ) 122
Кучеренко А.О.
АРАБСЬКИЙ МЕДІАДИСКУРС У СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ І МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ 128
Лабенко О.А.
ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ “ХИБНИХ ДРУЗІВ ПЕРЕКЛАДАЧА” У ФРАНЦУЗЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ 135
Литовченко Д.
АСПЕКТИ СТЕРЕОТИПІЗАЦІЇ МУСУЛЬМАН У МЕДІАДЖЕРЕЛАХ СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ ТА ПІВНІЧНОЇ ІРЛАНДІЇ 140
Музика М.В.
ПАРЕМІЯ ЯК ОДИНИЦЯ МОВНОЇ СВІДОМОСТІ ЛЮДИНИ (НА МАТЕРІАЛІ АСОЦІАТИВНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ) 148
Невойт В.І.
РОСІЙСЬКИЙ ЗАЙМЕННИК “САМ” ТА ЙОГО ПОХІДНІ 154
Охріменко В.І.
ВІДНОШЕННЯ У СИСТЕМІ МОДАЛЬНИХ ОПЕРАТОРІВ КОГНІТИВНО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ ДОСТОВІРНОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ ІТАЛІЙСЬКОЇ МОВИ) 160
Прожогіна І.М.
ПРОБЛЕМИ ПОСТАНОВКИ РОСІЙСЬКОЇ ВИМОВИ НОСІЯМ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ 167
Радчук В.Д.
АМЕРИКА – СВІТОВІ: ЧИТАЙТЕ ПАВЛИЧКА! 173
Сайко М.А.
ЗМІСТ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МЕДИЧНОГО ПЕРЕКЛАДАЧА 179
Семенко С.М.
КАНОНІЧНІ ТЕКСТИ ТЕНРІЙСЬКОЇ РЕЛІГІЇ ЯК ДЖЕРЕЛО ЯПОНСЬКОЇ МОВИ СЕРЕДИНИ XIX СТ. У ЇЇ КАНСАЙСЬКОМУ ВАРІАНТІ 185
Синявська О.Є.
ПРАГМАТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СИМВОЛІЧНИХ КОМЕРЦІЙНИХ НОМІНАЦІЙ XIX-XXI СТОЛІТЬ 194
Сівков І.В.
КОНЦЕПТ “РЕСПУБЛІКАНІЗМ” ТА ЙОГО ВЕРБАЛІЗАЦІЯ У ТЕКСТАХ КОНСТИТУЦІЙ АРАБСЬКИХ КРАЇН 199

Смашнюк О.І.
СЛЕНГ У КОМУНІКАТИВНІЙ СИТУАЦІЇ “ЛАЙКА” В ЕМОЦІЙНОМУ СПОНТАННОМУ МОВЛЕННІ (НА МАТЕРІАЛІ БРИТАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО КОРПУСУ) 205
Фокін С.Б.
ДВОМОВНІ ПЕРЕКЛАДНІ СЛОВНИКИ: ПРИЧИНИ НЕДОСКОНАЛОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ОПТИМІЗАЦІЇ 214
Чеботарьова А.
МНОЖИННІСТЬ ПРОЧИТАННЯ ТРАГЕДІЇ В. ШЕКСПІРА “РОМЕО ТА ДЖУЛЬЄТТА” В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ: СЕМІОТИЧНИЙ ПІДХІД 221

CONTENT

Afanasieva O.M.
TYPOLOGY OF RITUALS IN THE COMMUNICATIVE PERSPECTIVE: CRITERIA AND DEFINITIONS 16
Babyre O.V.
GAMIFICATION AS AN INSTRUMENT OF PERSUASION IN ENVIRONMENTAL CULTURE 21
Bilyk K.A.
CONSOCIATION AS A TYPE OF COLLOSTRUCTURE 27
Galitska E.A.
SOCIAL STRATIFICATION REFLECTION IN A PERFUME AND COSMETIC NAMING REGISTER 35
Humenna K.O.
REPRESENTATION OF ARCHAISMS AS AN ELEMENT OF LINGUO-POETICS OF A FRANCOPHONE HISTORICAL NOVEL (BASED ON "LEGEND OF EULENSPIEGEL" BY CHARLES DE COSTER) 46
Deykun O.P.
TRANSLATION STRATEGIES FOR THE CONTENT REPRODUCTION OF THE BBC ENGLISH ARTICLES IN UKRAINIAN LANGUAGE 53
Dovbyshchenko F.
THE AUTHORIAL NARRATIVE STRATEGY IN THE BOOKS V AND VI OF HERODIAN'S "HISTORY OF THE ROMAN EMPIRE" 57
Isayev S.
MEDICINAL PROPERTIES OF FOOD IN CHINESE PHRASEOLOGICAL PICTURE OF THE WORLD 65
Karaban A.V.
LANGUAGE USAGE CORRELATIONS FOR INTENSIFYING PARTICLES IN UKRAINIAN AND ENGLISH 70
Karaban V.I.
THE ROLE OF COMMON LANGUAGE USAGE IN TRANSLATION 76
Karpova K.
VERBAL PORTRAIT OF A FOOD BLOGGER 82
Klymenko N.F.
FAMILIES OF WORDS, COMPOSITE FORMATIONS AND THEMATIC FAMILIES OF WORDS IN PROCESSES OF VOCABULARY STRATIFICATION 89
Kozhukhovska Y.V.
COMPONENT GOAL IN THE LABYRINTH JOURNEY IN MODERN GREEK POETRY OF THE XX CENTURY 98
Komarnytska T. K.
THE LINGUISTIC INTERFERENCE IN ISRAELI MASS-MEDIA FOR REPATRIATED (BASING ON THE EXAMPLE OF THE MAGAZINES "KOL A-SHARON" AND "VERSIYA-NEWS") 103

Korniyets K.A.
PURIST TENDENCIES IN THE MODERN LINGUISTIC POLICY OF TURKEY 110
Kravchenko L.O.
ARTIONYMS OF UKRAINE (STRUCTURAL AND LEXICO-SEMANTIC ASPECTS) 117
Kucherenko A.A.
ARABIC MEDIA DISCOURSE IN MODERN LINGUSTIC AND INTERDISCIPLINARY STUDIES 122
Labenko O.A.
PROBLEMS OF TRANSLATION OF THE "FALSE FRIENDS OF TRANSLATOR" IN FRENCH AND UKRAINIAN LANGUAGES 128
Lytovchenko D.
ASPECTS OF MUSLIM STEREOTYPING IN THE MEDIA OF THE GREAT BRITAIN AND NORTHERN IRELAND 135
Muzyka M.V.
PAREMIA AS A UNIT OF LANGUAGE CONSCIOUSNESS OF THE HUMAN (ON THE MATERIAL OF ASSOCIATIVE EXPERIMENT) 148
Nevoit V.I.
RUSSIAN PRONOUN "CAM" AND ITS DERIVATIVES 154
Okhrimenko V.I.
RELATIONS IN THE SYSTEM OF MODAL OPERATORS OF THE COGNITIVE-SEMANTIC FIELD OF TRUSTWORTHINESS 160
Prozhogina I.M.
PROBLEMS OF RUSSIAN PRONUNCIATION TRAINING FOR CHINESE STUDENTS 167
Radchuk V.
AMERICA APPEALS TO THE WORLD: READ PAVLYCHKO (BASED ON THE NOVEL "THE HOLY TERRORS") 173
Saiko M.A.
THE CONTENT OF TERMINOLOGICAL COMPETENCE OF A MEDICAL TRANSLATOR 179
Semenko S.
CANONICAL TENRIKYO TEXTS AS A SOURCE OF KANSAI DIALECT OF THE JAPANESE LANGUAGE IN THE MID-19TH CENTURY 185
Syniavska O.E.
PRAGMATIC POTENTIAL OF SYMBOLIC COMMERCIAL NOMINATIONS IN XIX-XXI CENTURIES 174
Sivkov I.V.
THE CONCEPT "REPUBLICANISM" AND ITS VERBALIZATION IN THE TEXTS OF CONSTITUTIONS OF ARABIC COUNTRIES 199

Smashniuk O.I.
SLANG IN COMMUNICATIVE SITUATION "SWEARING" IN EMOTIONAL SPONTANEOUS SPEECH (ON THE BASIS OF THE BRITISH NATIONAL CORPUS) 205
Fokin S.B.
BILINGUAL DICTIONARIES: REASONS OF DEFICIENCY AND PERPECTIVES OF OPTIMIZATION 214
Chebotaryova A.
THE PLURALITY OF THE SHAKESPEARE'S TRAGEDY "ROMEO AND JULIET" IN UKRAINIAN TRANSLATIONS: A SEMIOTIC APPROACH 221

СОДЕРЖАНИЕ

Афанасьева О.Н.
ТИПОЛОГИЯ РИТУАЛОВ В КОММУНИКАТИВНОЙ ПЕРСПЕКТИВЕ: КРИТЕРИИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ 16
Бабырэ Е.В.
ГЕЙМИФИКАЦИЯ КАК ИНСТРУМЕНТ УБЕЖДЕНИЯ В КОНТЕКСТЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ 21
Билык К.А.
КОНСОЦИАЦИЯ КАК ТИП КОЛЛОСТРУКТУРЫ 27
Галицкая Е.А.
ОТОБРАЖЕНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ СТРАТИФИКАЦИИ В ПАРФЮМЕРНО-КОСМЕТИЧЕСКОМ НОМИНАТИВНОМ РЕГИСТРЕ 35
Гуменная К.О.
ПРОБЛЕМА ВОСПРОИЗВЕДЕНИЯ АРХАИЗМОВ КАК ЭЛЕМЕНТОВ ЛИНГВОПОЭТИКИ ФРАНКОЯЗЫЧНОГО ИСТОРИЧЕСКОГО РОМАНА (НА МАТЕРИАЛЕ “ЛЕГЕНДЫ ОБ УЛЕНШПИГЕЛЕ” ШАРЛЯ ДЕ КОСТЕРА) 46
Дейкун А.П.
ПЕРЕВОДЧЕСКИЕ СТРАТЕГИИ ВОСПРОИЗВЕДЕНИЯ СОДЕРЖАНИЯ АНГЛОЯЗЫЧНЫХ СТАТЕЙ БИ-БИ-СИ НА УКРАИНСКОМ ЯЗЫКЕ 53
Довбищенко Ф.В.
АВТОРСКАЯ НАРРАТИВНАЯ СТРАТЕГИЯ В V И VI КНИГАХ “ИСТОРИИ…” ГЕРОДИАНА 57
Исаев С.С.
ЛЕЧЕБНЫЕ СВОЙСТВА ПИЩИ В КИТАЙСКОЙ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКОЙ КАРТИНЕ МИРА 65
Карабан А.В.
УЗУСНЫЕ КОРРЕЛЯЦИИ УСИЛИТЕЛЬНЫХ ЧАСТИЦ В УКРАИНСКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ 70
Карабан В.И.
РОЛЬ УЗУСА В ПЕРЕВОДЕ 76
Карпова Е.С.
ЯЗЫКОВОЙ ПОРТРЕТ КУЛИНАРНОГО БЛОГГЕРА 82
Клименко Н.Ф.
СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ГНЁЗДА, КОМПОЗИТООБРАЗОВАНИЯ И ТЕМОГНЕЗДА В ПРОЦЕССАХ СТРАТИФИКАЦИИ ЛЕКСИКИ 89
Кожуховская Ю.В.
КОМПОНЕНТ ЦЕЛЬ В ПУТЕШЕСТВИИ ПО ТРАЕКТОРИИ ЛАБИРИНТА В НОВОГРЕЧЕСКОЙ ПОЭЗИИ XX ВЕКА 98
Комиссаров К.Ю.
ОСНОВНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ЭМОЦИОНАЛЬНО-ОЦЕНОЧНОЙ КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИИ ДЕЙСТВИТЕЛЬНОСТИ НА СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНОМ УРОВНЕ ЯПОНСКОГО ЯЗЫКА 110

Корниец К.А.
ПУРИСТИЧЕСКИЕ ТЕНДЕНЦИИ В СОВРЕМЕННОЙ ЯЗЫКОВОЙ ПОЛИТИКЕ ТУРЦИИ 117
Кравченко Л.А., Сюсюрченко М.А.
ПАРТИОНИМЫ УКРАИНЫ (СТРУКТУРНЫЙ И ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЙ АСПЕКТЫ) 122
Кучеренко А.А.
АРАБСКИЙ МЕДИАДИСКУРС В СОВРЕМЕННЫХ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ И МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫХ ИССЛЕДОВАНИЯХ 128
Лабенко О.А.
ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА “ЛОЖНЫХ ДРУЗЕЙ ПЕРЕВОДЧИКА” ВО ФРАНЦУЗСКОМ И УКРАИНСКОМ ЯЗЫКАХ 135
Литовченко Д.
АСПЕКТЫ СТЕРЕОТИПИЗАЦИИ МУСУЛЬМАН В МЕДИАИСТОЧНИКАХ ВЕЛИКОБРИТАНИИ И СЕВЕРНОЙ ИРЛАНДИИ 140
Музыка М.В.
ПАРЕМИЯ КАК ЕДИНИЦА ЯЗЫКОВОГО СОЗНАНИЯ ЧЕЛОВЕКА (НА МАТЕРИАЛЕ АССОЦИАТИВНОГО ЭКСПЕРИМЕНТА) 148
Невойт В.И.
РУССКОЕ МЕСТОИМЕНИЕ “САМ” И ЕГО ПРОИЗВОДНЫЕ 154
Охрименко В.И.
ОТНОШЕНИЯ В СИСТЕМЕ МОДАЛЬНЫХ ОПЕРАТОРОВ КОГНИТИВНО-СЕМАНТИЧЕСКОГО ПОЛЯ ДОСТОВЕРНОСТИ (НА МАТЕРИАЛЕ ИТАЛЬЯНСКОГО ЯЗЫКА) 160
Прожогина И.М.
ПРОБЛЕМЫ ПОСТАНОВКИ РУССКОГО ПРОИЗНОШЕНИЯ НОСИТЕЛЯМ КИТАЙСКОГО ЯЗЫКА 167
Радчук В.Д.
АМЕРИКА – МИРУ: ЧИТАЙТЕ ПАВЛЫЧКО! 173
Сайко М.А.
СОДЕРЖАНИЕ ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ МЕДИЦИНСКОГО ПЕРЕВОДЧИКА 179
Семенко С.М.
КАНОНИЧЕСКИЕ ТЕКСТЫ ТЭНРИЙСКОЙ РЕЛИГИИ КАК ИСТОЧНИК ЯПОНСКОГО ЯЗЫКА СЕРЕДИНЫ XIX В. В ЕГО КАНСАЙСКОМ ВАРИАНТЕ 185
Синявская О.Е.
ПРАГМАТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ СИМВОЛИЧЕСКИХ КОММЕРЧЕСКИХ НОМИНАЦИЙ XIX–XXI ВЕКОВ 194
Сивков И.В.
КОНЦЕПТ “РЕСПУБЛИКАНИЗМ” И ЕГО ВЕРБАЛИЗАЦИЯ В ТЕКСТАХ КОНСТИТУЦИЙ АРАБСКИХ СТРАН 199

Смашнюк О.И.
СЛЕНГ В КОММУНИКАТИВНОЙ СИТУАЦИИ “БРАНЬ” В ЭМОЦИОНАЛЬНОЙ СПОНТАННОЙ РЕЧИ (НА МАТЕРИАЛЕ БРИТАНСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО КОРПУСА) 205
Фокин С.Б.
ДВУЯЗЫЧНЫЕ ПЕРЕВОДНЫЕ СЛОВАРИ: ПРИЧИНЫ НЕСОВЕРШЕНСТВА И ПРИЧИНЫ ОПТИМИЗАЦИИ 214
Чеботарева А.
МНОЖЕСТВЕННОСТЬ ПРОЧТЕНИЯ ТРАГЕДИИ В. ШЕКСПИРА “РОМЕО И ДЖУЛЬЕТТА” В УКРАИНСКИХ ПЕРЕВОДАХ: СЕМИОТИЧЕСКИЙ ПОДХОД 221

УДК 811.111:316.77

Афанасьєва О.М., к. філол. н., докторант
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ТИПОЛОГІЯ РИТУАЛІВ У КОМУНІКАТИВНІЙ ПЕРСПЕКТИВІ: КРИТЕРІЇ ВИЗНАЧЕННЯ

Статтю присвячено виділенню та опису основних критеріїв виокремлення та типологізації ритуалізованих форм комунікації. Розглядаються такі критерії ритуалізації комунікативного процесу, як конструювання особливої реальності, наділення, екологізація, виокремлення, (над)агентивність, модалізація, інтерактивність, метакомунікативність.

Ключові слова: *комунікація, ритуал, типологія, критерії, цілеспрямування, лінгвопрагматика.*

Вивчення комунікації в різних формах її функціонування є наразі одним із найбільш *актуальних* питань сучасного мовознавства. У процесі комунікації особлива роль належить ритуалізованим формам спілкування, які посідають надзвичайно важливе місце як безпосередньо у спілкуванні, так і в організації суспільного життя загалом (див. зокрема праці Дж. Карея, Е. Гофмана, Е. Ліча).

Аналіз комунікативного процесу під кутом зору його ритуалізації ставить перед дослідниками низку питань, серед яких визначення типів ритуалу з огляду на їх комунікативну будову. У цій статті пропонується встановити критерії типологізації ритуалів за їх комунікативними складовими, що і складає її основну *мету*. Ці критерії досі не були *об'єктом* спеціального вивчення, а їх прагмакомунікативний опис – *предметом* аналізу, що визначає *наукову новизну* цієї розвідки. Представлені в цій статті теоретичні узагальнення спираються на опрацювання ритуалознавчих студій в галузі теорії комунікації, антропології, соціології, прагмалінгвістики та лінгвопрагматичний аналіз англомовних ритуалізованих комунікативних практик. У нашому дослідженні ми спиралися у першу чергу на склад компонентів у загальній структурі комунікації, як їх описували та представляли у розроблених ними комунікативних моделях такі дослідники, як К. Шеннон, У. Вівер, Ч. Осгуд, У. Шрамм, Д. Берло, М. і Дж. Райлі, Г. Малецке та ін. До них відносяться комунікативні актори (адресант / адресат), повідомлення, код, канал, комунікативна ситуація, контекст. Ці базові компоненти доповнюються такими прагмакомунікативними складниками, як мета комунікації, її вплив, інтерактивний характер комунікативного процесу, принципи його регулювання, комунікативні стратегії і т.п. (Г. Лассвел, Дж. Гумперц, Г.П. Грайс, Р. Лакофф, К. Кербра-Орекккйоні та ін.).

Головним комунікативним критерієм типологізації ритуалізованих форм комунікації є мета спілкування, яка є складною, багатоступеневою і зумовлює конфігурацію та прагмакомунікативне навантаження основних компонентів комунікативної структури. З нашого погляду, основним спрямуванням комунікативного процесу, яке надає йому ознак ритуалізованості, є *конструювання особливої реальності*, складові якої

наділяються особливими ознаками і виконують особливі функції. Ця головна мета випливає з основної телеологічної настанови, а саме вирішення значущої для життєдіяльності спільноти чи індивіда *проблеми*. *Наділення* особливим характером такої комунікативно сконструйованої реальності та її складових стає важливим аспектом комунікативного цілеспрямування ритуалу. Воно полягає передусім у кореляції сакрального і профанного як смислів, які формуються в такому спілкуванні, а також ролей та функцій, якими наділяються її учасники.

Іншим аспектом є *екологізація* комунікативної ситуації, а саме способи її вписування до певного контексту та взаємодії з ним. Створення такого контексту, формування його елементів або використання існуючих форматів контекстуалізації утворює шкалу від максимально до мінімально ритуалізованих форм комунікації. Крім того, домінантний тип контекстуальної обумовленості (космологічний, природний, суспільний, мікросоціальний і т.п.) може слугувати критерієм для виділення тих чи інших типів ритуалів.

Важливим критерієм ритуалізації є *делімітованість* комунікативної ситуації та її складових частин. Слід зазначити, що ритуалізація комунікативної ситуації починається на рівні її форматування, а саме *виокремлення* певної ситуації спілкування з-поміж інших, встановлення межі між спеціально сконструйованою комунікативною реальністю ритуалу та іншими практиками. Таке виокремлення є базовою делімітаційною ознакою ритуалізованого спілкування. *Делімітація, виокремлення* і *визначеність* є необхідними для встановлення певної системи відношень, формування певних конфігурацій функцій і ролей комунікативних акторів. Виокремлення певних типів ритуалізованих комунікативних ситуацій відбувається в рамках відповідних інституційних практик, наприклад, релігійної чи політичної. Ознаками таких делімітованих ситуацій є зокрема їх *фіксованість* в часі і просторі, визначеність учасників, періодичність. Крім того, зазначені вище розмежувальні ознаки формують такі визначальні для ритуалізованої комунікації смисли, як *виокремлення* певної групи чи індивіда, *включення / виключення* в межах відповідної спільноти в рамках опозиційних відношень *Ми / Вони*, *Я / Інший*.

У власне комунікативному плані метою ритуалізованих форм спілкування всередині конструйованої таким чином реальності є спрямування загально комунікативної мети *спонукання* (у діяльнісному, когнітивному, морально-етичному аспектах) до модусів, властивих саме ритуалізованій реальності. До них відносяться передусім *волітивність*, *дезидеративність, промісивність*. Крім того, ритуал особливим чином актуалізує *інтерактивний* характер спілкування, виділяючи глибинні смисли *обміну, надання, дарування*.

Критерії визначеності і наділення особливими ознаками і функціями стосуються передусім комунікантів, їх ролей та відносин. Виходячи з цього, ритуали можуть бути класифіковані передусім за *типом комунікативних акторів* (адресанта / адресата). Окрім таких загальних характеристик адресанта й адресата, як *індивідуальний / колективний, реальний (присутній) / потенційний (віртуальний),* у даному випадку необхідно взяти до уваги ознаку *людської / (не)надлюдської* агентивності, яка відіграє визначальну роль у формуванні власне ритуалізованих форм комунікації. Слід зазначити,

що питання формування надприродної агентивності у різних культурах розглядається сучасними дослідниками, такими як К. Алкорта, Д. Баррет, Д. Берінг, П. Буайє, Д. Бальбуліа, С. Гутрі, С. Етран та ін., переважно з психокогнітивного погляду.

Ми розглядаємо ознаку *(не)надлюдської агентивності* у широкому плані, як наділення комунікативного актора властивостями, які передусім виявляються у можливостях діяльності, не притаманних людині. До таких властивостей слід віднести передусім часткову чи цілковиту відсутність *обмежень* щодо основних цілеформувальних параметрів комунікації, а саме *психокогнітивних, морально-етичних, діяльнісних.* Це виявляється в таких ознаках:

- всеприсутність комунікативного актора або необмежена можливість присутності в певному місці;
- необмеженість в часі, надчасовість, позачасовість тощо;
- необмежені когнітивні властивості, зокрема інформованість щодо певного стану речей, особи чи групи осіб, їх дій, намірів тощо;
- абсолютна чи принаймні вища за людську інституційна здатність (зокрема щодо встановлення морально-етичних цінностей, інститутів влади);
- надлюдські можливості впливу як на людину, так і на інші живі і неживі об'єкти, ситуації, явища тощо;
- створення нового чи перетворення існуючого стану речей;
- надання певних властивостей, благ і т.п. живим істотам, неживим об'єктам тощо.

Спілкування з надлюдським агентом може набувати різних форм – від безпосередньо спрямованих до нього у культово-релігійних ритуалах, до звернення до такого агента як "третього" учасника комунікативної ситуації, свого роду референта, арбітра, сили, агентивності взагалі, що має уможливити здійснення мети комунікації у різних суспільно значущих чи побутових ритуалізованих формах спілкування. Як зазначає Р. Сосіс, "коли індивіди звертаються до богів, вони, звичайно, намагаються "комунікувати" з цими надприродними агентами, проте, щоб зрозуміти тиск селекції на формування молитви та інших видів релігійної поведінки, розрізнювальних позначок та заборон, слід зауважити, що основними комунікантами виступають не божества, а інші члени конгрегації" [4, с. 63]. З погляду М. Россано, основні ознаки релігії є надприродним поширенням суспільного життя людей, а уявлення про надприродних є не такими, що виходять із досвіду, а реляційними [2].

Вітання, побажання, формули ввічливості залучають надлюдську агентивність у різного роду модальних формах, за допомогою яких формується "інша" реальність зі своїми специфічними параметрами. До них відноситься часова перспектива, яка включає невизначене майбутнє, а також над- чи позачасовість ("узагалі", "завжди") чи "іншочасовість" – "у певний можливий момент".

Крім того, особа, до якої звернено такі повідомлення, наділяється певними винятковими якостями. У формулах ввічливості, наприклад, вибаченнях, це може виражатись як розбудова соціокомунікативної ієрархії на основі певної гіперболізації позитивної оцінки адресата (часто імпліцитної) та негативної – адресанта. Така валоризація надає адресату винятковості, що зближує його з власне надлюдським

агентом. Сама агентивність виявляється здебільшого імпліцитно, як деяка сила, яка персоніфікує, надає граматичної суб'єктності та діяльнісних ознак неживим об'єктам чи явищам, перетворює їх, виявляється через них.

У такий спосіб надлюдська агентивність включається до світських комунікативних форматів і медіатизує людські стосунки, відношення з довкіллям, переважно в напрямку їх гармонізації, співпраці між акторами. Ці характеристики агентивності визначають і мету комунікативної взаємодії – прохання (або погрозу) щодо здійснення бажання.

Іншим аспектом такої комунікації є її *медіатизований* характер. Наявність *медіатора* (*медіа*), який забезпечує спілкування між надлюдськими агентами (чи агентивністю) і реальними комунікативними акторами характеризує як релігійні, так і світські ритуали. Особливу роль у сучасному світі відграють ЗМІ як медіатор головних суспільних процесів, що породжує нові ритуалізовані форми медійної комунікації.

Особливими моментами залучення надлюдської агентивності є ритуально позначені події, такі як ритуали переходу (хрестини, завершення навчання, весілля, відзнаки і нагороди і т.п.), циклічні та комеморативні ритуали (день народження, річниця, національне свято). Особливу роль відіграють форми окличності, привернення уваги, звертання, які тісно пов'язано з ситуаціями вітання.

Виходячи з вищенаведених критеріїв, до основних груп ритуалізованих комунікативних практик слід віднести гармонізувальні (кооперативні, адаптаційні), змагальні (конфліктогенні) та прописово-інституційні. Так, агентивність може стосуватися певної моделі, ідеалу, до яких прагнуть комуніканти, спільнота. Вони виступають як набір ознак, які втілюються у конкретні образи – предків, традицій, звичаїв, уявного стану речей, колективного ідеалізованого образу групи, її представників, влади, умов для належної життєдіяльності, гармонізації з довкіллям тощо. Такий віртуальний агент є пов'язаним з модальністю волевиявлення, надії, (по)бажання (удачі, здоров'я, щастя, добробуту, здійснення бажань, доброго дня і т.п.). Чутливими компонентами втілення гармонізувальної агентивності є природні та надприродні об'єкти і сили, соціум, родина.

Антиномічним аспектом є змагальність, виключення чужого, боротьба за певні блага, матеріальні і символічні, що виражається в ритуалізованих формах погрози, виклику, образи, поєдинку тощо (наприклад, спортивні та інші змагання, змагання *"sounds",* аналізовані В. Лабовом [1, с. 297-353]). Чутливими компонентами втілення конфліктогенної агентивності є родина, гендерні ознаки, людське / тваринне.

У своїй основній інституційній функції ритуалізація слугує цілям виокремлення груп чи індивідів, структурування суспільства, нормотворення [3], регламентації, що найяскравіше виявляється в юридичній, військовій, дипломатичній сферах. При цьому сама спільнота чи її певна частина сублімується у надагента, іменем якого проголошуються певні норми.

Слід зазначити, що ритуалізовані форми комунікації відзначаються також *спеціальними моделями* поведінки, використанням *спеціальних мовних та інших семіотичних субкодів*. Їм властиве метакомунікативне навантаження, адже сам процес ритуалізованої комунікації набуває власної значущості.

Отже, до основних критеріїв виділення і типологізації ритуалізованих форм комунікації слід віднести:

- конструювальність (створення спеціальної реальності) або включення її чи її елементів до певної комунікативної ситуації;
- наділення особливими ознаками, значенням, смислом (у кореляції сакрального і профанного);
- екологізацію – способи вписування і референції до контексту;
- делімітацію / виокремлення;
- визначеність та фіксованість;
- спонукальність у модусах дезидеративності, волітивності, прописовості, промісивності, пермісивності;
- інтерактивність як обмін, надання, дарування;
- надагентивність та медіатизацію;
- метакомунікативність гармонізаційних, конфліктогенних та прописово-інституційних практик

Наявність цих ознак, їх домінантна чи прихована (послаблена) роль можуть слугувати критеріями для:

1) розрізнення ритуалізованих і неритуалізованих форм комунікації;
2) визначення ступеня ритуалізації комунікативного формату;
3) виділення видів ритуалізації комунікативної ситуації.

Перспективою подальших досліджень вважаємо застосування визначених у цій роботі критеріїв до детальної типологізації англомовних ритуалізованих комунікативних практик за їх основними лінгвопрагматичними ознаками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Labov W.* Language in the Inner City. Studies in the Black English Vernacular / William Labov. – University of Pensylvania Press, 1972. – 440 p. 2. *Rossano M.J.* Supernaturalizing Social Life Religion and the Evolution of Human Cooperation / Matt J. Rossano // HumanNature. – 2007. – № 18 (3). – P.272-294. – Режим доступу від 24.02.2017: https://www2.southeastern.edu/Academics/Faculty/mrossano/recentpubs/super_proofs.pdf 3.*Rossano M.J.* The essential role of ritual in the transmission and reinforcement of social norms / Matt J. Rossano // Psychological Bulletin. – 2012. – № 138 (3). – P.529-549. 4. *Sosis R.* Religious Behaviors, Badges, and Bans: Signaling Theory and the Evolution of Religion / Richard Sosis. – In : Where God and Science Meet. – Vol. 1. Evolution, Genes, and the Religious Brain. – Praeger Publishers, 2006. – P. 61-86.

Стаття надійшла до редакції 5 квітня 2017 р.

Афанасьева О.Н., к. филол. н., докторант,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

ТИПОЛОГИЯ РИТУАЛОВ В КОММУНИКАТИВНОЙ ПЕРСПЕКТИВЕ: КРИТЕРИИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ

Статья посвящена выделению и описанию основных критериев размежевания и типологизации ритуализованных форм коммуникации. Рассматриваются такие критерии ритуализации коммуникативного процесса, как конструирование особой реальности, наделение, экологизация, выделение, (над)агентивность, модализация, интерактивность, метакоммуникативность.

Ключевые слова: *коммуникация, ритуал, типология, критерии, целенаправленность, лингвопрагматика.*

Afanasieva O.M., PhD., Postdoctoral student
Taras Shevchenko National University of Kyiv

TYPOLOGY OF RITUALS IN THE COMMUNICATIVE PERSPECTIVE: CRITERIA AND DEFINITIONS

The article is devoted to the identification and description of the main criteria for delimitation and classification of ritualized forms of communication. We consider such criteria for ritualization of communicative process as a construction of a special reality, endowment, ecologization, isolation, (super)agency, modalization, interactivity, metacommunication.

Keywords: *communication, ritual, typology, criteria, purposefulness, linguopragmatics.*

УДК 811.11’42=111

Бабире О.В., к. філол. н., асист.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ГЕЙМІФІКАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПЕРЕКОНАННЯ У КОНТЕКСТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Стаття присвячена поняттю гейміфікації і її ролі у процесі впливу на адресата повідомлення. Елементи гри аналізуються у контексті екологічної культури на матеріалі комп’ютерних програм на екотематику. Особлива увага приділяється гейміфікації на рівні окремих лексичних одиниць і персуазивних стратегій.

Ключові слова: *гейміфікація, персуазивність, екологічна культура, персуазивна стратегія, візуалізація.*

Особливості мовознавчих досліджень XXI ст. все частіше стають яскравим свідченням того, що сучасна лінгвістична наука продовжує йти шляхом від “чистої”, “іманентної” лінгвістики до лінгвістики як “відкритої системи”, яка вільно інтегрується з іншими галузями людських знань. Поява нових лінгвістичних напрямів обумовлюється новими реаліями життя (комп’ютерна лінгвістика, корпусна лінгвістика,

Інтернет-лінгвістика), зближенням мовознавства з іншими науками (еколінгвістика, сугестивна лінгвістика, паралінгвістика), усвідомленням значимості для мови окремих факторів (гендерна лінгвістика, політична лінгвістика, юридична лінгвістика). Така своєрідна наукова поліфонія сприяє зближенню лінгвістичних знань із реальним об'єктом – мовою у її функціонуванні в глобалізованому, інформаційному, електронному світові, який вражає новими віяннями часу.

Серед останніх тенденцій сучасного життя і ведення бізнесу, зокрема, особливої популярності набуває "використання елементів гри у неігровому контексті" – **гейміфікація** [1]. Незважаючи на те, що це поняття виникло в межах біхевіоризму та маркетингу, елементи гри сьогодні використовуються у соціальних медіа, мобільних додатках на різну тематику та у віртуальному світі загалом. Осторонь не залишаються і компанії, що використовують гейміфікацію у своїх маркетингових ініціативах. Однією з найвідоміших компаній із елементами гри, що пропагують сталий розвиток, залишається ініціатива корпорації "Volkswagen" у 2009 році під назвою "The Fun Theory", в межах якої проводилися такі заходи, як "World's Deepest Bin" і "Bottle-Bank Arcade". З такою ж метою – заохотити людей вести екологічно дружній спосіб життя, "Toyota" розробила додаток "A Glass of Water" (2012), "Volvo" – "Commute Greener" (2012). Суть гри "Vampire Hunter" (2014), наприклад, полягає в тому, що офісні працівники на роботі "полюють" на "енергетичних вампірів" (тих, хто залишає увімкненим світло або не використовує енергозберігаючі лампи), фотографують їх і публікують знімки в соціальних мережах.

Якщо вірити Дж. Макгонігел, автору книги "Reality is Broken: Why Games Make Us Better and How They Can Change the World", "гейміфікація – це те, що може врятувати світ завдяки своєму потенціалу стимулювати бажану поведінку" [8, с. 15]. Застосування ігрових елементів дозволяє зацікавити потенційного користувача, утримати його увагу і спровокувати певні дії. Гейміфікація використовується як набір мотиваційних технік, що мають на меті надихнути і навіяти певні думки. Така мета зближує гейміфікацію з мистецтвом переконання – риторикою – та її сучасним відгалудженням – візуальною риторикою, яка, за словами Ч. Хілла, спирається більше на емоційну реакцію, аніж на логічний хід думок [6, с. 22]. Сьогодні, в еру інформаційних технологій, гейміфікація як інструмент переконання тісно пов'язана з комп'ютерами, які є не просто пасивними засобами переконання (на відміну від традиційного телебачення), а "інтерактивними і діючими на випередження системами переконання" [3, с. 226]. Таке бачення комп'ютерів дозволило з'явитися новому міждисциплінарному напрямку досліджень – персуазивній технології (persuasion technology), яку Б. Фогг визначає як "будь-яку інтерактивну комп'ютерну систему, створену з метою змінити ставлення або поведінку людей" [4, с. 12]. За своєю суттю гейміфікація володіє значним персуазивним потенціалом завдяки поєднанню ігрових прийомів і принципів персуазивної технології.

У своїй щорічній доповіді "State of Green Business 2016" відома американська організація "GreenBiz" назвала гейміфікацію одним із найважливіших трендів розвитку сталого бізнесу (sustainable business), зазначаючи, що "ігрові прийоми все частіше використовуються компаніями, щоб заохотити споживачів робити хороший,

“зелений” вибір” [7]. У межах екологічної культури гейміфікацію можна розглядати як інструмент заохочення проекологічної поведінки, особливістю якого є використання ігрових стратегій (постановка цілей, моделювання, порівняння з іншими гравцями, нагородження переможців) і засобів персуазивної технології (індивідуалізація/персоналізація, інтерактивність, стимулювання інтересу). З суто лінгвістичної точки зору, цікавою є гра творців програм зі словами, які вони використовують, щоб привернути увагу споживачів.

Розглянувши майже 100 комп’ютерних програм на екотематику, які містять елементи гри, можна побачити, що гра починається вже з їхніх назв. Назви часто містять імператив як засіб актуалізації спонукальної модальності: Green me!, Greenit!, Eat local!, Save the Park!, Reach for the sun!, Stop Disasters, Pack for a Purpose, GiveO2!, Slam City Oracles. Можна помітити вживання ігрової лексики, яка ніби кидає виклик потенційним “гравцям”: Eco-Dice, WolfQuest, Cloud Chasers – Journey of Hope, Light Bulb Finder, The Riverbed: an Eco-Noir Mystery, SimCityEDU: Pollution Challenge. Орієнтація на екологію традиційно реалізується за допомогою афективів – слів-класифікаторів, які у світлі парадигми сталого еколого-економічного розвитку викликають однозначну реакцію у реципієнтів повідомлення. Використання екомаркованої лексики як з позитивною, так і негативною конотацією є засобом підсилення прагматичного впливу повідомлення, наприклад:

- Bioharmonious, GreenMeter, ShopGreen, One Stop Green, Greening Your FamilyTree, Climate Defense, Ethical Barcode, Certified Humane, Alternative Fueling Station Locator, Zim Ride (zim (adj) – awesome);
- Toxic Baby, Think Dirty, Dirty Dozen, Local Dirt, Collapsus, Polar Plunder, Precipice, Gas Hog, Rizk (rizk (n) – bossy, selfish, cold-hearted, ignorant).

Досить продуктивною номінацією у назвах екопрограм не випадково є іменник “карма” (“Paper Karma”, “Carpooling Carma”, “Water Carma”, “Earth Carma”), адже закон карми, який полягає в тому, що все повертається, діє і в сфері екології, де ворожі дії, спрямовані на світ природи, мають важкі наслідки у майбутньому.

Щоб привернути увагу якомога більшої аудиторії, творці екоорієнтованих програм активно використовують свої індивідуально-стилістичні неологізми, утворені шляхом суфіксації (“Roadify”, “Block’hood”), переходу однієї частини мови в іншу (“Zoo U”), а також шляхом словоскладання. Так, наприклад:

- назва “Oroeco” є поєднанням традиційного *eco* та іспанського слова *oro* (золото), в яке компанія вкладає два значення: екологія “на вагу золота” і економія грошей як результат проекологічної поведінки.
- “Buycott”. Номінація *buycott* утворена за аналогією зі словом *boycott* шляхом заміни елемента *boy* на співзвучне *buy*, виражаючи, таким чином, основну мету програми – не купувати товари у компаній, які зарекомендували себе як “екологічно недружні”.

Назви, утворені шляхом блендингу, продиктовані потребою створити психологічно й естетично привабливе для сучасного споживача слово, яке повністю відображає суть програм:

- “Choco-locate”. Слово *choco-locate* утворилося шляхом блендингу слів *chocolate* і *locate*. Ця програма дозволяє споживачам знайти місця поблизу, де продається шоколад, який відповідає етичним нормам виготовлення.
- “Locavore” представляє собою блендинг частин слів *local* і досить продуктивного суфіксу *-vore* (omnivore / herbivore / carnivore / frugivore / insectivore). Програма показує сезонні для вашого регіону овочі і фрукти, а також місця продажу органічної продукції.
- “Ecoviate” є поєднанням *eco* та частини дієслова *alleviate*. Програма, пропагуючи екологічно дружню діяльність, ніби полегшує стан клімату.

Цікавими прикладами блендингу також є “Zooniverse” (*zoo* + *universe*) і “Oiligarchy” (проводиться паралель між негативно забарвленим словом *oligarchy* і монополізованими групою можновладців місцями видобутку нафти.

Творці програм орієнтуються на аудиторію, яка у своїй переважній більшості є активними користувачами мікроблогів соціальних медіа, про що свідчать назви “#Climate” і “Dropcountr” (за аналогією з “Tumblr”).

Отже, результатом процесу взаємодії у назвах проекологічних програм лексичних одиниць, що належать до різних поняттєвих систем або їхніх частин, є семантичне переосмислення номінацій. Зміна семантики слів відображає когнітивну функцію, оскільки в процесі метафоричного переосмислення семантики відбувається концептуалізація нових знань про сучасне життя.

Елементи гри зустрічаються, звичайно, не лише на рівні назв програм на екотематику. Гейміфікація стає дієвим інструментом персуазивних стратегій, метою яких є переконання засобами логіки та емоційного впливу. У проаналізованому матеріалі гейміфікація реалізується, зокрема, на рівні порівнянь із іншими учасниками “гри”, що додає програмі дух суперництва. Так, наприклад, особлива система “Carwings”, якою обладнаний екоавтомобіль “Nissan Leaf”, дозволяє водіям порівняти свої результати заощадження палива з результатами інших учасників транспортного руху за допомогою онлайн порталів. Компанія “Fiat” створила ціле віртуальне поселення “Fiat Ecoville”, де всі зареєстровані учасники дотримуються принципів еководіння і “обігрівають” це поселення у віртуальному просторі завдяки меншим викидам діоксиду вуглецю у реальності (рис. 1).

Рис. 1.

У програмі збереження електроенергії “Opower”, створеній однойменною компанією, також був використаний прийом порівняння (свої дані використання енергії vs.

сусіди) (рис. 2). Крім того, щоб уникнути “ефекту бумеранга”, коли економні користувачі можуть підвищити рівень свого споживання, щоб стати ближчими до середньостатистичних [9, с. 57], використовується характерна для ігрового простору система винагород, які відображають схвалення чи засудження. За економію енергії домогосподарствам присуджуються знаки GREAT або GOOD з двома або одним смайлом відповідно, за її неефективне використання вони отримують знак BELOW AVERAGE (рис. 2). Цікаво, що останній супроводжувався “сумним” емотиконом, який компанія пізніше прибрала на прохання користувачів через його суто негативний характер (на відміну від досить нейтрального *below average*). Характерною для гейміфікації є і стратегія “страху втрати”. Як стверджують Д. Гілл і В. Прауз, “в умовах змагання страх втрати має вдвічі більший мотиваційний потенціал, ніж обіцянка вигоди” [5, с. 36], тому не дивно, що проект пов’язує неефективне використання енергії зі збитками: “You used 33% more electricity than your neighbors, this costs you about 275$ extra per year”. Програма “Opower” застосовує і принцип індивідуалізації/персоналізації, даючи кожному окремому домогосподарству поради на основі “історії споживання” і демографічних особливостей.

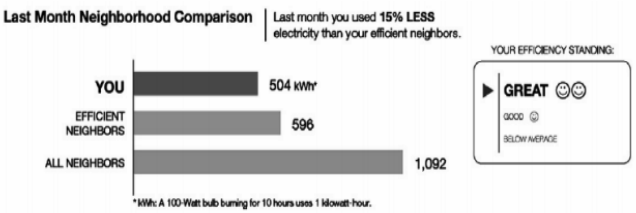

Рис. 2.

Таким чином, розуміємо, що вибір персуазивних стратегій із елементами гейміфікації обумовлений не лише принциповою позицією адресанта (у нашому випадку це – переконати реципієнтів повідомлення вести екологічно безпечний спосіб), а і його намаганням зацікавити потенційного користувача і підтримувати його інтерес протягом якомога довшого періоду часу.

Однією з найважливіших ознак гейміфікації є візуалізація інформації. Гейміфікація – це той елемент, який логічно пов’язує проекологічні програми і віртуальні аватари, що додають повідомленням переконливості. Так, у мобільному додатку для “розумних будинків” “Unplug or the Polar Bear Gets It!” використовується аватар полярного ведмедя, який виглядає щасливим, коли електроспоживання низьке, а коли воно високе, тварина починає “тонути” (рис. 3). Образ ведмедя обраний невипадково, адже як пише автор книги “The Weather Makers” Т. Фланнері: “Якщо щось і символізує Арктику, то це, беззаперечно, *nanuk*, великий білий ведмідь” [2, с. 100]. Ще одним візуальним образом, який часто зустрічається, стає зелений лист. Система “Ford Smart Gauge with Eco-Drive” нагороджує водіїв приємними для зору листами, які “ростуть”, коли водій економить паливо (рис. 4). Програма “Nest Thermostat” використовує зображення листа як віртуальну винагороду за енергоефективне опалення (рис. 5). Цікаво, що цей образ виникає і на вербальному рівні: у назві програми “Leafully” обігрується подібність звучання іменника *leaf* і дієслова *live*.

Рис. 3.

Рис. 4

Рис. 5.

Статистичні дані про реальні зміни поглядів та звичок людей і все більша популярність ідей сталого розвитку доводять ефективність комп'ютерних програм із елементами гри і свідчать про реалізацію їхнього персуазивного потенціалу. Поєднання традиційних вербальних засобів переконання і сучасних досягнень комп'ютерних технологій, серед яких важливе місце займає гейміфікація віртуального простору, дозволяє ефективно контролювати і впливати на людську свідомість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Deterding S., Dixon D., Khaled R., Nacke L.* From Game Design Elements to Gamefulness: Defining "Gamification" [Електронний ресурс] // Lectures. – 2011. – Режим доступу від 15.03.2017: https://www.cs.auckland.ac.nz/courses/compsci747s2c/lectures/paul/definition-deterding.pdf. 2. *Flannery T*. The Weather Makers: How Man Is Changing the Climate and What It Means for Life on Earth / T. Flannery. – New York: Grove Press, 2005. – 400 p. 3. *Fogg B.J*. Persuasive Computers: Perspectives and Research Direction. Proceedings of the SIGCHI conference on Human Factors in computing systems table of contents. – P. 225-232. 4. *Fogg B.J*. Persuasive Technology: Using Computers to Change What We Think and Do / B.J. Fogg. – Morgan Kaufmann, 2003. – 312 p. 5. *Gill D., Prowse V.* A Structural Analysis of Disappointment Aversion in a Real Effort Competition / D. Gill, V. Prowse // American Economic Review. – 2012. – Vol. 102(1). 6. *Hill Charles A., Helmers Marguerite*. Defining Visual Rhetorics / Ch. Hill, M. Helmers. – Routledge, 2004. – 356 p. 7. *Makower J*. State of Green Business 2016 [Електронний ресурс] // Green Biz Report. – 2016. – Режим доступу від 17.03.2017: https://www.greenbiz.com/research/report/2016/01/state-green-business-report-2016. 8. *McGonigal J*. Reality is Broken: Why Games Make Us Better and How They Can Change the World / J. McGonigal. – London, 2011. – 416 p. 9. *Schultz W., Nolan J., Cialdini R*. The Constructive, Destructive, and Reconstructive Power of Social Norms / W. Schultz, Nolan J., R. Cialdini // Psychological Science: Journal of the American Psychological Society. – 2007. – №18(5).

Стаття надійшла до редакції 5 квітня 2017 р.

Бабырэ Е.В., к. филол. н., ассист.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

ГЕЙМИФИКАЦИЯ КАК ИНСТРУМЕНТ УБЕЖДЕНИЯ В КОНТЕКСТЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Статья посвящена понятию геймификации и ее роли в процессе воздействия на адресата сообщения. Элементы игры анализируются в контексте экологической культуры на материале компьютерных программ на экотематику. Особое внимание уделяется геймификации на уровне отдельных лексических единиц и персуазивных стратегий.

Ключевые слова: *геймификация, персуазивность, экологическая культура, персуазивная стратегия, визуализация.*

Babyre O.V., PhD., Assistant Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv

GAMIFICATION AS AN INSTRUMENT OF PERSUASION IN ENVIRONMENTAL CULTURE

The article is devoted to the concept of gamification and its role in the process of influencing the addressee of a message. Game elements are analyzed in the context of environmental culture on the basis of environment-related computer programs. Particular attention is paid to gamification at the level of individual lexical units and persuasion strategies.

Key words: *gamification, persuasiveness, environmental culture, persuasion strategy, visualization.*

УДК 81`42: 811.112.2

Білик К.А., к. філол. н., асист.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

КОНСОЦІАЦІЯ ЯК ТИП КОЛОСТРУКТУРИ

У статті розглянуто основні типи колоструктур, які активно досліджуються корпусною лінгвістикою. Консоціацію запропоновано розглядати як тип колоструктури, компоненти якої перебувають у тексті в стосунках, подібних до колокативних, і не мають визначеної синтаксично позиції.

Ключові слова: *колоструктури, консоціація, асоціація, корпусна лінгвістика, семантична просодія, семантична преференція, колокація, колігація.*

У сучасній корпусно-лінгвістичній парадигмі усталено вживаються поняття “колокація”, “колігація”, “семантична просодія”, які Ш. Грис та А. Стефанович узагальнили терміном “колоструктура” [20]. Ми пропонуємо до списку колоструктур додати консоціацію, оскільки вона дає змогу аналізувати асоціативний зв’язок у більших

контекстах та в тих типах текстів, для яких ужиток фіксованих синтаксично структур є нехарактерним (поетичні тексти).

У вітчизняній (і зарубіжній) науковій літературі серед усіх колоструктур найбільше уваги приділялося колокації. Як відомо, сам термін "колокація" був уведений до наукового обігу Дж. Фіртом 1957-го на позначення "звичного місця досліджуваного слова" [5, с. 194], однак у тому чи іншому вигляді феномен колокації активно досліджувався у XX ст. вченими різних лінгвістичних галузей, шкіл і географії (Східна й Західна Європа, Америка): В. Виноградов, О. Ахманова, О. Смирницький, В. Телія, Н. Клименко, Ю. Апресян, О. Снитко, І. Вихованець, В. Горпинич, А. Загнітко, В. Левицький, М. Кочерган, В. Гладка, М. Алефіренко, Ш. Баллі, Дж. Фірт, Ф. Гроссманн, М. Голлідей, Е. Айзенштадт, Ф. Аусманн, С. Гринбаум, С. Ганстон, Д. Синклер, М. Стаббс, Е. Тоніні-Бонеллі, Р. Сяо, Т. МакЕнері, Б. Лоу, А. Стефанович, Ш. Грис. Звісно, таке розмаїття досліджень передбачає суттєві відмінності в трактуванні цього явища. У європейському й радянському просторі домінувало вивчення здебільшого фразеологізмів, які демонструють високий ступінь експресивності й художності та характеризуються єдністю семантики. Британські та американські вчені натомість надавали перевагу суто функціональному вивченню усталених граматичних структур із позицій частотності, підкріплених статистичними даними.

Значна частина корпусно-лінгвістичних досліджень, а також багато цінних відкриттів, зроблених за допомогою цієї методології, засновано на розумінні мови корпусними лінгвістами як фразеологічної системи. На відміну від вітчизняної школи дослідження фразеологізмів, корпусна лінгвістика трактує фразеологію як дуже широке поняття, основною рисою фразеологічності вважаючи усталеність вислову тієї чи іншої довжини, – і найбільше уваги приділяє мовним структурам з мінімальною образною складовою частиною.

Поняття "колокація", як і більшість загальновживаних термінів, не має однозначного визначення. У найширшому розумінні це двочленна (або багаточленна) синтагматична структура, яка сприймається як однорідна семантична одиниця і не може бути розділена без втрати або зміни смислу. Важливою характеристикою колокації є суміжність її членів.

Структуру колокації в не корпуснолінгвістичному розумінні репрезентовано двома позиціями. Домінантним є уявлення про колокацію як бінарну структуру, тобто двочленне утворення, яке складається з бази й колокату. Друга позиція (тричленна структура колокації) розвинулася пізніше під очевидним впливом класичних семантичних теорій корпусної лінгвістики. Вона пропонує вважати контекст (ко-колокат) третім членом колокації у тих випадках, коли вибір колокату не видається зумовленим базою колокації (М. Алмела, П. Кантос і А. Санчез) [4, с. 233]. Уперше таке розуміння колокації було запропоновано Ф. Аусманном 1979-го [6].

Підвидом першого підходу є синклерівський підхід, відповідно до якого розрізнення між ядром та колокатом відбувається не на основі семантичної чи синтаксичної залежності між членами колокації, а в залежності від того, яке із слів опинилося у фокусі дослідження – у центрі вікна конкордансера. Кожний член колокації може стати ядром чи колокатом, залежно від того, яке слово є вихідним для дослідника. Ядро – це

ключове слово, а колокати – слова або семантично чи синтаксично єдині групи слів, які зустрічаються поряд із ним, чия поява має певну статистичну вагу; поява колокатів окремо більш імовірна, аніж їх поява разом.

Д. Синклер спостеріг, що закономірності вживання слова в усталених структурах перебувають у нерозривному зв'язку з його значенням. Так, різні значення багатозначних слів характеризуються не тільки різними коокурентами в корпусі (власне, колокація), але й різними граматичними структурами, до яких входить це слово (колігація) [9, с. 138-139]. Потенційними сусідами досліджуваних ключових слів можуть бути слова, що належать до різних частин мови. Не менш цікавим є те, що слова, які відзначаються схожими або однаковими закономірностями вживання в корпусі, можуть мати спільне значення (семантична просодія) [9, с. 139-141]. Такий порядок перерахування основних колоструктур відбиває рівень абстракції у відношеннях між лексичними одиницями.

Можна коротко згадати також такі проміжні колоструктури, як текстова колігація та текстова колокація, до якої, услід за М. Гоєм, звертається А. Партингтон. Зауважимо, що у кількох його текстах виникла деяка плутанина. Так, у книзі "The Linguistics of Laughter" (2006) "текстову колокацію" він пов'язує з позицією, якій надається перевага, або якої, навпаки, уникає лексична одиниця у висловлюванні, абзаці або цілому тексті; і чи існує тенденція до участі лексичної одиниці у когезії: "In particular, we learn […] which positions in an utterance or sentence or paragraph or entire text it [lexical item – прим. К.Б.] tends to prefer or avoid occurring in (textual collocation) and whether it tends to participate in cohesion or not. The user then, of course, reproduces this behaviour in his/her own linguistic performance" [15, с. 53]. У більш пізній спільній статті з Дж. Морлі (2009) на с. 146 "текстову колігацію" він пов'язує з позицією, якій надається перевага, або якої, навпаки, уникає лексична одиниця у висловлюванні, абзаці або цілому тексті; а "текстова колокація" залежить від того, чи існує тенденція до участі лексичної одиниці у когезії: "In particular, we learn […] which positions in an utterance or sentence or paragraph or entire text it [lexical item – прим. К.Б.] tends to prefer or to avoid occurring in (textual colligation) and whether it tends to participate in cohesion or not (textual collocation). And, of course, which evaluative prosodic patterns it takes part in" [13, с. 146]. Аби ще більше ускладнити ситуацію, наведемо цитату з книги "Patterns and Meanings in Dicourse" 2013-го, де на с. 37 знаходимо: "In particular, we learn […] which positions in an utterance or sentence or paragraph or entire text it [lexical item – прим. К.Б.] tends to prefer or avoid occurring in (textual colligation) and whether it tends to participate in cohesion or not. [Абзац] The user then, of course, reproduces this behaviour in his/her own linguistic performance" [17, с. 37]. Це розмаїття формулювань ми наводимо через те, що у такому ж вигляді (третій варіант) на с. 218 знаходимо це визначення у авторитетній "The Cambridge Handbook of Corpus Linguistics", стаття "Using corpora in discourse analysis" авторства А. Партингтона та А. Марчі [16]. Задля уникнення різнотлумачень, пропонуємо звернутися до книги М. Гоя "Lexical Priming: A new theory of words and language" 2006-го, з чиїм іменем пов'язано терміни "текстова колокація" і "текстова колігація". Їх він виводить із теорії лексичного праймінгу, яка тісно пов'язана із фразеологічним розумінням мовної системи, типового для

корпусної лінгвістики. Текстову колокацію М. Гой визначає наступним чином: "кожне слово запраймоване зустрічатися у, або уникати, певних типів когезивних зв'язків у дискурсі; це його текстові колокації" ("Every word is primed to participate in, or avoid, particular types of cohesive relation in a discourse; these are its textual collocations") [8, с. 13]. Визначення "текстової колігації" звучить наступним чином: "кожне слово запраймоване зустрічатися у, або уникати, певних позицій у дискурсі; це його текстові колігації" ("Every word is primed to occur in, or avoid, certain positions within the discourse; these are its textual colligations") [8, с. 13]. Попри точність та логічність визначень, ці терміни ще не набули широкого вжитку в корпусній лінгвістиці, однак вони становлять значний інтерес для корпусних дискурсивних досліджень.

Б. Лоу, який увів до наукового обігу термін "семантична просодія" (хоча сам він зазначає, що термін було сформульовано 1988-го Д. Синклером у особистій розмові [11, с. 159]) і популяризував його, назвав ним "послідовну ауру значення, яким просочено форму [виразу] за допомогою його колокатів"[1] [11, с. 157]. Він зауважив, що потенційний колокат, відомий мовцеві, створює достатню основу для того, щоб уведення нового слова до структури колокації спричиняло набуття цим новим словом відтінку значення, що перейшло цій моделі разом із опорним членом колокації "у спадок" від попереднього (й у цій формі відсутнього) члена. Зауважимо, що питання колокатичності семантичної просодії є дискусійним, так, С. Ганстон і М. Стаббс вважають, що відтінок смислу, який привноситься семантичною просодією, є суто конотативним [9; 10; 12; 22; 24], тобто таким, який не зумовлений усталеною кооку-ренцією. Ми погоджуємося з Б. Лоувом і А. Партингтоном, які вважають такий тип зв'язку колокаційним [18; 11]. Конституююча сила, що створює семантичну просодію, є малоситуативною, маловаріативною і малоіндивідуальною, тобто вона постає з узусу, і, на думку Д. Синклера, саме семантична просодія, яка дозволяє ефективно висловлювати ставлення мовця до сказаного, є визначальною при виборі тих чи інших колокацій та лексичних одиниць.

Зауважимо, що у науковій літературі (рідше) вживається також термін "семантична преференція" (або синонімічний до нього "семантична асоціація" [13, с. 146]). Між цим терміном і терміном "семантична просодія" досить важко провести чітку демаркаційну лінію, оскільки обидва вони використовуються для семантичної характеристики можливих колокатів досліджуваного ключового слова, однак семантичною преференцією прийнято називати можливий набір потенційних колокатів [23, с. 449], а семантичною просодією – подібне (афективне) значення таких колокатів. А. Партингтон зазначає, що семантична преференція визначається набором потенційних колокатів і впливає на виникнення семантичної просодії, а семантична просодія залежить від ключового слова і може впливати на більші відрізки тексту [25, с. 85; 18, с. 151]. Д. Стюарт [21, с. 1] і М. Гой [7] також вбачають джерело семантичної просодії в регулярному суміжному вживанні колокатів. Семантична просодія й преференція, напрям досліджень, започаткований Синклером і Стаббсом, стали основою

[1] A consistent aura of meaning with which a form is imbued by its collocates is referred to in this paper as a semantic prosody.

великої кількості праць й математичних стратегій опрацювання корпусів текстів, які висновують семантичну подібність або відмінність синонімів за їх контекстом.

До характерних рис усіх видів лексичної коокуренції, які вважаються колоструктурами, належать: регулярність, повторюваність; наявність значення структури, яке не випливає із суми значень залучених до неї лексичних одиниць; асоційованість членів колоструктури.

Консоціація – вид синтактико-семантичного зв'язку, який характеризується регулярною сумісною появою асоційованих лексичних одиниць, що не обов'язково належать до одного тематичного поля, в одному відрізку тексту на не фіксованій відстані (до кількох десятків слів). Термін було запопроновано А. Нореєном та Г. Шпербером [19], і на їхнє переконання, консоціації є характерними для цілих епох. Шпербер, вивчаючи поетичні тексти В. фон Ешенбаха середньоверхньонімецькою мовою, встановив, що деякі слова з'являються в супроводі часто одного й того самого слова або низки слів, не обов'язково семантично пов'язаних між собою: зокрема, слово "серце" супроводжували "око" і "сльоза". На основі цього спостереження він зробив висновок, що "уявлення про одне з цих слів входить до уявлення про інше й навпаки" [19, с. 6], тобто вони містять посилання одне на одне. Відстань між знайденими словами може коливатися від безпосереднього сусідства до кількох десятків лексичних одиниць (приклади, наведені Г. Шпербером, рознесені переважно не більше, ніж на двадцять–двадцять п'ять слів, до тридцяти).

Г. Шпербер вказує на спільну сему, що входить до значення обох цих слів, сему "туга", яка й стала передумовою того, що слова "серце" та "око" вживаються поруч. Користуючись термінологією Шпербера, який у свою чергу посилався на скандинавського вченого А. Нореена [14], ці слова є *консоційованими* [19, с. 6]. Вони виступають як стимул для вживання іншого консоціата, актуалізуючи спільну сему, на основі якої виникла асоціація. Якщо застосувати тричленну модель асоціації до констатованої Шпербером консоціації, можна з'ясувати, що зауважена спільна сема є третім членом асоціації, передумовою спільного вжитку лексем. До того ж, за спостереженням Шпербера, її може бути імпліковано: більш регулярними в досліджених ним текстах є ті бінарні структури, в яких підґрунтя суміжного вживання є мало зрозумілим (наприклад, пара "серце – око"), аніж ті, що містять експлікований третій член консоціації (наприклад, "сльоза – око", "серце – сльоза"). Спостережене Шпербером явище А. Нореен ще раніше назвав "консоціацією" [14]. Цей термін ужито на позначення не лише формального зв'язку між словами, а й впливу на семантику слова. Учений вказував на те, що слова, вжиті в такому порядку, пов'язані між собою семантично.

Результати цього спостереження дали можливість Г. Шперберу встановлювати точну дату написання певного літературного твору, виходячи з того, що певні закономірності є типовими для цілого покоління носіїв мови. Та при цьому вчений припустив, що таке явище можна вважати також дистинктивною ознакою ідіостилю автора.

У радянському мовознавстві теорію консоціацій, за свідченням В. Левицького, було розвинуто А. Шайкевичем [3, с. 23] (хоча сам Шайкевич на Шпербера не посилався) та перетлумачено як теорію семантичних полів разом із розробкою статистичної процедури віднаходження семантичних полів у прозовому художньому тексті.

Учений стверджував, що чим ближчими є слова в тексті, тим тісніше вони пов'язані за смислом [2].

На українських теренах цю теорію розвивав В. Левицький, який показав, що використання супровідних слів може виявитися важливим допоміжним засобом експлікації концептів у дослідженнях з когнітивної лінгвістики [2, с. 262]. Однак слід зазначити, що В. Левицький і його послідовники часто вживають слово "консоціація" в сенсі, який не повністю збігається з тим, у якому вживав його Шпербер. Сучасне трактування цього поняття наблизило його до поняття "колокація" в тому значенні, в якому воно вживається сучасними корпусними лінгвістами, а саме слова, що знаходяться в центрі дослідження, розташовано в безпосередній близькості до головного слова.

На відміну від колокації, консоціація може реалізуватися не тільки у вигляді n-грами, тобто ряду слів, безпосередньо ужитих поруч, а може бути "розчиненою" в канві тексту. Консоційовані лексичні одиниці є поліморфними з точки зору частини мови: важить корінь слова, а не його реалізація у вигляді певної частини мови (наприклад, *Gott, du bist dunkel – Gott aber dunkelt tief*), що відрізняє консоціацію від колігації, яка свідчить про граматичні уподобання певного слова. Подібно до семантичної просодії та семантичної преференції [25], один консоціат може впливати на появу іншого в тексті та реалізувати в такий спосіб додаткове конотативне значення (що ми пов'язуємо із механізмом тричленної асоціації), але поява другого консоціата відбувається незалежно від будь-яких синтаксичних рамок.

Проблему визначення консоціацій у тексті можна вирішити шляхом залучення корпусно-лінгвістичної методології та статистичних показників, а в перспективі – автоматизувати. Більшість дослідників погоджуються з тим, що пошук ключових слів є надійним вихідним пунктом для дослідження спеціалізованого корпусу. Корпусна методологія уможливлює одночасне проведення квантитативного й квалітативного аналізу: за допомогою корпусного аналізу можна встановити не лише частоту вживання певного слова, але і його найближче оточення, ті слова, які вживаються разом із ним, і проводити якісно-кількісний аналіз отриманих результатів. Достатня кількість повторюваних сусідів є базою для створення асоціативної мережі ХК.

За допомогою порівняння частотностей лексичних одиниць у корпусах, один із яких є референтним, стає можливим більш точне відсіювання нерелевантних лексичних одиниць, у результаті чого на перший план виходять значимо частотні лексичні одиниці – ключові слова. За допомогою обраного статистичного тесту вираховується нормалізована очікувана кількість шуканих слів в аналізованому корпусі, яка порівнюється з його реальним значенням. Такий підхід дозволяє уникнути непоказових результатів, тобто таких, що є типовими як для аналізованого тексту, так і для нормативного/референтного. Статистичними тестами, які часто використовуються для визначення ключових слів, є MI-score, t-score, тест Хі-квадрат та тест на логарифмічну правдоподібність (Log-Likelihood, LL).

Як показало комплексне дослідження поетичних текстів Рільке [1], яке спиралося на порівняння частотностей слова Gott у досліджуваному корпусі поетичних текстів Рільке з його частотністю у контексті потенційних консоціатів за допомогою статистичного тесту на логарифмічну правдоподібність, метод визначення консоціацій

може бути актуальним і для аналізу творчості певного поета, оскільки вони транслюють індивідуально-авторські асоціативні зв'язки, і їх може бути досліджено незалежно від часу виникнення тексту. Авторські консоціації у творах Рільке реалізовано через регулярний вжиток у межах одного вірша двох і більше слів, які актуалізують грані притаманних йому художніх концептів.

Теорія Г. Шпербера є важливим містком від ментальної до текстової репрезентації зв'язків між концептами. Регулярна сумісна поява лексем-репрезентантів певного концепту (художнього концепту) свідчить про їх асоційованість. Явище консоціації можна вважати текстовою репрезентацією асоціативного зв'язку. Якщо певні лексеми в свідомості мовця асоційовані, це спостерігається на текстовому рівні через їхнє спільне частотне вживання, а на семантичному виявляється через асоціації, які виникають на основі появи спільних семантичних "мінімальних дистинктивних ознак" між асоціатами.

Ще однією важливою перевагою вживання терміну консоціації є потенційна можливість пошуку небінарних структур, а саме, кластерів консоціацій, що збільшує можливості застосування корпусної лінгвістики не тільки для аналізу текстів з низьким відсотком клішованих одиниць, найперше, художніх, а й у дискурсивних дослідженнях.

Як видно, консоціація відповідає критеріям колоструктури, відрізняючись від усіх перерахованих її типів, тож може бути запропонована для розширення можливостей колоструктурних корпуснолінгвістичних досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Білик К.А.* Корпусно-лінгвістичний метод визначення консоціацій у художньому тексті / Катерина Аркадіївна Білик // Science and Education a New Dimension: Philology. – Budapest, 2015. – Vol. III (14), № 65. – P. 45-49. 2. *Левицкий В.В.* Семасиология [2-е изд., исправл. и дополн.] / В.В. Левицкий. – Винница : Нова книга, 2012. – 512 с. 3. *Шайкевич А.Я., Андрющенко В.М., Ребецкая Н.А.* Дистрибутивно-статистический анализ языка русской прозы 1850–1870-х гг. / Анатолий Шайкевич, Владислав Андрющенко, Наталья Ребецкая. – Москва : Языки славянской культуры, 2013. – 512 с. 4. *Almela M., Cantos P., Sanchez A.* Collocation, Co-collocation, Constellation... Any Advances in Distributional Semantics? / Moisés Almela Pascual Cantos, Aquilino Sánchez // Procedia-Social and Behavioral Sciences. – 2013. – Vol. 95. – P. 231-240. 5. *Firth J.* Models of Meaning / John Rupert Firth // Papers in Linguistics ; [ed. by F. R. Palmer]. – London, 1957. – P. 190-215. 6. *Hausmann F.* Un dictionnaire des collocations est-il possible? / F. J. Hausmann // Travaux de linguistique et de littérature, 1979. – Vol. 17/1. – P. 187-195. 7. *Hoey M.* Lexical priming and the properties of text / Michael Hoey // Corpora and discourse, 2004. – P. 385-412. 8. *Hoey M.* Lexical priming. A new Theory of Words and Language / Michael Hoey. – London, New York: Routledge, 2005. – 202 p. 9. *Hunston S.* Corpora in Applied Linguistics / Susan Hunston. – Cambridge: University Press, 2002. – 241 p. 10. *Hunston S.* Semantic prosody revisited / Susan Hunston // International Journal of Corpus Linguistics. – 12(2), 2007. – pp. 249-268. 11. *Louw B.* Irony in the text or insincerity in the writer? The diagnostic potential of semantic prosodies / Bill Louw // Text and technology: In honour of John Sinclair. – Amsterdam : John Benjamins, 1993. – P. 157-176. 12. *McEnery T., Xiao R., Tono Y.* Corpus-Based Language Studies: An advanced resource book // Tony McEnery, Richard Xiao, Yukio Tono. – London, New York : Routledge, 2006. – 386 p. 13. *Morley J., Partington A.*

A few Frequently Asked Questions about semantic – or evaluative – prosody / John Morley and Alan Partington // International Journal of Corpus Linguistics. – No. 14:2, 2009. – P. 139–158. 14. *Noreen A*. Altnordische Grammatik / Adolf Noreen. – Vol. 1. – M. Niemeyer, 1903. – 233 S. 15. *Partington A.* The Linguistics of Humor / Alan Partington. – New York : Routledge, 2006. – 262 p. 16. *Partington A., Marchi A.* Using corpora in discourse analysis / Alan Partington and Anna Marchi // The Cambridge Handbook of Corpus Linguistics ; ; [ed. by D. Bieber, R. Reppen]. – Cambridge : University Press, 2015. – P. 216-234. 17. *Partington A., Duguid A., Taylor, C*. Patterns and Meanings in Discourse: Theory and Practice in Corpus-Assisted Discourse Studies (CADS). – Amsterdam: John Benjamins, 2013. – 371 p. 18. *Partington A.* "Utterly content in each other's company": Semantic prosody and semantic preference / Alan Partington // International journal of corpus linguistics. – 9(1), 2004. – pp. 131-156. 19. *Sperber H.* Einführung in die Bedeutungslehre / Hans Sperber. – 3. Aufl. – Bonn : Ferd. Dümmlers Verlag, 1965. – 96 S. 20. *Stefanowitsch A., Gries S. Th.* Collostructions: investigating the interaction between words and constructions / Anatol Stefanowitsch and Stefan Th. Gries // International Journal of Corpus Linguistics. – No. 8(2), 2003. – P. 209-243. 21. *Stewart D.* Semantic prosody: A critical evaluation / Dominic Stewart. – New York, London : Routledge, 2010. – 180 p. 22. *Stubbs M.* Collocations and cultural connotations of common words / Michael Stubbs // Linguistics and Education, 1995. – Vol. 7, No. 4. – P. 379-390. 23. *Stubbs M.* On text and corpus analysis : A reply to Borsley and Ingham / Michael Stubbs // Lingua, 2002. –Vol. 112, No. 1. – P. 7-11. 24. *Stubbs M. Text and Corpus Analysis.* Computer-assisted Studies of Language and Culture / Michael Stubbs. – Oxford, Cambridge : Blackwell Publishers, 1996. – 267 p. 25. *Xiao R., McEnery T.* Collocation, semantic prosody, and near synonymy: A cross-linguistic perspective / Xiao Richard and Tony McEnery // Applied linguistics 27. – No. 1, 2006. – P. 103-129.

Стаття надійшла до редакції 4 квітня 2017 р.

Билык К.А., к. филол. н., ассист.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

КОНСОЦИАЦИЯ КАК ТИП КОЛЛОСТРУКТУРЫ

В статье рассмотрены основные типы коллоструктур, которые активно исследуются в пределах корпусной лингвистики. Консоциацию предложено рассматривать как тип коллоструктуры, компоненты которой пребывают в подобных коллокативных отношениях в тексте и не имеют при этом определенной синтаксической позиции.

Ключевые слова: *коллоструктуры, консоциация, ассоциация, корпусная лингвистика, семантическая просодия, коллокация, коллигация.*

Bilyk K.A., PhD., Assistant Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

CONSOCIATION AS A TYPE OF COLLOSTRUCTURE

The article deals with main types of collostructures that are being discussed within the scope of corpus linguistics. Consociation is introduced as a type of collostructure, its components being related similarly to collocates while also having no strictly defined syntactic position.

Key words: *collostructures, consociation, association, corpus linguistics, semantic prosody, semantic preference, collocation, colligation.*

УДК 811’111’373.2

Галицька Є.А., аспірант
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ВІДОБРАЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СТРАТИФІКАЦІЇ В ПАРФУМЕРНО-КОСМЕТИЧНОМУ НОМІНАТИВНОМУ РЕГІСТРІ

Стаття пов’язана з проблемою парфумерно-косметичного неймінгу в сучасній англійській мові. Особлива увага приділена шляхам віддзеркалення соціальної стратифікації в номінативному регістрі, що складається з чотирьох груп. Перша група містить назви відонімного походження, які розмежовуються на антропоніми та топоніми. Друга група охоплює назви відапелятивного походження. Третя і четверта сформовані запозиченнями з інших мов і штучно утвореними словами відповідно.

Ключові слова: *апелятив, парфумерно-косметичний неймінг, онім, регістр, соціальна стратифікація.*

Постановка проблеми та її зв’язок із важливими науковими та практичними завданнями. Проблема номінації явищ і предметів, що оточують людину і створюють її буттєвий простір, завжди була і залишається одним із фундаментальних наріжних каменів лінгвістики. Ще в античну епоху зазначалося, що імена – це зображення речей (439a), хто збагне імена, той збагне і те, чому належать ці імена (436б), хто знає імена, той знає і речі (435e), правильність імені полягає у тому, що вона вказує, якою є річ (429c), самі речі мають деяку власну стійку сутність безвідносно до нас і незалежно від нас, імена речам надає номенант-законодавець (386a); цей законодавець повинен втілювати в звуках і складах ім’я, і саме те, яке в нашому випадку призначене від природи (389d). Не така вже дрібна справа – встановлення імені і не справа людей недосвідчених або випадкових. І Кратіл має рацію, кажучи, що імена у речей від природи і що не кожен є майстром імен, а лише той, хто звертає увагу на визначене кожній речі природне ім’я і може втілити цей образ у літерах і складах (390e) [3, с. 487-489]. Етимології Платона будуються з точки зору того, наскільки ім’я відповідає сутності речі. Система Платонових етимологій є системою правил, раціонально застосовуючи які можна отримати істинні імена [4, с. 49].

Постановка завдання (цілі статті). Основним завданням цієї публікації вбачається дослідження номінативного регістру, з якого номінатор добирає відповідні і доречні з його точки зору лексичні одиниці з подальшим формуванням з них назв парфумерно-косметичних виробів. **Метою** дослідження є виявлення шляхів віддзеркалення соціальної стратифікації у межах номінативного комплексу парфумерно-косметичних назв. **Актуальність** розвідки полягає в тому, що і досі не досліджувалися номінативні процеси, які б охоплювали усе існуюче розмаїття парфумерно-косметичної продукції, а також відсутні спроби виявити особливості відображення соціальної стратифікації у парфумерно-косметичному неймінговому просторі. **Об’єктом дослідження** постають базові номінативні складники, що виокремлені у межах номінативних комплексів парфумерно-косметичних назв, **предметом дослідження** є

репрезентація соціальної стратифікації за рахунок залучення до номінативного комплексу відповідних лексичних одиниць із номінативного регістру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відображення соціальної стратифікації у парфумерно-косметичному неймінговому просторі ґрунтується на екстралінгвістичних засадах. Сучасний ринок парфумерної продукції прийнято сприймати як пірамідальну структуру, де верхівка піраміди відповідає кластеру селективної парфумерії. Фундаментом піраміди є масовий парфумерний ринок, де тон задають глобальні компанії (*L'Oreal, P&G*). Глобалізація і супутні процеси спрощення і уніфікації впливають на мистецтво створення ароматів. Результатом цих процесів стало виробництво глобальних парфумерних продуктів, коли соціальні цінності транслювалися через "мегабренди" і затвердження нових норм краси [7, с. 899-900]. Косметика і парфумерія може класифікуватися на підставі ціни і якості: середній клас – найдешевша і загальнодоступна продукція (*Ruby Rose, Kiki*); її споживачами є люди з прибутками нижче середнього рівня. *Mass Market* – продукція для широких верств населення (*Max Factor, L'Oreal, Lumene, Oriflame, Avon*); її споживачами є особи із середнім рівнем доходів і вище. Клас Люкс репрезентований селективними марками, які відрізняються елітністю, високою якістю і ціною. Вони виготовляються будинками моди, парфумерними домами або дизайнерськими компаніями (*Christion Dior, Chanel, Lancome*), а споживачами є люди з високим рівнем доходу. Клас Супер Люкс – ексклюзивні марки косметичної продукції і парфумерії (*La Prairie, Mikimoto Cosmetics*), вища ціна, продаються не в усіх магазинах, а споживачами є особи з дуже високим рівнем доходів [2, с. 37-38].

Той неймовірний зсув у соціальних і споживчих звичках, про який мріяли парфумери XIX ст. – досяжність і бажаність парфумерії майже для всіх соціальних і майнових класів – відбувся завдяки новій тенденції взаємозв'язку модного одягу і аромату, коли модному одягу став потрібен модний і потужний ольфакторний аксесуар – парфуми. Іншим фактором, що вплинув на створення нового сегмента на парфумерному ринку, стало суто економічне підґрунтя – кутюр'є активно шукали нові продукти, які дозволили б загальмувати безперервну гонитву за зміною нових брендів і зафіксувати отримання стабільного прибутку незалежно від модних тенденцій. За даними компанії *Euromonitor*, туалетна вода *Adidas* стає у Західній Європі брендом, що продається найбільше [10, с. 28]. Щодо процесу неймінгу, то він складається з двох стадій. Перша – власне неймінг, або вигадування назви, а друга – юридична підтримка, яка полягає у перевірці, чи не зайнята ця назва якоюсь ще торговою маркою, товаром або послугою, і оформлення необхідних паперів для реєстрації імені. Зокрема, ще наприкінці XX ст. дослідження показали, що майже 60% бренд-менеджерів у США (на батьківщині брендінгу) вірять у те, що ім'я бренда без рекламної підтримки може впливати на обсяг продажів [8, с. 71-72]. У 2007 році з'явилася робота Дебори Мерскін, що присвячена текстуальному аналізу назв брендової губної помади, де класифікувалися і оцінювалися цілі групи назв цього продукту. У своїй роботі Мерскін на підставі категоріального аналізу виокремила 14 класифікаційних груп: колір, їжа, секс і романтика, природні елементи і мінерали, емоції та їхні характеристики, географічні назви і топоніми, моди, квіти, об'єкти, темний бік життя (дияволи, відьми

і чаклунства), мистецтво і сучасні медіа, добові проміжки і сезони, птахи і тварини [9, с. 596-597]. Як абсолютно справедливо зауважив американський дослідник ольфакторного неймінгу Харрісон, говорячи про парфумерні назви: "здається, що споживачів залишають наодинці для конструювання своїх власних образних ситуацій, використовуючи лінгвістичні асоціації як орієнтири" [6, с. 8].

Номінативний інтегрований комплекс, який репрезентує парфумерно-косметичну назву у її повноті і довершеності, складається з чотирьох номінативних складників, що перебувають у стані тісного взаємозв'язку. Першим (α) є брендовий складник (*Paco Rabanne*), другим (β^1) є базовий номінативний складник (*1 million*), третім (β^2) є родовий складник (*eau de toilette*), останнім (γ^{1-n}) є функціонально-дескриптивний складник (*vaporisateur spray*). Провідна позиція належить β^1-складнику, що є носієм базового імені, під яким відповідний парфумерно- косметичний засіб функціонує на споживчому ринку. Саме базове ім'я знаходиться у центрі уваги при дослідженні номінативного парфумерно-косметичного регістру. Під регістром розуміється сукупність лексичних одиниць, які походять із різних джерел (оніми, апелятиви, запозичення і штучно утворені слова) і використовуються для формування базового номінативного складника або базового імені (β^1). Дослідження утворення парфумерно-косметичного базового імені знаходиться у тісному взаємозв'язку з родовим іменем (β^2), яке визначає належність парфумерно-косметичного виробу до конкретного типу, серед яких виокремлюються: парфуми, туалетні води і одеколони; *mascara* і тіні для повік; губна помада і блиск для губ; манікюрний лак; тональні креми, пудри, тональні креми-пудри, рум'яна. А завершує цей ряд парфумерно-косметичної продукції живильний крем. Фактор соціальної стратифікації можна формально пов'язати з брендовим складником (α), який є опосередкованим показником приналежності парфумерно-косметичного виробу до відповідного товарного сегмента. А він співвідноситься із соціальною диференціацією споживача, що корелює з відповідним сегментом. Для уникнення занадто подрібненого розподілу на проміжні, перехідні сегменти у цьому дослідженні диференціюються три сегменти: до першого (I) належить найдорожча продукція (вона маркована брендами *Dior, Estee Lauder, Fendi Gucci, Jean-Paul Gauiter, Kenzo, Paco Rabanne, Versace, Yves Rocher, Yves Saint Laurent*), до другого (II) належать вироби середнього рівня (вони окреслені брендами *Escauda, Fragrances of France, Lancôme, Perlier, Valentino, Victoria's Sectret*), до третього (III) належить найдешевша продукція широкого попиту (вона циркулює на ринку під брендами *AVON, Oriflame, Revlon*). Трисегментна сітка накладається як постійно наявний фактор, що віддзеркалює соціальну стратифікацію у межах парфумерно-косметичного неймінгового простору.

Аналіз корпусу парфумерно-косметичних назв показав, що назви продукції, які належать природній мові, відповідно до джерела їхнього походження, розмежовуються на дві провідні групи (рис. 1): 1) парфумерно-косметичні назви відонімного походження; 2) товарні назви відапелятивного походження. У першій групі діє трансонімізація, у результаті якої одна власна назва стає джерелом іншої власної назви. У другій групі має місце онімізація, коли загальна назва є джерелом власної назви. До групи парфумерно-косметичних назв, джерелом яких є онімний регістр, належать

відантропонімічні та відтопонімічні назви. Друга група назв утворена від різних лексико-семантичних груп апелятивного регістру, які об'єднані у відповідні тематичні групи. Парфумерний субкорпус налічує 676 назв, де ідентифікуються 146 відантропонімічних назв, з яких 95 назв пов'язані з парфумами першого сегмента, 37 – другого, 14 – третього. Провідною тенденцією формування β^1-номінативного складника є залучення прізвищ, імен засновників або власників дизайнерських будинків. Залучені антропоніми можуть самостійно формувати повністю β^1-складник (*Dolce and Gabbana*), або як скорочений варіант (*Dolche* (I)), функціонувати як частина назви (*Dior Addict* (I); *Estee Lauder Pleasurem Flower* (I)), або знаходитися у межах назви, яка переважно є запозиченням (*Miss Dior Cherier* (I); *Dior Homme Parfum* (I); *Bulgari pour Femme* (I)). Одночасне залучення до β^1-парфумерного номінативного складника антропонімів і апелятивів різних лексико-семантичних груп свідчить про наявність номінативної синергетики. Одночасне залучення для формування β^1-складника номінативного комплексу різних джерел номінативного регістру підсилює атрактивність цього складника. Така номінативна практика переважає у назвах парфумів, які належать до першого, а також частково до другого сегментів (*Narciso Rodrigues* (II), *Narciso Rodrigues L'eau* (II), *Victor Manuelle San Juan* (II)). У назвах парфумів, що належать до третього сегмента, такі тенденції не спостерігаються, оскільки власні імена, які стоять за цими назвами, не є такими потужними атрактантами для споживачів продукції цього сегмента.

Імена уславлених акторів залучаються для формування β^1-складника у різний спосіб. Це можуть бути особи, які, залишаючи акторську професію, створили власні дизайнерські будинки з парфумерними лініями (*Elizabeth Taylor* (I), *Christina Aguilera* (I); *Christina Aguilera Unforgettable* (I)), або імена, що використані виробниками з огляду на широку популярність у певних творчих колах (*Pavlova* (II)), імена епатажних осіб (*Paris Hilton* (II), імена осіб, які спробували свої сили у створенні парфумів, але були популярними в ювелірному бізнесі і відомі у художньо-мистецьких колах завдяки відомим батькам-художникам (*Paloma Picasso* (I)). Окрему групу парфумерних назв формують імена винахідників у галузі фізики (*Fahrenheit* (I)) або хімії (*Aura by Swarovsky* (II)). Окремо ідентифікуються назви парфумів, які утворені від імен міфічних героїв (*Chloe* (I), *Anteus* (I)).

Назви парфумів, що належать до третього сегмента, залучають антропоніми у специфічний спосіб. Реалізується це за рахунок рекламного залучення імен відомих кіноакторів, які не є власниками або засновниками парфумерно-косметичних ліній, а надають своє ім'я у якості атрактанта (*Laugh Often by Reese Witherspoon* (III); *In bloom by Reese Witherspoon* (III); *Outspoken by Fergie* (III)).

У межах номінативного парфумерного корпусу налічується 59 відтопонімічних назв, які утворені від різних географічних назв, з яких 39 належать до назв продукції першого сегмента, а 20 – до другого. Географічні назви залучаються як номінативні компоненти, що вказують на місце знаходження головного офісу парфумерної компанії (*Paris* (I); *Paris Premieres Roses 2014* (I); *Jimmy Choo Flash London Club* (II); *Roma* (II); *Tokio Days* (I); *Tokio Fashion* (II); *London Beat* (II)). Парфумерні назви, які сформовані шляхом географічних назв різних країн, регіонів, міст, районів, можуть

обиратися з огляду на привабливість таких тононімів (асоціації з відпочинком, бурхливим життям, лагідним кліматом), які формують позитивне сприймання парфумерно-косметичної продукції під такими назвами (*Fidjii* (I); *Rio Glow* (II); *Granada* (II); *Cashmere Mist* (I); *Down Town* (II); *Santa Domingo* (II)). Проявом номінативної синергії є поєднання різних топонімів у межах однієї парфумерної назви (*Cuba Coparabane* (II); *Cuba Hollywood* (II); *Cuba New York* (II); *Cuba Las Vegas* (II)). У назвах *Eden* (Ш); *Estee Lauder Beyong Paradise* (I) залучені лексичні одиниці *Eden, Paradise*, які відносять почуття реципієнтів-споживачів до висот райського блаженства. Залучення відантропонімічного і відтопонімічного регістрів для формування парфумерних назв базується на наявності певних фонових знань у реципієнтів, що покращує емоційно-асоціативну рецепцію базового номінативного складника (β^1).

Апелятивний номінативний регістр є практично невичерпним джерелом для формування парфумерних назв (він слугує другим джерелом), яких налічується 301. З огляду на сегментну розмежованість апелятивний номінативний регістр містить 152 у першому, 98 – у другому і 51 – у третьому сегменті. Відапелятивний спосіб номінації парфумерної продукції передбачає залучення довільно обраних слів лексикону – іменників: конкретних загальних назв і абстрактних, які характеризуються різноманітними конотаціями. Слова з номінативного регістру, які були залучені для формування парфумерних назв шляхом онімізації, поділяються на декілька лексико-семантичних груп. При дослідженні ономастичного простору назв парфумерної продукції відштовхувалися від поняття тематичних груп парфумонімів з різними інтегральними семами [5], але доречніше дотримуватися поняття лексико-семантичної групи (ЛСГ), що залишає ширший маневр при дослідженні формування β^1-номінативних складників парфумерно-косметичних назв шляхом онімізації апелятивної лексики. Якщо вибудовувати шкалу лексико-семантичних груп (у кордони яких вкладаються парфумерно-косметичні назви відапелятивного походження), то найближчою до групи відонімного походження є ЛСГ, що охоплює сукупність соціальних реалій, які позначають гендерну диференціацію (*Woman* (I)), соціальний статус і титул (*Princesse* (II), *Gentleman* (I), *Killer Queen* (II), *Lady Million* (I)), суспільні стосунки (*Best Friends Forever* (II)). Спорідненою до неї є ЛСГ, що позначає психо-емоційний стан, прояви почуттів, пристрасті. У центрі цієї групи знаходиться емоційна сфера особи (*Guardians of Love* (II); *Love out Glamour* (I), *Obsession* (II), *Passion* (I), *Hypnose* (II)). Логічним продовженням є група, що позначає явища ірреального світу, які дотичні до особи та її психо-емоційної сфери (*Angel* (I), *Miracle* (II), *Alien* (II)). З поняттями психо-емоційної сфери логічно пов'язані прояви інтелектуально-творчої та пізнавальної активності особи, які реалізуються у різних галузях мистецтва (*Jazz* (I), *Romance* (I), *Passion Dance* (III)), зокрема у такому специфічно-креативному варіанті, як створення модного одягу (*Design* (I), *Little Black dress* (III)), подорожах, спорті (*Jorney* (II), *212 Surf* (I), *90210 Sport* (II)), оцінюванні зовнішніх явищ і ситуацій (*Beautiful* (I), *The Original* (II), *Just Precious* (II), *Lucky You* (II), *Lucky Darling* (II), *Curious* (I).). Оцінювання явищ і ситуацій виникає з об'єктів реального світу, матеріального оточення, які підпадають під процес оцінювання. Об'єкти реального світу створені із субстанцій різної фізико-хімічної природи, відповідно до цього лексико-семантична група субстанцій

може розмежовуватися на декілька підгруп, з яких найвиразнішими є назви коштовних каменів і металів (*Euphoria Liquid Gold* (II), *Precious Gold* (II), *White Diamonds* (I), *Rare Sapphires* (III)). Виокремлюються також група назв тканин (*Organza* (I), *Satine* (II), *Oriental Lace* (II)), субстанцій із сильною фізіологічною дією (*Poison* (I), *Opium* (II), *Elixir* (II)), а також оригінальні субстанції із специфічними властивостями (*Irish Leather* (II), *Cool Water Coral Reef* (II)). Однією з провідних характеристик субстанцій є колір. Відповідно, ЛСГ кольоропозначень логічно пов'язана із субстантивною групою (*Red* (I), *Black* X_s (I), *Light Blue* (I)). До формування назв залучена ЛСГ ботанізмів, яка охоплює пласт ботанічної лексики, де виокремлюються флороніми (*Sunflowers* (I), *Black Orchid* (II)), гербоніми (*English Fern* (II)), дендроніми (*Real Tree* (III)), а також різноманітні комбінації бонатічної лексики (*Private Collection Jasmine White Moss* (I), *Elisabethan Rose* (II), *Orange Blossom* (II), *Flower of Immortality* (II)). До ботанізмів наближена ЛСГ зоонімів (*Tigress Captivates* (I), *Angry Birds Rio* (II)). Дев'ятою ЛСГ, яка виокремлена у межах відапелятивного парфумерно-косметичного номінативного корпусу, є група темпоральної сегментації, що об'єднує добову і сезонну диференціацію (*Today Tomorrow Forever* (III), *Fantasy Midnight* (I), *212 Summer Eternity Night* (II), *Eternity Moment* (II)). Аналіз джерел номінативного регістру (а саме його апелятивної частини), які були залучені до формування парфумерних назв, дозволив виокремити дев'ять ЛСГ, з яких перші чотири пов'язані з людиною та її активністю (соціальною, психо-емоційною), а п'ять останніх пов'язані з реаліями навколишнього світу.

У межах номінативного парфумерного корпусу ідентифіковано 168 назв-запозичень (запозичення слугують третім джерелом парфумерних назв), де 87 назв пов'язані з парфумами першого сегмента, 56 – другого і 25 – третього, що свідчить про мінімізовану експансію запозичень на субкорпус назв третього сегмента. Пояснюється це тим, що споживачі продукції третього сегмента мало знайомі з іноземною лексикою (переважно французькою) через свій освітній рівень. Тоді як номінація із залученням запозичень домінує у випадку парфумерної продукції першого сегмента. Парфумерна традиція походить із Франції – країни, де виготовляються найякісніші парфумерні товари, а тому французька номінація свідчить про якість і вишуканість номінативної продукції. Французькі парфумерні назви розмежовуються на різноманітні лексико-семантичні групи відапелятивного походження, репрезентуючи парфумерно-косметичні товари в усьому розмаїтті. ЛСГ соціальних реалій репрезентована назвами: *Femme* (III) – "жінка"; *L'Homme* (I) – 'чоловік'; *L'Homme Liber* (I) "вільний чоловік". ЛСГ психо-емоційного стану особи сформована назвами *Amor Amor* (I) – "кохай, кохай"; *Magie Noire* (II) – "чорна магія"; *J'Adore* (I) – "обожнюю". Виокремлюються також ЛСГ, що пов'язані з явищами ірреального світу (*Ange ou Demon* (I) – "ангел або демон"), проявами творчої діяльності (*Hot Couture* (I) – "висока мода", *La Petite Robe Noir Couture* (I) – "маленька чорна сукня від кутюр"); субстанціями (*Omnia Amethyste* (I) – "чарівний аметист", *Belle D'Opium* (I) – "дивовижний опіум"), ботанізмами (*Mon Jasmin Noir* (I) – "мій чорний жасмин", *Dahlia Noir* (I) – "чорна жоржина", *Fleur d'Intendit* (I) – "заборонена квітка"). Спостерігаються назви, що сформовані за рахунок залучення топонімічної лексики (*Champs Elysees* (I) – "Єлисейські поля", *Parisienne* (I) – "парижанка"). При формуванні парфумерних назв

залучено номінативний регістр італійської (*Dolce Vita* (I)) – "солодке життя", *Acqua Di Parma Rosse Nobile* (II) – "пармська вода з благородної троянди"), а також португальської (*Escada* (I) – "сходи") мов. Долучені також приклади назв, що походять із санскриту (*Shalimar* (I), *Samsara* (I)). Штучно утворені слова слугують четвертим джерелом парфумерно-косметичних назв. Окремі назви сформовані за принципом звуконаслідування: *Purr* (II) – пихкання кота, *Meow* (II) – муркотіння кішки. Доволі оригінальною є історія створення назви *Lancôme*. Компанію було засновано у 1935 році парфумером і косметологом *Armand Petitjean*. Один із співробітників запропонував назву "*Lancosme*" (де "*s*" не вимовляється) – назву замку в районі *Loiret*. Назва була схвалена з певними змінами: знак *circumflex* з'явився над "*o*" заступивши "*s*". Пізніше цей знак з'явився у багатьох назвах парфумів. Назва косметичної компанії *L'Oreal* була утворена штучно засновником-фармацевтом *Eugene Schueller*, який у 1970 році створив синтетичну фарбу для волосся. Назва сподобалася засновнику через свою милозвучність. Зазначається, що формувати такі слова доволі складно, оскільки у цьому випадку не застосовуються традиційні прийоми словотворення або словоскладання. Але коли вигадується нове слово для позначення якого-небудь предмета, номінатором несвідомо керують суб'єктивні відповідності між звуками та предметами [1, с. 214].

Номінативний корпус туалетних вод налічує 371 назву, з яких 52 належать до відантропонімічного регістру (у першому сегменті 30, у третьому – 22), 44 – до відтопонімічного регістру (у першому сегменті 15 назв, у третьому – 29), 149 назв сформовано за рахунок залучення апелятивної лексики (50 назв у першому сегменті, 61 – у другому і 38 у третьому), запозичення використані для формування 126 назв (77 – у першому, 39 – у другому, 10 – у третьому сегментах). Лише одна назва сформована шляхом залучення штучно утвореного слова (*O de Lancôme* (II)). Відантропонімічні назви туалетних вод сформовано подібно до того, як створювалися такі ж назви для парфумів. У випадку використання апелятивної лексики спостерігається відсутність ЛСГ – зоонімів, що свідчить про певне звуження номінативного регістру. Але має місце прояв номінативної синергії, коли у межах одного β^1-номінативного складника поєднуються ботанізми і кольоропозначення (*Purple Lilac* (I)). Назви туалетних вод, що були сформовані за рахунок запозичень, демонструють традиційне залучення переважно французької лексики (*Egoïste* (I), *L'imperatrice* (I), *Pour Homme* (I), *Pur Blanca* (III)).

Одеколонний номінативний корпус містить 169 назв і демонструє деякі специфічні риси. Першою є той факт, що у корпусі не виявлено назв, які б належали до одеколонів третього сегмента. Не виявлено штучно утворених слів. Антропоніми формують 91 назву (62 належать до першого, 29 – до другого сегмента), топоніми задіяні при створенні 19 назв (2 пов'язані з першим сегментом, а 17 – з другим). Апелятивна лексика залучена для побудови 21 назви (10 пов'язані з першим сегментом, 11 – з другим). Традиційні запозичення спостерігаються у 38 назвах (20 дотичні до першого, 18 – до другого сегмента). Антропоніми формують β^1-номінативний складник одеколонів так само, як і у випадку парфумів і туалетних вод. У випадку топонімів не виявлено залучення традиційного топоніма *Paris* у межах β^1-складника одеколонів.

Задіяна апелятивна лексика вкладається у межі дев'яти виокремлених лексико-семантичних груп, але специфічною характеристикою назв відапелятивного походження є те, що вони виявляють ознаки явної або латентної "маскулінності", підтверджуючи, що одеколони переважно створюються для чоловіків. У ЛСГ соціальних реалій ознаки "маскулінності" репрезентовані експліцитно (*Gentleman* (I), *Tribute for Men* (II), *Bod Man Tresh Guy* (II), *Bod Man Warrior* (II)). "Маскулінність" прослідковується у назвах, що віддзеркалюють творчу діяльність (*Mustang Sport* (I), *Road Runner* (II), *Surf* (I)), у межах субстанційної ЛСГ (*Rocky Man Silver* (II), *Adrenaline* (II)); а також у ЛСГ зоонімів (*Stallion* (II), *Golden Cougar* (II)). Ознаки "маскулінності" виявляються при аналізі назв, які утворилися шляхом залучення запозичень, переважно французьких, де задіяні відповідні "маскулінні" лексичні одиниці у канві назв (*Hypnose Homme Cologne* (II), *Anthracite Pour L'Homme* (II), *Aqua Pour Homme* (I), *L'Homme* (I); *La Nuit De L'Homme* (I)). Специфічним запозиченням з німецької мови є оригінальна назва першого одеколону (*№4711 Kölnisch wasser* (II)). Репрезентація "маскулінністі" в одеколонних назвах реалізується шляхом комбінування антропонімів із апелятивами (*Bulgari Man in Black* (I), *Lauder for Men* (I), *Versace Man* (I), *Versace L'Homme* (I), *Versace pour Homme* (I)) або комбінуванням антропонімів (*Versace Eros* (I), де *Eross* – ім'я бога кохання у давніх греків).

Аналіз косметичних (а фактично гримувальних) засобів у ракурсі номінативного регістру, з якого формуються назви цих виробів, потребує уваги до екстралінгвістичних характеристик номінованих об'єктів. Гримувальні засоби (на відміну від парфумів, туалетних вод і одеколонів) призначені для зміни забарвлення окремих ділянок шкіри з метою не лише маскування зовнішніх дефектів, але і для надання окремим ділянкам шкіри невластивого (але модного) відтінку або кольору. Це певним чином знаходить своє відображення у β^1-базовому складнику номінативного комплексу, що віддзеркалює фактично субстанціональну характеристику цих косметично-гримувальних засобів, наприклад, підкреслюючи водостійкість *mascara* (*Hypnose Star waterproof* (II)), або її здатність сепарувати кожну вію (*Inimitable-intense volume-length curl separation* (II)), підкреслюючи сексуальність погляду за рахунок фарбування і потовщення вій (*Sexy Pulp Lash Plumping Black* (I)). Назви *mascara* набувають дескриптивно-технологічного характеру, підсилюється їхня утилітарність, яка є наслідком необхідності надати максимально детальну інформацію споживачу саме у межах β^1-складника, щоб сприяти найшвидшому ознайомленню з товаром. Утилітарність назви походить від фізико-хімічних характеристик косметично-гранувальних засобів, що маніфестуються у межах β^1-складника, інформуючи споживача не лише про колір (*24k Golden Black 87626* (III)), а і про тіксотропію (*Diorshow Iconic Overcurl* (I)). У випадку тіней для повік підкреслюється не лише кольорова характеристика (*Intence Color Matte Pop Violent* (I)), а і довготривалість косметично-декоративного ефекту (*Ultra-long-Lasting Cream* (I); *12ff waterproof* (I)). У назвах губних помад колористика має провідну позицію (*color Trend Deep Red 30133* (III)), але може позначитися і оптичний ефект (*Super Lustrous* (II), *Color Fever Shine* (II)). У назвах блиску для губ підкреслюються гримувальні характеристики (*Extra Lasting Continuous Copper* (III)), а також вплив на організм (*Hydra beauty nutrition* (I)). Утилітарність

прослідковується у назвах манікюрного лаку, де домінує колірна індикація (*Color trend Vixen 29982* (III)), твердість покриття (*Nail experts Mineral fix*), оптичний ефект (*Nail experts Pearl Shine* (III)).

Спільною рисою усіх косметично-гримувальних назв є залучення соматизмів як компонентів β^1-складників. Саме вони сигналізують, для якої частини тіла той або інший засіб (така індикація у парфумерних назвах є надлишковою, а тому зайвою). У назвах манікюрного лаку соматизмом є лексема *Nail*, що спостерігається у межах β^1-складника (*nail experts 24k gold strength* (III), *Nail Lacquer* (III)). У назвах губної помади задіяно соматизм *Lip(s)* (*Dior Addict Lip Polish* (I)), а у випадку *mascara* чергуються соматизми *Eye, Lash* (*Turbo Lash* (I), *Eye to kill* (I)).

Номінативний корпус *mascara* налічує 82 назви, з яких 11 є відантропонімічного походження (10 – дотичні до I сегмента, а 1 – до II), з шести запозичених назв дві пов'язані з I сегментом, а чотири – з II. Не було виявлено ані відтопонімічних назв, ані штучно утворених. Утилітарний ухил є провідною номінативною тенденцією у випадку косметично-гримувальних засобів, через це зменшується питома вага відантропонімічних назв, але зростає питома вага відапелятивних утворень. Так, номінативні β^1-складники відапелятивного походження становлять 71 (29 дотичні до I сегмента, 46 – до II, 17 – до III). Не виявлені ЛСГ ботанізмів, зоонімів і соціальних реалій. Номінативний корпус тіней для повік сягає 74 назв, антропонімів (5 у I, 2 у II), 1 топонім у I сегменті, 5 запозичень у I сегменті, 59 апелятивів (18 у I, 10 у II). Назви відапелятивного походження демонструють утилітарну тенденцію. Найоб'ємніша група кольоропозначень становить 31 назву, які пов'язані з третім сегментом (*precious Glimmer Deep Purple 64355* (III)). Номінативний корпус губних помад налічує 198 назв. Відантропонімічних назв налічується лише 6 (усі в I сегменті). Відтопонімічних назв немає зовсім. Ідентифікуються лише 3 запозичення. Найчисельнішими є відапелятивні назви – 185 (16 – I, 9 – II, 164 – III). Номінативний корпус блиску для губ налічує 110 назв (17 антропонімів, 2 запозичення, 101 апелятив). Як і у випадку назв губної помади, найпоширенішою групою є кольоропозначеня (53 назви). Це знову свідчить про утилітарну тенденцію номінування (*Perfect Kiss Bodly Red 88302* (III)). Назви манікюрного лаку (124 назви) створені або шляхом залучення антропонімів (5 назв), або апелятивів (119 назв), де знову панує кольоропозначення (93 назви; *Nail wear prot Pastel Pink 82636* (III), *Shiny Pastel* (I)). Номінативний корпус тональних кремів налічує 132 назви. Шістнадцять назв відантропонімічного походження (усі вони належать до першого сегмента, *Dior Prestige White* (I)). З наявних 18 запозичень – 12 пов'язані з I, 6 – з II сегментами (*Les Beiges* (), *Color Ideal* (II)). Найбільше налічується відапелятивних назв – 98, де переважають кольоропозначення (*Magi X Natural Beige 89389* (III)). Аналогічні тенденції виявлені у номінативному корпусі пудри (60 назв), тонального крему, крему-пудри, рум'ян (18 і 20 назв, відповідно).

Живильні креми, які не належать до парфумерних виробів і не є гримувальними засобами, наближаються за характером дії до лікувальних засобів, оскільки покращують стан шкіри на фізіологічному, а не на декоративному рівні (як гримувальні засоби). Номінативний регістр живильних кремів становить 168 назв, серед яких є 8 відантропонімічних, 14 запозичень, 145 відапелятивних (32 у першому, 42 у другому,

71 у третьому сегменті), які віддзеркалюють утилітарну номінативну традицію. Розгалужена ЛСГ субстантивізмів підкреслює склад, багатокомпонентність живильних кремів (*AOC Olive Oil* (I); *Organic Oats* (I); *Solutions Youth Minirals* (III)). Окремі типи кремів призначені для певних ділянок тіла, а тому у складі β^1-номінативних складників спостерігаються окремі компоненти – соматизми (*Face and Body Comfort* (I), *Caring Hand Cream* (III), *Hand and Nail Treatment* (II)). Одним із наочних проявів тенденції до утилітарності у процесі номінації живильних кремів є наявність ЛСГ фізіологічної дії, що підкреслює саме біологічну (фізіологічну) дію кремів (*Expert firming* (I), *Global Lift* [*Pro-GEN-in*] (II), *Care and Fresh hydrating* (III)).

Парфумерно-косметичний регістр, який сформований сукупністю лексичних одиниць, складається з чотирьох груп, які виокремлені на підставі шляхів формування назв. Провідною групою є назви, які утворені шляхом трансонімізації. Усі ці назви є відонімічного походження. У межах цієї групи ідентифікуються дві підгрупи – антропоніми і топоніми. Другою є група, яка охоплює назви, що утворилися шляхом онімізації. Ця група складається з дев'яти лексико-семантичних груп, у межі яких укладаються назви відапелятивного походження. До факультативних груп належить третя, яка об'єднує назви, що утворилися шляхом залучення запозичень (переважно французького походження), а також четверта, яка охоплює назви, що походять від штучно утворених слів. Соціальна стратифікація відображена у межах номінативного парфумерно-косметичного регістру у різний спосіб. У першу чергу він може бути екстралінгвістичного характеру. У цьому випадку парфумерно-косметичні вироби розмежовані на три ринкові сегменти (найдорожча продукція (I), вироби середнього цінового рівня (II), а також товари широкого попиту (III)). Формально ця диференціація співвідноситься з α-брендовим номінантивним складником, що маркує вироби відповідно до ніші, яку займає товар відповідного бренду. Соціальна стратифікація репрезентована у лінгвістичний спосіб у межах β^1-базового номінативного складника, у межах якого ідентифікуються лексичні одиниці – компоненти номінативних складників. Стратифікація реалізується експліцитно шляхом залучення лексем статусної семантики (*Princesse, Gentleman, Queen, Lady*), лексем гендерної диференціації (*Girl, Woman, Man, Boy*). Імпліцитно стратифікація репрезентована або шляхом залучення власних імен, які є символами високого соціального статусу (*Dolce and Gabbana,*), або використанням топонімів, які асоціюються з розкішним і безтурботним життям (*Paris, London, New York, Las Vegas*). Імпліцитно соціальна стратифікація репрезентується також шляхом залучення лексем, що мають значення предметів розкоші, коштовних металів, каменів (*Gold, Diamond, Pearls, Saphires, Platunum, Silver*). Але віддзеркалення соціальної стратифікації може бути досліджене ретельніше і глибше шляхом залучення методу словникових дефініцій β^1 і β^2-номінативних компонентів із подальшим їхнім співпокладанням і виокремленням спільної семи. Цьому і будуть присвячені подальші розвідки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Вандриес Ж.* Язык (лингвистическое введение в историю) / Жорж Вандриес; [пер. с фр.]. – М.: Эдиториал УРСС, 2011. – 408 с. 2. *Иванова К.А.* Копирайтинг: советы составления

рекламных и PR-текстов / К.А. Иванова. – СПб.: Питер, 2005. – 144 с. 3. *Платон.* Сочинения в трех томах / Платон. – М.: Наука, 1968. Т.I. – 1968. – 670 с. 4. *Рождественский Ю.В.* Теория языков античности / Т.А. Амирова, Б.А. Ольховиков, Ю.В. Рождественский // Очерки по истории лингвистики. – М.: Наука, 1975. – С. 32-110. 5. *Сотникова Е.А.* Ономастическое пространство названий парфюмерной продукции в русском языке: дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.01 "Русский язык" / Елена Александровна Сотникова; Елецкий гос. пед. университет. – Елец, 2006. – 259 с. 6. *Harrison M.E.* The Scent Word: Context, Intrigue, and the Problem of Olfactory Literacy / M.E. Harrison // Fragrances – Supplement to Household and Personal Care Today. – L., 2010. – №1. – P. 6-10. 7. *Jones G.* Globalization and Beauty: A Historical and Firm Perspective / G. Jones // EURAMERICA. N.Y., 2011. – №41 (4). – P.885-916. 8. *Kohli C.* Observations: Creating Effective Brand Names: A Study of the Naming Process / C.Kohli, D.W. La Bahn // Journal of Advertising Research. – L., N.Y., 1997. – №37(1). – P. 67-75. 9. *Merskin D.* Truly Toffee and Raisin Hell: A Textual Analysis of Lipstick Names / D. Merskin // Sex Roles – N.Y., 2007. – №56. – P.591-600. 10. *Walker R.* A Chalenging Global Climate for Fragrances / R. Walker // Global Cosmetic International. – N.Y., 2012. – November. – P. 26-29.

Стаття надійшла до редакції 5 квітня 2017 р.

Галицкая Е.А., асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

ОТОБРАЖЕНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ СТРАТИФИКАЦИИ В ПАРФЮМЕРНО-КОСМЕТИЧЕСКОМ НОМИНАТИВНОМ РЕГИСТРЕ

Статья посвящена проблеме парфюмерно-косметического нейминга в современном английском языке. Особое внимание уделено способам отражения социальной стратификации в номинативном регистре, состоящем из четырех групп. Первая группа содержит названия отонимного происхождения, которые разделены на антропонимы и топонимы. Вторая группа охватывает названия отапеллятивного происхождения. Третья и четвертая группы сформированы словами-заимствованиями и искусственно образованными словами, соответственно.

Ключевые слова: *апеллятив, парфюмерно-косметический нейминг, оним, регистр, социальная стратификация.*

Galitska E.A., post-graduate student
Taras Shevchenko National University of Kyiv

SOCIAL STRATIFICATION REFLECTION IN A PERFUME AND COSMETIC NAMING REGISTER

This article deals with the problem of perfume and cosmetic naming in Modern English. Special attention is given to the way of social stratification reflection in the naming register. This register consists of four groups. The first one includes proper names which are divided into personal names and homonyms. The second group grasps apellatives. The third and the fourth groups are formed with the borrowed and artificial words respectively.

Key words: *appellative***,** *perfume and cosmetic naming, proper name, register, social stratification.*

УДК 81’255.4:82-94(493)’373.44

Гуменна К.О., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМА ВІДТВОРЕННЯ АРХАЇЗМІВ ЯК ЕЛЕМЕНТІВ ЛІНГВОПОЕТИКИ ФРАНКОМОВНОГО ІСТОРИЧНОГО РОМАНУ (НА МАТЕРІАЛІ “ЛЕГЕНДИ ПРО УЛЕНШПІГЕЛЯ” ШАРЛЯ ДЕ КОСТЕРА)

Стаття присвячена проблемі перекладу архаїзмів як складової лінгвопоетики франкомовного історичного роману. Особлива увага приділяється класифікації стилістично маркованої темпорально віддаленої лексики в історичному романі Шарля де Костера “Легенда про Уленшпігеля” та способам її відтворення у двох українських перекладах.

Ключові слова*: Шарль де Костер, художній переклад, хронологічно віддалений твір, історична дистанція, темпоральна стилізація, лінгвопоетика історичного роману, хронологічно маркована лексика, архаїзми.*

Бельгійський письменник і фундатор бельгійської літератури Шарль де Костер написав франкомовну “Біблію Бельгії” – “Легенду про Уленшпігеля” ще два століття тому, у 1867 році. Автор взяв за основу реальні події та дійсно існуючого у добу Середньовіччя персонажа, Тіля Уленшпігеля, оспіваного у народній книзі “Цікаве читання про Діля Уленшпігеля, народженого на землі Брауншвейг, як він проводив своє життя” (1511 р.). Таким чином, Ш. де Костер поєднав історичні факти з легендами, романтично інтерпретував їх і переніс із XIV у XVI ст. При цьому, створюючи твір у XIX ст., автор навмисно стилізував мову оригіналу під XVI ст.

Проблема перекладу творів, написаних **мовою віддаленої у часі епохи**, вже ставала предметом аналізу науковців. Зокрема, її розглядали у своїх працях О.В. Федоров, В.С. Виноградов, Л.Л. Нелюбін, Г.Т. Хухуні, А.А. Попович, Н.М. Рудницька, Д.О. Островський, Е.М. Мешалкина, Ю.С. Беленкова, Л.Д. Бурковська та інші. Однак, системного аналізу проблеми досі не існує, що і свідчить про актуальність дослідження.

Намагання вчених розробити методику аналізу такого типу текстів вимагало запровадження нового концептуального апарату. Зокрема, В.С. Виноградов запропонував розмежовувати терміни “діахронічний художній переклад” та “синхронічний художній переклад” [3, с. 54-55]. Під діахронічним перекладом він розумів переклад твору, створеного у попередні епохи, у той час як синхронічний переклад виконується по відношенню до творів сучасних перекладачу, у яких описуються події минулого. Таке розмежування базується, перш за все, на широковживаних поняттях “**історична дистанція**” та “**історична стилізація**”. Історична дистанція обумовлює **архаїчність мови** віддалених у часі творів у свідомості сучасного читача: для сучасників автора його мова є цілком нормативною. На відміну від неї, історична стилізація виступає **свідомим авторським прийомом**, застосованим у історичних романах, у нашому випадку – “Легенді про Уленшпігеля”. Однак відтворення її мовою перекладу вимагає іншої стилізації – з боку перекладача, назвемо її **вторинною**. Отже, матеріалом для

нашого аналізу став франкомовний історичний роман Шарля де Костера "Легенда про Уленшпігеля" (1867 р.) та два його переклади українською мовою, виконані відповідно у різні періоди – Т. Черторижською у 1953 р. та С. Сакидоном у 1974 р. Хоча, зазначимо, існують принаймні ще два українські переклади, зроблені іншими перекладачами – Л. Красовським (1928) та Є. Єгоровою (1972).

Зазначимо, що між часом написання "Легенди" Ш. де Костера та часом її перекладу на українську мову пролягає ціле століття, тому, очевидно, що протягом цього періоду відбулися значні зміни не лише у суспільному, політичному, культурному житті людства, а й мова не стояла на місці, вона постійно розвивалася. Такої ж думки дотримувався і В.С. Виноградов, наголошуючи, що сприйняття художньої літератури – категорія історична, і отже, інтерпретація твору змінюється. В оригіналі текст є канонічним, у той час як його сприйняття змінюється від покоління до покоління [2, с. 121]. І тому однією з проблем постає зміна **стилістичного значення**. Часто слова, які за часів написання оригіналу були нейтральними і так само сприймалися тогочасними читачами, у подальшому втратили свій нейтральний характер і набули додаткової конотації. Багато зі слів, які для читачів кінця XIX століття були звичними, стали для нашого сучасника **архаїзмами**. Тому, на нашу думку, у цьому випадку йдеться про **темпоральну конотацію**.

Оскільки між створенням тексту і його перекладом міститься досить велика хронологічна дистанція, то перекладач постає перед вибором: він може відтворити "первісне значення твору" [8, с. 163], тобто скоротити часову дистанцію між одержувачем вихідного тексту і одержувачем перекладу; можливий і інший варіант – відтворення "пізнішого значення твору", тобто стилістичної складової частини [8, с. 168], збереження **часової дистанції** у перекладі. Природно, що мовним відповідником (корелятом) цій дистанції стане **ступінь архаїчності** мови перекладу. Таким чином, перший шлях передбачає застосування **стратегії модернізації** вихідного тексту при перекладі, а другий у свою чергу – **стратегії архаїзації,** або **історизації**.

Зазначимо, що перекладацький аналіз вимагає попереднього жанрового аналізу твору. Отож, **історичний роман** визначають, як правило, як твір, "заснований на історичному сюжеті, що відтворює у художній формі якусь епоху, певний період минувшини" [6, с. 442]. Історичний роман є поєднанням історичної і художньої правди, історичного факту та художнього вимислу, справжніх історичних осіб і осіб вигаданих, де "вимисел уміщений у межі зображуваної епохи" [6, с. 442]. Як бачимо з визначення, в історичному романі обов'язково має відображатися **час** (couleur historique) та **місце** (couleur locale), у рамках яких відбувалася дія художнього твору. Назвемо це **історичним хронотопом** (скориставшись терміном, запропонованим М. Бахтіним).

З огляду на це, можна стверджувати, що для жанру історичного роману характерною є передача історичної дистанції на всіх мовних рівнях (лексичному, граматичному, синтаксичному, фонографічному), і саме лексичний рівень відіграє найважливішу роль для відображення історичності такого твору: як зазначає О.В. Коваленко, саме хронологічно маркована лексика формує **жанрово-стилістичну домінанту** історичного роману, адже вона реалізує прагматичну спрямованість цього жанру на створення історичного колориту [5, с. 4]. Це, наприклад, такі слова як *"bouter", "casaquin",*

"chiquenauder", "doubteur", "carolus d'or", "bas-de-chausse". Отже, наявність маркованої часом лексики є ключовим і невід'ємним елементом лінгвопоетики історичного роману, у якому основними визначальними одиницями, що формують цілісний хронотоп і надають стилістичного наповнення тексту, виступають архаїзми та історизми.

Як бачимо, цілком правомірним буде твердження, що при перекладі віддалених у часі творів, а тим більше коли вони ще й описують історичні події минулих по відношенню до оригіналу століть, перекладач неминуче зіштовхується з проблемою відтворення архаїзмів, які слугують основним засобом створення історичної стилізації. Працюючи з темпорально віддаленим літературним твором та здійснюючи його міжмовну передачу для читачів іншої епохи, перекладач повинен відтворити не лише текст, а і характер епохи оригіналу. Однак зазначимо, що якщо перекладач робить це занадто досконало, то він ризикує перетворити шедевр літератури на словник архаїзмів.

Проблема архаїзації в оригіналі та в перекладі зводиться до того, як має перекладач ставитися до мови, яка значно змінилася і не відповідає нормам мови, якою власне і здійснюється переклад. З іншого боку, така "старовина" для перекладу історичного роману необхідна не лише для того, щоб надати йому забарвлення минулих часів, а й для того, щоб точно передати сутність періоду створення оригіналу або епохи, яку він описує. Відповідно, і на цьому ще раз наголошує Ю.С. Беленкова, щоразу при перекладі твору, віддаленого у часі, перекладач буде змушений маневрувати між надмірною архаїзацією і зайвою модернізацією [1, с. 16].

Простежимо на прикладах, як у "Легенді про Уленшпігеля", де французька мова, архаїзована у відповідності до обраних автором епохи і сюжетів, перекладачі відтворюють проблемну лексику. Але перед цим варто нагадати, що за визначенням, поданим у Словнику лінгвістичних термінів, **архаїзм** – це "(від гр. archaios – стародавній) застарілий для певної епохи мовний елемент (слово, зворот, форма слова, афікс), що вийшов з активного вжитку" [4, с. 20]. Аби досягнути стилістичної відповідності оригіналу та перекладу, найкращим способом передачі архаїзму є підібраний архаїзм-еквівалент у цільовій мові. Проте, як відомо, далеко не завжди це можливо, і у таких випадках перекладач змушений вдаватися до **нейтралізації**.

З огляду на наш попередній аналіз історичного роману Ш. де Костера "Легенда про Уленшпігеля" та опираючись на класифікацію основних видів застарілих слів або архаїзмів (у широкому сенсі), яку подає український мовознавець І.В. Смущинська, можна виділити [7, с. 430-448]:

1. **історизми** (на Заході лінгвісти називають їх по-різному: цивілізаційні (archaïsmes de civilisation – Ж.-М. Клінкенберг), технічні (archaïsmes techniques – П. Цюмтор) – слова, що вийшли з ужитку разом із предметами чи явищами, які вони позначали, напр.: *patard – патар (грошова одиниця), casaquin – казакін (верхній одяг)*;

2. **власне архаїзми** або **лексичні (стилістичні) архаїзми** – застарілі слова, які у мові були замінені іншими для позначення досі існуючого поняття: *abrévier* стало *abréger (скорочувати)*;

3. **семантичні архаїзми** (у Ш. Баллі – значеннєві архаїзми (archaïsmes de sens) – переважно багатозначні слова, у яких одне або кілька значень застаріли, а

інші – актуальні; або ж слово, яке змінило значення внаслідок його застарілості, наприклад: *naseaux – narines (ніздрі)*;

4. **фразеологічні архаїзми** (Ш. Баллі називав їх ще й "живими" архаїзмами (archaïsmes vifs)) – саме по собі слово є застарілим, проте воно існує у актуальному, всім відомому і вживаному виразі чи фразеологізмі, напр.: *en guise de – під виглядом, у якості*;

5. **синтаксичні архаїзми** – слова або вирази, що зберігають синтаксис старофранцузької мови, напр., *avoir honte et colère*;

6. **граматичні архаїзми** – слова, що вживаються у застарілих граматичних формах, напр., *subjonctif "die"* замість *"dise"*.

Вважаємо за необхідне додати до цієї класифікації ще одну групу архаїзмів, яка часто використовується в історичному романі "Легенда про Уленшпігеля":

7. **авторські** або **індивідуально-стилістичні архаїзми** – слова, створені автором, що імітують архаїчну форму, і які надають твору ще більшого ефекту часової стилізації, з метою викликати у читача додаткові конотації, такі як гумор чи іронія: *guenaille – набрід, потолоч*.

Аналіз свідчить, що першість у "Легенді" належить **лексичним архаїзмам**:

– *"sans se fixer **oncques** en un lieu"* [Cos., с. 43], *"місця не нагріє ніде"* [Сак., с. 25], *"ніде не осівши"* [Чер., с. 11];

– *"Garde moi ta douce **souvenance**; fuis…"* [Cos., с. 200], *"Не згадуй мене лихом. Тікай... "* [Сак., с. 202], *"... я врятую тебе, тікай!"* [Чер., с. 161].

Як бачимо, обоє перекладачів не змогли відтворити архаїзм ***oncques*** (ніколи) та ***souvenance*** (спомин). У першому випадку вони взагалі вилучили застаріле слово у перекладі.

Під час перекладу архаїзмів часто застосовуються прийоми використання нейтральних контекстуальних або синонімічних відповідників:

– *"sont venus **céans**"* [Cos., с. 200], *"зібрались у нас"* [Сак., с. 200];

– *"**nonobstant** sa bedaine"* [Cos., с. 200], *"незважаючи на своє черево"* [Сак., с. 202];

– *"J'**affie** et assure"* [Cos., с. 138], *"свідчу і запевняю"* [Сак., с. 140], *"присягаюся і запевняю"* [Чер., с. 113].

Бувають і випадки, коли перекладачі вдаються до прийому експлікації чи описового перекладу: – *"J'ai les jambes **roides**, **monseigneur père**"* [Cos., с. 119], *"У мене не згинаються ноги, тату"* [Сак., с. 42], *"Мені ноги корчить, батьку"* [Чер., с. 26].

Семантичні архаїзми найчастіше відтворюються за допомогою контекстуальних відповідників, бо часто у цільовій мові вони не є архаїзмами взагалі, тому що це або однозначні слова, або слова з усіма актуальними значеннями**:**

– *"Et ceux du **populaire** s'entredisaient..."* [Cos., с. 446], *"В народі казали..."* [Сак., с. 429];

– *"Aimerais-tu, dit la Stevenyne, qu'étant **échafaudé** on te perçât la langue d'un fer rouge?"* [Cos., с. 327], *"А чи сподобається тобі, – знову почала Стевен, – коли на ешафоті проштрикнуть язика розпеченим залізом?"* [Сак., с. 325].

Фразеологічні архаїзми, хоч і менш представлені у "Легенді про Уленшпігеля", все ж створюють неабиякі труднощі для перекладача**:**

– *"Baisez* ***vilaine, elle vous poindra; poignez vilaine, elle vous oindra****"* [Cos., с. 42], *"Як злюку цілуєш – не любить; як злюку лупцюєш – голубить"* [Сак., с. 56], *"Цілуєш злючку – вона б'ється, поб'єш її – вона здається"* [Чер., с. 38].

Перекладачі зуміли відтворити стилістичне забарвлення виразу, за допомогою збереження його римування та мелодики.

Щодо **синтаксичних архаїзмів**, то їх майже неможливо відобразити у перекладі, адже вони зберігають, як правило, синтаксис старофранцузької мови:

– *"le pays Belgique"* [Cos., с. 446], *"вся Бельгія"* [Сак., с. 429], *"країна бельгійська"* [Чер., с. 330];

– *"Charles empereur et Philippe roi"* [Cos., с. 43], *"Імператор Карл і король Філіпп"* [Сак., с. 25; Чер., с. 10];

– *"Buvons à lui, le bénissant"* [Cos., с. 436], *"Вип'ємо за господа, що нас благословляє!"* [Сак., с. 330];

– *"à grand'peine"* [Cos., с. 346], *"на превелику силу"* [Сак., с. 336].

Те ж саме стосується і **граматичних архаїзмів,** оскільки граматичні конструкції та форми української і французької мов значно різняться:

– *"ni parlé* ***dudit*** *livre"* [Cos., с. 133], *"нічого про них не говорив"* [Сак., с. 140];

– *"****amé*** *et féal"* [Cos., с. 437], *"мій вірний друже"* [Сак., с. 421], *"друже й товаришу"* [Чер., с. 322];

– *"Et le baudet* ***de courir****"* [Cos., с. 133], *"І ослик почвалав"* [Сак., с. 32], *"І осел пустився риссю"* [Чер., с. 17]. Як свідчить останній приклад, то задля передачі колориту оригіналу перекладач вдало застосовує розмовну лексику.

Як зазначалося, ключовою особливістю історичного роману Ш. де Костера є його **авторські архаїзми**, які надають ще більшої історичної стилізації оригіналу**:** – *"Que le diable sauve son* ***Epervialité****"* [Cos., с. 87]. Т. Чорторижська вдається до нейтралізації: *"Ну, хай тепер урятує чорт* ***пана яструба****"* [Чер., с. 73], а С. Сакидон зберігає архаїчну стилізацію автора оригіналу і відтворює його своїм авторським архаїзмом: *"Ну, тепер сам диявол не врятує його* ***шуліковельможність****"* [Сак., с. 99].

– *"Et les bonshommes lui* ***baillaient florins****,* ***deniers*** *et* ***patards****, sans* ***chicherie****"* [Cos., с. 199], *"І простаки,* ***не шкодуючи****, давали їй* ***флорини, деньє, патари***" [Сак., с. 200], *"І добрі люди,* ***не шкодуючи,*** *кидали їй* ***флорини, деньє і патари****"* [Чер., с. 160]. Обоє перекладачів однаково відтворили у перекладі авторський архаїзм, вживши його відповідник у цільовій мові, тобто вони передали значення, закладене автором у це слово.

Труднощі при перекладі такої лексики полягають ще й у тому, що архаїзми, на відміну від історизмів, не завжди фіксуються у тлумачних словниках навіть мови джерела, а тим паче авторські, які взагалі існують лише в одному або декількох творах автора. Наприклад: *"des* ***prédicastres*** *romains diffamant les patriotes"* [Cos., с. 448] С. Сакидон відтворив як *"католицьких* ***проповідників****, що зводили наклепи на патріотів"* [Сак., с. 431]. Відповідно, для того щоб перекласти те чи інше слово (авторський архаїзм), перекладач має орієнтуватися по контексту і відштовхуватися від значення слова, за допомогою якого автор створив свій архаїзм.

З огляду на проаналізовані фрагменти оригіналу та перекладів можна говорити про те, що не часто архаїзм оригіналу лишається архаїзмом у перекладі. Проте, як зазначалося на початку статті, для збереження історичного колориту хронологічно віддаленого твору всі втрати особливостей оригіналу мають обов'язково компенсуватися у перекладі. Таким чином, у деяких випадках перекладач С. Сакидон прагне передати "дистанцію часу" за рахунок заміни нейтральної лексики оригіналу такими стилістично маркованими елементами, як розмовна, фамільярна, діалектна лексика, фразеологізми, напр., *"процвиндрили"*, *"гульбощі"*, *"дурний як чіп"*, *"загиджений"*. У той час як інший перекладач, Т. Черторижська, тяжіє до стилістичної нейтралізації, застосовуючи нейтральну лексику, а дуже часто і взагалі вилучає цілі фрагменти твору, де присутні проблемні місця з темпорально віддаленою лексикою.

Отже, особливість відтворення жанрово-стилістичної домінанти історичного роману, а саме застарілої лексики, до складу якої входять архаїзми, полягає у тому, що далеко не завжди існує архаїзм-відповідник у цільовій мові, та й обране перекладачем слово теж не є застарілим. Відповідно, для того щоб зберегти архаїчну стилізацію оригіналу, перекладачу необхідно застосувати іншу стилістично забарвлену лексику або вдатися до прийому компенсації на рівні всього тексту, використовуючи мовні елементи, які виконували б ті ж або подібні стилістичні функції, що і архаїзми оригіналу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Беленкова Ю.С.* Публицистический текст как объект хронологического перевода: на материале памфлетов Джонатана Свифта: автореф. дис. канд. филол. наук. – М., 2012. – 22 с. 2. *Виноградов В.С.* Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы). – М. : Изд-во института общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с. 3. *Виноградов В.С.* Темпоральная (временная) стилизация как переводческий прием / В.С. Виноградов // Филологические науки. – 1997. – №6. – С. 54-59. 4. *Ганич Д.І.* Словник лінгвістичних термінів / Д.І. Ганич, І.С. Олійник. – К. : Вища школа, 1985. – 360с. 5. *Коваленко О.В.* Хронологічно маркована лексика як фактор тексту в жанрі історичного роману (на матеріалі художньої прози В.Скотта): автореф. канд. філол. наук. – О., 2002. – 20 с. 6. *Літературознавча енциклопедія: у 2 т.* / [автор-укладач Ю.І. Ковалів]. – К. : Академія, 2007. – Т. 1. – 608 с. 7. *Смущинська І.В.* Французька лексикологія. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015. – 600 с. 8. *Хохел Б.* Время и пространство в переводе // Поэтика перевода. – М. : Радуга, 1988. – С. 152-171.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Де Костер Ш.* Легенда про героїчні, веселі і славетні пригоди Уленшпігеля і Ламме Гудзака у Фландрії та інших країнах / Пер. з фр. С. Сакидон; передм. Р. Роллан; післям. В. Пащенко. – Київ: Вища школа, 1984. – 480 с. 2. *Де Костер Ш.* Легенда про героїчні, веселі й доблесні пригоди Тіля Уленшпігеля і Ламме Гудзака у Фландрії та інших країнах / Пер. з фр. Тетяна Черторижська. – Київ: Молодь, 1953. – 356 с. 3. *De Coster Ch.* La Lйgende et les aventures hйronques, joyeuses et glorieuses d'Uylenspiegel et de Lamme Goedzak au Pays de Flandres et ailleurs. – Bruxelles, 1867. – 480 p.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

1. Сак. – Легенда про героїчні, веселі і славетні пригоди Уленшпігеля і Ламме Гудзака у Фландрії та інших країнах / Пер. з фр. С. Сакидон (1984). 2. Чер. – Легенда про героїчні, веселі й доблесні пригоди Тіля Уленшпігеля і Ламме Гудзака у Фландрії та інших країнах / Пер. з фр. Тетяна Черторижська (1953). 3. Cos. – De Coster Ch. La Lйgende et les aventures hйroпques, joyeuses et glorieuses d'Uylenspiegel et de Lamme Goedzak au Pays de Flandres et ailleurs (1867).

Стаття надійшла до редакції 5 квітня 2017 р.

Гуменная К.О., аспирант,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

ПРОБЛЕМА ВОСПРОИЗВЕДЕНИЯ АРХАИЗМОВ КАК ЭЛЕМЕНТОВ ЛИНГВОПОЭТИКИ ФРАНКОЯЗЫЧНОГО ИСТОРИЧЕСКОГО РОМАНА (НА МАТЕРИАЛЕ "ЛЕГЕНДЫ ОБ УЛЕНШПИГЕЛЕ" ШАРЛЯ ДЕ КОСТЕРА)

Статья посвящена проблеме перевода архаизмов как составляющей лингвопоэтики франкоязычного исторического романа. Особое внимание уделяется классификации стилистически маркированной темпорально отдаленной лексики в историческом романе Шарля де Костера "Легенда об Уленшпигеле" и способам ее воспроизведения в двух украинских переводах.

Ключевые слова: *Шарль де Костер, художественный перевод, хронологически отдаленное произведение, историческая дистанция, темпоральная стилизация, лингвопоэтика исторического романа, хронологически маркированная лексика, архаизмы.*

Humenna K.O., postgraduate student
Taras Shevchenko National University of Kyiv

REPRESENTATION OF ARCHAISMS AS AN ELEMENT OF LINGUO-POETICS OF A FRANCOPHONE HISTORICAL NOVEL (BASED ON "LEGEND OF EULENSPIEGEL" BY CHARLES DE COSTER)

The article deals with the problem of archaisms translation as a part of linguo-poetics of a francophone historical novel. Particular attention is given to the classification of stylistically marked and temporally distant vocabulary in a historical novel by Charles de Coster "Legend of Eulenspiegel" and means of its representation in two Ukrainian translations.

Keywords: *Charles de Coster, literary translation, chronologically remote work, historical distance, temporal pastiche, linguo-poetics of a historical novel, chronologically marked vocabulary, archaisms.*

УДК 378.147:811.111

Дейкун О.П., студент
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ СТРАТЕГІЇ ВІДТВОРЕННЯ ЗМІСТУ АНГЛОМОВНИХ СТАТЕЙ БІ-БІ-СІ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Цю статтю присвячено аналізу інформаційних повідомлень сайту новин Бі-Бі-Сі, зокрема використанню стратегій під час перекладу статей українською мовою. Доведено, що перекладацькі трансформації є ключовим засобом досягнути еквівалентності та належної читабельності новинних повідомлень.

Ключові слова: *новини, перекладацькі стратегії, трансформація, еквівалентність, додавання, вилучення, синтаксична трансформація, узагальнення, конкретизація.*

У сучасному суспільстві ЗМІ мають надзвичайний авторитет і відіграють важливе значення, адже вони подають інформацію про нові та останні події у світі [9, с. 1105]. Робочим матеріалом ЗМІ є новини, які мають різні визначення. Під час зародження ЗМІ поняття “новини” було тотожне поняттю “газета” [1, с. 21]. Сьогодні ж новини розглядаються як свіжа, незвичайна, цінна інформація на тему, що становить загальну цікавість і раніше не була відомою [1, с. 21].

Серед різноманітних медіа особливе місце посідають Інтернет-новини, спрямовані на привернення уваги читача до певного сайту та утримання її якомога довше. За типом чи не найбільш важливими є повідомлення закордонних електронних видань, окремі з яких перекладаються українською мовою [4, с. 5].

Актуальність роботи зумовлено спрямованістю перекладознавчих і мовознавчих студій на дослідження перекладацьких стратегій новинного дискурсу.

Мета цієї статті – виокремити перекладацькі трансформації під час перекладу англомовних новинних повідомлень сайту Бі-Бі-Сі.

Новизна розвідки полягає в тому, що вперше встановлено види перекладацьких трансформацій та проаналізовано їхню реалізацію в новинному дискурсі англомовного сайту Бі-Бі-Сі.

Аналіз понад 50 статей Бі-Бі-Сі засвідчує, що під час перекладу новин українською мовою застосовуються різноманітні перекладацькі стратегії, спрямовані досягнути перекладацької еквівалентності. Ключовою стратегією будь-якого перекладача є широке використання перекладацьких трансформацій, що сприяють читабельності вихідного українського тексту.

Проблему перекладацьких трансформацій досліджували багато вчених-мовознавців, серед них В.Н. Комісаров [3], С.Є. Максімов [5], Р.К. Мін’яр-Белоручев [6], Я.І. Рецкер [7] та О.Л. Семенов [8], які пропонували власні підходи до визначення цього поняття.

Трансформація є основою більшості прийомів перекладу. Вона полягає “у зміні формальних (лексичні та граматичні трансформації) або семантичних (семантичні

трансформації) компонентів вихідного тексту, зберігаючи інформацію, яку призначено передати" [6, с. 201]. Трансформації визначають як прийоми логічного мислення, за допомогою яких ми розкриваємо значення слова іноземної мови в контексті та знаходимо його відповідність у мові перекладу, що не збігається із словниковою [7, с. 216].

Відношення між відрізком оригіналу та відповідним відрізком перекладу можна уявити, як перетворення (трансформацію) першого в другий за певними правилами [3, с. 164]. "Переклад полягає в тому, що перекладач має відтворити надану інформацію так повно, як можливо, але цього можна досягнути, лише застосувавши певні структурні або семантичні зміни. Ці зміни, які є наслідком лексичних та граматичних розбіжностей у мовах, називаються трансформаціями в перекладі" [5, с. 14]. Трансформацію також тлумачать як міжмовні перетворення, аби досягати еквівалентності текстів оригіналу та перекладу (щоб зберегти функціональний вплив повідомлення) [8, с. 68-69].

З огляду на характер одиниць мови оригіналу перекладацькі трансформації поділяємо на додавання, вилучення, синтаксичні, узагальнення та конкретизації.

Прийом додавання полягає у введенні в переклад лексичних елементів, що відсутні в оригіналі, аби правильно передати смисл речення (оригіналу), що перекладається, та / або дотриматися мовленнєвих і мовних норм, що існують в культурі мови перекладу [2, с. 308-309]. Трансформацію додавання спостерігаємо в заголовках тексту новин, коли англійську назву статті *The Untranslatable Emotions You Never Knew You Had* витлумачено як *Мбукі-мвукі: Емоції, які не мають назви в нашій мові*. У перекладі додано запозичений із мови зулу термін *мбукі-мвукі*, значення якого розкривається у вступному абзаці (непереборне бажання скинути одяг під час танцю).

Трансформація вилучення – "усунення в тексті перекладу тих плеонастичних або тавтологічних лексичних елементів, які за нормами мови перекладу є частинами імпліцитного змісту тексту" [2, с. 311-312]. Прикладом такого типу трансформації є уривок із англомовної статті *Do Men and Women Really Have Different Personalities?, де* вилучення в українському варіанті стосується до власних назв, зокрема англосаксонських реалій, пор.: *John Gray's original mega-selling book Men are from Mars, Women are from Venus, first published in the early 1990s, has sold millions, spawning numerous parodies* ***(such as Katherine Black and Finn Contini's Women May Be from Venus, But Men are Really from Uranus) and even*** *comedy stage shows****, such as Men are from Mars, Women are from Venus, Live! currently playing off Broadway.)*** *– Бестселер Джона Грея "Чоловіки – з Марса, жінки – з Венери", вперше опублікований на початку 1990-х, розійшовся мільйонними тиражами і* ***надихнув безліч пародій і комедійних шоу.***

Наведені приклади свідчать, що в українському перекладі вилучено назви різних робіт з психології: *Katherine Black and Finn Contini's Women May Be from Venus, But Men are Really from Uranus, Men are from Mars, Women are from Venus, Live! currently playing off Broadway.*

Синтаксичну трансформацію тлумачимо як прийом, за допомогою якого синтаксична структура оригіналу перетворюється в аналогічну структуру мови перекладу

[2, с. 314]. Синтаксичну трансформацію відзначаємо, коли підмет оригіналу *pigeons* стає додатком у перекладі *у птахів,* а додаток оригіналу *habits* стає підметом у перекладі – *Забобони*, пор.: *Even* ***pigeons can develop superstitious habits****, as psychologist B. F. Skinner famously showed in an experiment. –* ***Забобони є навіть у птахів****, зокрема голубів, як довів психолог Б.Ф. Скіннер у своєму відомому експерименті.*

Трансформацією узагальнення називається заміна одиниці вихідної мови, що має вужче значення, одиницею мови перекладу з ширшим значенням. "Створювана відповідність виражає родове поняття, що включає початкове видове. Використання слова із загальнішим значенням позбавляє перекладача необхідності уточнювати" [2, с. 317]. Прийом генералізації пропоную розглянути на прикладі статті Бі-Бі-Сі *The Psychology Behind a Subtle Pressure to Work When Sick,* де цей прийом представлено різними варіантами. По-перше, трансформацію узагальнення спостерігаємо під час заміни займенника *we* на іменник *працівники* і займенника *our* на займенник *свого*, пор.: *As well,* ***we*** *look to* ***our*** *bosses as role models for sickness behaviour. – У питанні лікарняного* ***працівники****, зазвичай, наслідують* ***свого*** *керівника.*

По-друге, відбувається заміна словосполучення *your manager* на вислів *менеджер компанії,* де займенник витісняється іменником, пор.: *"If* ***your manager*** *commonly engages in presenteeism, they may expect staff to do the same and their staff may be reluctant to take time off sick," Kinman adds. – "Якщо* ***менеджер компанії*** *приходить в офіс хворим, він може очікувати цього й від своїх підлеглих. У такому разі вони братимуть лікарняні менш охоче", – пояснює Кінман.*

Зворотній до трансформації узагальнення **прийом конкретизації,** унаслідок якого слово (термін) ширшої семантики в оригіналі замінюється словом вужчої семантики [2, с. 318], також виокремлюємо у вищевказаній статті сайту Бі-Бі-Сі. Трансформацію конкретизації спостерігаємо в основному тексті, за якої загальний іменник *people* замінюється на об'єднувальний займенник *ми,* пор.: *Why do* ***people*** *feel obliged to go to work when sick? – Чому* ***ми*** *вважаємо себе зобов'язаними виходити на роботу під час хвороби?*

Отже, внаслідок аналізу перекладу новин сайту Бі-Бі-Сі було виокремлено п'ять найбільш репрезентативних трансформацій: додавання, вилучення, синтаксичну, узагальнення та конкретизації, аби досягати належної читабельності та перекладацької еквівалентності.

Перспективу дослідження вбачаємо в подальшому аналізі та виокремленні перекладацьких трансформацій під час перекладу новинних повідомлень інших провідних англомовних видань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Вайшенберг З.В.* Новинна журналістика: Навч. посібник / За загал. ред. В.Ф. Іванова. – К. : Академія Української преси, 2004. – 262 с. 2. *Карабан В.І.* Переклад англійської наукової і технічної літератури: Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми / В.І. Карабан. – Вінниця : Нова кн., 2002. – 562 с. 3. *Комиссаров В.Н.* Современное переводоведение / В.Н. Комиссаров. – М. : Изд-во "ЭТС", 2000. – 424 с. 4. *Ла Рош фон В.* Вступ до практичної журналістики: Навчальний посібник / фон. В. Ла Рош. – К. : Академія української

преси, 2005. – 229 с. 5. *Максімов С.Є.* Практичний курс перекладу (англійська та українська мови). Теорія та практика перекладацького аналізу тексту для студентів факультету перекладачів та факультету заочного та вечірнього навчання: Навчальний посібник / С.Є. Максімов. – К. : Ленвіт, 2006. – 157 с. 6. *Миньяр-Белоручев Р.К.* Теория и методы перевода / Р.К. Миньяр-Белоручев. – М. : Московский лицей, 1996. – 290 с. 7. *Рецкер Я.И.* Теория перевода и переводческая практика / Я.И. Рецкер. – М. : Международные отношения, 1974. – 216 с. 8. *Семёнов А.Л.* Основные положения общей теории перевода / А.Л. Семёнов. – М. : Изд-во Российского ун-та дружбы народов, 2005. – 99 с. 9. *Longman dictionary of contemporary English* : словарь / Direct. D. Summers. – Harlow : Longman, 2003. – 1950 p.

Стаття надійшла до редакції 5 квітня 2017 р.

Дейкун А.П., студент,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

ПЕРЕВОДЧЕСКИЕ СТРАТЕГИИ ВОСПРОИЗВЕДЕНИЯ СОДЕРЖАНИЯ АНГЛОЯЗЫЧНЫХ СТАТЕЙ БИ-БИ-СИ НА УКРАИНСКОМ ЯЗЫКЕ

Данная статья посвящена анализу информационных сообщений новостного сайта Би-Би-Си, в частности использованию стратегий при переводе статей на украинский язык. Доказано, что переводческие трансформации являются ключевым средством достижения эквивалентности и надлежащей читабельности новостных сообщений.

Ключевые слова: *новости, переводческие стратегии, трансформация, эквивалентность, добавления, удаления, синтаксическая трансформация, обобщение, конкретизация.*

Deykun O.P., student
Taras Shevchenko National University of Kyiv

TRANSLATION STRATEGIES FOR THE CONTENT REPRODUCTION OF THE BBC ENGLISH ARTICLES IN UKRAINIAN LANGUAGE

This article is devoted to the analysis of BBC news pieces: in particular, to the use of transformations in the process of translating articles into the Ukrainian language. The author proves that translation transformations are key means to achieve translation equivalence and appropriate readability of news.

Key words: *news pieces, translation strategies, transformation, equivalence, addition, omission, syntactical transformation, generalization, concretization.*

УДК 811’14’02:81’42

Довбищенко Ф.В., аспірант
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

АВТОРСЬКА НАРАТИВНА СТРАТЕГІЯ В V І VI КНИГАХ “ІСТОРІЇ…” ГЕРОДІАНА

У статті досліджується структура комунікації у V та VI книгах твору давньогрецького історика III ст.н.е. Геродіана “Історія Римської держави після Марка Аврелія”. Звернуто увагу на розмежування авторської та нараторської комунікацій, запропоноване наратологією, та прийом лакуни, описаний у теорії рецептивної естетики. Виявлення невідповідностей у нараторському мовленні дає можливість вийти на рівень авторської комунікації й осягнути основне авторське повідомлення, закодоване за допомогою наративної стратегії.

Ключові слова: *наративна стратегія, авторська комунікація, нараторська комунікація, мовна тактика, комунікативний хід, давньогрецька історіографія.*

Актуальність дослідження полягає в застосуванні дискурсивних підходів до історіографічних творів античності як таких, що не позбавлені фікціональності.

Метою дослідження є вивчення структури комунікації, виявлення та систематизація тактик та прийомів наративної стратегії у V та VI книгах праці давньогрецького історика Геродіана “Історія після Марка Аврелія”.

Об’єктом дослідження є текст III книги праці пізньоантичного історика Геродіана (III ст. н.е.) Τῆς μετὰ Μάρκον βασιλείας ἱστορίας βιβλία ὀκτώ (“Історія Римської держави після Марка Аврелія”), який розглядається з позицій наратології та рецептивної естетики.

Предмет дослідження – структура комунікації, тактики та прийоми наративної стратегії, реалізовані у творі.

Наукова новизна дослідження полягає в застосуванні новітньої методології (наратологія, рецептивна естетика) до студіювання античного історіографічного тексту. Це дозволяє вийти за межі розуміння досліджуваного фрагмента як суто джерела фактичного матеріалу і прочитати авторське повідомлення, втілене не безпосередньо в нараторському дискурсі.

У праці [2, с. 475] наративний текст був потрактований як система знаків. Нагадаємо, за семіотичною теорією, знак є відношенням означника до означуваного, а у випадку наративних текстів – дискурсу (“як?”) до розповіді (“що?”) [6, с. 34, 128].

Ключовою фігурою комунікації у наративних текстах є **наратор** – “той, хто розповідає в тексті” [6, с. 83]. Наратор, що належить не до реального, а до текстуального світу, передає розповідь іншій його частині – **нарататорові**. Нарататор є адресатом наратора, тією інстанцією, до якої звернена його розповідь [8, с. 226].

У наративних текстах прийнято виділяти подвійну структуру комунікації, адже наратор та нарататор є компонентами світу, який зображується в тексті **автором**, а адресатом авторського повідомлення постає **читач**. На відміну від наратора та нарататора, дві останні інстанції існують у реальному світі: автор є конкретною особою,

існування якої не обмежене текстом. Отже, доцільно розмежовувати **авторську** та **нараторську комунікацію** [7, с. 41; 3, с. 244].

Текст завжди є результатом взаємодії адресанта та адресата повідомлення, тобто автора та читача [11, с. 279-299]. За М. Кольхауером, авторська позиція є конструктом, який створюється читачем на основі тексту [5, с. 73]. На нашу думку, дослідження позиції автора та авторських інтенцій неможливе без залучення теоретичних надбань рецептивної естетики – теоретичного напряму, який започаткували та розвинули представники так званої Константської школи Г.Р. Яусс та В. Ізер наприкінці 1960-х рр. Рецептивна естетика розглядає значення як взаємодію між текстом та читачем, "як ефект досвіду, а не як закодовану інформацію" [1, с. 804-805].

В. Ізер у статті "Процес читання: феноменологічне наближення" заявляє про **екзистенцію літературного твору**, яка можлива лише за наявності активного читача [1, с. 349]. За Р. Інґарденом, світ, представлений у літературному творі, побудований на **інтенційному співвідношенні речень**, тобто на зумовленості одного речення іншим та очікуваннях читача від подальшого тексту, викликаних змістом попереднього. Всю суму інтенційних співвідношень Р. Інґарден називає "світом, представленим" у творі [10, с. 29]. Якщо наступне речення в тексті не має відчутного зв'язку з тим, яке продумав читач, то у свідомості відбувається блокада, яку Р. Інґарден називає **лакуною**. Читач на власний розсуд заповнює лакуну, і в цьому акті виявляється динаміка читання [ibid.].

В. Ізер постулює наявність **дійсного виміру тексту**, який формується самим текстом та уявою читача [1, с. 353]. Таким чином, читання є творчим процесом, далеким від простої перцепції написаного [1, с. 353].

Кінцевою метою будь-якої наративної стратегії є "корекція моделі світу адресата" [4, с. 109]. Ця корекція здійснюється в тексті наратором шляхом застосування певних мовних тактик. У тексті "Історії…" Геродіана читач перш за все наштовхується на лакуни ("блокування протікання речень"), закладені на рівні нараторської комунікації, і лише згодом виявляє, що ці лакуни сигналізують про застосування наратором мовних тактик, які мають маніпулятивний характер. Під **мовленнєвою стратегією** розуміють "сукупність мовленнєвих дій, спрямованих на вирішення загального комунікативного завдання мовця (глобального наміру, за ван Дейком)" [4, с. 109]. **Наративну стратегію** розглядатимемо як різновид мовленнєвої у рамках такого типу комунікації, як наративний текст. Під **мовною тактикою** розуміють "одну або декілька мовленнєвих дій, які сприяють реалізації стратегії" [4, с. 110]. Водночас О. Ісерс пропонує розрізняти поняття мовної тактики та **комунікативного ходу**. Останній вона тлумачить як "прийом, який виступає інструментом реалізації тієї чи іншої мовної тактики" [4, с. 117].

Отже, наративна стратегія – це спосіб досягнення глобальної мети адресанта повідомлення; мовна тактика – це спосіб дій, який обирається мовцем (автором твору) для реалізації цієї стратегії; комунікативний хід – це конкретний мовленнєвий акт, який виступає втіленням тієї чи іншої мовної тактики безпосередньо на рівні тексту наратора.

П'ята книга "Історії…" Геродіана, яка описує прихід до влади й царювання Елеагабала, містить імпліцитно присутню авторську комунікацію. Частина [V.5] покликана створити у читацькій уяві образ абсолютного божевільного й порочного жерця

на троні, який і всю свою імперію прагне перетворити на співучасників священнодійства. Цей опис продовжується і у [V.6]. Лише одне речення на самому початку 6-ї частини випадає із загального контексту нараторської оповіді, провокуючи лакуну у сприйнятті читачем (текст тут і далі подається за виданням [9]:

πλὴν καίτοι χορεύειν ἀεὶ καὶ ἱερουργεῖν δοκῶν, <**ЛАКУНА**> πλείστους ἀπέκτεινε τῶν ἐνδόξων τε καὶ πλουσίων, διαβληθέντας αὐτῷ ὡς ἀπαρεσκομένους καὶ σκώπτοντας αὐτοῦ τὸν βίον.

Хоча й здавалося, що він знай собі танцює та священствує, <**ЛАКУНА**> та все ж убив він багатьох із числа славних і багатих на підставі наклепів, що ті, мовляв, його не люблять і корять його спосіб життя [V.6].

Далі знову йде перелік дивацтв Елеагабала. Про репресії наратор повідомляє одним реченням, мимохідь, немовби не прагнучи акцентувати на цьому увагу читача, одразу після цього повертаючись до основної лінії своєї комунікації.

Лейтмотив нараторської комунікації очевидний: Елеагабал постає посміховиськом і нечуваним соромом для Риму, до того ж – чужорідним елементом (згадаймо оповідь про встановлення його портрета в сенаті у [V.5]). Наратор демонструє ставлення до героя і безпосередньо, і через прийом "читання думок":

αὐτὸς δὲ ἐβλέπετο πολλάκις ἡνιοχῶν ἢ ὀρχούμενος· οὐδὲ γὰρ λανθάνειν ἤθελεν ἁμαρτάνων.

А самого його часто бачили, коли він правив колісницею чи танцював: він-бо волів зовсім не приховувати своїх нечестивих учинків [V.6].

ὁρῶσα δὲ ταῦτα ἡ Μαῖσα, ὑποπτεύουσά τε τοὺς στρατιώτας ἀπαρέσκεσθαι τῷ τοιούτῳ τοῦ βασιλέως βίῳ, καὶ δεδοικυῖα μή τι ἐκείνου παθόντος πάλιν ἰδιωτεύῃ, πείθει αὐτόν […]

Меса, спостерігаючи це все й підозрюючи, що воїнам не до вподоби такий спосіб життя імператора, а також боячись, що, якщо його спіткає якесь лихо, вона знову житиме по-простому, переконала його […] [V.7].

Авторська ж комунікація несе в собі інше повідомлення. Істинна природа безглуздих дій Елеагабала пояснюється його цілковитою залежністю від матері й бабусі, які керувалися прагненням до наживи та повернення до владного становища, у зв'язку з чим вони руками імператора Елеагабала проводять репресії найближчого оточення найбагатших патриціїв із конфіскацією їхнього майна після фізичного знищення. Ціла частина [V.3] присвячена змові Меси та Мамеї, а наступна – її реалізації.

ὅπερ ἐκεῖνοι ἀκούσαντες, τοῖς συστρατιώταις κατ΄ ὀλίγον ἀπαγγέλλοντες διαβόητον ἐποίησαν τὴν φήμην, ὡς ἐς πᾶν χωρῆσαι τὸ στρατιωτικόν. τῇ δὲ Μαίσῃ ἐλέγετο σωροὺς εἶναι χρημάτων, ἐκείνην δὲ ἑτοίμως πάντα προέσθαι τοῖς στρατιώταις, εἰ τὴν βασιλείαν τῷ γένει ἀνανεώσαιντο.

Солдати, почувши таке, за короткий час сповістили своїх побратимів, і поговір був уже у всіх на вустах, так що знало вже все військо. Гомоніли, що в Меси цілі гори грошей, і вона охоче віддасть їх солдатам, аби тільки ті возвели її рід знову на царство [V.3].

Як бачимо, з одного боку, нараторська комунікація акцентує увагу на порочних і безглуздих діяннях імператора, виставляючи це головною причиною зміщення Елеагабала і його вбивства солдатами. З іншого, авторська комунікація полягає в наступному: імператор Елеагабал слугував лише ширмою для фактичного управління державними справами, здійснюваного його матір'ю. Наприкінці книги знаходимо цьому підтвердження: саме вона усунула Елеагабала від важелів впливу, поставивши співправителем його малолітнього брата,

> *έον καὶ πάνυ ὑπὸ τῇ μητρὶ καὶ τῇ μάμμῃ παιδαγωγούμενον*
> ще зовсім юного й в усьому керованого мамою й бабцею [V.8].

Зрозуміло, що заміна шістнадцятирічного керівника на дванадцятирічного є нічим іншим, як прикриттям для Мамеї.

Таким чином, у V книзі авторська комунікація проявляється через порушення логіки нараторської. Непримітний, на перший погляд, пасаж про репресії на початку 6-ї частини покликаний повернути читацьку увагу до вже цитованих рядків із 3-ї, де демонструється, хто саме є господарем ситуації. Меса і Мамея одурили солдатів, адже тим не був до вподоби спосіб життя імператора, якого вони самі підтримали під час перевороту. Цей внутрішній конфлікт у свідомості солдатів нарешті розв'язується убивством імператора та його наближених, як тільки з'явилася прийнятніша альтернатива (дванадцятирічний Александр). При цьому фактичне керівництво держави залишається незмінним, і ніщо не суперечить тому, що Мамея продовжувала реалізовувати основну мету приходу до влади – власне збагачення.

Можна з певністю сказати, що з приходом до влади Александра Севера її внутрішня структура не змінилася. Нараторська комунікація в VI книзі описує його як доброчесного правителя:

> *ὑπῆρχε δέ τι καὶ φυσικὸν ἦθος πρᾶον καὶ ἥμερον τῷ Ἀλεξάνδρῳ ἔς τε τὸ φιλάνθρωπον πάνυ ἐπιρρεπές, ὡς ἐδήλωσε καὶ τῆς ἡλικίας προχωρούσης. ἐς τεσσαρεσκαιδέκατον γοῦν ἐλάσας τῆς βασιλείας ἔτος ἀναιμωτὶ ἦρξεν, οὐδέ τις εἰπεῖν ἔχει ὑπ΄ ἐκείνου φονευθέντα. καίτοι τινῶν μεγίσταις αἰτίαις ὑποπεσόντων, ὅμως ἐφείσατο ὡς μὴ φονεῦσαι, οὐ ῥᾳδίως τοῦτο ἄλλου βασιλέως τῶν καθ΄ ἡμᾶς ποιήσαντος ἢ παραφυλάξαντος μετὰ τὴν Μάρκου ἀρχήν. ὑπ΄ Ἀλεξάνδρου δ΄ οὐκ ἄν τις εἰπεῖν ἔχοι ἢ μνημονεῦσαι ἐν ἔτεσι τοσούτοις ἀκρίτως φονευθέντα.*
> Александрові був від природи притаманний м'який та поштивий норов та схильність до люб'язності, що він показав і з віком. Чотирнадцятого року свого правління він досяг без кровопролиття, і ніхто не міг сказати, що хтось ним був убитий. Навіть якщо комусь висувалися найтяжчі обвинувачення, він милував його й не карав на смерть; дуже нелегко було так зробити й утриматися від цього будь-кому із правителів нашого часу після царювання Марка. Ніхто б не сказав чи не пригадав, що за стільки років правління Александра когось було вбито без суду [VI.3].

Тепер наратор відкрито виводить на авансцену Мамею, так що розповідь про діяння Александра у частинах 1-5 фактично є стислим оглядом діянь його матері, а спроби сина діяти самостійно придушуються нею в зародку.

Другим умовним підрозділом є частини з шостої по чотирнадцяту, де оповідь пов'язана з війною з Артаксерксом. Попри насиченість сюжетної лінії подіями, з точки зору аналізу рівнів комунікації тут нічого не змінюється: головний нараторський посил про несамостійність правителя залишається сталим. Протиріччя, закладені в нараторській комунікації ще в попередній книзі, знову виявляються на рівні тексту. З одного боку, промова Александра до солдатів [VI.9] і опис його відбуття з Риму [VI.10] зображують головного героя як високоморального й відданого своїй справі правителя. З іншого, у вирішальний момент, коли сам імператор мав діяти в Парфії за власним планом, він не дотримується обіцянки:

προείρητο γὰρ πᾶσι τοῖς στρατοῖς ὑπερᾶραι εἰς τὴν πολεμίαν, καὶ τόπος ὥριστο ἐς ὃν {καὶ} ἅπαντας συνελθεῖν ἔδει, παντὰ τὰ ἐμπίπτοντα καὶ ἐν μέσῳ χειρουμένους. ἔσφηλε δὲ αὐτοὺς ὁ Ἀλέξανδρος μήτε εἰσαγαγὼν τὸν στρατὸν μήτε εἰσελθών, ἢ διὰ δέος, ἵνα μὴ δὴ αὐτὸς κινδυνεύοι ψυχῇ καὶ σώματι ὑπὲρ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς, ἢ τῆς μητρὸς ἐπισχούσης γυναικείᾳ δειλίᾳ καὶ ὑπερβαλλούσῃ φιλοτεκνίᾳ. ἤμβλυνε γὰρ αὐτοῦ τὰς πρὸς ἀνδρείαν ὁρμάς, πείθουσα δεῖν ἄλλους ὑπὲρ αὐτοῦ κινδυνεύειν, ἀλλὰ μὴ αὐτὸν παρατάττεσθαι· ὅπερ τὸν εἰσελθόντα Ῥωμαίων στρατὸν ἀπώλεσεν.

Усім загонам було наказано заходити вглиб ворожого терену і було вказане місце, де всім слід було зібратися, розбивши ворожі з'єднання, що трапляться по дорозі. Та Александр їх підвів, не повівши за собою військо й не здійснивши вторгнення чи то зі страху, щоб не піддавати небезпеці душу й тіло поза межами Римської держави, чи то за наполяганням матері через її жіночі боязкість і надмірну опіку. Вона стримувала його поривання до подвигів, переконуючи в тому, що іншим слід ризикувати життям замість нього, а йому самому не потрібно битися; це і згубило римське військо, яке вже вторглося [VI.13].

Безсумнівно, сюжетна перипетія розгортається саме тут, у вирішальний для імператора момент вибору (за Плутарховою схемою). Проте, знову-таки, ми не спостерігаємо тут змін у нараторській комунікації: Александр від початку поставав у творі "маминим синочком", а тепер ця ганебна риса просто дала прогнозовані наслідки. Лакуну ж спостерігаємо нижче, на межі 14-ї та 15-ї частин:

[…] τὸ δὲ σὺν αὐτῷ πλῆθος ὁ Ἀλέξανδρος ἐς τὴν Ἀντιόχειαν ἐπανήγαγε, πολλῶν καὶ ἐξ ἐκείνης τῆς μοίρας ἀπολωλότων, ὡς μεγίστην ἐνεγκεῖν δυσθυμίαν τῷ στρατῷ καὶ Ἀλεξάνδρῳ ἀδοξίαν, σφαλέντι καὶ γνώμῃ καὶ τύχῃ, καὶ τῶν τριῶν μοιρῶν τοῦ στρατοῦ ὧν ἔνειμε τὸ πλεῖστον ἀποβαλόντι διαφόροις συμφοραῖς, νόσῳ πολέμῳ κρύει. γενόμενος δὲ ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ ὁ Ἀλέξανδρος αὐτός τε ῥᾳδίως ἐπερρώσθη τῷ εὐψυχεῖ ***καὶ*** ἐνύδρῳ <**ЛАКУНА**> τῆς πόλεως μετὰ τὸν ἐν Μεσοποταμίᾳ ξηρὸν αὐχμόν, τούς τε στρατιώτας ἀνεκτᾶτο, καὶ ἐφ' οἷς λελύπηντο παρεμυθεῖτο μεγαλοδωρίᾳ χρημάτων· τοῦτο γὰρ μόνον ἐς εὐνοίας ἀνάκτησιν στρατιωτῶν ἐνόμιζε φάρμακον.

[…] свій загін Александр відвів до Антиохії, причому і з нього багато хто загинув, що принесло велике горе воїнам, а імператорові – ганьбу, він-бо втратив і хист, і талан, і згубив більшу частину війська, що його поділив на три частини, трьома різними лихами: хворобами, війнами й холодом. Прибувши до Антиохії, Александр сам із радістю насолоджувався душевним спокоєм ***і*** вологим кліматом <**ЛАКУНА**> міста після месопотамської посухи й задобрював воїнів, втішаючи їхню журбу щедрими роздачами грошей, їх-бо він уважав єдиним засобом здобуття прихильності солдатів [VI.14-15].

Спостерігаємо розв'язання конфлікту, закладеного в нараторській комунікації: усі попередні доброчесні справи та палка промова до солдатів, що їх Александр таким чином зрадив, виявляються фальшивкою. Стає зрозумілим, що його правління нічим не відрізнялося від царювання вбитого старшого брата: при владі залишалася Мамея. Авторська комунікація, виявлена через провокування лакуни у відчитуванні тексту, говорить: образ ідеального правителя – всього лиш міф, прикриття.

Прикметним є вживання сполучника ***καί***, яким у нараторській комунікації прирівнюються за значущістю внутрішній спокій головного героя і зміна клімату. Наративний прийом тут полягає в тому, що увага читача навмисне переводиться на погоду в Антиохії, щоб він запам'ятав це як основну причину бездіяльності та відпочинку Александра.

Учинок Александра після поразки демонструє повну зневагу до війська, яке він так палко заохочував до походу. Він від початку не був гідним правителем через відсутність державницького мислення і відповідальності. Тому в частині [VI.18] Максимінові так легко вдається схилити солдатів на свій бік, адже попередній імператор їх зрадив.

Таблиця 1. ***Комунікативні ходи й тактики в моментах перипетій ("золотого перетину") "Історії…" Геродіана***

Кн. V, ч. [V.6]	завуальовування першорядної за змістом інформації (про вчинені руками Елеагабала репресії) масивом другорядної за змістом (докладний розлогий опис священнодійств, здійснених Антоніном-Елеагабалом на пошану бога Елеагабала)	замаскувати повідомлення про репресії	**не-акцентування** (не-акцентування необхідної інформації про те, що істинними правителями Риму в цей час є Меса та Мамея – бабуся й мати Антоніна, а не сам Антонін – їхній онук і син)
Кн. VI, ч. [VI. 15]	поєднання сполучником "і" різних смислових площин ("душевного стану" та "вологого клімату")	"перевести стрілки" з теми душевного стану Александра на тему клімату з тим, щоб читач подумав, що душевний спокій імператора викликаний всього лишень зміною несприятливого клімату Месопотамії на сприятливий клімат Антиохії	**переорієнтація** (свідома переорієнтація уваги читача з метою усунути, "викреслити з обговорення" проблему душевного стану головного героя)

Таблиця 2. ***Інформаційний дисонанс рівнів авторської та нараторської комунікацій***

Кн. VI	Александр Север (Алексіан)	Душевний спокій Александра пояснюється тим, що він нарешті опинився у сприятливих кліматичних умовах, прибувши до Антиохії після військового походу на Персію з її нестерпно посушливим кліматом.	Душевний спокій Александра пояснюється самоусуненням від відповідальності за численні людські втрати під час розв'язаної ним війни, зраджене ним військо та, загалом, провал перської кампанії.
Кн. VII	Максимін	Похід Максиміна на Рим як справедлива, морально виправдана відплата за повстання проти нього народу й сенату.	Похід Максиміна на Рим не має жодних інших підстав, окрім бажання головного героя утримати владу, відібрану в нього сенатом за його тиранічне правління.

Отже, авторська наративна стратегія у V та VI книгах "Історії…" Геродіана полягає в маскуванні критично важливого повідомлення під пластом надлишкової нараторської інформації, покликаної відвести увагу читача від розуміння суті написаного. З якою метою це робилося – проблема подальших філологічних та історичних досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Антологія* світової літературно-критичної думки XX ст. / За ред. Марії Зубрицької. 2-е вид., доповнене. – Львів: Літопис, 2001. 2. *Бремон К.* Структурное изучение повествовательных текстов после В. Проппа // Семиотика: Антология / Сост. Ю.С. Степанов. – Изд. 2-е, испр. и доп. – М. : Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2001. 3. *Довбищенко Ф.В.* Комунікативна структура I книги трактату Геродіана "Історія після Марка Аврелія" / Ф.В. Довбищенко // Мовні і концептуальні картини світу. – 2015. – Вип. 1. – С. 242-253. 4. *Иссерс О.С.* Коммуникативные стратегии и тактики русской речи. Изд. 5-е. – М. : Издательство ЛКИ, 2008. – 288 с. 5. *Кольхауэр М.* Роман и идеология. Точки зрения // Новое литературное обозрение. – 1995. – № 14. – С. 72–86. 6. *Ткачук О.М.* Наратологічний словник. – Тернопіль: Астон, 2002. 7. *Шмид В.* Нарратология. – М. : Языки славянской культуры, 2003. 8. *Genette, Gérard*. Discours du récit. – Paris: Editions Du Seuil, 1972. 9. *Herodian*, and Carlo M. Lucarini. Regnum post Marcum. Monachii [Munich]: Saur, 2005. 10. *Ingarden*, Roman. Vom Erkennen des literarischen Kunstwerks. – Tübingen,

1968. 11. *Iser*, Wolfgang. The reading process: A Phenomenological approach // New Literary History. Vol. 3, 1972. P. 279-299. 12. *Lévi-Strauss, Claude.* Anthropologie structurale. – Paris:, Pion, 1958.

Стаття надійшла до редакції 3 квітня 2017 р.

Довбищенко Ф.В., аспирант,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

АВТОРСКАЯ НАРРАТИВНАЯ СТРАТЕГИЯ В V И VI КНИГАХ “ИСТОРИИ…” ГЕРОДИАНА

В статье исследуется структура коммуникации в V и VI книгах произведения древнегреческого историка III в. до н.э. Геродиана “История Рима после Марка Аврелия”. Обращается внимание на разграничение авторской и нарраторской коммуникаций, предложенное нарратологией, и прием лакун, описанный в теории рецептивной эстетики. Определение нестыковок в нарраторской речи предопределяет выход на уровень авторской коммуникации и позволяет понять основное авторское сообщение, закодированное при помощи нарративной стратегии.

Ключевые слова: *нарративная стратегия, авторская коммуникация, нарраторская коммуникация, языковая тактика, коммуникативный ход, древнегреческая историография.*

Dovbyshchenko F., postgraduate student,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE AUTHORIAL NARRATIVE STRATEGY IN THE BOOKS V AND VI OF HERODIAN’S “HISTORY OF THE ROMAN EMPIRE”

In the present article the communication structure of the books V and VI in Herodian’s “History of the Roman Empire” is treated. The attention is paid to the distinction of the authorial and narrator’s communication proposed by narratology as well as to the lacuna device studied within the reader-response criticism. Revealing the contradictions in the narrator’s discourse facilitates the reader’s transition to the authorial communication and allows to understand the main authorial message encoded via narrative strategy.

Key words: *narrative strategy, authorial communication, narrator’s communication, lingual tactics, communicative device, ancient Greek historiography.*

УДК 811.581.11

Ісаєв С.С., асистент
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ЛІКУВАЛЬНІ ВЛАСТИВОСТІ ЇЖІ У КИТАЙСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЧНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

У статті досліджуються китайські фразеологізми, які пов'язані з лікувальними властивостями їжі. Особлива увага приділяється семантиці та етимології фразеологічних одиниць.

Ключові слова: *фразеологізм, їжа, китайська мова, лікувальні властивості.*

Харчування для людини є абсолютним життєвим пріоритетом. Прийом їжі – не лише "постачання" організму поживних речовин і мікроелементів, а й енергія для нього. Кухня в широкому розумінні, образ харчування – і соціальний показник, і культурний фактор.

У Китаї інтерес людей до їжі вважається абсолютно природним. Китайці споконвіку ставилися до процесів приготування і вживання їжі дуже серйозно і відповідально. Один із найбільш відомих виразів щодо значення їжі для ханьців, який активно вживається і сьогодні, – "王者以民人为天，而民人以食为天" (Правитель ставиться до народу як до Неба (бога), а *народ ставиться до їжі як до Неба)* був висловлений ще у 3 ст. до н. е. радником Лю Бана, засновника династії Хань (206 р. до н. е. – 220 р. н. е.) Лі Їцзі [1, с. 767]. Відповідно до цього твердження ханьці споконвіку перетворювали їжу на справжній культ.

Серйозне ставлення до їжі демонстрував сам Конфуцій, який дотримувався непорушних правил щодо вживання їжі та поведінки за столом. У "Біблії" китайського народу, знаменитих конфуціанських "Бесідах і судженнях" (《论语》), знаходимо згадку про тогочасну платню за навчання, [2, с. 175].

У Китаї традиція поєднання лікування з харчуванням склалася давно – за династії Чжоу (1046-256 рр. до. н.е.). У стародавніх китайських класичних трактатах багато місця приділялося дієтотерапії. Так, у трактаті "Тисяча золотих рецептів", автором яких був знаменитий медик стародавнього Китаю Сунь Симяо, є розділи, присвячені дієтотерапії. Велике значення у Китаї надавали і гігієні харчування. Оскільки нестача харчових продуктів змушувала китайців вживати в їжу будь-які доступні рослини та тварини, які вони могли виростити, знайти або вполювати, надзвичайно важливим було встановити певні правила споживання їжі. Таким правилам присвячений цілий розділ у "Бесідах і судженнях" – "У рідному селищі" ("乡党"). Серед найбільш відомих:

不食不时– вживай у їжу лише сезонні продукти;

饮食之道，肉不如蔬 – істина правильного харчування: страва з м'яса краще за страву з фаршу, а страва з овочів – найкраща;

肉虽多不使胜气 – вживати багато м'яса – шкодити здоров'ю;

失饪不食 – не їж ніколи страву, яка втратила смак;

色恶不食– не їж ніколи страву, яка має неприємний вигляд.

Серед китайців поширена думка, що їжа – це ліки, і це знайшло широке відображення у фразеологізмах китайської мови. Велика кількість прислів'їв присвячена значним лікувальним якостям різних овочів. Перші місця за кількістю згадувань залишаються за редькою, імбиром, капустою:

冬吃萝卜夏吃姜，不劳医生开药方– узимку їж редьку, а влітку імбир, і лікарю не доведеться виписувати тобі рецепт;

吃了萝卜菜，啥病都不害 – з'їв редьку, і жодна хвороба тебе не візьме;

萝卜响，咯嘣脆，吃了能活百来岁 – їж хрустку редьку і житимеш більше 100 років;

白菜萝卜汤，益寿保健康 – їж суп з редьки та капусти, збережеш здоров'я і проживеш довго;

萝卜出了地,郎中没生意 – редька вийшла із землі, лікар позбувся статків;

吃萝卜喝茶，气得大夫满街爬– їж редьку, пий чай, і лікар сказиться від злості.

Високу цінність редьки, особливо взимку, яку за своїми лікувальними властивостями порівнюють із "панацеєю від усіх хвороб" – женьшенем, підкреслює прислів'я:

秋后萝卜赛人参 – після осені (взимку) редька може суперничати з женьшенем.

Традиційна китайська медицина, а слідом за нею і більшість китайців, вважає м'ясо різних тварин ліками:

羊肉包子顺气丸 – пиріжки з бараниною – найкращі ліки від нудьги. На думку китайських лікарів, спеціалістів із традиційної медицини, вживання баранини сприяє покращенню настрою та розсіюванню депресивного стану.

要长寿，吃驴肉；要健康、喝驴汤 – хочеш довго жити, їж віслюче м'ясо, хочеш бути здоровим, їж суп з віслюка.

鸡肉是济世良药 – куряче м'ясо є панацеєю від усіх хвороб.

逢九一只鸡，来年好身体 – кожні 9 днів взимку з'їдай одну курку, будеш здоровим цілий рік.

鱼生火，肉生痰，青菜豆腐保平安 – риба може викликати лихоманку, м'ясо може викликати мокроту, а от овочі та соєвий сир принесуть вам здоров'я.

酒是解乏的良药 – вино – гарні ліки від втоми.

茶喝多了养性，酒喝多了伤身– випив чаю багато – покращив здоров'я, випив вина багато – зашкодив здоров'ю.

Частина фразеологізмів присвячена правилам споживання вина. У них йдеться про необхідність під час споживання вина щось їсти, бажано м'ясо.

酒怕牛肉饭怕鱼 – Вино боїться яловичини, а рис риби.

吃酒不吃菜，必定醉得快 – П'єш вино та не їси, п'яним будеш швидко ти.

莫食申（酒）时饭,莫饮卯时酒 – Не їж з 3-ї до 5-ї опівдні, не пий вина з 5-ї до 7-ї ранку.

Це правило підтверджено дослідженнями сучасної фізіології харчування, оскільки організм у зазначений період найгірше перетравлює спожитий алкоголь.

Як і попередні, наступні поради мають на меті попередити швидке сп'яніння.

浓茶消酒– Міцний чай хміль від вина проганяє.

饿肚酒，醉死牛 – Якщо натщесерце пити вино – навіть корову може вбити воно.

Поряд із незаперечними перевагами вино може завдавати шкоди людині. Зокрема, вино, а також хіть нерідко трактуються як головні спокуси, що очікують людину на життєвому шляху. Вони можуть шкодити здоров'ю:

酒鬼见酒脚步收，刀架头颈喝三口– П'яниця заради вина піде на усе.

酒壶虽小胜大海，淹死多少贪杯人 – Глечик для вина хоч і маленький, але сильніший за море, втопив багато любителів чарки.

酒乱性，色迷人 – Вино викликає хтивість.

酒色财气，人各有好 – Вино, хтивість, гроші та гнів, хоч одну з цих напастей, а не уникнеш.

酒色祸之媒– Вино та жінки – ось корінь усіх бід.

酒是穿肠毒药，色如刮骨钢刀 – Вино – це отрута, яка спалює наше тіло, хтивість – це гострий ніж, який розрубує наші кістки.

酒为色媒，色为酒媒 – Вино викликає хіть, хіть потребує вина.

酒是色媒人– Вино – хтивості сваха.

毛毛雨,打湿衣裳;杯杯酒,吃垮家当 – Крапля за краплею дрібний дощ намочить одяг, чарка за чаркою проп'ється усе майно.

Є група фразеологізмів, де порівнюються вино та чай.

不喝隔夜茶，不饮过量酒不喝隔夜茶，不饮过量酒 – Не пий чаю, який простояв ніч, не пий надмірно вина.

茶喝多了养性，酒喝多了伤身 – Випив чаю багато – покращив здоров'я, випив вина багато – зашкодив здоров'ю.

羊肉包子顺气丸 – Пиріжки з бараниною – найкращі ліки від нудьги. Одне із прислів'їв, які входять до групи фразеологізмів-медичних порад. На думку китайських лікарів, спеціалістів із традиційної медицини, вживання баранини сприяє покращенню настрою та розсіюванню депресивного стану.

Окреме місце у м'ясному раціоні китайців займає м'ясо віслюка. Свого часу у деяких регіонах, де була популярна конина, на м'ясо віслюка переключилися у зв'язку з війною. Але з часом цей сорт м'яса настільки сподобався китайцям, що був увічнений у фразеологізмах як один із найкращих.

天山龙肉，地下驴肉 – На небесах ласують м'ясом дракона, а на землі м'ясом віслюка.

要长寿，吃驴肉；要健康、喝驴汤 – Хочеш довго жити, їж віслючину, хочеш бути здоровим, пий віслючий бульйон.

驴肉香，马肉臭 – Віслюче м'ясо – ароматне, а м'ясо коня – смердюче.

宁舍孩和娘，不舍驴板肠 – Краще кинути сім'ю, ніж відмовитися від страв з віслючого м'яса.

吃了驴肝肺，能活一百岁– Їстимеш віслючі потрухи, доживеш до 100 років.

Після свинини друге місце за обсягами споживання у китайців займає куряче м'ясо. Частина фразеологізмів має кулінарний характер і є порадами, які стосуються гігієни харчування.

百日鸡，正好吃 – Стоденна курка найсмачніша.

鸡吃叫，鱼吃跳 – Курку треба їсти, коли вона щойно квоктала, а рибу – коли вона щойно плигала.

宁吃飞禽四两，不吃走兽半斤 – Краще з'їсти курки шмат, ніж м'яса худоби два шмати. З цим прислів'ям тісно пов'язане інше 吃四条腿的猪,不如吃两条腿的鸡 – Ніж їсти чотириногу свиню, то краще з'їсти двоногу курку.

Традиційна китайська медицина вважає куряче м'ясо ліками, на відміну від більшості видів м'яса худоби, яке вважається лише їжею.

鸡肉是济世良药 – Куряче м'ясо є панацеєю від усіх хвороб.

逢九一只鸡，来年好身体 – Кожні 9 днів взимку з'їдай одну курку, будеш здоровим цілий рік.

Традиційно зима в Китаї ділиться на дев'ять періодів з дев'яти днів, тому вважалося, що у кожний такий період дуже важливо з'їсти хоча б одну курку. Це пов'язано з тим, що, на думку китайців, м'ясо курки є потужним джерелом енергії „ян", а взимку організм потребує більше поживних речовин і енергії, щоб краще протистояти холоду і закласти на наступний рік міцний фундамент для імунітету.

Достатньо велика кількість фразеологізмів присвячена лікувальним властивостям китайського фініка, який має також такі назви, як зизифус, унабі, юююба, жожоба. Це – субтропічна плодова культура, яку в Китаї вирощують вже більше п'яти тисяч років. Китайський фінік вирізняється своєрідними лікувальними і дієтичними якостями плодів і листя і, на думку китайців, сприяє продовженню життя, зміцненню здоров'я та дозволяє виглядати молодим дуже довгий час, що знайшло відображення у фразеологізмах:

一天仨枣，青春不老 – Якщо на день з'їдати три китайські фініки, ніколи не постарієш.

一日三枣，红颜不老 – Три фініки на день і завжди виглядатимеш молодим.

一日吃仨枣，六十不显老 – Якщо їстимеш фініки, то і у шістдесят виглядатимеш молодим.

五谷加红枣，胜似灵芝草 – Додай до звичайної їжі фініки, і тобі не треба вживати гриба довголіття.

要想身体好，天天吃红枣 – Хочеш щоб здоров'я було міцним, кожного дня споживай фініки.

日食一枣，医生不找 – Кожного дня споживай по одному фініку, і лікар тобі не знадобиться.

Велику увагу у Китаї приділяли збільшенню тривалості життя за допомогою правильного харчування, цій темі присвячено немало фразеологізмів:

要想人长寿，多吃豆腐少吃肉。Якщо хочеш жити довго, то їж більше бобів, менше м'яса.

要想人长寿，一把蔬菜一把豆，一个鸡蛋加点肉。Трохи овочів, жменя бобів, одне яйце і трохи м'яса – ось рецепт довголіття.

На основі аналізу фразеологічних одиниць китайської мови, які пов'язані з лікувальними властивостями їжі, ми переконалися, що вони залучаються до формування фразеологічної картини світу, слугують утворенню нових значень слів, появі стійких сполучень.

Маємо підстави зробити висновок, що наявність великої кількості прислів'їв і приказок зазначеної тематики ще раз підтверджує значущість їжі для носіїв китайської культури. У китайській мовній картині світу фразеологічні одиниці, які пов'язані з лікувальними властивостями їжі, беруть активну участь у моделюванні способу життя людини, стану здоров'я, звичок, вподобань, поведінки в суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.史记 /司马迁–北京：中华书局，2006 – 1031 页. 2. 论语 / 刘示范主编. – 济南：山东教育出版社，2006. – 385页. 3.中国俗语大辞典 / 王力题主编. –上海：上海辞书出版社, 1991. – 1252页. 4.俗语辞典 / 编者：徐宗才, 应俊玲. – 北京：商务印书馆, 1998. – 1043页. 5.汉语谚语词典/ 编者：孟守介. – 北京：北京大学出版社, 1990. – 640页. 6.现代汉语谚语词典/ 编者：温端政. – 上海：上海辞书出版社, 2009. – 323页. 7. 汉语谚语词典/ 作者：周静琪. – 北京：商务印书馆, 2006. – 1699页.

Стаття надійшла до редакції 5 квітня 2017 р.

Исаев С.С., ассистент,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

ЛЕЧЕБНЫЕ СВОЙСТВА ПИЩИ В КИТАЙСКОЙ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКОЙ КАРТИНЕ МИРА

В статье исследуются китайские фразеологизмы, связанные с лечебными свойствами пищи. Особое внимание уделяется семантике и этимологии фразеологических единиц.

Ключевые слова: *фразеологизм, еда, китайский язык, лечебные свойства.*

Isayev S., assistant
Taras Shevchenko National University of Kyiv

MEDICINAL PROPERTIES OF FOOD IN CHINESE PHRASEOLOGICAL PICTURE OF THE WORLD

The article studies Chinese phraseological units associated with medicinal properties of food. Particular attention is paid to semantics and etymology of phraseological units.

Key words: *phraseological unit, food, Chinese language, medicinal properties.*

УДК 81.27/ 811.111

Карабан А.В., к. філол. н.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

УЗУСНІ КОРЕЛЯЦІЇ ПІДСИЛЮВАЛЬНИХ ЧАСТОК В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

У статті досліджуються прагматичні особливості перекладності та необхідності перекладу українських підсилювальних часток. Аналізується узуальна специфіка вираження підсилення за допомогою часток та компенсація такої інтенсифікації в перекладі на матеріалі паралельних українсько-англійських та англо-українських текстів. Відслідковуються структури, що допускають таку компенсацію, та регулярності, якими підсилення в таких структурах компенсується – їх лексико-синтаксичні кореляти.

Ключові слова: *узус, підсилювальна частка, емфаза, інтенсифікація, перекладність, проблема перекладу.*

Проблемою вираження інтенсивності (підсилення) займалася низка вчених, зокрема не можна не згадати В. Лабова [3], який групує маркери інтенсивності дискурсу на сентенційні адверби, іменникову фразу та дієслівну фразу (зокрема залежні адверби дієслівної фрази). М. Гонсалез [2], базуючись на цій класифікації, стверджує, що окремі прагматичні маркери є маркерами інтенсивності. Відштовхуючись від вищезазначених положень, ця розвідка розглядатиме українські підсилювальні частки та їх кореляти в англійській мові (які зазвичай є прагматичними маркерами) як маркери інтенсивності, та чи їх прагматичне навантаження допускає їх природу як прагматичного маркеру (інтерпретацію цього поняття було взято з розвідок Б. Фрейзера [1] та Ромеро-Трілло [4]).

Вітчизняні вчені також не оминули цієї проблематики: в площині типологічного мовознавства підсилювальні частки розглядав І. Корунець [11], з перспективи порівняльної граматики С. Баранова [5]; перекладознавці, зокрема, займалися проблемою перекладу часток, (В. Карабан [6], Б. Колодій [8], [9], [10], В. Кобилецька [7], С. Костенко та Н. Команецька [12] на матеріалі англійської, С. Фокін [13] на матеріалі іспанської тощо), внаслідок чого було розроблено прийоми перекладу, віднайдено лексичні відповідники та за їх відсутності запропоновано інструментарій їх компенсації. Важливість вищезазначених розвідок є беззаперечною, проте, базуючись на словникових і контекстуальних відповідниках, випускається з полю зору частотність відсутності відповідника, а власне частотність еквівалентності за допомогою вилучання, що витікає з узуальних норм обох мов. Проте, проблема перекладу підсилювальних часток полягає не лише у можливості перекладу, а радше в необхідності їх перекладу, та контекстів (у широкому значенні), за яких така потреба виникає. Оскільки система англійської та української мов не симетрична, то й узус цих мов не буде однаково збалансованим як із лексико-граматичних, стилістичних тощо, так і з мовнокартинної та прагматичної точок зору. Компенсувати можна лише те, чого бракує, проте в цьому конкретному випадку з підсилювальними частками

постає питання, чи дійсно в англійській мові бракує таких лексичних і прагматичних елементів?

Поняття інтенсифікації в деяких аспектах перегукується з емфазою, їх подекуди ототожнюють, та перекладознавці послуговуються засобами емфази та інтенсифікації як взаємозамінними й, відтак, одними із пріоритетних засобів компенсації підсилення (елементів, що не мають прямих відповідників) обираються засоби емфази. Проте доцільність використання цих засобів є неоднозначною та дещо дискусійною, оскільки емфаза та інтенсифікація перебувають у гіперонімо-гіпонімічних стосунках. Проблема полягає в тому, чи можна будь-який клас в одній групі замінити на інший. Тобто якщо можна компенсувати лексичну інтенсифікацію синтаксичними трансформаціями при перекладі з української на англійську, то чи раціональним буде зворотній процес – переклад усіх інвертованих речень за допомогою прийому додавання підсилювальної частки. Відтак слід відфільтрувати випадки, за яких контекстів такі трансформації мають сенс, а власне коли в узусі української мови реалізуються різні функції підсилювальних часток.

Зважаючи на те, наскільки частотними в українській мові є підсилювальні частки (0.13% усіх словоформ), виникає запитання, який реальний коефіцієнт перекладності підсилювальних часток, тобто скільки з усіх ужитих таких елементів в українському тексті буде перекладено за допомогою синтаксичних трансформацій, чи то конкурентних форм інтенсифікації.

На паралельних корпусах можна спроектувати пропорцію такої перекладності. Оскільки українські тексти паралельного корпусу більш насичені підсилювальними частками, ніж корпус української мови художньої прози – 0,31% усіх словоформ, при подальшому розрахунку перекладності слід зробити на це поправку. Тим не менш із усіх уживань перекладені англійською були лише 18%.

Дистрибуція є наступною: з усіх вживань ***аж*** перекладено 39%; ***ж (же)*** – 4%, тобто виходячи з різниці їх сполучуваності, можна припустити, що їхні функції, окрім підсилення, дещо відрізняються, а саме, що ***аж*** функціонує як посилювальна частка в лексичній площині, а ***ж (же)*** у лексичній та прагматичній – її функція полягає у посиленні модальності, казуальності, засобів емфази (якими переважно компенсується посилення), яких в англійській мові немає.

Серед одиниць, які перекладаються, можна виділити наступні моделі:

– аж + до + час/місце (перекладаються у більш ніж половині вживань);

– аж + час/місце (перекладаються у третині вживань);

– аж + дія (рефлексивні форми – перекладається менш ніж п’ята частина та зовсім незначний відсоток інших форм);

– аж так (перекладається лише коли можлива експлікація валентної з ним форми);

– все ж (перекладається майже у всіх вживаннях).

У перекладності вищезазначених моделей було відслідковано регулярності наступних еквівалентів:

– аж до – right up to/until (залежно від семантики фрази – темпоральної чи локальної):

*... і після окупації Карпатської України – **аж до 1944 року**, коли замість мадярів прийшли рускі. / ... even after the occupation of Carpatho-Ukraine – **right up until 1944**, when instead of the Hungarians came the Russians.*

*Якось вони купалися у кількох потоках за один короткий вересневий сонячний день, Кевелевом зійшли **аж до Тиси**. / Once they were bathing in several streams during a short, sunny September day and followed the Kevelev **right to the Tysa**.*

*Будинок стоїть у воді. Вода **аж до верху** першого поверху. До кінця його високих арок. / The building stands in water. The water reaches **right up to the top** of the first floor. To the top of its high arches.*

– аж + час/ місце – синтаксична емфаза, зокрема розщеплене речення з фокус-структурою місця/часу типу It was/is…:

*До Ялівця вони вирушили **аж пізно восени** 1951 року. **/ It was only in late autumn** of 1951 that they left for Ialivets.*

Аж тоді він зупинився, не відкриваючи очей, намацав дерево…/ ***It was only then*** that he stopped. Without opening his eyes, he reached out till he felt a tree…

інверсією з фокус-структурою місця/часу:

***Аж під вечір** зміг щось робити. До того ж чотири роботи одночасно./ **Not until evening was** he able to do anything. And it was four things at once.*

*Ще попив води просто з відра. **Аж тоді** влігся спокійненько спати./ He then took a drink of water straight from the bucket. **And only then did** he lie down to sleep in peace.*

адвербіальний (прислівник чи прислівникова фраза) парафраз:

*На Ринку **аж до ночі** грали дванадцять циганських трубачів із Суботиці. / On the market square twelve Gypsy trumpeters from Subotica played **long into the evening**.*

*Часом брав у обидві руки по бартці і так біг **аж на Менчіл**. / Sometimes he would take an axe in each hand and run with it **all the way to Menchil.***

*Не марнуючи часу, Себастян і Беда випили вино і поїхали **аж у Кваси**, де стояв автобус-бар. / Wasting no time, Sebastian and Beda drank some wine and drove **all the way to Kvasy**, where the bus-bar was.*

– аж + дія – адвербіальна інтенсифікація, для рефлексивів переважно адверби ступеня (really, even):

*Іноді йому **аж здається**, що здійснює мандрівки цим шляхом у повний зріст – просуваючись, протискуючись, перебуваючи / sometimes he **even feels** that he performs his wanderings along this path at his full height – sliding along, squeezing through, pausing.*

*Спочатку вона трохи настрашилася – їй було так добре, **аж здавалося**, що так залишиться назавжди. / At first she was a little afraid – she felt so good that **it really seemed** as though things would stay that way forever.*

для решти дієслівних форм також еквівалентними стають адверби ступеня, проте переважно фразові:

*Коли він угледів був, як горіли злістю, мов у вовченяти, хижі чорні очі Захаркові, то **аж зомлів** з жаху. / When he saw Zakharko's beastly black eyes flaming with anger, he had **all but fainted** with fear.*

***Аж випивши**, додивився за ледь помітними слідами, що перед ним тут зупинялася угорсько-польська диверсійна група. / **Only after finishing** it did he see the barely visible signs that a Hungarian-Polish diversionary group.*

– аж так – значення ***так*** експлікується у перекладі і посилюється інтенсифікатором:

Себастьян дивувався – як можливо ***аж так*** *знати і розуміти таємниці звірят. / Sebastian was surprised–how was it possible to know the secrets of animals* ***so well.***

– все ж – має прямі адвербіальні фразові (та не тільки – рідше) еквіваленти (in fact, all the same, after all, nonetheless тощо):

Однак переважають ***все ж таки*** *середні. / The majority are* ***in fact*** *of medium size.*

Хоч Себастьян уявляв собі, що таке саме виживання. ... І ***все ж*** *виживав. / But Sebastian had a clear enough idea of what survival meant. ... And had survived* ***all the same.***

Не перекладаються решта вживань: оскільки варіації цих вживань не мають регулярного характеру та в перекладі мають нульовий (вилучений) еквівалент, категоризувати їх на цьому етапі неможливо (при цьому вищезазначений відсоток описаних моделей також перекладається вилученням):

Тхі-гі-гі-і-іх! – ***аж вищить****, сміючись, Павлик. / Ha-ha-ha!* ***shrieks*** *Pavlyk with laughter.*

Відколи Анна почала по-справжньому займатися архітектурою, то ***аж тремтіла*** *від радості, коли вони працювали за різними столами великого кабінету. / From the time she began actually working as an architect,* ***she trembled*** *with joy when they sat working at different tables in their large study*

... захлинається од реготу Павлик, нагинаючи голову ***аж до худих, гострих*** *колін і коливаючи великим горбом / ... choking with laughter, bends his head* ***down to his sharp bony*** *knees, his big hump swaying back and forth.*

Франц так заповажав псів, що, поселившись у Ялівці, завів собі кількох дуже різних. З ***поваги ж*** *ніколи не виховував їх. / Franz developed such a respect for dogs that on settling down in Ialivets he acquired several very different ones ./* ***Out of respect,*** *he never trained them.*

Варто зауважити, що хоча ***аж поки*** й наближене до перших двох випадків, у перекладі з цією структурою підсилювальна частка вилучається, очевидно оскільки ***аж до*** передбачає сполучуваність із іменниковою фразою та прийменниковою фразою, а ***аж поки*** з підрядним реченням, відтак виникає припущення про можливість інтенсифікації підрядного речення в українській мові та неможливість інтенсифікації та залучення компенсуючих елементів емфази підрядного речення в англійській мові:

Після таких випадків він сотні разів повторював собі придуманий вдатний хід подій, ***аж поки*** *сам не увірував, що лише так могло бути насправді. / After such incidents he would replay hundreds of times in his own mind his own, invented, successful version of the events,* ***until*** *he made himself believe that it really could have happened only like that way.*

Ще одним цікавим спостереженням є переклад поширеної конструкції ***стільки*** / ***так … (що) аж***, а саме наявним еквівалентом ***so… that***, без інтенсифікації та емфази:

... не міг спинитися, з'їв ***стільки*** *ягід,* ***аж мусив лягти****, тоді відчув, що опускається до дна небувалого лона, не втримав і вилився. / ... couldn't stop himself from eating* ***so*** *many berries* ***that he was forced to lie down****.*

Довкола цього кам'яного поселення росло ***так*** *багато хлівцю,* ***що*** *запах його нагрітих…* ***аж переростав*** *у смак. / Around this stone settlement grew* ***so*** *many junipers* ***that*** *the smell of their warmed…* ***grew into*** *a taste.*

Тобто можна припустити, що в таких казуальних конструкціях українська підсилювальна частка ***аж*** також функціонує як свого роду прагматичний маркер на посилення казуальності. Слід зазначити, що за винятком ***все ж***, що має еквіваленти у перекладі, частка ***ж (же)*** не перекладається взагалі, єдиний випадок компенсації був помічений у розділовому питанні (власне у його question tag) з модальним дієсловом ***won't***, що має компонент епістемічної модальності, тобто потенційно ця структура може компенсувати ***ж (же)*** не лише як лексичну посилювальну частку, а й як і прагматичну:

*Ти **ж** посидиш коло мене? – умовляється Павлик, роздягаючись. / You'll sit beside me for a while, **won't you**? asks Pavlyk as he undresses.*

Окрім того, в англо-українському паралельному корпусі спостерігається подібне явище. Проте з невеликою відмінністю: – ***аж*** та ***ж(же)*** додаються до перекладу, та лише у 12% випадків, англомовний оригінал давав передумову для цього, а саме містив інтенсифікатор чи емфатичну конструкцію. З них ***аж*** виринає з лексичної інтенсифікації (адверби ступеня so, all тощо):

*He was **so brimful** of exultation that he could hardly hold himself when the old lady came back… / Тома **аж розпирало** від утіхи, і він насилу стримався, коли тітка повернулася …*

*… his cousin Mary danced in, **all alive** with the joy of seeing home again … / … його двоюрідна сестра Мері, **аж сяючи** з радості, що нарешті повернулася додому …*

А ***ж*** з емфатичного вживання допоміжного слова (do) :

*Why, I **did** sew it with white! Tom! / Та певне **ж** білою!.. Томе!..*

Постає наступне запитання: яким чином мовець української визначає необхідність підсилювальної частки в контексті за відсутності емфази (чи то конкретно інтенсифікації), як наприклад у наступних контекстах:

*But **my goodness**, he never plays them alike, two days, and how is a body to know what's coming / Та **боже ж ти мій**, у цього хлопчиська і витівки щоразу інші, отож не знаєш, чого й сподіватися*

*It's the devils sure enough. **Three of 'em**! Lordy, Tom, we're goners! Can you pray? / То таки чорти, тепер уже видно. **Аж троє**! Ой лишенько, Томе, ми пропали! Ти можеш сказати якусь молитву?*

*"What, a'ready? **How much** have you done?" / Як, уже? **Скільки ж** ти зробив?*

Відтак висувається гіпотеза про узуальну компетенцію, а власне зчитування з комунікативної ситуації/ контексту інформації про можливість використання прагматичного маркера, типового для таких ситуацій/контекстів в українській мові.

На жаль, на цьому етапі дати остаточну відповідь на запитання, яким чином актуалізується контекст та якими є сигнали, що повідомляють про узуальну емоційність/ емфатичність мовця, не можна, оскільки подібне дослідження передбачає значно більший обсяг матеріалу (паралельні корпуси зокрема), проте є цікавою перспективою дослідження в цьому напрямку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Fraser B*. Pragmatic markers [Електронний ресурс] / Bruce Fraser. – Режим доступу до ресурсу: http://journals.linguisticsociety.org/elanguage/pragmatics/article/download/418/418-712-1-PB.

pdf. 2. *González M*. Pragmatic Markers in Oral Narrative: The Case of English and Catalan / Montserrat González., 2004. – Language Arts & Disciplines. – 409 p. 3. *Labov W*. Intensity [Електронний ресурс] / William Lavov // In: D. Schiffrin, ed., Meaning, Form and Use in Context: Linguistic Applications. – 1984. – Режим доступу до ресурсу: https://repository.library.georgetown.edu/bitstream/handle/10822/555477/GURT_1984.pdf. 4. *Romero-Trillo J*. Pragmatic markers [Електронний ресурс] / Jesus Romero-Trillo. – Режим доступу до ресурсу: http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/9781405198431.wbeal0929/full. 5. *Баранова С*. Практикум з порівняльної граматики англійської та української мов / С. Баранова. – Суми: Сум. держ. ун-т, 2011. – 132 с. 6. *Карабан В.І*. Translation from Ukrainian into English / В.І. Карабан. – Вінниця: Нова Книга, 2003. – 607 с. 7. *Кобилецька В*. Англомовні контекстуальні відповідники української частки аж (спроба зіставного аналізу на матеріалі шевченкових поезій та їх перекладів англійською мовою) [Електронний ресурс] / Віра Кобилецька // Іноземна філологія. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://old.lingua.lnu.edu.ua/Foreign_Philology/Foreign_Philology/Foreign_Philology_128/articles/20Kobyletska.pdf. 8. *Колодій Б.М*. Способи перекладу деяких українських часток англійською мовою / Б.М. Колодій // Мовні і концептуальні картини світу. – К. : КНУ імені Тараса Шевченка, 2002. – No 7. – 389 с. 9. *Колодій Б.М*. Способи перекладу українських означальних і видільних часток англійською мовою / Б.М. Колодій // Проблеми зіставної семантики. – К. : Видавничий центр КНЛУ, 2003. – Вип. 6. – 411 с. 10. *Колодій Б.М*. Відтворення функціональної семантики українських часток у перекладах англійською та французькою мовами : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.16 – "Перекладознавство"/ Б.М. Колодій. – К., 2005. – 20 с. 11. *Корунець І.В*. Порівняльна топологія англійської та української мов : навчальний посібник / І.В. Корунець. – Вінниця : Нова книга, 2003. – 342 с. 12. *Костенко С*. Відтворення українських модальних часток у перекладах творів О. Кобилянської англійською мовою / С. Костенко, Н. Команецька // Теоретична і дидактична філологія. – 2013. – С. 163–173. 13. *Фокін С*. Прийом додавання в іспансько-українському художньому перекладі [Електронний ресурс] / С. Фокін – Режим доступу до ресурсу: http://papers.univ.kiev.ua/1/inozemna_filologija/articles/fokin-s-addition-techniques-in-spanish-ukrainian-literary-translation_14852.pdf.

Стаття надійшла до редакції 5 квітня 2017 р.

Карабан А.В., к. филол. н.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

УЗУСНЫЕ КОРРЕЛЯЦИИ УСИЛИТЕЛЬНЫХ ЧАСТИЦ В УКРАИНСКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

В статье исследуются прагматические особенности переводимости и необходимости перевода украинских усилительных частиц. Анализируется узуальная специфика выражения усиления с помощью частиц и компенсация такой интенсификации в переводе на материале параллельных украинско-английских и англо-украинских текстов. Отслеживаются структуры, допускающие такую компенсацию, и регулярности, которыми усиление в таких структурах компенсируется – их лексико-синтаксические корреляты.

Ключевые слова: *узус, усилительная частица, эмфаза, интенсификация, переводимость, проблема перевода.*

Karaban A.V., PhD.
Taras Shevchenko National University of Kyiv

LANGUAGE USAGE CORRELATIONS FOR INTENSIFYING PARTICLES IN UKRAINIAN AND ENGLISH

The article investigates the pragmatic features of translatability of Ukrainian intensifying particles into English and the adequacy of such translation. The paper delves into the usage-based particularities of intensity expression through particles and compensation of such intensification in English as in parallel Ukranian-English and English-Ukrainian texts. Structures allowing such compensation are established and regularities of intensity compensation in such structures (lexical and syntactical correspondents) are put forward.

Keywords*: language usage, intensifying particle, emphasis, intensification,, translatability, translation problem.*

УДК 81’255.4:821.111.7

Карабан В.І., д. філол. н., професор
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

РОЛЬ УЗУСУ В ПЕРЕКЛАДІ

На основі аналізу узусу вихідної та цільової мов з’ясовуються його такі ролі у перекладі: 1) як норма перекладацького мовлення, 2) як засіб перекладу, 3) як остаточний фільтр мовного оформлення перекладу, 4) як джерело інтерференції, 5) як критерій мовної прийнятності перекладу та 6) як чинник забезпечення якості перекладу. З огляду на численність функцій узусу в перекладі робиться висновок про його важливу роль у мовному оформленні перекладу.

Ключові слова: *роль узусу, переклад, узус вихідної мови (ВМ), узус цільової мови (ЦМ), норма перекладацького мовлення, розбіжності узусів ВМ та ЦМ, врахування узусних співвідношень у перекладі.*

У теперішній час, коли значно збільшується кількість різножанрових перекладів, якість перекладів, до якої наразі невпинно зростають вимоги, перебуває у центрі уваги і перекладознавців, і перекладачів. Така увага передбачає уточнення критеріїв якості перекладу стосовно різних його аспектів: відповідності оригіналу, правильності цільового мовлення та відповідності узусу цільової мови (про критерії якості перекладу див. [8, с. 100]).

Узуси мов досліджені ще зовсім недостатньо як у мовознавстві, так і у перекладознавстві. Залишається доволі невизначеним саме поняття узусу, його організація, співвідношення з нормами мовлення, а також те, як воно пов’язане з мовною стороною перекладу тощо. Разом із тим, питання ролі мовного узусу в перекладі має важливе теоретичне та практичне значення, зокрема, для викладання перекладу, адже узус безпосередньо пов’язаний із перекладом, оскільки і вихідний, і цільовий тексти створюються на основі узусів відповідних мов.

Слід зазначити, що у плані ролі узусу у перекладі доволі чітко вимоги до перекладу у нормативно-оцінному плані сформулював В.Н. Комісаров, який виокремив 5 нормативних аспектів перекладу та, відповідно, 5 норм перекладу: 1) норма еквівалентності перекладу, 3) жанрово-стилістична норма, 3) норма перекладацького мовлення, 4) прагматична норма перекладу та 5) конвенційна норма перекладу [5, с. 229].

Зрозуміло, що між цими нормами існує певна ієрархія їх важливості. Так, В.В. Сдобніков [6], наприклад, провідною вважає прагматичну норму перекладу, оскільки переклад, перш за все, повинен характеризуватися прагматичною цінністю, наступною за значущістю він вважає жанрово-стилістичну норму, оскільки дії перекладача значною мірою зумовлюються жанрово-стилістичною належністю вихідного тексту. Остання, на його думку, визначає вибір перекладачем характеру перекладацького мовлення, що робить норму перекладацького мовлення третьою за значущістю нормою перекладу, а конвенціональна норма перекладу та норма еквівалентності займають в ієрархії значущості норм перекладу четверте та п'яте місце, відповідно. Як можна бачити, норма перекладацького мовлення займає доволі важливе місце у визначенні якості перекладу.

Узус цільової мови безпосередньо пов'язаний із нормою перекладацького мовлення, як її характеризує В.Н. Комісаров: "Текст перекладу – це мовленнєвий твір мовою перекладу, і для нього обов'язковими є правила норми та узусу цієї мови." (Переклад наш – *В. Карабан*) [5, с. 230]. Визначаючи норму перекладацького мовлення як вимогу "дотримуватися правил норми та узусу вихідної мови із врахуванням узуальних особливостей перекладних текстів цією мовою", він разом із тим зазначав, що "ці особливості реалізуються перекладачами інтуїтивно в їхній практичній діяльності" (Переклад наш – *В. Карабан*) [5, с. 231]. Зрозуміло, що перекладачі у своїй практичній діяльності орієнтуються значно більше на свій перекладацький досвід, ніж на теоретичні перекладознавчі положення.

Однак, коли справа стосується теорії перекладу і коли йдеться про роль узусу в перекладі, то саме теоретики перекладу повинні розкрити та пояснити те, як перекладачі інтуїтивно реалізують узуальні особливості. Отже, одне це може свідчити про те, що норму перекладацького мовлення слід шукати саме в узусі цільової мови. Узус можна розглядати як одну з двох норм перекладацького мовлення (друга – це мовна норма, що передбачає правильність мовних елементів), оскільки саме на основі узусу в кінцевому рахунку робиться переклад. Як можна пересвідчитися, одним із важливих критеріїв оцінки якості перекладу є якість перекладацького мовлення у сукупності відповідності її нормам мови та мовлення. Нас тут цікавить найменш досліджений мовний аспект перекладу – узус цільової мови та його роль у забезпеченні якості перекладу.

Проте, розглядаючи це питання, ми повинні фактично аналізувати три його аспекти: роль узусу вихідної мови, роль узусу цільової мови та їх співвідношення. У перекладі узус (перш за все, цільової мови) відіграє переважно позитивну роль, тоді як узус вихідної мови може відігравати й негативну роль, виступаючи джерелом

інтерференції через можливу узусну інтерференцію у разі недостатнього знання перекладачем усіх параметрів міжузусного співвідношення.

Раніше нами вже аргументувалася теза про те, що переклад здійснюється з узусу вихідної мови узусом цільової мови [4]. Тому оскільки переклад здійснюється не на мову взагалі, а на основі узусу, то узус слід вважати засобом перекладу.

Узус цільової мови слід також вважати суттєвим чинником забезпечення якості перекладу, оскільки норма перекладацького мовлення представлена саме нормою узусу. Узус цільової мови виступає останнім фільтром, що забезпечує правильність, прийнятність та нормативність перекладацького мовлення. Саме на основі норм узусу здійснюється, як правило, останнє редагування (виправлення) виконаного перекладу. Узус цільової мови є орієнтиром формування пропозицій (речень), іллокутивної та перлокутивної сили перекладацьких мовленнєвих актів.

У процесі перекладу узус цільової мови задіяний на етапах перевираження смислу вихідного тексту засобами цільової мови та пристосування створюваного перекладу до норм цільової мови та її узусу. На першому із двох зазначених етапів узус цільової мови взаємодіє з її нормами для створення найпринятнішого цільового тексту, а на другому етапі створений цільовий текст редагується (шліфується) на основі норм узусу цільової мови. Таким чином, узус цільової мови бере активну участь на всіх етапах процесу перекладу, крім першого – розуміння вихідного тексту та формування смислу його мовленнєвих актів (точніше, їхніх "слідів" – речень), де перекладач лише спорадично задіює узус цільової мови, знаходячи стандартні та стереотипні перекладацькі рішення, що не потребують особливої творчості.

Така значна роль узусу у другій половини процесу перекладу вказує на його суттєву функцію у створенні продукту перекладу. Редагування перекладу на основі норм узусу звичайно може передбачати такі дії перекладача: 1) зміна синтаксичної (або лексико-синтаксичної структури речення, що передбачає перестановку та заміну членів речень із відповідними лексичними замінами і змінами частин мови, 2) зміна синтаксичної (або лексико-синтаксичної) структури словосполучень із відповідними лексичними замінами та змінами частин мови, 3) заміна лексичних елементів синонімічними, 4) заміна виду або типу мовленнєвого акту тощо.

Слід мати на увазі, що узус мови буває жанрово-стильовий, предметно-ситуативний, тематичний та соціальний, і у перекладі задіюються ці всі три види узусу. Жанрово-стильовий узус регулює мовне оформлення перекладу відповідно до жанру та стилю вихідного тексту, предметний узус передбачає врахування узусних регулярностей, пов'язаних із тематикою та предметно-ситуативними характеристиками оригіналу, а соціальний узус регулює вживання мовленнєвих актів і мовних елементів відповідно до ситуацій спілкування, представлених у вихідному тексті.

Оскільки і вихідний, і цільовий тексти створюються на основі узусів відповідних мов, то між узусами двох мов існують певні міжузусні перекладацькі відповідності, які допомагають перекладачам відбирати найкращі узусні відповідники. Такі відповідники досліджені недостатньо і заслуговують на ретельнішу увагу і перекладознавців, і мовознавців.

Важливим для перекладачів є знання та врахування під час перекладу співвідношення узусних регулярностей вихідної та цільової мов. Прикладом таких узусних регулярностей є узусне правило "наведення" в англійському реченні форми множини деяких іменників на кшталт policy, economy, death, inequality тощо (докладніше див. [3, с. 128-135]). В українському мовленні така узусна регулярність відсутня, тому у перекладі з української мови англійською таке співвідношення узусів слід враховувати, перекладаючи відповідні українські іменники (політика, економіка, смерть, нерівність тощо), що звичайно вживаються в однині, англійською формою множини, наприклад: Хоча обидва вони спричинили страждання Давидові і його сім'ї, все-таки це були його сини, їхня **смерть** дуже засмутила цього чоловіка. – Although both of them had inflicted sufferings to David and his family, their **deaths** grieved the man to the very heart.

Тут в англійському перекладі через наявність семи множинності присвійного займенниика повинна використовуватися форма множини англійського відповідника українського іменника *смерть*. Подібні розбіжності узусних регулярностей вживання форм числа іменників спостерігаються й у наступному прикладі, коли узусним відповідником українського іменника у множині *очі* виступає англійський іменник в однині *eye*, наприклад: Лише одній Марії я міг дивитися прямо в **очі**. – Maria was the only one I could look straight in the **eye**.

Крім наведених морфологічних узусних відмінностей, існують й інші види розбіжностей в узусах української та англійської мов – відмінності у малому та великому синтаксисі, відмінності у вживанні слів тощо. Наприклад, однією з узусних відмінностей великого синтаксису (синтаксису речення) є те, що для українського мовлення характерне вживання у реченні великої групи підмета, тоді як для англійського мовлення така група підмета переважно неприйнятна і тому в англійському узусі спостерігається так званий "розщеплений підмет" (split subject): Було виявлено **тисячі могил, де знайдено не тільки скелети, але й різноманітну зброю, ювелірні вироби і навіть шматки тканини та шкіри.** – **Thousands of graves** have been discovered i**n which have been found not only skeletons but various kinds of weapons, jewelry, and even bits of cloth and leather.** Тут жирним шрифтом виділені групи підмета, і в англійському перекладі велика група підмета українського речення розділена надвоє (на основну частину, що передує групі присудка, та решту, що стоїть за присудком). Це цілком відповідає англійському узусному принципу меншого за кількістю слів підмета та більшої за кількістю слів групи присудка, що йде за підметом – так званому принципу "більшої ваги другої частини речення" (end-weight principle).

Таким чином, через існування розбіжностей узусів мов роль узусу у перекладі ще більше підвищується. Слід зазначити, що узусні розбіжності вихідної та цільової мов (у будь-якій мовній комбінації) описані та пояснені зовсім недостатньо і, безперечно, заслуговують на подальші глибокі дослідження.

Узуси вихідної та цільової мов можуть відрізнятися й частотністю вживання мовних елементів у мовленні, тому перекладач повинен враховувати це у перекладі, відповідно коригуючи своє мовлення на цей чинник. Так, у перекладі деяких типів англійських юридичних текстів (зокрема, угод та законів) українською мовою присудок

речення, виражений сполученням модального дієслова із звичайним дієсловом, перекладається так званою простою формою юридичного теперішнього часу, наприклад: This contract **shall enter** into force as of the eighth day of December 2016. – Цей контракт набуває чинності з 8 грудня 2016 року

Отже, у таких українських перекладах модальні дієслова з огляду на юридичний узус можуть зовсім не вживатися або вживатися значно менше, ніж у відповідних англійських вихідних текстах.

Частотні узусні розбіжності між англійським та українським і російським мовленням спостерігаються і у вживанні односкладових номінативних речень, виражених в українському та російському мовленні іменником у непрямому відмінку. Це, однак, не означає, що такі українські речення не завжди можуть передаватися англійською мовою подібними реченнями, адже англійська мова має відповідні виражальні засоби, наприклад: В одну мить! – In an instant!, Із вогнепальним пораненням із пістолету! – With a gunshot wound! Отже, не завжди частотні узусні розбіжності означають неможливість дослівного передавання узусного явища у перекладі (про такі розбіжності між англійським та російським мовленням див. [1]). Відмінною є також частотність вживання присвійних займенників в українському та англійському узусах (в останньому вона значно вища – див. [2].

Отже, узус (і вихідної, і, значно більшою мірою, цільової мов) відіграє доволі важливу роль у перекладі на етапі перевираження смислу оригіналу засобами узусу цільової мови та на етапі редагування, вдосконалення вихідного тексту. Існує широке поле дослідження в галузі узусології перекладу, яка повинна прийти на зміну мовно-системної парадигми лінгвістики перекладу та зайняти належне їй місце в науці про переклад. Ця нова галузь має великі перспективи та означатиме новий поворот у лінгвістиці перекладу, який може поставити перекладознавчі дослідження на вищий щабель розуміння процесу та результату перекладу.

Встановлення важливої ролі узусу у перекладі має суттєві імплікації для методики навчання перекладу, що передбачають відведення навчанню узусу рідної та іноземної мов більшого обсягу навчального часу, ніж це робиться на сьогодні. Це повинно здійснюватися у навчанні й іноземної, й рідної мов як робочих мов у перекладі. Доволі доцільним видається введення у навчальний план підготовки перекладачів такої найбільш спорідненої з перекладознавством дисципліни, як контрастивна узусологія.

Чи не перебільшується нами роль узусу у перекладі? Очевидно, ні, оскільки узус забезпечує зрозумілість, прийнятність та природність перекладацького мовлення, що важливо для виконання цільовим текстом у приймаючій культурі тих основних функцій, які виконує вихідний текст у вихідній культурі. Узусні помилки у перекладацькому мовленні здатні викривити смисл вихідного тексту і перешкодити розумінню цільового тексту. Зрозуміло, що все це вірно за умови виконання решти нормативних вимог до перекладу.

Як стверджується дослідниками мовного аспекту перекладу, неправильно вважати, що помилки в узусі цільової мови ніколи не відбиваються негативно на відтворенні смислу у перекладі: іноді вони так значно впливають на сприйняття реципієнта

перекладу, що певною мірою затьмарюють смисл перекладеного, і тоді неузуальність у перекладі, особливо коли вона накопичується, суттєво ускладнює його сприйняття (докладніше про це див. [7]).

Особливо важлива роль узусу у перекладі іноземною мовою, адже у більшості перекладачів володіння узусом іноземної мови гірше, ніж узусом рідної мови, і тому для правильного перекладу перекладач повинен володіти узусом цільової мови на тому самому рівні, що й узусом вихідної мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Абашева Е.* Сопоставительный анализ и классификация односоставных предложений в русском и английском языках // Transport and Telecommunication. – Vol.3, № 4, 2002. – С. 101-104. 2. *Карабан А.В.* Асиметрія присвійних займенників в українському та англійському узусі // Мова та культура (Київ). – Вип. 19, т. 181, 2016. – С. 42-49. 3. *Карабан В.І.* Теорія і практика перекладу з англійської мови на українську мову. Вінниця: Нова книга, 2003. – 608 с. 4. *Карабан В.І., Карабан А.В.* Узус і переклад: з чого та на що ми перекладаємо // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Філологія. Педагогіка. Психологія. – Вип. 34, 2017. – С. 52-56. 5. *Комиссаров В.Н.* Теория перевода (лингвистические аспекты). – М. : Высшая школа, 1990. – 253 с. 6. *Сдобников В.В.* Нормативные аспекты перевода. [Електронний ресурс]: режим доступу: http://e-repa.ru/files/translation/sdobnikov/chapter-03-9.pdf (дата звернення 14 квітня 2017 р.). 7. *Роганов В.Р., Роганова С.Р., Новосельцева М.Е.* Методы искусственного интеллекта для машинного перевода текстов: учебное пособие. – [Електронний ресурс]: режим доступу: http://window.edu.ru/catalog/pdf2txt/892/36892/13905?p_page=1 (дата звернення 14 квітня 2017 р.). 8. *Цепков И.В.* Норма перевода в диахроническом аспекте и средства достижения его адекватности // Вестник Московского государственного лингвистического университета. – Вып. № 615. – 2011. – С. 100-117.

Стаття надійшла до редакції 5 квітня 2017 р.

Карабан В.И., д. филол. н, профессор,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

РОЛЬ УЗУСА В ПЕРЕВОДЕ

На основе анализа узусов исходящего и целевого языков выявляются его такие роли в перевода: как одна из норм переводческой речи, как средство перевода, как окончательный фильтр для языкового оформления перевода, как источник интерференции, как фактор языковых трансформаций, как критерий языковой приемлемости перевода, как фактор обеспечения качества перевода. Ввиду множества функций узуса в переводе делается вывод о его важной роли в обеспечении языкового оформления перевода.

Ключевые слова: *перевод, роль узуса, узус исходящего языка (ИЯ), узус целевого языка (ЦЯ), норма переводческой речи, расхождения узусов ИЯ и ЦЯ, учет узусных соотношений в переводе.*

Karaban V.I., Ph.D., Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE ROLE OF COMMON LANGUAGE USAGE IN TRANSLATION

Based on the analysis of common language usage of source and target texts, the study clarifies its following roles in translation: as a norm of translation speech, as a means of translation, as the ultimate filter for the linguistic formalization of translation, as a source of interference in translation, as a criterion of the linguistic acceptability of translation, and as a factor in assuring translation quality. Given a great number of common language usage functions, a conclusion is drawn about its important role in the creation of the linguistic substance of translation.

Keywords: *translation, language usage role, source language (SL) usage, target language (TL) usage, translator's speech norm, usage differences between a SL and TL texts, taking account of language usage correlations in translation.*

УДК 811.111+81'42

Карпова К.С., к. філол. н., викл.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

МОВНИЙ ПОРТРЕТ КУЛІНАРНОГО БЛОГЕРА

Статтю присвячено дослідженню мовного портрета кулінарного блогера як лінгвістичного феномену. Розглядаються ключові характеристики блогу як новітнього жанру комп'ютерно-опосередкованої комунікації, а також блогера як центральної постаті кулінарного блогу. Аналізуються основні лексико-семантичні та синтаксичні особливості мови кулінарного блогера та фуд фотографа Ерін Алдерсон на прикладі її вегетаріанського блогу Naturally Ella.

Ключові слова: *мовленнєвий жанр, комп'ютерно-опосередкована комунікація, кулінарний блог, кулінарний блогер, лексико-семантичні характеристики, синтаксичні особливості.*

Останнім часом значна увага дослідників прикута до вивчення мовленнєвого жанру як складного лінгвістичного феномену. Загальновідомо, що засновником теорії мовленнєвих жанрів вважається М.М. Бахтін, який у своїй відомій праці "Проблема мовленнєвих жанрів" писав: "Багатство та різноманітність мовленнєвих жанрів неосяжні, оскільки невичерпними є можливості різноманітної людської діяльності, а також тому, що у кожній сфері цієї діяльності формується цілий репертуар мовленнєвих жанрів, що диференціюється і зростає у процесі розвитку та ускладнення даної сфери. У кожну епоху розвитку літературної мови задають тон певні мовленнєві жанри" [1]. У сучасному суспільстві завдяки стрімкому поширенню та проникненню всесвітньої мережі Інтернет у всі сфери життя, а також диверсифікації комп'ютерних та інженерних технологій, засобів комунікації найбільшою популярністю стали користуватися саме віртуальні жанри (електронна пошта, віртуальна конференція, чат, ICQ, SKYPE, соціальні мережі, форуми, блоги), серед яких чільне місце посідає мережевий щоденник – блог. Нині соцмережі і мікроблоги стали одним із факторів

віртуалізації комунікації, зробивши помітний внесок у формування цифрового ландшафту. Соціальні мережі як одна з реалізацій гіперконективності вже перестали бути сферою суто міжперсональної комунікації: в них проникли бізнес і політика, і навіть такі консервативні інститути, як монархія і церква [2, с. 90].

Слід наголосити, що мережевий щоденник є відносно новим жанром комп'ютерно-опосередкованої комунікації, який попри деяку схожість із традиційним щоденником (стислість, фрагментарність, абстрагованість, афористичність, непослідовність, присутність побутових деталей в тій чи іншій мірі присутні у електронних щоденниках) характеризується інтерактивністю і діалогічністю, а також спрямованістю на читача, що дозволяє визначити його базову функцію – самопрезентацію автора [13, с. 129]. Згідно з Т.О. Максимовою, окрім самопрезентаційної, блоги володіють також такими функціями, як контактовстановлююча, консолідуюча, інформаційна, економічна, політична, освітня, релаксаційна, соціалізації [12, с. 128].

Варто зазначити, що надзвичайна популярність блогів зумовлена двома головними причинами, а саме спрощеним механізмом публікації інформації та її моментальною доступністю в мережі. Саме ці характеристики Інтернет-щоденників обумовили їх визначну роль у формуванні інформаційного суспільства, представленні фахової інформації з певного питання, зрештою власне комунікації, дискусії та обміну думками між користувачами всесвітнього павутиння. Авторитетний британський лінгвіст, засновник інтернет-лінгвістики Девід Крістал наділяє писемну мову, якою послуговуються у блогах, епітетом "оголена", оскільки вона позбавлена будь-якої корекції чи стандартизації (… *from a linguistic point of view, what we see in blogs is written language in its most 'naked' form – without the interference of proofreaders, copy-editors, sub-editors, and all the others who take our written expression and standardise it, often to the point of blandness*) [18].

Феномен блогерства базується на притаманній будь-якій людині потребі представлення себе та отримання відгуку від цільової аудиторії. Успіх відомих блогерів обумовлений вдало підібраною і актуальною темою, якістю й цікавістю інформації, що представлена у блозі, арсеналом комунікативних стратегій і тактик, набором лексико-семантичних, граматичних, стилістичних, прагматичних характеристик мови блогера. Окрім того, важливою запорукою успішності блогу є розмаїття особистих якостей блогера, які формують його неповторний ідіостиль, серед яких всебічна обізнаність у обраній темі, ерудованість, інтелектуальність, харизматичність, почуття гумору тощо.

У сучасній лінгвістиці дослідженню мовних особливостей блогосфери, а також вивченню різних типів блогів присвячено чимало робіт, серед яких слід згадати наукові розвідки Т.М. Бобошко [3], В.Л. Волхонського [5], О.І. Горошко [7], В.В. Каптюрової [9], Д.В. Колесової, І.М. Вознесенської, Т.І. Попової [4], Ж.С. Литвиненко [10], О.А. Олохтонової [14], І.В. Пожидаєвої [15], Л.Ю. Щипициної [16], Т.В. Яхонтової [17], S. Herring [19] тощо. Автори окремих робіт фокусуються на вивченні феномену мовної особистості як суб'єкта блог-дискурсу [6]. Серед такого різноманіття праць лише один автор аналізує мовні ознаки кулінарної блогосфери та вивчає мовний портрет кулінарного блогера як типу віртуальної мовної особистості [11], звідки випливає беззаперечний факт актуальності дослідження даного лінгвістичного феномену.

Мета даного дослідження полягає у встановленні лексико-семантичних та синтаксичних особливостей мови кулінарного блогера на прикладі вегетаріанського кулінарного блогу Ерін Алдерсон. Зазначимо, що вивчення ключових характеристик унікального вербального портрета фуд блогера проводилося лише на матеріалі авторських постів без урахування читацьких коментарів.

Кулінарний блог генетично є гібридною формою, що увібрав у себе риси традиційної кулінарної книги, гастрономічного журналу, приватного зошита з рецептами та жіночих форумів про приготування їжі [11, с. 151]. *Naturally Ella* є персональним контентним блогом, який пропагує ідеї здорового харчування, що відображено у позитивно забарвленому прислівнику *naturally* з назви блогу. Фуд блогер вбачає своє основне покликання у тому, щоб вразити читачів та надихнути їх на створення власних кулінарних шедеврів. На додачу, Ерін Алдерсон є талановитим фуд фотографом, яка не лише смачно готує, але й естетично презентує свої кулінарні витвори, використовуючи мистецтво фотографії. На сторінках впливового видання, присвяченого здоров'ю та красі, Get the Gloss особистість Ерін Алдерсон характеризується за допомогою промовистої метафори *queen of the kitchen:*

California-based Erin Alderson is an author, photographer, website developer and most importantly, one of our favourite foodies. The hugely talented, self-taught queen of the kitchen is the brains behind one of our favourite food blogs, Naturally Ella, which delivers quick, easy wholefood recipes accompanied by superb photography [21].

Блог Naturally Ella було створено у 2007 році під впливом неприємних подій у житті його авторки, а саме хвороби батька та власних проблем зі здоров'ям, що змусило Ерін назавжди відмовитися від фаст фуду:

When it comes to living naturally, it's all about finding what works for you and your family [20].

Провідним слоганом Naturally Ella, а зрештою і всього стилю життя кулінарного блогер, є *Live natural. Be healthy. Eat delicious*, у якому відображено фундаментальні загальнолюдські цінності та прагнення до природності, здоров'я, якісного харчування.

Фуд блог позбавлений зайвого формалізму, у всіх постах відчувається присутність автора. Основна інтенція блогера полягає у тому, щоб просто та доступно пояснити рецептуру приготування страви, апелюючи при цьому до широкого кола читачів. Автор займає позицію не вчителя, а більш досвідченої подруги, що дає не імперативні вказівки, а поради [11, с. 152].

Кулінарний блог має чітко організовану структуру, яка характерна для більшості блогів різної тематики, що дозволяє поліпшити індексацію у пошукових системах. Так, на головній сторінці можна знайти наступні розділи: COOK A RECIPE, EXPLORE AN INGREDIENT, STOCK A PANTRY, PLAN YOUR MEALS. Категорія COOK A RECIPE є найбільшою у блозі та містить збірку вегетаріанських рецептів, які фільтруються за відповідними показниками: MEALS, RECIPES, DIET, SEASON, TOTAL TIME, SPECIFY AN INGREDIENT, SPECIFY A PANTRY ITEM. Рубрика EXPLORE AN INGREDIENT представляє набір продуктів у алфавітному порядку (acorn squash, apples, apricots, arugula etc), які можна обрати для приготування тієї чи іншої страви. Розділ STOCK A PANTRY містить перелік продуктів, серед яких спеції,

трави, бобові, паста, горішки, консервовані продукти, сухофрукти з їх детальним описом, які обов'язково мають бути присутні у коморі гарної господині. У категорії PLAN YOUR MEALS читач знайде базу даних з більш ніж 250 різноманітних вегетаріанських страв.

Також фуд блог, як і переважна більшість різножанрових блогів, має усталену композицію, а саме містить особисту інформацію про його авторку, календар записів у зворотньому хронологічному порядку, архів, коментарі відвідувачів, посилання, кулінарні нотатки, контактну інформацію тощо. Мультимедійний контент кулінарного блогу представлений яскравими фотографіями авторського виробництва, які презентують ту чи іншу вегетаріанську страву.

Лінгвістичний аналіз вегетаріанського фуд блогу Natutally Ella дозволив виявити певні лексико-семантичні характеристики, що формують унікальний вербальний портрет кулінарного блогера:

✓ використання кулінарної термінології: *This recipe is part of a three-recipe series focused on an easy, gluten-free Thanksgiving meal. The richness of the rutabaga gratin and the lightness of the salad bring balance to the overall meal*; *In a small bowl, whisk together lime juice, peanut oil, grated ginger and soy sauce. Thinly slice basil and set aside. Combine sweet potatoes and cooked quinoa in a large bowl. Pour dressing over ingredients and add basil, peanuts, and lime zest. Toss together to combine. Serve with a sprinkle of cilantro and salt and pepper to taste.*

✓ використання гумору: *I'll let you in on a secret (well, I think it's a secret): avocados are my favorite. I can easily polish off an entire bowl of guacamole before anyone else gets a bite (which has prompted friends and family to distract me long enough to get their share before I find the dip.) I love avocado in my omelets, avocado in my tacos, and avocados as a snack (with a bit of olive oil, salt, and pepper.)*

✓ використання стилістично забарвленої лексики, тропів та фігур:

- метафора: *I love all of the orange color that comes with fall. Carrots have so much potential. They work perfectly with a simple spinach salad, as stuffing for spring rolls, and even make delicious soup*
- гіпербола: *Broccoli is one of those vegetables that seems to be everywhere. It's the side dish at many restaurants, it's in lunches, and it's often the poster vegetable for anti-vegetable children.*

✓ використання усталених виразів: *I always keep a few cans of tomatoes on hand for sauces, soups, stews, and even paella. It's a pantry must-have!*

✓ використання лексики з позитивним конотативним забарвленням: *I don't play favorites with winter squash as each has a unique flavor and usage. However, acorn squash is definitely in my top, goto choices;* T*his salad was one of the biggest hits and I what's even better- it's so simple to throw together with very minimal cooking.*

✓ використання лексики з позитивним оцінним значенням: *When it comes to planning meals for small or large gatherings, I keep two things in mind: dietary restrictions and highlighting the beauty of each season. This radicchio salad with lentils and roasted acorn squash is definitely a dish of beauty.*

✓ використання часто вживаних ключових слів: *These recipies are hearty and ones that I find hit the spot when it's 0° outside and the snow is coming down; There's nothing quite like a big bowl of hearty risotto;*

✓ використання емоційно забарвленої лексики:

- прикметники: *This is one of my favorite parts of my pantry. It's a variety of flavor enhancers, dips, and overall fun recipes (and they all can make an awesome addition to grilled cheese sandwiches or quesadillas).*
- суперлативи: *Excellent on it's own, paired with this roasted squash and lentil dish, it makes me want to keep eating and drinking; Frozen shredded carrots are perfect for carrot cake or muffins.*
- оказіоналізми: *I love a comforting bowl soup but when it comes to vegetarian comfort food, stews are what I make. They tend to be more filling and have that stick-to-your-ribs feeling. I also love leaving vegetables in larger chunks and being the star of the recipe.*

Як правило, оповідь у Naturally Ella ведеться від першої особи, що повністю реалізує функцію самопрезентації та самоідентифікації авторки кулінарного блогу. Згідно з Т.В. Яхонтовою, використання особового займенника *I* (рідше *me*) є відображенням категорії інтерперсональності та становить домінантну жанрорелевантну рису блогу [17, с. 314]. У наступному прикладі вживання першої особи однини створює ефект присутності автора:

This recipe is one I first start working with in 2010 but it's morphed into the version below. I use to cook the pears but I found the crispness from the fresh fruit much better suited. I also love using frisee in this salad, especially for Thanksgiving; Cooking for me is an ever evolving and growing process. Like with most everything one learns to do, practice makes better (as a musician I never prescribed to practice makes perfect). This thai sweet potato is a great example of what I mean.

Слід зазначити, що тексти блогів є авторськими творами, які містять суб'єктивне бачення і насичені експресивними засобами, вибір яких на усіх рівнях мови залежить від жанру блогу та сфери функціонування [13, с.130]. Експресія та емоційність як невід'ємні ознаки будь-якого блогу, в тому числі і фуд блогу, проявляються не лише у лексиці, але й на рівні синтаксису. Відтак, синтаксична будова кулінарного блогу характеризується використанням значної кількості засобів експресивного синтаксису. Окрім того, типовими для синтаксису блогу є інтродуктивні речення, які мають на меті ввести читача у курс справи та налаштувати на легке сприйняття рецепта. Приклади синтаксичних конструкцій наведені нижче:

✓ використання інтродуктивних речень наративного характеру, що передують тексту рецепта та налаштовують читача на прочитання самого рецепта: *Sometimes I miss the snow. I miss the excuse of not leaving the house because you can't get out the door. I miss the calming effect snow has as it falls. Most of all, I miss the cozy feeling of curling up on the couch with a hearty bowl of stew, watching the snow fall. This chickpea stew is the hearty type of meal best served when the temperatures are low and you have a crusty loaf of bread on hand; When I was in college, at the first sight of spring, we would haul all our books out into the grass and stay there for hours. Coming out of the Chicago winter*

meant that anything 60 (with sun) felt amazing (even though we probably looked a bit out there in shorts!) And of course, I'd always haul out snacks too. I love a good picnic whether it's after a long hike, a swim at the beach, or a quick rest area stop on a road trip. Over the years I've really upped my picnic food game and below are just a few of my favorite vegetarian picnic recipes.

✓ використання експресивних синтаксичних конструкцій:

- повтори: *There are so many different varieties to try- some that are sweet, some that are tart, all of which are worth trying at least once!*
- еліптичні конструкції: *It's around this time of year that I start to feel nostalgic. The seniors are counting down the weeks, soon days, until they exit the college life and move on to different things. I ask them what their plans are and while a handful can tell me with certainty, most have no idea. They seem so mixed with excitement and nervousness. It's been five years since I've been there and I can't help but think what a five years it's been. I try and tell the seniors to soak it all up- it's a wild ride once you leave; I'll preface this recipe by saying I'm horrible at cooking eggs. The eggs in these photos? Not good ramen eggs) I was about a minute too slow plunging them into the ice bath but alas, this recipe is still delicious.*
- парцеляція: *The squash roasts long enough so the skin is tender and there's no peeling involved. Or if eating the shell isn't appealing, quarter the squash and use them as serving bowls instead- just as beautiful!*
- екземпліфікація: *These recipes are the epitome of comfort. They're hearty and ones that I find hit the spot when it's 0˚ outside and the snow is coming down. The one-pot dishes tend to be a bit longer in cook time but are well worth waiting.*
- парантеза: *Best of all, this chickpea stew is the type of meal where I always have everything on hand so it comes together quickly and easily!; One note, the original recipe I adapted this from calls for mushrooms in the broth. I wanted this recipe to use only ingredients I always have on hand but check out the original recipe for the addition of mushrooms.*

Можливість отримати визнання, заявити про себе та висловити власну думку онлайн перетворили мережевий щоденник на досить популярний жанр Інтернет-комунікації. Згідно з влучним висловлюванням Т.В. Євсюкової та Т.М. Гермашевої унікальність віртуального щоденника полягає у тому, що він дозволяє блогеру бути наодинці з усіма [8, с. 234], тобто представляє собою вдалий симбіоз публічного та інтимного. Грунтовний аналіз комунікації у світовій мережі засвідчує появу блогів у багатьох сферах суспільно-полічного, наукового та повсякденного життя, а також їхній значний внесок у розвиток відповідних галузей, що, звичайно, вимагає детального вивчення вченими різних наукових напрямів.

Особливості мови блогера зумовлені основними інтенціями його автора, а саме функціями самовираження та саморефлексії. Сучасні блоги різної тематики та жанрів, натомість, не обмежуються функцією презентації автора як мовної особистості, а несуть також інформативну, повчальну, оцінну, розважальну функції, заохочують читачів до активного діалогу, а часом і полілогу. Зазвичай блог містить текстову інформацію, мультимедійний контент (аудіо, відео, фото, анімація), що регулярно оновлюються, а також характеризується високим ступенем інтерактивності.

Неповторний мовний портрет авторки та ідейного натхненника кулінарного блогу Naturally Ella формується за допомогою набору лексико-семантичних та синтаксичних ознак, які мають на меті підкреслити індивідуальність та креативність Ерін Алдерсон. Ключові лексико-семантичні характеристики мови кулінарного блогера полягають у використанні лексики нейтрального регістру, кулінарних термінів, емоційно та стилістично забарвленої лексики, вокабуляру з позитивною конотацією та позитивною оцінкою. Синтаксична структура фуд блогу характеризується вживанням інтродуктивних речень, а також засобів експресивного синтаксису.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бахтин М.М. Проблема речевых жанров [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://philologos.narod.ru/bakhtin/bakh_genre.htm. 2. *Бєлова А.Д.* Віртуалізація комунікативного простору / А.Д. Бєлова // Мовні і концептуальні картини світу. – 2015. –С. 86-97. 3. *Бобошко Т.М.* Блог як форма наукового спілкування / Т.М. Бобошко // Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи. – К., 2016. – С. 38-45. 4. *Вознесенская И.М., Колесова Д.В., Попова Т.И.* Интернет пространство. Речевой портрет пользователя. – СПб. : Эйдос, 2012. – 224 с. 5. *Волхонский В.Л.* Психологические механизмы и основания классификации блогов / В.Л. Волхонский // Личность и межличностное взаимодействие в сети Internet. Блоги: новая реальность / под. ред. В.Л. Волхонского, Ю.Е. Зайцевой, М.М. Соколова. – СПб. : Изд-во СПбГУ, 2006. 6. *Гермашева Т.М.* Языковая личность субъекта блог-дискурса: лингво-когнитивный аспект: дисс. на соиск. уч. степ. канд. филол. наук: 10.02.19 “Германские языки”; Ростов-на-Дону: 2011. – 176 с. 7. *Горошко Е.И.* Интернет-технологии сквозь призму языкового сознания (гендерный анализ) / Е.И. Горошко // Вопросы психолингвистики. – Саратов: 2006. – №4. – С. 53-68. 8. *Евсюкова Т.В., Гермашева Т.М.* Основные подходы к определению понятий “блог” и “блогосфера” в лингвистике / Т.В. Евсюкова, Т.М. Гермашева // Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки. – №11-2. – Т.1. – 2015. – С. 234-239. 9. *Каптюрова В.В.* Прагматичні принципи формування повідомлень у соціальних мережах і мікроблогах (на матеріалі англійської мови): дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук: 10.02.04 “Германські мови”. – К., 2014. – 235 с. 10. *Литвиненко Ж.С.* Современная русистика о жанрах Интернет-коммуникации: форум, блог, чат / Ж.С. Литвиненко // Вестник ТГПУ. – 2016. – № 3 (168). – С. 48-52. 11. *Литовская Е.В.* Речевая маска кулинарного блогера (на материале Блога Вероники Белоцерковской BELONIKA) / Е.В. Литовская // Филология и культура. – 2014. – №4(38). – С. 151-154. 12. *Максимова Т.О.* Блог в интернет-коммуникации: структура, функции, литературный потенциал / Т.О. Максимова // Вестник Череповецкого гос. ун-та. – № 1. – 2017. – С. 124-131. 13. *Матковська О.* Перспективи лінгвістичних досліджень блогів / О. Матковська // Humanity, Computers and Communication. – Львів: 2015. – С. 128-131. 14. *Олохтонова О.А.* Прагмасемантические проблемы интернет-коммуникации (на материале блогов) / О.А. Олохтонова // Вестник МГЛУ. – Вып. 6 (639). – 2012. – С. 113-118. 15. *Пожидаєва І.В.* Лінгвопрагматичний аспект маніпулятивного дискурсу блогосфери (на матеріалі англійської, російської, української й французької мови): автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. філол. наук: 10.02.04 “Германські мови” / І.В. Пожидаєва. – К., 2013. – 19 с. 16. *Щипицина Л.Ю.* Жанры компьютерно-опосредованной коммуникации: [монографія] / Л.Ю. Щипицина. – Архангельск: Поморский гос. ун-т им. М.В. Ломоносова, 2009. – 238 с. 17. *Яхонтова Т.В.* Жанри електронної наукової комунікації: період Web 2.0 // Т.В. Яхонтова // Одеський лінгвістичний вісник. – 2014. – С. 313-317. 18. *Crystal D.* The Scope of Internet Linguistics [Електронний ресурс] – Режим доступу: *www.davidcrystal.com/?fileid=-4113.*

19. Herring S. C. Weblogs As A Bridging Genre / S. C. Herring, L.A. Scheidt, E. Wright, S. Bonus // Information Technology and People. – 2005. – Vol. 18(2). – P. 142-171. 20. http://naturallyella.com. 21. https://www.getthegloss.com/article/blogger-of-the-week-naturally-ella.

Стаття надійшла до редакції 5 квітня 2017 р.

Карпова Е.С., к. филол. н., преп.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

ЯЗЫКОВОЙ ПОРТРЕТ КУЛИНАРНОГО БЛОГГЕРА

Статья посвящена исследованию языкового портрета кулинарного блоггера как лингвистического феномена. Рассматриваются ключевые характеристики блога как нового жанра компьютерно-опосредованной коммуникации. Анализируются основные лексико-семантические, а также синтаксические особенности языка кулинарного блоггера и фуд фотографа Эрин Алдерсон на примере ее вегетарианского блога Naturally Ella.

Ключевые слова: *речевой жанр, компьютерно-опосредованная коммуникация, кулинарный блог, кулинарный блоггер, лексико-семантические характеристики, синтаксические особенности.*

Karpova K., PhD., Assistant Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv

VERBAL PORTRAIT OF A FOOD BLOGGER

The article is focused on the research of verbal portrait of a food blogger as a linguistic phenomenon. Key peculiarities of blog as a new genre of computer-mediated communication as well as blogger as a central character of culinary blog are investigated. Core lexical, semantic, syntactic characteristics of food blogger and food photographer Erin Alderson – the author of vegetarian blog Naturally Ella – are under examination.

Key words: *speech genre, computer-mediated communication, culinary blog, culinary blogger, lexical, semantic, syntactic characteristics.*

УДК 808.3–0.83–55

Клименко Н.Ф., д. філол. н., проф.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

СЛОВОТВІРНІ ГНІЗДА, КОМПОЗИТОУГРУПОВАННЯ ТА ТЕМОГНІЗДА В ПРОЦЕСАХ СТРАТИФІКАЦІЇ ЛЕКСИКИ

У добу глобалізації активізуються процеси нової стратифікації лексики, в яких беруть участь словотворчі засоби, що сприяють формуванню нових словотвірних гнізд, поповненню вже існуючих, виникненню нових композитоугруповань, а в термінологіях – темогнізд розчленованих номінацій.

Розгляд семантичного простору слів, об'єднаних спільною темою, дозволяє глибше окреслити зміни в співвідношенні між простими афіксальними та складними словами, між цілісно-оформленими та розчленованими номінаціями.

Стають виразнішими ділянки лексиконів, заповнювані запозиченнями, в зіставному плані, з'ясовується подібність упорядкування лексики за стратами в різних мовах.

Ключові слова: *словотвірне гніздо, композитоугруповання, темогніздо, запозичення, словотвірна та лексична інтерференція.*

У добу глобалізації активізуються процеси нової стратифікації лексики. Вона поповнюється новими питомими одиницями, запозиченнями, інтенсивніше відбувається термінування і детермінування слів. Важливо окреслити роль словотворчих засобів у формуванні нових класів-угруповань лексики, зміни в співвідношенні між простими афіксальними та складними словами, між цілісноо́формленими і розчленованими номінаціями.

З цього погляду найбільш вивчені словотвірні гнізда. Віднесення складних слів до словотвірних гнізд, як і раніше, викликає різночитання. Їх співвідносять з тими гніздами, основи яких представлені в композитах і юкстапозитах. Проте це одиниці з іншою порівняно з простими афіксальними словами мотивацією. У частини з них мотиваторами виступають словосполучення, інші формуються за моделями вже існуючих композитів. За цієї умови їхні основи здобувають функційний статус афіксоїдів, а їхні основи (перші чи останні в слові) стають центрами об'єднань, або інакше композитоугруповань. Це моделі творення композитів. Так, *склована, склогіпс, склоемаль, склокераміка, склопластик, склоцемент* тощо – наслідок згортання словосполучень з двох рівноправнопоєднаних іменників. У них повторюється афіксоїд *скло-*, що притягує інші подібні композити, утворюючи композитоугруповання.

Цей компонент стає атрибутом (функційним прикметником) інших складних утворень, займаючи препозицію до вже існуючих композитів без співвідношення із словосполученням: *склоасфальтобетон*, *склозалізобетон*, *склолакотканина*, *склоцементокераміка*, *склошлакопорит*.

Іншими угрупованнями є темогнізда, що є множиною (сукупністю) розчленованих номінацій з однаковим стрижневим словом: *генетика збереження/ еволюційна/ людини/ молекулярна/ популяційна/ поведінки/ розвитку/ радіаційна/ статі*.

Словотвірні гнізда, композитоугруповання і темогнізда – це ті об'єднання, що є одиницями семантичного простору, упорядкованого, в свою чергу, абстрактнішими від них лексичними центрами.

Угруповання таких одиниць у певному семантичному просторі покажемо на прикладі термінів, узятих із Словника української біологічної термінології [СУБТ].

З погляду проявів мовної інтерференції (морфологічної, лексичної, семантичної, прагматичної) своєрідний семантичний простір утворюють лексеми із запозиченими основами *-фаг-/-фаго-*, *-треф-/-троф-*, *-цид.* Вони демонструють кілька напрямів засвоювання слів із цими основами у східнослов'янських мовах на тлі питомих *-їд, -год-* (увати), *-жер-, -гриз-, -сос-*: від повного запозичення змісту та форми: *аерофаги*, *бактеріофаги*, *детритофаги*, *копрофаги*, *некрофаги*, *олігофаги* до калькування

πάμφαγος – всеїдний, паралельного використання запозичень і кальок: *сапрофаги* і *трупоїдні* до семантичного словотворення *ανθρωποφάγος* – людожер і дотримання стилістичного регістру, пор.: *αιγοφάγος* – який їсть козлятину та *ελληνοφάγος, τουρκοφάγος* – грекожер, туркожер, згадаймо неологізм *україножер*.

У цьому останньому випадку стилістичне забарвлення слова мови запозичення відіграє істотну роль у встановленні лексичних паралелей з мовою-рецепієнтом. Так, укр. *кровосос* і в прямому (комаха), і в переносному значенні (про людину) збігається з грецьким іменником *αιματοφάγος*. У випадку зіставлення семантики українського слова *молокосос* з грецькими *γαλακτοφάγος* любитель молока, той, хто дотримується молочної дієти, *γαλακτοπότης* – той, хто п'є молоко – харчується молоком виявляється незбіг обсягу семантем цих одиниць. Їхня відмінність підтверджується значенням *молокососа* як назви недосвідченої молодої людини. Прихований слід цього значення у семантемі іменника *γαλακτοφάγος* простежується у паралельних фразеологізмах української, російської та новогрецької мов, пор.: *у нього молоко на губах не обсохло* – про недосвідченого, молодого чоловіка та *το στόμα του ακόμα μυρίζει γάλα* (буквально губи його ще пахнуть молоком).

Відмінність семантики демонструють також дієслова, першою основою яких є *γαλακτο-* (асоціюється з іменником *молоко γάλα*) та другою, пов'язаною з *φάγω* їсти або *τρέφω* годувати. Вони відрізняються спрямуванням дії, оскільки *φάγω* містить вказівку на пряму дію суб'єкта: *γαλακτοφάγω, γαλακτοποτώ* той, хто любить молоко, хто харчується молоком, а *τρέφω* – на дію над об'єктом. Таке ж зіставлення властиве похідним від дієслів іменникам: *η γαλακτοφαγία* – молочна дієта, *η γαλακτοτροφία* – дотримання (кимось) молочної дієти.

Основа *-фаг-* у першій позиції слова трапляється набагато менше, ніж у другій. Нечисленні афіксальні похідні від дієслова *φάω* їсти. Крім дієслів, тут представлені прикметники *άφαγος* (з синонімами *αφάγωτος*, *αφάγανος* – голодний, ненаїджений, *φαγάδικος* – ненажерливий, *φαγώσιμος* їстівний та іменники *ο φαγάς* – ненажера, *τα φαγώσιμα* – продукти харчування, *το φαγητό* – їжа, страва, вечеря, обід). Кілька композитів є кальками в новогрецькій з англійської, що засвоєні також східнослов'янськими мовами: *φαγοκύτταρο* – фагоцит, *φαγοκυτταρικός βίολ.* фагоцитарний, *το φαγόσωμα* – фагосома, *το φαγολυσοσώμα* фаголізосома.

Значно вища активність цієї основи у творенні композитів з другою основою *-фаг, -фаγ,* використовуваною у складниках *-φάγος, -φαγία* / *-фаг*, *-фагія.* Найрозгалуженіше угруповання формують композити з другою основою *-φαγος* у новогрецькій та східнослов'янських на *-фаг, -їд,* хоча в зіставлюваних мовах вони відрізняються продуктивністю за реалізацією лексико-семантичних варіантів, тобто конфігурацією їхніх семантем.

У новогрецькій кількість слів на *-φαγος* невпинно зростає. За даними оберненого словника І. Курмуліса у 1967 р. таких утворень засвідчено 94 (Κουρμούλης 1967), за словником цього ж типу А.Симеоніді (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 2002) їх уже 202. Найчастіше такі іменники позначають істот (осіб та тварин), які харчуються тим, що вказано першою основою композита. Їжа їхня найрізноманітніша. Це рослини *φυτοφάγος* рослиноїд, *φρουτοφάγος* той, хто їсть фрукти, *αγγουροφάγος* ~ огірки,

αγουροφάγος – неспілі фрукти, *πατατοφάγος* – картоплеїд; тварини: *ιπποφάγος* той, хто їсть конину, *σκωλικοφάγος* – черви, *μυρμηκοφάγος* – мурахоїд, *σφιλοφάγος* – гадюк, *σαρδελοφάγος* – сардини, *εντομοφάγος* – комахоїд, *μελισσοφάγος* – бджолоїд. Істоти, названі за їжею, якій вони віддають перевагу в споживанні, належать переважно до найменувань осіб. Назви тварин, птахів, комах з цією семантикою трапляються рідше: *ερπετοφάγος* той, хто їсть повзунів, *ακριδοφάγος* ~ саранчу, *αχυροφάγος* ~ солому, *βατραχοφάγος* ~ жаб, *χελωνοφάγος* ~ черепах. Птаха *вивільга* за любов до інжиру називають іменником *συκοφάγος*.

Досить численну групу утворюють слова з *-φάγος*, що підкреслюють надмірність у споживанні продуктів, указаних першою основою слова: *αγκιναροφάγος* любитель артишоків, *ζαχαροφάγος* укр. *ласун, ласий, солодій,* рос. *сластёна*, *лакомка*. Формулою *любитель чогось* описано семантику слів: *αβγοφάγος* любитель яєць, *αγκιναροφάγος* ~ артишоків, *ελαιοφάγος* ~ маслин, *οπιοφάγος* ~ опіуму, *κρεμμυδοφάγος* ~ цибулі, *μπανανοφάγος* ~ бананів, *σκορδοφάγος* ~ часнику, *ψωμοφάγος* хто їсть багато хліба.

У частини похідних композитів цього різновиду слів існують значення той, хто харчується чимось, і той, хто надмірно споживає щось: *οπωροφάγος* – любитель фруктів, *αρτοφάγος* ~ хліба, *ψαροφάγος* ~ риби.

Деякі композити з *-φάγος* подають загальні характеристики осіб. До них належать *λαχανοφάγος* – вегетаріанець, той, хто добре або погано харчується καλοφάγος – καλοφαγάς, їсть багато/ мало *λιγοφάγος – πολυφάγος*, хто їсть усе підряд *παμφάγος*.

Привертають увагу композити з *-φάγος*, яким властива соціальна оцінка: *οικοπεδοφάγος* – любитель захоплювати чужі земельні ділянки, *χαραμοφάγος* – хабарник. Деякі з них демонструють паралелізм лексичної семантики в зіставлюваних мовах: *ανθρωποφάγος* – людожер, *αιματοφάγος* – кровосос. Декотрі з них виділяються інтенсивністю ознак, як грецькі *τουρκοφάγος*, *βουλγαροφάγος* – винищувачі турків, болгар. До них подібний український *україножер,* і всі вони негативно забарвлені. У поодиноких випадках характеристика буває позитивною, але похідні виявляють ознаки оказіоналізмів: *εφημεριδοφάγος* – той, хто любить читати газети. Іменник *βιβλιοφάγος* як зоологічний термін позначає комаху, в переносному значенні він характеризує людину, що багато читає, “ковтає” книжки.

Тільки частина композитів з *-φάγος* належить до слів, що стали термінами української біологічної систематики. Це повні запозичення на взір: *аерофаг* – тварина (кінь), що “ковтає” повітря (і це в нього патологічне явище) або кальки англіцизмів, утворених з грецьких основ, *τα πάμφαγα* – всеїдні, *τα φυτόφαγα* – травоїдні.

Привертає увагу продуктивність використання композитів із складником *-фаг* та *-їд* з різними стильовими характеристиками (регістрами) у загальнолітературній, розмовній мові та в спеціальних термінологічних підмовах. Більше того, спостерігається паралелізм функціонування аналізованих утворень. Похідних з відтінком розмовності на *-φάγος* та *-фаг, -їд* значно більше, ніж тих, що функціонують у статусі термінів.

У східнослов’янських мовах до розряду термінологізованих потрапили ті іменники, що є субстантивними утвореннями від прикметників, мотивованих іменниками з основою *-їд-* і оформлених у множині: *зерноїдні*, *плодоїдні, травоїдні, рибоїдні, рослиноїдні, комахоїдні, стервоїдні* тощо.

Такі похідні сформовані в біологічній терміносистемі під впливом калькування. І в семантичному просторі одиниць з основою -фаг (грецьке *-φάγος*, укр. *-їд-*) трапляються терміни-запозичення і паралельно з ними їхні кальки: укр., рос. *фітофаги, фитофаги*, англ. *phytophages*, грец. *φυτοφάγος*, укр. *рослиноїдні*, рос. *травоядные*; *ентомофаги, insect-eaters*, *εντομοφάγος*, укр. *комахоїдні*; укр. *травоїдні, травоядные, grass-eaters, χορτοφάγος*; *сапрофаги saprophages, трупоїдні*; плодоїдні, *carpofagous*. Пор. ще *carpophagous* і *карпофагія, плодоїдність, автофагія, autophagy самопоїдання*.

У ряді випадків різні за формою, але однакові за значенням лексеми відрізняються стилістичним забарвленням. Так, у біологічній терміносистемі існує іменник *іхтіофаги*, англ. ichtyophagous animal, грец. *ιχθυοφάγος*, йому відповідає ще й іменник *рибоїдні*. У розмовній грецькій мові побутує іменник *ψαροφάγος* – той, який харчується рибою; любитель риби. Він не увійшов до терміносистеми біології. Деякі такі композити входять до неповних рядів лексем: *м'ясоїдні,* англ. *creatophages*, грец. *κρεατοφάγος*. Еквівалентом грецького *λαχανοφάγος* у східнослов'янських мовах став запозичений з пізньолатинської *vegetarius* – людина, яка харчується тільки рослинною їжею. Це змушує не погодитися з російським перекладом іменника *χορτοφάγος* як вегетаріанця, оскільки йдеться про тварину – травоїда [НРС].

Іноді регістрові відмінності не дозволяють визнати абсолютними синонімами запозичення і кальку. Так, у реєстрах словників біологічної термінології представлено *деревогризи* і *ксилотрофи*. Останній в англійській реалізовано композитом *xylophages*, укр. ксилофаги, грец. *ξυλοτρόφος, ξυλοφάγος* – організм, що живиться деревиною живих або мертвих рослин. Іменник *деревогриз* має негативну оцінку, оскільки він називає шкідників лісів і технічної деревини. У цьому випадку інтенсифіковано негативну ознаку, і цим стилістичним забарвленням такі одиниці відрізняються від назв істот, які є любителями рослинної та тваринної їжі на зразок: *τυροφάγος* – сироїд.

У новогрецькій біологічній систематиці нечисленні іменники середнього роду в множині, що називають ряди одиниць: *τα σαπροφάγα* сапрофаги, *τα ξυλοφάγα* – ксилофаги.

Семантичний простір слів з основою *-фаг* у східнослов'янських мовах відбиває своєрідність впорядкування його в англійській мові, а завдяки їй і в грецькій, через відношення опозиції між основами *-фаг-* та *–треф-* < *-τρεφ-/ -τροφ-*, які зіставлені за різноспрямованими діями дієслів *φάγω* – (їсти самому, живитися, харчуватися) та *τρέφω* (годувати (розводити) когось, піклуватися про щось, що є твірними для композитів). Зберігаючи загальні контури і осі зіставлення одиниць близького за темою семантичного простору, кожна мова подібним способом впорядковує його своїми та запозиченими засобами.

Афіксальні похідні з основою *-треф-/ -троф-*, *-τρεφ-/-τροφ-* свідчать про її морфонологічну варіативність у новогрецькій мові, де вона трапляється в складі нечисленних іменників, прикметників і рідко дієслів. Частина з них увійшла до фонду інтернаціоналізмів, які є і в східнослов'янських мовах: *υπερτροφία*, гіпертрофія, англ. *hypertrophy* – надмірне збільшення яких-небудь тканин чи органів тіла внаслідок посилення синтезу речовин клітинних оболонок, відкладанням запасних речовин. Протилежний йому за значенням іменник *гіпотрофія*, *υποτροφία, hypotrophy* (з синонімом

oligotrophy) вказує на хронічний розлад харчування у дітей, яке супроводжується виснаженням.

Іменник *атрофія*, *ατροφία, atrophy* позначає прижиттєве зменшення розмірів органів та тканин в організмі людини і тварин, що супроводжується занепадом їхньої функції. Останній є стрижневим словом розчленованих номінацій: *атрофія патологічна* (pathological atrophy) – виснаження, зумовлене порушенням харчування, інфекційними захворюваннями та *атрофія фізіологічна* (physiological atrophy) – вікові зміни організму. Названі лексеми з основою *-троф-* є запозиченнями в східнослов'янських мовах, що частково детермінувалися і використовуються не тільки як біологічні або медичні терміни, а ще і як одиниці загальнолітературної мови.

Варіант основи *-треф-*, оформлений як -троф-, трапляється у першій позиції, але для неї характерна більше друга позиція в композиті. У першій позиції похідні з нею здебільшого спеціалізуються на характеристиці способів живлення, підкресленні шляхів його здійснення та впливах на живі організми. Розділ науки, який вивчає вплив харчового чинника на організм людини, розробляє методи запобігання захворюванню, зміцненню здоров'я людини, продовження життя, називається *трофологією* (trophology).

Більшість композитів з основою -троф- у початковій позиції композитів зберігає термінологічні значення у мовах запозичення тоді, коли вони характеризують місце, через яке проходять поживні речовини від материнського організму до зародка – *трофобласт*, trophoblast, на якому щось росте – *трофотоп* (місце бодай з найменшою родючістю ґрунту). Вони вказують на певну стадію живлення *трофонт*, trophont – вегетативна стадія в життєвому циклі найпростіших організмів (доросла форма інфузорій), *трофофаза*, trophophase – період метаболізму грибів, за якого первинний метаболізм домінує над вторинним. Такі композити характеризують рух поживних речовин: *трофотаксис*, trophotaxis – позитивний або негативний рух нижчих організмів, зумовлений нерівномірним розподілом поживних речовин у зовнішньому середовищі, або функцію певних частин у живленні організмів: *трофофіл*, trophophylle – листок, що виконує функцію живлення, *трофоцити*, trophocytes – клітини, що постачають поживні речовини та пластичні матеріали до інших клітин.

Значно більше похідних композитів з другою основою *-троф-* у грецькій мові, що теж виражають кілька значень. Найактивніше з них – той, хто розводить (когось), опікується кимось, назване першою основою, чим живляться тварини, рослини, люди. Для таких похідних здебільшого не характерні термінологічні значення у грецькій мові: *αιγοτρόφος* – козівник, *αγελαδοτρόφος* – корівник, *ορνιθοτρόφος* – той, хто розводить курей, *κονικλοτρόφος* – кролівник, *κτηνοτρόφος* – тваринник, *μελισσοτρόφος* – бджоляр, *χηνοτρόφος* – гусівник, *χοιροτρόφος* – свинар. У східнослов'янських мовах похідних із цим значень теж дуже багато, але вони не є запозиченнями. У сучасній українській мові їм відповідають суфіксальні похідні на *-ник/ -івник*, у російській – композити на *-вод*, пор. рос. *животновод, пчеловод* та ін.

Частина засвоєних за посередництва англійських мов лексем з *-троф*, що карбовані з грецьких компонентів, у східнослов'янських мовах належать до біологічної терміносистеми. Вони виражають значення, який живиться чимось, указаним

першою основою слова. У цьому значенні вони утворюють пари до слів з основою -фаг- (з кінцевим компонентом *-фаг-*, або *-фагія*): *автотроф – автофаг*, *автотрофія – автофагія*, *оліготрофи* – олігофаги, некротрофи – некрофаги, *сапротрофи – сапрофаги*, *мікротрофи – мікрофаги*, *ксилотрофи – ксилофаги*. Це пари термінів із спільною основою семантики. Однак у багатьох із них є свої відтінки. Так, *автотрофія*, autotrophy – це живлення автотрофів неорганічними рослинами, що відбувається через фотосинтез або хемосинтез; *автофагія*, autophagy – поглинання макрофагами клітин власного організму (син. *самопоглинання*). Композити *оліготрофи* – oligotrophs та *олігофаги*, *oligophags* відрізняються дійовими особами. Перші – це рослини і мікроорганізми, які розвиваються у середовищі з низькою концентрацією поживних речовин, а другі – *oligophags, олігофаги* називають тварин, які харчуються невеликою кількістю їжі. Не всі, подібні до щойно названих термінів, мають пари: *біотроф*, *метилотрофи*, *евритрофи*, *ідіотрофи*.

Це свідчить про те, що формування терміносистем диктує свої способи упорядкування лексики і добору одиниць. Зокрема, активація рядів семантично подібних слів у них продиктована систематикою їх усередині кожної підсистеми. Подібні за лексико-семантичним варіантом значення одиниці вступають у системні лексичні відношення синонімії-антонімії, метонімії, гіперо-гіпонімів, які зумовлені терміносистемами. Згадаймо *автофагія* – самопоїдання, *автотрофи – автотрофні організми*, *біотроф* – синоніми *біофаг*, *пантофагія – всеїдність*, *пантофаги* – синоніми *поліфаги*, *еврифаги*.

Залучені в той самий семантичний простір основи та похідні з ними виявляють паралелізм семантики ядра – притягання, так, як це видно в реалізації опозиції їсть хтось – живиться чимось, що підтверджується численними композитами з першою основою *фаг-*, *цит-* плюс суфікс *-оз* та композити з другою основою *-цид* (від лат. *caedo* – вбиваю).

Запозичені основи дозволяють посилити семантичний простір, організований лексемами з основами -фаг-, -треф-/ -троф-, -цид-, -їд-, -жер-, -сос-, розвиваючи таку функцію, як оцінка явищ, реалій у науковому стилі, особливо циклі природознавчих наук. У біологічній терміносистемі оцінка позбавлена емоційності. Вона дозволяє термінувати позитивні або негативні явища з погляду перебігу процесів та дій. Питомі основи *-їд-, -жер-, -сос-* переобтяжені відтінком розмовності, і тому їх намагаються усунути від називання одиниць систематики, замінюючи субстантивами на зразок *рибоїдні*, *травоїдні*. Запозичені основи дозволяють віддалитися від емоційності в бік констатації фактів користі чи шкоди для живого.

Так, компонент *фаг-* у першій позиції композита може набувати позитивної і негативної конотації, пор.: *фаготерапія* – лікування деяких інфекційних захворювань *бактеріофагами*, а це ультраскопічні структури, здатні інфікувати бактерійну клітину; *фагоцити* – клітини тварин і людини, що здійснюють *фагоцитоз* – активне захоплення і поглинання живих клітин і неживих частинок одноклітинними організмами або особливими клітинами – *фагоцитами*.

Посилюються ознаки опозиції основою *-цид-*. Її використовують для окреслення “вбивчих”, цілеспрямованих дій щодо об’єктів, указаних першими основами

композитів. Основа *-фаг-*, як уже згадувалося, теж здатна окреслювати в запозичених іменниках агресивність дій щодо об'єктів, названих першими основами слова на зразок *гематофаги*, *ентомофаги*, *іхтіофаги*, *плантофаги*, але здебільшого це тварини.

Сучасний словник іншомовних слів та СУБТ засвідчує новотвір *фаг* (від грецького *φάγος*, англ. *phagos*) – пожирач, те саме, що й бактеріофаг [ССІС, 2006]. Цей іменник став загальною назвою складних слів із другою частиною, яка регулярно підкреслює значення – який пожирає. Це назва вірусів, здатних заражати бактеріальні клітини, розмножуватися в них, утворюючи численне потомство, зумовлювати їхній лізис. Він трапляється в розчленованих номінаціях на взір: *вірулентний фаг* (який убиває клітини хазяїна), *помірний фаг* який розмножується всередині бактеріальної клітини й передається з покоління в покоління, періодично руйнуючи клітини лізисом.

Деякі словники співвідносять іменник *фаг* з грецькою лексемою *φάγος* із значенням пожирач [ССІС 2006: 698]. Однак такого іменника в новогрецькій немає, існує основа – *φάγος* у складі численних композитів, які називають тих, хто їсть щось або великий любитель їсти щось. Насправді віруси фаги ведуть свій родовід від іменника *φαγάς* – ненажера, пожирач.

Всього в кількох словах з основою *-троф-* реалізоване це значення: *мікотрофи* (mycotrophic plants) – рослини, які одержують поживні речовини з ґрунту за допомогою грибів, що оселяються на їхніх поверхнях.

На вираженні значення – винищувач живого – спеціалізується основа *-цид*. Вона трапляється в численних інтернаціоналізмах, поширених і в східнослов'янських мовах. Характерно, що до реєстру словника біологічних термінів увійшло три лексеми з основою *-цид-* із загального списку з-понад 30 одиниць матеріалів дослідження: *бактерицид*, англ. *bactericide* – речовина, здатна вбивати і розчиняти бактерії та інші організми. У новогрецькій мові це слово як запозичення з англійської перекладено калькою *βακτηριοκτόνος*, буквально убивця бактерій. Друге слово *віруліцидність*, *virulicidity* – властивість фізичних і хімічних чинників убивати віруси, третє *пестициди* (pesticides) – загальна назва хімічних препаратів для боротьби зі шкідниками і хворобами сільськогосподарських рослин (бур'янами, різними переносниками інфекційних захворювань), людини і тварин.

Решта слів, поданих у словниках орфографічних та запозичених слів, у східнослов'янських мовах кваліфікуються як частково детерміновані, значення яких у найзагальнішому вигляді відомі носіям мови. Ці слова стосуються знищення живого: людей *геноцид*, *екоцид*, *суїцид*, *етноцид*, рослин *гербецид*, тварин і комах. Останні здебільшого вказані першими основами композитів. Саме їх знищують за допомогою речовин, назви яких окреслено всім словом: *акаріциди* (вбивця кліщів), *гербіциди* (~ бур'янів), *інсектициди* (~ комах), *ратициди* (~ пацюків і мишей), *стрептоцидів* (~ ланцюжків бактерій), *фунгіциди* (~ грибних хвороб). З'явилися новотвори, в яких ідеться про знищення найнеобхіднішого для життя: *плазмоцид*, *неоцид*.

Кількість одиниць з проаналізованими основами зростає в літературних мовах. Вони мотивують нові похідні, що підтверджує їхню словотвірну активність, а також подальше детермінування. Так, український орфографічний словник (2009), крім слова *трофологія*, засвідчує ще *трофолог.* У ньому зареєстровані ще *трофалгія*,

трофоневроз – мед. захворювання, під час якого порушується живлення тканин. Сучасний словник іншомовних слів фіксує появу іменників з основою *-троф-*, що поповнюють склад розчленованих номінацій. Так, лексема *трофіка* (від грец. *τροφή* живлення) стала стрижневим словом номінації: *трофіка нервова – фізіол.* вплив нервової системи на обмін речовин у тканинах і органах живого організму.

Розглянуте семантичне угруповання, організоване низкою питомих і запозичених основ, підтверджує їхній симбіоз у мові, взаємоналаштованість на вираження подібних опозиційних лексичних значень, взаємозв'язок процесів термінування і детермінування лексики, роль у них словотвірних і лексико-словотвірних об'єднань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *АРСУН* – Активні ресурси сучасної української номінації: ідеографічний словник нової лексики. – К. : ТОВ "КММ", 2013. – 416 с. 2. *Воркачев С.Г.* Сопоставительная этносемантика телеономных концептов "Любовь" и "Счастье" (русско-английские параллели). – Волгоград: Перемена, 2003. – 168 с. 3. *Земская Е.А.* Активные процессы современного словопроизводства // Русский язык конца XX ст. (1985-1995). – Москва: Язык русской культуры, 2000. 4. *Скопненко О., Цимбалюк Т.* Сучасний словник іншомовних слів. – К.: Довіра, 2006. – 789 с. 5. *СУБТ* – Словник української біологічної термінології. – К. : ТОВ "КММ", 2012. – 742 с. 6. *СУМ* – 11 – Словник української мови: в 11 т. – К. : Наук. думка, 1970-1980. 7. *Тошович Бранко*. Интернет-стилистика. – М. : Флинта-Наука, 2015. – 238 с. 8. *Κατσούδα Άννα, Νάκας Θεόδωρος*. Όψεις της Νεολογίας. Σύμφυρση και επανετυμολόγηση. – Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη. – 318 σ. 9. *ΛΝΕΓ* – Μπαμπινιώτης Γ. Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας. – Αθήνα: Κέντρο λεξικολογίας, 2005. – 2064.

Стаття надійшла до редакції 5 квітня 2017 р.

Клименко Н.Ф., д. филол. н., проф.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ГНЁЗДА, КОМПОЗИТООБРАЗОВАНИЯ И ТЕМОГНЕЗДА В ПРОЦЕССАХ СТРАТИФИКАЦИИ ЛЕКСИКИ

В эпоху глобализации активизируются процессы новой стратификации лексики, в которых принимают участие словообразовательные средства, способствующие формированию новых словообразовательных гнезд, пополнению уже существующих, появлению новых композитообразований, а в терминологиях – темогнезд расчлененных номинаций.

Рассмотрение семантического пространства слов, объединенных общей темой, позволяет глубже очертить изменения в соотношении между простыми аффиксальными и сложными словами, между целостнооформленными и расчлененными номинациями.

Более выразительными становятся участки лексиконов, заполняемые заимствованиями, в сопоставительном плане устанавливается подобие упорядочения лексики по стратам в разных языках.

Ключевые слова: *словообразовательное гнездо, композитообразование, темогнездо, заимствования, словообразовательная и лексическая интерференция.*

Klymenko N.F., Ph.D., Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv

FAMILIES OF WORDS, COMPOSITE FORMATIONS AND THEMATIC FAMILIES OF WORDS IN PROCESSES OF VOCABULARY STRATIFICATION

The epoch of globalization gives rise to processes of appearance of new vocabulary stratification, which make use of word-building means, enabling forming of new word-building families, enrichment of already existing ones, emergence of new composite formations, and of families of words – in terminological systems.

The analysis of semantic field of words, united by the same topic, makes it possible to define more deeply changes in correlation between simple affixational and compound words, between complete and split nominations.

The segments of vocabularies filled with borrowings become more distinct, in comparative aspect, similarities in vocabularies' stratification in different languages are defined.

***Keywords**: family of words, composite formation, thematic family of words, borrowing, word-building and lexical interference.*

УДК 811.142

Кожуховська Ю.В., аспірант
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

КОМПОНЕНТ *МЕТА* В ЛАБІРИНТОВІЙ ПОДОРОЖІ НОВОГРЕЦЬКОЇ ПОЕЗІЇ XX СТ.

Статтю присвячено визначенню реалізації компонента "мета" в лабіринтовій траєкторії подорожі в новогрецькій поезії XX ст.; показано вербалізацію когнітивних складників концепту ПОДОРОЖ з погляду лінгвокультурології та етнолінгвістики. Особливу увагу приділено стилістичній, лексичній, концептуальній об'єктивізації мети в лабіринтовій подорожі.

***Ключові слова**: концепт ПОДОРОЖ, концепт ЛАБІРИНТ, новогрецька поезія, новогрецька мова, схема ДЖЕРЕЛО – ШЛЯХ – МЕТА.*

Компонент "мета" є складником схеми ДЖЕРЕЛО – ШЛЯХ – МЕТА, яка структурує ядро концепту ПОДОРОЖ. Ідея подорожі відіграє в новогрецькій поезії першорядне значення та отримує певні специфічні риси в своїй об'єктивізації залежно від історичних, культурних, соціальних впливів та тенденцій, притаманних різним епохам. Поряд із лінійною траєкторією подорожі в новогрецькій поезії спостерігається звернення до її нелінійної траєкторії, яку інакше можна охарактеризувати як лабіринтову. Подорож лабіринтом знайшла особливо поширене розкриття у другій половині XX ст. у зв'язку зі специфікою течії постмодернізму, зокрема асоціюючись із феноменом різоми. **Актуальність** дослідження визначено глибоким мітопоетичним

корінням ідеї подорожі як когнітивної одиниці в грецькій мовній та концептуальній картині світу, а також в свідомості всього людства.

Мета дослідження – встановити особливості вербалізації компонента концепту ПОДОРОЖ "мета" в лабіринтовій траєкторії руху. Для реалізації поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**: 1) дослідити контексти досяжності / недосяжності мети; 2) встановити морфологічний клас, який є репрезентантом мети; 3) виявити концептуальне вираження мети в лабіринтовій подорожі. Теоретико-методологічну базу дослідження складають наукові праці в сфері лінгвокультурології та когнітивної лінгвістики (А.П. Бабушкін, С.Г. Воркачов, М. Джонсон, В.І. Карасик, Н.Ф. Клименко, Дж. Лакофф, З.Д. Попова, І.А. Стернін та інші). У статті використовуються описово-аналітичний, стилістичний, інтерпретаційний **методи дослідження**, а також методи контекстуального і концептуального аналізу. **Матеріалом** дослідження є 26 віршів новогрецьких поетів XX ст., дібраних методом представницьких вибірок. Вірші вибірки демонструють різні поетичні тенденції, які було проявлено упродовж XX ст., та мають на меті продемонструвати реалізацію досліджуваного концепту в новогрецькій лінгвокультурі.

Вербалізація мети відбувається такими засобами:

1. Перша група віршів вибірки демонструє вдале досягнення мети. Досягнута мета отримує метафоричну об'єктивізацію:

1) мету репрезентує метафора δεν κρυώνω πια (більше не замерзну) в рамках когнітивної метафори ЖИТТЯ – ЦЕ ПОДОРОЖ і концепту ДОРОГА: у вірші С. Кумуру "Дороги снігу" (Δρόμοι του χιονιού),

2) мета – це метафорична Ітака: у вірші В. Фотью "Наша власна Ітака" ("Η δική μας Ιθάκη"). Досягнення мети нерозривно пов'язане, по-перше, з компонентом когнітивної структури "супутники" (реалізовано через алюзію на Геракла, Прометея), по-друге, через компонент "супутники" з траєкторією вісі вертикалі – досягненню верхнього світу сприяють мітологічні персонажі,

3) в контексті ментальної подорожі мету виражено в питанні τι είναι ποίηση; (Що таке поезія?) і в метафорі-ключовій фразі вірша Λίγο ψωμί, λίγο νερό του άλλου κόσμου (трохи хліба, трохи води іншого світу): у вірші Ст. Бекатораса "Опис власної кімнати" ("Περιγραφή της ιδιωτικής κάμαρης").

2. У другій групі віршів мета – це орієнтир, якого персонаж прагне досягти. У такому випадку мета вербалізується в концепті ПОШУК, у структурі якого набуває подальшої концептуалізації.

2.1. Ідею пошуку реалізовано в концептах ВТЕЧА і ЕСКАПІЗМ, які вербалізуються в рамках напряму постмодернізму в метафорі ψάχνω μια κόλαση με σάρκα και όστα (шукаю пекло з плоттю і кістками): вірш Хр. Валаванідиса "Я піду туди" ("Θα παω εκεί"). Передумовою здійснення подорожі і, відповідно, поставленої мети є метафора Εδώ δεν έχω πια που να πατήσεις (Тут більше ніде ступити), яка подає негативну оцінку сучасного суспільства через концепт СУСПІЛЬСТВО СПОЖИВАННЯ з сегментами: "телебачення", "їжа", "холодильник". Інший рівень розкриття мети уточнено взаємодією концептів ПОШУКИ – ІДЕАЛ – МРІЯ – ДАЛЕКІ КРАЇ через метафору

θα φύγω με τα πόδια στις Ινδίες / και ίσως να πάω ακόμη πιο μακριά (Я піду пішки до Індій / і можливо піду ще далі).

2.2. Концепт ЛАБІРИНТ становить метафоричний пошук виходу з лабіринту: в однойменному вірші С. Кумуру (“Λαβύρινθος”). Акцентується компонент “лабіринт” і рух до мети, тоді як досяжність мети не констатується.

2.3. Пошуком є концепт ІТАКА, представлений у віршах К. Кавафіса “Ітака” (“Ιθάκη”), Д. Христіанопулоса “Ітака” (“Ιθάκη”), В. Фотью “Наша власна Ітака”, Ст. Вавуриса “Дні царя Одіссея, сина Лаерта” (“Ημέρες του βασίλια Οδυσσέα Λαέρτη”), в яких метою призначення життєвої подорожі є метафорична Ітака. Мета вербалізується в концепті МУДРІСТЬ. У вірші Й. Молескіса “Якби шукав, як Одіссей, щоб тебе знайти” (“Αν έψαχνα σαν τον Οδυσσέα να σε βρω”) мету виражено через концепт ПОШУК і пов’язано з алюзією на Пенелопу. В “Ітаці” Д. Христіанопулоса подорож оцінюється неоднозначно (лексеми πληγές κι εμπειρίες – рани і досвід), тоді як мету реалізовано в концепті ПОШУК СЕБЕ. Фінал вірша залишається відкритим і ставить риторичне питання τάχα η Ιθάκη θα μου βρει τη λύση; (Нібито Ітака знайде мені рішення?). Аналогічний концепт вербалізовано у вірші “Дні царя Одіссея, сина Лаерта”.

2.4. Пошук репрезентує концепт ОНОВЛЕННЯ як набуття нового в рамках когнітивної метафори ЖИТТЯ – ЦЕ ПОДОРОЖ і кругової структури подорожі (від’їзд і повернення): С. Кумуру “Повернення” (“Επιστροφή”). Результат подорожі оцінено позитивно.

2.5. Концепт СЕРЦЕ (лексема κάρδια) передбачає структуру подорожі, де є мета, яку можна досягти за допомогою безлічі доріг: вірш Н. Вреттакоса “Збираю опале колосся” (“Μαζεύω τα πεσμένα στάχυα”). Концепт реалізовано в рамках когнітивної метафори ЖИТТЯ – ЦЕ ПОДОРОЖ.

2.6. Ідеєю пошуку є метафора краю світу (номінативна одиниця άκρη του Κόσμου), яку вербалізовано в рамках ланцюга концептів МУЗИКА – ДУША – НАТХНЕННЯ: у вірші Н. Вреттакоса “Дитина з трубою” (“Το παιδί με το σάλπιγγα”).

2.7. Метою виступає подорож у контексті когнітивної метафори ЖИТТЯ – ЦЕ ПОДОРОЖ, зі структурою: ЛЮДИ – ЦЕ МАНДРІВНІ МУЗИКАНТИ, де МУЗИКА – ЦЕ МОВА (на основі лексем μουσική, ομιλία). Подорож вербалізовано через дієслово в наказовому способі οδοιπορείτε (мандруйте): Й. Темеліс “Мандрівники” (“Οδοιπόροι”). Рух має позитивну аксіологічну оцінку.

3. В окремих випадках мета недосяжна. Наприклад, не досягається початково поставлена мета: відбувається прибуття в намічену точку, але очікування виявляються обманутими (М. Анагностакіс “Це не ті дороги” –“Αυτοί δεν είναι οι δρόμοι”). Мету реалізовано в рамках концепту ДІМ, тоді як результат подорожі представлений концептом ЧУЖИНА з негативною оцінкою (лексико-семантична група “чуже”: ξένους (іноземці), άγνωστος (незнайомий), άγνωστο (незнайоме), αλλόγλωσσους (іншомовні), εξωτερικό (іноземне)).

В лабіринтовій траєкторії подорожі численною є група віршів, коли мета відсутня або не позначена. У таких випадках на першому плані постають інші компоненти структури концепту ПОДОРОЖ.

1. Акцент робиться на русі, наприклад, через дієслова руху у вірші Я. Кондоса “Небезпека в місті” (“Κίνδυνος στην πόλη”).

2. Акцентовано компонент “шлях”, як у вірші Хр. Ліондакіса “Прогулянка” (“Περίπατος”), в тому числі в рамках когнітивних метафор ЖИТТЯ – ЦЕ ПОДОРОЖ і ПОЕЗІЯ – ЦЕ ПОДОРОЖ – у вірші Хр. Кацияннiса “Подорожую” (“Ταξιδεύω”).

3. Зосереджено увагу власне на подорожі – Ст. Зафіріу “Вік мовою” (“Ηλικία στη γλώσσα”) через лексико-семантичну групу “туризм і торгівля”: οδηγούς (путівники), ταξιδεύω (подорожувати), εμπορεύονται (продаються), γυαλιά (окуляри), χάντρες (намисто), είδωλα (ідоли), χάρτες (карти), ψωμί (хліб), νερό (вода), μήλα (яблука), μέλι (мед), καθρέφτες (дзеркала), γυρολόγος (торговець). Крім подорожі в прямому значенні, вербалізовано тип метафоричної подорожі у контексті концептів СУСПІЛЬСТВО та СОЦІАЛЬНИЙ УСТРІЙ: у віршах Т. Сінопулоса “Εσε 73-74 ΧΙΙ” (“Δοκίμιο 73-74 ΧΙΙ”), П. К. Таситиса “Щоденник” (“Χρονικό”).

4. Вірш концентровано навколо передумов подорожі, наприклад, “Доля Одіссея” (“Η μοίρα του Οδυσσέα”) Я. Іфандиса.

5. Засоби подорожі перебувають на першому місці, наприклад, у вірші Л. Пульйоса “Дороги” (“Δρόμοι”) акцентовано дороги як засіб подорожування в часі та просторі. У вірші Й. Коциараса “Автомобіль” (“Αυτοκίνητο”) акцентовано автомобіль, разом з тим значну роль відіграє сама подорож. Мету не позначено, проте, шлях призводить до реалізації концепту ВІДКРИТТЯ з алюзією на Одкровення святого Іоанна Богослова: метафора τερατώδη σχήματα σε κάτοπτρα παραμορφωτικά (жахливі форми в увальних дзеркалах).

6. На першому плані перебуває час. Висвітлено точку подорожі “в даний момент” (як у прикладах з ключовими компонентами “шлях” та “рух”), або акцент ставиться на минулому, тобто здійснюється ретроспективна подорож (К. Кавафіс “З дев’яти” – “Απ’τες εννιά”).

Отже, у лабіринтовій подорожі численні випадки відсутності / не позначеності мети, що свідчить про акцентацію, в першу чергу, нелінійності траєкторії шляху, тобто лабіринта як феномена. Лінійна траєкторія подорожі навпаки веде безпосередньо до досягнення мети. У подорожі лабіринтом акцентовано не лише компонент “шлях” (з точкою перебування героя в “даному моменті” подорожі), а й передумову та засоби подорожі. Недосяжність мети спостерігається в рамках антитези концептів ДІМ – ЧУЖИНА, тоді як вдале досягнення мети – в рамках типу ментальної подорожі, когнітивної метафори ЖИТТЯ – ЦЕ ПОДОРОЖ, а також в деяких випадках реалізації концепту ІТАКА. Широко представлена група, де мета є орієнтиром для героя в його подорожі (концепт ПОШУК). Мета в цій групі віршів знаходить вербалізацію в рамках концептів ВТЕЧА, ЕСКАПІЗМ, ЛАБІРИНТ, ІТАКА, ОНОВЛЕННЯ, СЕРЦЕ, взаємодії концептів МУЗИКА – ДУША – НАТХНЕННЯ і ІДЕАЛ – МРІЯ – ДАЛЕКІ КРАЇ. Реалізацію мети подорожі виражено дієсловами теперішнього часу та дієсловами наказового способу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Αναγνωστάκης Μ. Αυτοί δεν είναι οι δρόμοι / Μ. Αναγνωστάκης // Η Ελληνική ποίηση του 20ου αιώνα. Μια σύγχρωνική ανθολογία. Επιμέλεια – ανθολόγηση Ε. Γαραντούδης. – Αθηνα:

Metaixmio, 2006. – Σ. 228. 2. Βαβούρης Σ. Ημέρες του βασίλια Οδυσσέα Λαέρτη / Σ. Βαβούρης // Η αρχαία Πατρίδα των ποιημάτων. Νεοι Έλληνες ποιητές για την αρχαία Ελλάδα. Επιμέλεια Γκρης Ηλίας. – Αθηνα: Metaixmio, 2003. – Σ. 89. 3. Βαλαβανίδης Χ. Θα παω εκεί / Χ. Βαλαβανίδης // Κ.Γ. Παπαγεωργίου, Η Γενιά του ’70. – Αθήνα: Κέδρος, 1989. – Σ. 98 – 99. 4. Βρεττάκος Ν. Μαζεύω τα πεσμένα στάχυα [Електронний ресурс] / Ν. Βρεττάκος. – URL: http://www.sansimera.gr/anthology/302 (дата звернення: 03.01.2015). 5. Βρεττάκος Ν. Το παιδί με το σάλπιγγα [Електронний ресурс] / Ν. Βρεττάκος. – URL: http://users.uoa.gr/~nektar/arts/poetry/nikhforos_brettakos_poems.htm (дата звернення: 03.01.2015). 6. Θασίτης Π. Χρονικό / Π. Θασίτης // Π. Θασίτης Πράγματα. – Θεσσαλονίκη: Ιδιωτική έκδοση, 1990. – Σ. 56. 7. Θεμέλης Γ. Οδοιπόροι / Γ. Θεμέλης // Γ. Θεμέλης Φωτοσκιάσεις. – Θεσσαλονίκη, 1970. – Σ. 67. 8. Καβάφης Κ. Π. Απ’τες εννιά / Κ.Π. Καβάφης // Η Ελληνική ποίηση του 20ου αιώνα. Μια σύγχρωνική ανθολογία. Επιμέλεια – ανθολόγηση Ε. Γαραντούδης. – Αθηνα: Metaixmio, 2006. – Σ. 36-37. 9. Καβάφης Κ. Π. Ιθάκη / Κ. Π. Καβάφης // Κ. Π. Καβάφης, Ποιήματα (1897-1933). – Αθήνα: εκδόσεις Ίκαρος, 1984. – Σ. 27-28. 10. Κατσιγιάννης Χρ. Ε. Ποιήματα 1972–1992 / Χρ. Ε. Κατσιγιάννης. – Αθήνα: Εκδόσεις Χρυσάφη Πανέζη, 1993. – 398 σ. 11. Κοντός Γ. Κίνδυνος στην πόλη / Γ. Κοντός // Κ. Γ. Παπαγεωργίου, Η Γενιά του ’70. – Αθήνα: Κέδρος, 1989. – Σ. 36. 12. Κορφής Τ. S/S Deserted Sea / Τ. Κορφής // Κορφής Τ. Ημερολόγιο (συγκεντρωτική έκδοση). – Αθηνα: Εκδόσεις Πρόσπερος, 1983. – Σ. 52. 13. Κοτσίρας Γ. Αυτοκίνητο / Γ. Κοτσίρας // Η Ελληνική ποίηση του 20ου αιώνα. Μια σύγχρωνική ανθολογία. Επιμέλεια – ανθολόγηση Ε. Γαραντούδης. – Αθηνα: Metaixmio, 2006. – Σ. 344. 14. Κουμούρου Σ. Ο ενδιάμεσος χρόνος, ποιήματα / Σ. Κουμούρου. – Λευκωσία, 1999. – 51 σ. 15. Λιοντάκης Χ. Περίπατος / Χ. Λιοντάκης // Χ. Λιοντάκης Υπόγειο γκαραζ. – Αθηνα: Κέδρος, 1978. – Σ. 35. 16. Μολέσκης Γ. Ποιήματα 1980–1990 / Γ. Μολέσκης. – Κύπρος: [χ.ο.], 1993. – 217 σ. 17. Μπεκάτορας Σ. Περιγραφή της ιδιωτικής κάμαρης / Σ. Μπεκάτορας // Κ.Γ. Παπαγεωργίου Η Γενιά του ’70, Αθήνα: Κέδρος, 1989. – Σ. 37. 18. Πούλιος Λ. Δρόμοι / Λ. Πούλιος // Λ. Πούλιος Ποίηση, 2. – Αθηνα: Κέδρος, 1975. – Σ. 69. 19. Σινόπουλος Τ. Δοκίμιο ΄73 – 74 XII [Електронний ресурс] / Τ. Σινόπουλος. – URL: – http://www.sarantakos.com/istoria/polyt17n/sinopoulos_dokimio.html (дата звернення: 03.01.2015). 20. Υφαντής Γ. Η μοίρα του Οδυσσέα / Γ. Υφαντής // Η αρχαία Πατρίδα των ποιημάτων. Νεοι Έλληνες ποιητές για την αρχαία Ελλάδα. Επιμέλεια Γκρης Ηλίας. – Αθηνα: Metaixmio, 2003. – Σ. 365. 21. Φωτιού Β. Η δική μας Ιθάκη / Β. Φωτιού. – Αθηνα: εταιρεία ελληνικού βιβλίου, 1997. – 57 σ. 22. Χριστιανόπουλος Ν. Ιθάκη / Ν. Χριστιανόπουλος // Η αρχαία Πατρίδα των ποιημάτων. Νεοι Έλληνες ποιητές για την αρχαία Ελλάδα, επιμέλεια Γκρης Ηλίας. – Αθηνα: Metaixmio, 2003. – Σ. 387. 23. Ζαφειρίου Σ. Ηλικία στη γλώσσα / Σ. Ζαφειρίου // Ζαφειρίου Σ. Η άτροπος των ημερών. – Αθηνα: Νεφέλη, 1998. – Σ. 47.

Стаття надійшла до редакції 5 квітня 2017 р.

Кожуховская Ю.В., аспирант,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

КОМПОНЕНТ ЦЕЛЬ В ПУТЕШЕСТВИИ ПО ТРАЕКТОРИИ ЛАБИРИНТА В НОВОГРЕЧЕСКОЙ ПОЭЗИИ XX ВЕКА

Статья посвящена определению характера реализации компонента “цель” в путешествии по траектории лабиринта в новогреческой поэзии XX века. В статье рассматривается вербализация когнитивных составляющих концепта ПУТЕШЕСТВИЕ с ракурсов лингвокультурологии и этнолингвистики. Особое внимание уделяется стилистической, лексической, концептуальной объективизации цели в путешествии по лабиринту.

Ключевые слова: *концепт ПУТЕШЕСТВИЕ, концепт ЛАБИРИНТ, новогреческая поэзия, новогреческий язык, схема ИСТОЧНИК – ПУТЬ – ЦЕЛЬ.*

Kozhukhovska Y.V., PhD student
Taras Shevchenko National University of Kyiv

COMPONENT GOAL IN THE LABYRINTH JOURNEY IN MODERN GREEK POETRY OF THE XX CENTURY

The article focuses on the realization of the concept JOURNEY component "goal" in the labyrinth trajectory of movement in Modern Greek poetry of the XX century. The study examines the verbalization of cognitive constituents of the concept JOURNEY in terms of cultural linguistics and ethnolinguistics. Special attention is paid to the stylistic, lexical and conceptual objectification of goal in the labyrinth journey.

Key words: *concept JOURNEY, concept LABYRINTH, Modern Greek language, Modern Greek poetry, SOURCE – PATH – GOAL scheme.*

УДК 811.411.16: 81'282.8

Комарницька Т.К., к. філол. н.,асист.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

МОВНА ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ В ІЗРАЇЛЬСЬКИХ ЗМІ, ОРІЄНТОВАНИХ НА РЕПАТРІАНТІВ (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ "КОЛЬ А-ШАРОН" І "ВЕРСІЯ-НЬЮЗ")

Розглянуто мішану мову ізраїльських ЗМІ, орієнтованих на репатріантів, здійснено спробу класифікувати івритські слова, що включаються до неї, та визначити соціолінгвістичну природу мішаної мови таких ЗМІ.

Ключові слова: *мовна інтерференція, мішана мова, іврит, спотворена лексика.*

Вивчення соціолінгвістичних аспектів життя еміграції є важливим для розуміння тих процесів, які відбуваються у мовному колективі, відірваному від природних умов існування, а відтак – для вироблення грамотної мовної політики держави і стратегії взаємодії з діаспорою. Наших колишніх співвітчизників не бракує як на Заході, так і на Сході, де чи не найбільше вихідців із України вже прийняла і продовжує приймати Держава Ізраїль. Незважаючи на масштабність цього явища, досі бракує ґрунтовних наукових праць, які б системно описали соціолінгвістичні аспекти життя наших колишніх співвітчизників в Ізраїлі; побіжно у своїх статтях цю тему зачіпають В. Морозов [4] і В. Скопіна-Парадіас [6]. У зв'язку з цим уважаємо обрану тему актуальною. **Об'єктом** нашого дослідження виступає мішана мова ізраїльських ЗМІ, цільовою аудиторією яких є репатріанти, а **предметом** – особливості мовної інтерференції (іврит – російська) у дискурсі цих ЗМІ. **Метою** нашої розвідки є описати особливості мішаного мовлення, яким у результаті мовної інтерференції послуговуються деякі мас-медіа в Ізраїлі. З огляду на мету ставимо перед собою такі **завдання**: 1) описати випадки морфологічної інтерференції івритських слів при включенні їх

до російськомовного тексту; 2) класифікувати мовні одиниці івриту, які залучаються до російськомовного тексту ЗМІ; 3) визначити соціолінгвістичну природу мішаної мови ізраїльських ЗМІ, орієнтованих на репатріантів. Для досягнення мети статті ми послуговувалися спостереженням як методом польових досліджень, лінгвістичним описовим методом, так і елементами зіставного аналізу. Наукова **новизна** цієї розвідки полягає у спробі систематизувати асистемне явище мішаної іврит-російської мови, яка сформувалася в Ізраїлі у колі репатріантів-емігрантів із колишнього СРСР.

Відомо, що офіційною мовою Ізраїлю є давньоєврейська мова іврит, і держава всіляко її підтримує й поширює серед нових репатріантів, у тому числі з пострадянського простору. Через це іврит проникає до мовлення російськомовних громадян, а відтак і до друкованих ЗМІ, аудиторією яких є ці громадяни. Спробуємо віднайти певні закономірності щодо того, які саме розряди івритських слів включаються до текстів таких "російськомовних" (слово беремо у лапки, оскільки мова таких ЗМІ вже не російська, а мішана) друкованих видань. За нашими спостереженнями, значну частку івритських слів, засвоєних "російськомовними" ЗМІ Ізраїлю, становлять лексеми на позначення місцевих реалій. Існування таких слів у мішаному мовленні емігрантів є природним, оскільки зі зміною країни проживання нові її громадяни переймають традиції й побут, що склалися у ній. Отже, лексикон емігрантів поповнюється словами на позначення особливостей життя нової батьківщини, і ЗМІ також переймають звичку вживати ці національно специфічні слова безпосередньо, не перекладаючи і не пояснюючи їх.

Як відомо, реалію визначають як монолексемну чи полілексемну одиницю, що містить у собі як основне лексичне значення традиційно закріплений комплекс краєзнавчої інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови реципієнта (визначення Р.П. Зорівчак) [2, с. 142]. Які ж розряди реалій трапляються у текстах ЗМІ? Ми зафіксували вживання у "російськомовній" пресі практично всіх груп реалій, зокрема: 1) побутових реалій (*3 к. в Неот Ганим, 2 этаж, фронтон на запад, лифт, кондиционер,* ***мамад*** (Коль а-Шарон, № 676, с. 26) (*мамад* – кімната-бомбосховище у квартирі); *В компанию "Шевах" требуются* ***метаплим / от*** *для ухода* (Коль а-Шарон, №678, с. 24) (*метапель* (множ. *метаплім*, ж.р. *метапелет*, множ. *метаплот*) – доглядальник / доглядальниця за літніми); ***Шуарма****, шницели, чипсы, рыба* (Версия-News, №48, с. 13) (*шуарма* – східна страва, назву якої українська мова засвоїла у спотвореному вигляді як *шаурма*); *Крытая стоянка в* ***табу*** (Коль а-Шарон, №678, с. 25) (*табу* – реєстр земельної власності в Ізраїлі)); 2) етнографічних та міфологічних реалій (*Девятое* ***Ава*** *принадлежит всем* (Коль а-Шарон, №678, с. 13) (*ав* – назва місяця за юдейським календарем; Дев'яте *Ава* – день жалоби за зруйнованим Єрусалимським храмом); *ККЛ приглашает всех желающих встретить "****Ту бе-ав****" на прогулке при луне* (Версия-News, №48, с. 8) (*Ту бе-ав* – єврейський день усіх закоханих)); 3) реалій світу природи (*В* ***хамсин*** *врачи советуют есть больше продуктов, содержащих калий* (Коль а-Шарон, № 676, с. 11) (*хамсин* – сухий і спекотний вітер із пустелі)); 4) реалій державно-адміністративного устрою і суспільного життя (*Ветеринарный центр "Махмади" предлагает новую услугу – "****купат холим****" для животных* (Версия-News, №48, с. 22) (*купат холім* – лікарняна каса, аналог поліклініки); *Требуется нянечка в детский сад в* ***мошав*** *"Бней Дрор"* (Коль а-Шарон, № 676, с. 23) (*мошав* – селище);

Практическая помощь репатриантам: ***битуах леуми****, проблемы с работодателями и госучреждениями* (Коль а-Шарон, №678, с. 20); *Это очень незначительная сумма для бюджета* ***Битуах Леуми*** (Версия-News, №48, с. 16) (*бітуах леумі* – фонд національного страхування); *Специалист по делам, связанным с МВД (****мисрад а-пним****)* (Коль а-Шарон, №678, с. 18) (*місрад га-пнім* – Міністерство внутрішніх справ)); 5) ономастичних реалій (*Требуется нянечка в детский сад в мошав "****Бней Дрор****"* (Коль а-Шарон, № 676, с. 23) (*"Бней Дрор"* – "Сини Свободи", назва селища); *Жительница Нетании рассказала, что (...) зашла в киоск "****Мифаль а-Пайс****", чтобы отправить бланк "лотомат"* (Коль а-Шарон, № 676, с. 12) (*"Міфаль га-Пайс"* – "Фабрика лотереї", назва державної лотереї)). Серед опрацьованих матеріалів ми не виявили тільки асоціативні реалії, але припускаємо, що на них також можна натрапити, щоправда, можливо, рідше порівняно з іншими реаліями, оскільки повноцінне розуміння асоціативних реалій передбачає вельми високий рівень володіння мовою, а це не завжди характерно для емігрантів – цільової аудиторії "російськомовної" преси.

Зі словами-реаліями все доволі однозначно: їх засвоюють емігранти, пристосовуючись до життя у новій країні, їх уживають у своєму дискурсі ЗМІ, орієнтовані на цих емігрантів. Обійтися без включення таких лексем до свого мовлення практично неможливо, оскільки з відповідними поняттями мовці стикаються ледве не щодня і не бачать сенсу шукати більш-менш прийнятні еквіваленти таких слів у рідній мові лише заради збереження чистоти мовлення. Мова ЗМІ у цьому сенсі є дзеркалом, що показує мовну ситуацію, в якій перебувають емігранти. Але цікавим є те, що, приїжджаючи до Ізраїлю, наші колишні співвітчизники включають до свого мовлення не лише івритські слова-реалії, а і слова, що мають цілком повноцінні відповідники у російській чи українській мовах, і мішане мовлення зі значною часткою слів і цілих висловів на івриті стає типовим для всіх вихідців із колишнього СРСР. І тут преса також виконує роль ретранслятора мовної ситуації, в якій перебувають російськомовні ізраїльтяни, копіюючи їхню мовну поведінку. Тому на шпальтах "російськомовних" газет ми натрапляємо на різнорідні групи івритських слів, систематизувати які доволі складно. Впорядкувати стихійне й асистемне за своєю природою явище змішування мов практично неможливо, і ми вимушені констатувати, що нерідко до мішаного мовлення залучаються івритські слова, запозичувати які, здавалось би, немає жодної причини. Передбачити те, які саме лексеми будуть залучені до мішаного мовлення, як і систематизувати їх, практично неможливо; теоретично будь-яке засвоєне слово може спершу стихійно включатися у мовлення, а відтак – потрапляти і до друкованих носіїв. Найбільше таких вкраплень спостерігаємо серед рекламних оголошень, що природно, оскільки мова реклами тяжіє до того мовлення, яким послуговується цільова аудиторія цієї реклами, щоби бути ближчою та зрозумілішою, а, отже, і більш дієвою. Наприклад: *Рабочие на* ***гевес*** *и ремонты* (Коль а-Шарон, № 676, с. 23) (івр. *гевес* – гіпс); *Бассейн,* ***махсан****, стоянка* (Коль а-Шарон, №678, с. 25) (івр. *махсан* – склад); *Кран "****перах****" со смесителем "****барбур****"* (Коль а-Шарон, №678, с. 32) (івр. *перах* – квітка, *барбур* – лебідь); *Супер****мивца****! Кабинет, детская в составе: кровать, шкаф, "****сифрия****"* (Коль а-Шарон, № 676, с. 5) (івр. *мівца* – акція, *сіфрія* – книжкова

шафа); *Срочно требуется* ***мефакеах*** *в фирму по уборке из центра страны* (Версия-News №48, с. 1) (івр. *мефакеах* – інспектор).

Такий івритський компонент, що входить до мовлення в асимільованій формі, можемо услід за Максом Вайнрайхом назвати "мішаним івритом" (щоправда, дослідник пропонував виділяти його в мові їдиш). На думку вченого, це той компонент івриту, що є органічною частиною буденної, звичайної мови і не потребує жодного посередництва [1, с. 7].

Насамкінець спробуємо простежити, які частини мови потрапляють на шпальти "російськомовних" видань Ізраїлю. За нашими спостереженнями найчастотнішими є запозичені іменники. Загалом це природно, оскільки саме іменники несуть найбільше інформаційне навантаження. Наприклад: *Изучение и совершенствование иврита бесплатно для* ***олим****, приехавших из Украины после 1 марта 2015* (Коль а-Шарон, № 676, с. 7) (івр. *олім* – репатріанти); *Подготовка к экзаменам на аттестат зрелости (****багрут****)* (Коль а-Шарон, № 676, с. 7) (івр. *баґрут* – атестат про середню освіту); *Кухня +* ***шаиш*** *+ раковина + кран по самой лучшей цене!* (Версия-News №48, с. 1) (івр. *шаіш* – мармурова плита); *"Летняя"* ***алия*** *продолжается!* (Коль а-Шарон, № 676, с. 12) (івр. *алія* – репатріація); *Активные игры в тени деревьев доставят детям не меньше удовольствия, чем дорогостоящие лагеря и "****кайтанот****"* (Коль а-Шарон, № 676, с. 15) (івр. *кайтанот* – літні табори).

При цьому можемо побачити, що іншомовні іменники було максимально пристосовано під морфологічні особливості російської мови: спостерігаємо намагання відмінювати запозичені іменники за правилами російської граматики. Наприклад: *Сантехник 24 часа. Владельцам* ***машканты*** *– скидка* (Версия-News №48, с. 21) (івр. *машканта* – іпотека); *Правительство продлило программу поддержки* ***алии*** *из стран Бельгии, Франции и Украины* (Коль а-Шарон, № 676, с. 12) (івр. *алія* – репатріація); *Вечер, который вел Арнольд Шамаилов, председатель* ***амуты*** *молодежи и студентов "Кешев", открылся поздравительным видеообращением председателя Кнессета Юлия Эдельштейна* (Коль а-Шарон, №678, с. 10) (івр. *амута* – асоціація, товариство); *Окна,* ***трисы****,* ***электротрисы****, починка* ***трис*** *и окон* (Коль а-Шарон, №678, с. 20) (івр. *тріс* (мн. *трісім*) – жалюзі); ***Багруты*** *и психометрия* (Коль а-Шарон, №676, с. 3) (івр. *баґрут* – атестат про середню освіту); *И хотя в Израиле расстояние от городов до* ***мошавов*** *и кибуцев не такое большое…* (Коль а-Шарон, №678, с. 7) (івр. *мошав* – селище); *В Ир-Ямим новая квартира от* ***каблана*** (Коль а-Шарон, № 676, с. 26) (івр. *каблан* – підрядник); *В компанию опытного бурения требуются физически крепкие и энергичные для работы "на* ***шетахе****"* (Коль а-Шарон, № 676, с. 24) (івр. *шетах* – територія); *Работницы в* ***пицуцию*** (Коль а-Шарон, №678, с. 25) (івр. *піцуція* – кіоск); *Квартира в хорошем месте, в* ***Эзориме*** (Коль а-Шарон, №678, с. 25) (івр. *Езорім* – район у м. Нетанія); *2100 шек. включая* ***арнону*** *и воду* (Коль а-Шарон, №678, с. 26) (івр. *арнона* – квартплата).

В івриті, зазначимо, немає відмінювання слів за відмінками, а множина іменників твориться за допомогою закінчень *-ім* та *-от*. Цікавим є також спостереження за тим, яку відміну й рід мовці присвоюють запозиченим словам: зазвичай вони переймають рід слова з мови-оригіналу і підсвідомо обирають найтиповішу для цього роду

відміну (слова *машканта*, *алія*, *амута*, *піцуція*, *арнона* в івриті належать до жіночого роду; *каблан*, *шетах* – до чоловічого); хоча, можливо, відміну інтуїтивно обирають, виходячи з закінчення івритського слова, якщо таке саме наявне і в російській (маємо на увазі закінчення *-а* / *-я*, типове для жіночого роду в обох мовах).

Іншомовні прикметники та прислівники також можуть бути включені до "російськомовного" тексту, наприклад: *Ссуды и кредиты наемным работникам, получающим пособие от битуах леуми, хозяев счетов "**мугбаль**" и "икуль"* (Версия-News №48, с. 21) (івр. *мугбаль* – обмежений); *Оптика **леуми** около супера* (Коль а-Шарон, №678, с. 32) (івр. *леумі* – національний); *Она, 30/167, приятная, худенькая, **академаит*** (Версия-News №48, с. 9) (івр. *академаіт* – освічена); *Страховка "**макиф**"* (Коль а-Шарон, №678, с. 1) (івр. *макіф* – загальний, повний); *Сантехник, **ацмаи*** (Коль а-Шарон, №678, с. 24) (івр. *ацмаі* – самостійний, самозайнятий).

Окрім окремих слів, на шпальти "російськомовних" видань потрапляють цілі словосполучення івриту: *ЦСБ составило свое сообщение на основании обработки данных "**Битуах леуми**"* (Коль а-Шарон, №678, с. 6) (івр. *бітуах леумі* – національне страхування); *Требуется профессиональный установщик на **хипуй алюминиум*** (Коль а-Шарон, №678, с. 24) (івр. *хіпуй алюмініум* – покриття алюмінієм); *Все социальные условия и **тлуш маскорет*** (Коль а-Шарон, №678, с. 22) (івр. *тлуш маскорет* – зарплатний листок).

Мовна інтерференція івриту й російської виявляється не лише у повному включенні івритських слів до російськомовного тексту зі спотворенням їхньої морфологічної форми у прагненні пристосувати до правил російської граматики. Ще один вияв змішування мов полягає у наданні російським словам невластивого значення під впливом івриту. Спостерігаємо таке явище: до "російськомовного" тексту включаються слова, форма яких тотожна в івриті й російській мові, але значення відмінні; й за контекстом здогадуємося, що вжиті вони якраз у своєю "івритському" значенні. Наприклад: *Шуарма, шницели, **чипсы**, рыба* (Версия-News №48, с. 13) (в івриті слово *чіпс* уживається на позначення смаженої картоплі як гарніру, а не картопляних чіпсів); *Продается **салон** угловой* (Коль а-Шарон, №678, с. 21) (*салон* в івриті – *вітальня*, у результаті синекдохи слово також почало позначати диван для вітальні); *Все виды ремонта: **инсталляция**, электрика* (Версия-News №48, с. 21) (*інсталяція* в івриті – *сантехнічні роботи*); *Единственный в стране планетарий, который соединяет в себе туристическую и образовательную **аттракцию*** (Коль а-Шарон, №678, с. 6) (в івриті слово *атракція* має значення *цікавинка*, *розвага*, на відміну від російської, де *аттракция* є психологічним терміном).

Спостерігаємо й дослівний переклад івритських слів на російську, що порушує норми російського слововживання: *Летнее **мероприятие**: специальные цены* (Коль а-Шарон, №678, с. 20) (в івриті слово *мівца*, яке має дослівний переклад *кампанія, операція, захід*, уживається в дискурсі сфери послуг на позначення особливих умов придбання товару чи послуги; нормативним відповідником у російській мові є слово *акция*).

Охарактеризувавши мішану мову ізраїльських ЗМІ, ставимо перед собою питання: яким же соціолінгвістичним терміном ми можемо її назвати? Приміром, чи можемо ми в цій ситуації говорити про піджин? З одного боку, ні, оскільки піджин,

як відомо, являє собою редуковану допоміжну мову, що виконує обмежені функції (торговельні, бізнесові тощо) [5, с. 463]. Проте, з іншого боку, маємо й елементи, притаманні піджинові, а саме: вживання іншомовної, нерідко спотвореної лексики за правилами рідної граматики та словотвору [3, с. 111; 5, с. 463]. Дійсно, вище ми вказали чимало прикладів, коли івритські слова зазнають морфологічних спотворень через намагання пристосувати їх до правил російської граматики. Окрім цього, спостерігаємо також словотвірні спотворення, яких у дискурсі ЗМІ зазнають івритські слова: *Этот маршрут проложили в 2003 году воспитанники молодежного* ***мошавного*** *движения в память о Йоси Яфе* (Коль а-Шарон, №678, с. 15) – спостерігаємо прикметник *мошавный*, утворений афіксальним способом від івритського іменника *мошав* за допомогою російського прикметникового суфікса *-н* за моделлю *весенний*, *тысячный* тощо; *Работы по гевесу. Все виды* ***шаишных*** *работ* (Версия-News №48, с. 5) – аналогічний спосіб словотвору.

Отже, деякі риси піджину наявні, одначе функції мішаної мови ЗМІ й піджину відрізняються, тому ототожнювати їх ми не можемо.

Можливо, описуване явище підпадає під визначення поняття “суржик”? О. Селіванова визначає суржик як наявні у мовленні певної частини населення штучно і неприродно поєднані елементи двох або кількох мов, що порушують норми літературної мови і є крайнім виявом мовної інтерференції [5, с. 593]. Чи схожий наш феномен на те, що описано у дефініції? Загалом, так: дійсно, маємо справу з певною частиною населення (вихідцями з колишнього СРСР), неприродно поєднаними елементами двох мов (івриту й російської), порушенням мовних норм та інтерференцією двох мов. Одним зі шляхів поширення суржику, зазначає О. Селіванова, є засоби масової інформації, література й мистецтво [5, с. 593], і це якраз слушно у нашому разі. Отже, маємо справу з феноменом, який дуже нагадує суржик. Але все-таки термін “суржик” стійко асоціюється саме з мішаним українсько-російським мовленням, тому ми не маємо впевненості в тому, чи можна ним іменувати інший різновид мовної інтерференції. У кожному разі гадаємо, що цю тему краще залишити на подальше опрацювання.

Отже, наше стисле дослідження дозволяє нам зробити такі висновки: 1) потрапляючи до російськомовного тексту, івритські слова і словосполучення зазнають спотворень за граматичними правилами російської мови: іменники дістають відмінювання за відмінками, з івритськими словами відбуваються словотворчі процеси за російським зразком; 2) до російськомовного тексту ізраїльських ЗМІ залучаються здебільшого івритські іменники та прикметники, а також цілі словосполучення; 3) мішана мова ізраїльських ЗМІ за своєю природою дуже подібна на суржик, а також має деякі риси, притаманні піджину.

Насамкінець зазначимо, що опрацювання мішаного мовлення як вияву мовної інтерференції має неабияке значення в умовах постійної взаємодії мов і культур, тому плануємо і надалі працювати над цією темою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Берднікова О.М.* Семітський компонент у мові їдиш : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата філол. наук : спец. 10.02.13 “Мови народів Азії, Африки, аборигенних народів

Америки та Австралії” / О.М. Берднікова. – К., 2006. – 20 с.; 2. *Кияк Т.Р.* Перекладознавство (німецько-український напрям) : підручник / Т.Р. Кияк, А.М. Науменко, О.Д. Огуй. – К.: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2008. – 543 с.; 3. *Мечковская Н.Б.* Социальная лингвистика: Пособие для студентов гуманитарных вузов и учащихся лицеев / Н.Б. Мечковская. – 2-е изд., испр. – М.: Аспект Пресс, 1996. – 207 с.; 4. *Морозов В.* “Русские” в Израиле / В. Морозов // Азия и Африка сегодня: ежемесячный научный и общественно-политический журнал / РАН; Ин-т востоковедения; Ин-т Африки. – М., 2008. – №11. – С. 41-46; 5. *Селіванова О.О.* Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.; 6. *Скопина-Парадиас В.* Языковая адаптация русскоязычных мигрантов в Греции и Израиле / В. Скопина-Парадиас // Русский язык и литература в учебных заведениях : научно-методический журнал / Национальный пед. университет им. М. Драгоманова. – К., 2008. – № 3. – С. 36-45.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Еженедельник Коль а-Шарон. – Нетания: Итонут Миткадемет, 2016. – 28.07, №676; 2. Еженедельник Коль а-Шарон. – Нетания: Итонут Миткадемет, 2016. – 11.08, №678; 3. Версия-News. – Тель-Авив, 2016. – 28.07, №48.

Стаття надійшла до редакції 5 квітня 2017 р.

Komarnyzka T.K., Ph.D.
Taras Schewtschenko Nationale Universität Kyiv

DIE SPRACHINTERFERENZ IN DEN NACH REPATRIERTEN ORIENTIERENDEN ISRAELISCHEN MASSENMEDIEN (AUF MATERIAL DER “KOL A-SCHARON” UND “VERSIJA-NEWS” ZEITSCHRIFTEN)

Im Artikel wurde die gemischte Sprache der nach Repartierten orientierenden Massenmedien bezeichnet, ein Versuch wurde gemacht, die hebräischen Wörter in dieser Sprache zu klassifizieren, sowie die soziolinguistische Natur der gemischten Sprache von diesen Massenmedien zu bestimmen.

Schlüsselwörter*: die Sprachinterferenz, die gemischte Sprache, Hebräisch, verunstaltende Lexik.*

Komarnytska T. K., PhD, Assistant Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE LINGUISTIC INTERFERENCE IN ISRAELI MASS-MEDIA FOR REPATRIATED (BASING ON THE EXAMPLE OF THE MAGAZINES “KOL A-SHARON” AND “VERSIYA-NEWS”)

The mixed speech of Israeli mass-media for repatriated is analyzed; an endeavor is made, to classify the Hebrew words in the mixed speech, as well as to define the sociolinguistic nature of these mass-media’s mixed speech.

Key words*: linguistic interference, mixed speech, Hebrew, deformed lexicon.*

УДК 811.521’366

Комісаров К.Ю., к. філол. н., докторант
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ГОЛОВНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНО-ОЦІННОЇ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ДІЙСНОСТІ НА СЛОВОТВІРНОМУ РІВНІ ЯПОНСЬКОЇ МОВИ

Висвітлено головні особливості відображення емоційно-оцінної концептуалізації дійсності на словотвірному рівні японської мови. Вказано на роль аксіологічного чинника у механізмі концептуалізації дійсності. Проведено класифікацію цікавих з погляду аксіології засобів японського словотвору і визначено емотивне навантаження для кожної категорії таких засобів. Окреслено переважні сфери функціонування лексичних одиниць із емоційно-оцінними словотвірними афіксами.

Ключові слова*: концептуалізація дійсності, словотвірний рівень мови, словотвірний афікс, емотивне навантаження, поліфункціональність.*

Як відомо, поняття оцінки вивчається в межах особливої науки – аксіології, а дослідження з аксіології (価値論) в Японії проводяться здебільшого у філософській та економічній площинах [6; 7]. На зв’язку аксіології та лінгвістики особливо не наголошується, якщо не брати до уваги такі терміни, як 価値表現 *вираження цінності*, що може розглядатися як 交換欲望の表現 *вираження бажання обміну* чи 超歴史的関係の表現 *вираження відносин, що безпосередньо не пов’язані з історичним розвитком*. Річ у тім, що про вербальне вираження у таких випадках ідеться лише побіжно. Якщо ж говорити про аксіологічний чинник у лінгвістиці, то тут головна увага науковців зосереджується на японській лексиці, а словотвір при цьому не отримує належної наукової розробки з точки зору його ролі в емоційно-оцінній концептуалізації дійсності. Це, переважно, й свідчить на користь **актуальності** досліджень в окресленому фреймі.

Метою цієї наукової розвідки було визначити, яким чином емоційно-оцінна концептуалізація дійсності японським етносом відображається на словотвірному рівні сучасної японської мови, що зумовило необхідність розв’язання низки **завдань**: вказати на роль аксіологічного чинника у механізмі концептуалізації дійсності, а також на деяку важливу специфіку орієнтування на цей чинник в японській лінгвістиці; здійснити класифікацію цікавих з погляду аксіології засобів словотвору і визначити емотивне навантаження для кожної категорії таких засобів; окреслити переважні сфери функціонування лексичних одиниць із емоційно-оцінними словотвірними афіксами.

Отже, **об’єктом** нашого вивчення стала емоційно-оцінна концептуалізація на словотвірному рівні сучасної японської мови, а **предметом** – словотвірні афікси-репрезентанти такої концептуалізації.

Як справедливо відзначає П.С. Дудик, винятково важлива роль у вираженні найрізноманітніших лексичних значень, які властиві словам і багатьом сполученням слів, належить засобам словотвору, особливо афіксам. Функції словотвірних засобів мовних одиниць практично реалізуються у мовленні всіх носіїв конкретної мови.

Словотвірний афікс – явище одночасно і лексичне, і морфологічне, і стилістичне, бо кожен суфікс чи префікс надає семантиці кореневої частини слова або зовсім нового лексичного значення, або значення тільки додаткового, особливого, яке доповнює, видозмінює те, що виражається кореневою частиною слова [3, с.180].

Говорячи про мовне значення, І.О. Голубовська пропонує використовувати людську свідомість як схему метаопису цього значення, позаяк сучасне "когнітологічне" розуміння мовного значення постулює його суб'єктивізм, антропоцентричність, культурну зумовленість та енциклопедизм, тобто входження до структур знання про світ. При цьому дослідниця наголошує на тому, що концептуалізація дійсності є багатоканальною і цілісною: це забезпечується одночасною роботою всіх компонентів свідомості людини, у зв'язку з чим доцільно говорити про різні види концептуалізації дійсності звичайною свідомістю: сенсорно-рецептивну, логіко-поняттєву, емоційно-оцінну та морально-ціннісну, які об'єктивуються національно-мовними формами. У кожному з видів концептуалізації дійсності тією чи іншою мірою задіяні різні мовні рівні, й емоційно-оцінна концептуалізація пов'язана, насамперед, з лексичною та морфологічною системами мови [2, с. 9]. У межах цієї розробки ми приділяємо увагу саме морфологічній системі, а про лексичну згадуємо лише побіжно, що може викликати певні труднощі інтерпретації.

Річ у тім, що коли йдеться про лексику, японські лінгвісти оперують поняттями "уявлення" (イメージ) та "враження" (印象) і проводять розмежування одиниць мови на ті, що "справляють позитивне враження" (プラスの印象を与えるもの), наприклад, 優美 *елегантність, вишуканість*, 親切 *люб'язність, турботливість*, 民主主義 *демократія*; ті, що "справляють негативне враження" (マイナスの印象を与えるもの), наприклад, 醜悪 *гидота, мерзота*, 汚濁 *забруднення*, ファシズム *фашизм*; "слова, що характеризуються нейтральним уявленням" (中性的なイメージを持つ言語): 樹 *дерево*, 人 *людина*, 家 *дім, будинок*, 雨 *дощ*. Проте, залежно від психологічного та психічного стану людини, і нейтральна лексика може сприйматися як позитивна чи негативна. Так, зокрема, для аграріїв, що зіткнулися з проблемою посухи, дощ (雨) є бажаним явищем, а от пересічні громадяни, які вже втомилися від тривалого сезону дощів (梅雨), хотіли би припинення опадів [5, с. 383].

Отже, як уже говорилося, на аксіологічний чинник японські мовознавці схильні спиратися, здебільшого, при аналізі лексики. Що ж до словотвірного рівня японської мови, то тут така інтерпретація майже не застосовується, і, відповідно, наукові праці, що були б безпосередньо присвячені позитивній, негативній та нейтральній семантиці одиниць цього стратуму, нам не зустрілися. Проте, ми таки вбачаємо перспективність досліджень емоційно-оцінної концептуалізації на цьому рівні і, зокрема, – за аналогією до лексики, але з обов'язковою поправкою на поліфункціональність, що нею володіють деякі продуктивні афікси японської мови.

Перш ніж перейти безпосередньо до аналізу афіксів-репрезентантів емоційно-оцінної концептуалізації дійсності у сучасній японській мові, варто вказати на наше розуміння співвідношення категорії емоційності та категорії оцінки. Оцінка – це вербалізований результат кваліфікуючої діяльності емотивного компонента колективної етнічної мовної свідомості, і категорія оцінки є нерозривно пов'язаною як з

категорією емоційності, так і з категорією експресивності. При цьому, ми повністю згодні з І.О. Голубовською в тому, що у контексті міжмовних культурологічних студій на перше місце у відповідній термінологічній тріаді слід поставити компонент "оцінний", на друге – "емотивний", на третє – "експресивний", позаяк оцінка як універсальна мовна категорія повинна передувати емоції, виявлення якої у мовах різних народів є дуже своєрідним; експресія ж виступає природним наслідком емотивності [1, с. 57-58].

Широко відомим є факт, що в сучасній японській мові афіксація є одним із актуальних шляхів у системі розмовного словотвору. Тут функціонує численна група специфічно розмовних афіксів, важлива роль яких полягає в утворенні типової для розмовного стилю лексики. У цілому вони формують масштабний прошарок колоквіалізмів, значна частина яких має прямі синонімічні відповідники у складі нейтральної лексики. Ґрунтовним вивченням японських словотворчих афіксів в етимологічному, структурно-семантичному та функціональному ключі займався свого часу провідний радянський японіст О.А. Пашковський [4].

На користь етнічної обумовленості емоційно-оцінної концептуалізації дійсності засобами словотвору свідчить, зокрема, той факт, що за походженням абсолютна більшість розмовних афіксів у японській мові є питомо японськими. Для них характерна наявність загальних семантико-стилістичних властивостей, а також актуалізація звукової форми, властивої експресивній лексиці 和語 в цілому (подвоєння приголосних k, p, t, назальний n, дзвінкі приголосні d, b на початку і палатальна приголосна ch). У загальній масі афікси цієї групи визначаються як розмовно-експресивні. Афіксальний словотвір часто поєднується з іншими способами, характерними для розмовного мовлення.

Слід, однак, зауважити, що успішно афіксуються як споконвічно японські слова 和語, так і китаїзми 漢語 та запозичення з європейських мов外来語. Афіксації зазнають, здебільшого, іменники, прикметники та дієслова. Для прислівників афіксація не є типовою.

Якщо говорити про емотивне навантаження таких афіксів, то воно зводиться до такого: 1) невимушеність або повсякденно-побутовий характер, підвищена виразність; 2) інтенсифікація основної семантики слів, що нерідко призводить до зниження стилістичного тону висловлювання; 3) пестливість чи жартівливо-іронічний характер; 4) пейоративність.

Головна специфіка більшості розмовних афіксів полягає в їхній поліфункціональності. Це проявляється, передусім, у потенційній можливості цілої низки афіксів використовуватися з доволі різним емотивним навантаженням. Наприклад, суфікси *-кко*, *-ппо* можуть надавати відтінку невимушеності (隅っこ *куточок*, 尾っぽ *хвостик*), суб'єктивної оцінки (安っぽい *дешевий на вигляд*) або легкої пейоративності (ちびっ子 *коротунчик*). Граматична поліфункціональність виражається в утворенні одним і тим самим афіксом лексики різних граматичних категорій. Так, афікс *кко* може виконувати роль суфікса іменників, прикметників та дієслів; афікс *кусо* утворює іменники і прикметники, виступаючи в ролі як префікса, так і суфікса (くそ真面目 *серйозний до занудства*, 下手くそ *неуміла*).

Чи не найчисленнішу групу складають експресивні афікси, що підкреслюють загальну виразність слів, тією чи іншою мірою інтенсифікують їх значення, часто надають різні відтінки пейоративності.

Серед афіксів іменників існує цілий ряд суфіксів для неістот, що несуть із собою позитивну конотацію і надають невимушеного, пом'якшеного і навіть поетичного звучання нейтральним словам і всьому тексту: 雪たち *сніжинки*, お日様 *(ясне) сонечко*, お月様 *місяченько*. Це приклади найтиповіших для японської мови морфологічних засобів персоніфікації (*-тачі* – нерегулярний засіб вираження граматичної множини для істот; *-сама* – частотний шанобливий суфікс, що приєднується до назв посад і звань, а також до прізвищ та імен осіб), що зайвий раз свідчить про приязне ставлення японців до явищ природи. У деяких випадках суфікси невимушеності для неістот є близькими за своїми функціями до пестливих суфіксів, які широко вживаються у мовленні, адресованому дітям. Це, насамперед, фоноекспресивні суфікси рядів *-ко*, *-ппо*, *-ччьо*: 端っこ *краєчок*, 半分子 *половинка*, 内緒っ子 *секретик, таємничка*, 先っちょ *кінчик*, ほっぺ *щічка.*

На користь поліфункціональності японських афіксів свідчить, зокрема, й той факт, що, зберігаючи відтінок невимушеності, суфікс *-ко (-кко)* може також вказувати на дію, процес, справу: 駆けっこ *біг наввипередки*, 睨めっこ *хто довше витримає смішну фізіономію партнера* (дитяча гра). До таких прикладів належать і колоквіальні одиниці, пов'язані з випорожненням (うんこ та しっこ), що походять від звуконаслідувань. Ономатопеї зобов'язані своєю появою і деякі розмовні номени тварин, позаяк засновані на імітації голосів цих тварин (擬声語): わんこ *собака*, にゃんこ *кіт*, こっこ *курка*. Повертаючись до назв дитячих ігор, згадаємо і доволі продуктивний складений суфікс *-ґокко*: 学校ごっこ *гра в учителя*, お医者さんごっこ *гра у лікаря*, プロレスごっこ *аматорська дитяча боротьба*.

Слід зауважити, що деякі зі згаданих вище суфіксів іноді приєднуються до односкладових слів з метою полегшення їхнього сприйняття на слух: 根っこ *корінь, корінець*, 実っこ *плід, ягідка*, 尾っぽ *хвостик*. Таким чином, тут ідеться не стільки про емоційний, скільки про колоквіальний відтінок, і можна навіть сказати, що вживання суфіксів у таких випадках має не експресивно-оцінний, а суто прагматичний характер, проте загальне забарвлення висловлювання буде м'яким та невимушеним.

Значну групу експресивних афіксів складають дієслівні префікси фоноекспресивного характеру, що емфатизують нейтральну лексику та нерідко надають їй фамільярного забарвлення. Основними з них є *бучі-/буц-/бун-, фун-, хін-/хіц-, суц-, цуц-/цун-, оц-*. О.А. Пашковський, характеризуючи ці префікси, відзначав їх здатність змінювати емотивне навантаження основного дієслова і всього вислову, надаючи йому більшої виразності [4, с.86-124]. Основній масі таких похідних дієслів властива семантична загальність, вони позначають різноманітні дії або стани предметів, інтенсивні переміщення в просторі тощо: ぶっ倒す *збити з ніг*, ぶん殴る *сильно вдарити*, ふん縛る *скрутити*, つっ離す *відштовхнути.*

До типових афіксів-інтенсифікаторів належать фоноекспресивні суфікси прикметників *-кко, -ккоші/-ккаші, -тта,* які посилюють значення і надають розмовного характеру нейтральній лексиці (зазвичай, із підкреслено негативним оцінним

компонентом): 危なっかしい *небезпечний* (пор.: 危ない), いやったらしい *неприємний* (пор.: いやな), にくったらしい *огидний* (пор.: にくい).

Особливо велику групу утворюють пейоративні афікси, що виражають широку гаму негативних відтінків: від трохи зневажливого до брутально-лайливого, як показано нижче.

Суфікси *-кко*, *-ппо*, *-ппе*, *-ччьо* використовуються для утворення іменників на позначення людей, зазвичай надаючи нейтральній та розмовній лексиці знижено-фамільярного звучання або відтінку легкої зневаги: ちびっ子 *коротун*, 娘っ子 *дівчисько*, ぐずっぺ *копотун.*

До слабко-пейоративних афіксів відносять також суфікси для істот *-суке*, *-бо:*, *-я.* Суфікс *-суке* зазвичай надає нейтральній або розмовній лексиці відтінку легкої зневажливості: 飲みすけ *п'яничка*, 寝坊すけ *сонько.* Суфікс *-бо:/-мбо:* у значенні "людина, що проявляє схильність до дій, які вважаються неправильними чи небажаними", заміщує нейтральний суфікс *-моно* або приєднується до різних основ слів, надаючи їм фамільярного характеру та глузливого забарвлення, пейоративності: 忘れん坊 *забудькуватий*, 朝寝坊 *сонько*, 慌てん坊 *поспішайло*. Суфікс *-я* у нейтральному плані утворює іменники зі значенням "людина певного роду занять, професії": 政治屋 *політик*, 技術屋 *технолог*; окрім того, він може вносити до семантики слів відтінки насмішки, легкої зневаги і утворювати іменники із загальним значенням "людина з певними рисами характеру або особистими якостями": 黙り屋 *мовчун*, 締まり屋 *скнара*, 寂しがり屋 *людина, що ніяк не може залишатися на самоті.*

Серед яскравих пейоративних афіксів виділяються напівфункціональні афікси *бака* та *кусо*, інтенсивний префікс *до-*, лайливий суфікс *-ме*. Афікси *кусо* та *бака* походять від повнозначних слів "лайно" та "дурень" відповідно і в якості префіксів або суфіксів вживаються з іменниками або прикметниками. Вони мають яскраву експресивність, посилюють значення нейтральних слів і зазвичай надають їм пейоративного забарвлення: くそ勉強 *зубріння,* くそ面白くない *аж ніяк не цікавий.* Цікаво, що префікс *бака* може вносити у значення нейтральної лексики сему "надмірний" і, відповідно, елемент емоційної оцінки без відчутного зниження тональності спілкування: ばか正直 *чесний до безглуздя*, ばか丁寧 *ввічливий до непритомності*, ばか高い *надто дорогий.* Для префікса *кусо* характерне надання або інтенсифікація лайливого відтінку: くそ婆 *стара карга*, くそ爺 *старий шкарбун*. Він досить легко приєднується до іменників та прикметників, посилюючи загальну експресивність висловлювання і надаючи предметові мовлення негативних рис. Таке вживання характерне для фамільярно-зниженого мовлення і, в першу чергу, – чоловічого. Фоноекспресивний префікс *до-/дон-* сигналізує про знижену тональність спілкування і посилює експресію розмовної лексики і не тільки: どん百姓 *(убогі) селяни*; どん尻, どんじまい *самий кінець, останнє місце*. Суфікс *-ме* завжди сприймається як "лайливий", широко вживається з іменниками та деякими особовими займенниками і передає спрямовані на предмет мовлення негативні емоції, посилює експресію лайливих слів: 馬鹿め *недоумок*, こいつめ *клятий…*, *іродів…*(функціонує як займенник 3-ї особи однини за зниженої тональності спілкування).

Група жартівливо-пестливих та іронічних афіксів представлена суфіксами *-сан/-сама*, *-чян*, префіксами *о-/го-*, а також суфіксом *-чікку.* Суфікси *-сан/-сама*, *-чян* можуть вживатися для пом'якшення значення іменників, що характеризують людину, надання їм фамільярно-жартівливого, пестливого відтінку: おばかさん *дурник,* でぶさん *товстянок*.

Виявляється, навіть гонорифічні префікси *о-/го-* можуть передавати насмішку, іронію, якщо використовуються у дещо переосмисленому значенні: お高くとまっている *високої про себе думки*, かなり御熱い仲に見える *Вони явно мають почуття один до одного!*

Суфікс *-чікку* має іншомовне походження (*-tic*: romantic → ロマンチック, exotic → エキゾチック, erotic → エロチック тощо) і утворює оціночні прикметники розмовного характеру із жартівливим або іронічним відтінком, в основному, на базі питомо японської лексики та китаїзмів: 乙女チック *дівочий, цнотливий*, 漫画チック *комічний.* Проте, як не дивно, лексичними прошарками 和語 та 漢語 словотворення за участю цього запозиченого суфікса не обмежується – воно поширюється і на лексику європейського походження 外来語, і виникає таке відчуття, що словотвір європейських мов ніби отримує своєрідне продовження на японському ґрунті: アダルトチック (англ.: adult + *-tic*) *недитячий*, メルヘンチック (нім.: Märchen + *-tic*) *казковий, феєричний*.

Окреслене вище явище свідчить про схильність представників японського етносу ефективно й оперативно засвоювати чуже. Проте слід неодмінно відзначити, що робити це вони прагнуть доволі вишукано і, водночас, максимально органічно для власної етнолінгвокультури. На наше переконання, на основі вражень, отриманих від контактів з європейськими лінгвокультурами, японці, коли це доцільно, вдаються до створення схожого емоційного фону у власному мовленні, в т.ч. засобами словотвору. У цьому зв'язку варто згадати і про зворотне явище – додавання питомо японських афіксів до запозичених основ.

Так, останнім часом спостерігається тенденція додавання споконвічно японського дієслівного форманта *-ру* до частин запозичених слів: タクる *їхати на таксі* (= タクシーで行く), マクる *їсти у "МакДональдс"* (= マクドナルドで食べる). У такий спосіб створюються нові дієслова, що переважно використовуються у мові японської молоді. Аналогічний механізм почав застосовуватися і щодо класу прикметників. Закінчення предикативних прикметників *-і* може приєднуватися до деяких запозичень: ナウい *сучасний*, *модерновий* (від англ.: now). Такі нові дієслова та прикметники мають ту саму словозмінну парадигму, що й споконвічні.

Проведене дослідження дозволило дійти низки **висновків**. По-перше, емоційно-оцінна концептуалізація дійсності успішно відбувається на словотвірному рівні японської мови, і досліджувати її можна за аналогією до лексики, але з обов'язковою поправкою на поліфункціональність продуктивних афіксів. По-друге, абсолютна більшість афіксів-репрезентантів емоційно-оцінної концептуалізації є питомо японськими, проте у системі японського словотвору можуть успішно функціонувати й запозичені елементи, створюючи особливий емоційний фон. По-третє, емотивне навантаження таких афіксів полягає, здебільшого, у невимушеності, підвищеній

виразності, інтенсифікації основної семантики слів, пестливості, жартівливості, іронічності та пейоративності. По-четверте, активне функціонування емоційно-оцінних афіксів обмежується цариною неформального, інтимно-фамільярного спілкування, а для офіційного та нейтрального мовлення вираження оцінки у такий спосіб не є бажаним, оскільки може призвести до суттєвого зниження стилістичної тональності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Голубовська І.О.* Етнічні особливості мовних картин світу: монографія / Ірина Олександрівна Голубовська. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Логос, 2004. – 284 с.; 2. *Голубовська І.О.* Етноспецифічні константи мовної свідомості: Автореф. дис... д-ра філол. наук: 10.02.15 / І.О. Голубовська ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2004. – 38 с. 3. *Дудик П.С.* Стилістика української мови : Навчальний посібник / П.С. Дудик. – К. : Академія, 2005. – 368с. – (Альма-матер); 4. *Пашковский А.А.* Слово в японском языке / А.А. Пашковский. – М., 1980. – 208 с.; 5. 柴田 武. 語と意味 / 柴田 武 // 日本語百科大事典 / 金田一春彦•林大•柴田武 編集責任. 大修館書店. 東京, 1995. – 1505頁; 6. 尼寺 義弘. 価値表現の両極の「逆の連関」について —宇野理論の一検討（上）— / 尼寺 義弘 // 阪南論集. – 第6巻. – 1972-12. – 1-19頁; 7. 牧口常三郎. 価値論（レグルス文庫）/ 牧口常三郎, 戸田城聖. 第三文明社. – 東京, 1979. – 193頁.

Стаття надійшла до редакції 5 квітня 2017 р.

Комиссаров К.Ю., к. филол. н., докторант,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

ОСНОВНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ЭМОЦИОНАЛЬНО-ОЦЕНОЧНОЙ КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИИ ДЕЙСТВИТЕЛЬНОСТИ НА СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНОМ УРОВНЕ ЯПОНСКОГО ЯЗЫКА

Освещены основные особенности отражения эмоционально-оценочной концептуализации действительности на словообразовательном уровне японского языка. Акцентирована роль аксиологического фактора в механизме концептуализации действительности. Проведена классификация интересных с точки зрения аксиологии средств японского словообразования, и определена эмотивная нагрузка для каждой категории таких средств. Очерчены преимущественные сферы функционирования лексических единиц с эмоционально-оценочными словообразовательными аффиксами.

Ключевые слова: *концептуализация действительности, словообразовательный уровень языка, словообразовательный аффикс, эмотивная нагрузка, полифункциональность.*

Komisarov K., PhD., doctoral candidate
Taras Shevchenko National University of Kyiv

MAIN FEATURES OF EMOTIONAL AND AXIOLOGICAL CONCEPTUALIZATION OF REALITY ON THE DERIVATIONAL STRATUM OF THE JAPANESE LANGUAGE

Main features of reflection for emotional and axiological conceptualization of reality on the derivational stratum of the Japanese language are highlighted. Role of axiological factor in the

mechanism of conceptualization of reality is emphasized. Classification for the means of Japanese word formation being of great interest from the point of axiology has been carried out, and the emotional load for each category of such means has been determined. Primary spheres of functioning for lexical units with emotional and axiological word-building affixes are defined.

Keywords: *conceptualization of reality, derivational stratum of language, derivational affix, emotional load, multifunctionality.*

УДК 811.81'373 ТУТ

Корнієць К.А., к. філол. н., асист.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ПУРИСТИЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ В СУЧАСНІЙ МОВНІЙ ПОЛІТИЦІ ТУРЕЧЧИНИ

Статтю присвячено розгляду проблеми адаптації запозичень з арабської мови в турецьку. Дане дослідження дозволяє уточнити особливості процесу запозичень, подальшого функціонування слова в лексичній системі сучасної турецької мови, а також виявити те, як арабські запозичення відображають зміни, що відбулися в турецькій дійсності та ментальності.

Ключові слова: *пуризм, запозичення, арабізм, тюркізування.*

Актуальність обраної теми визначається необхідністю розгляду теоретичних і прикладних проблем лінгвістичної контактології, причому, що особливо важливо, на прикладі інтенсивних і тривалих лінгвокультурних контактів між мовами, різними як генетично, так і типологічно. Дані проблеми, на нашу думку, стають об'єктом особливої уваги лінгвістів і культурологів в останні два десятиліття, тобто в так звану епоху глобалізації.

Предметом вивчення в нашій роботі є, з одного боку, входження, адаптація та функціонування арабських лексичних запозичень у турецькій мові; з іншого боку – етимологія, семантичні особливості і функціонування цих лексичних запозичень у турецькому арго.

Фонетична, морфологічна та семантична адаптація запозичень із однієї мови в іншу стала об'єктом дослідження багатьох мовознавців: Ю. Жлухтенко, Л. Крисін. Не менш актуальною стала ця проблема і в галузі тюркології, куди свій вклад зробили ще корифеї сходознавчої науки: Ф. Міклошич, Ф. Корш, П. Меліоранський, Н. Дмитрієв, К. Менгес, Є. Севортян, Г. Халимоненко. Ці вчені розробили методику дослідження історії тюркських запозичень у слов'янські мови, зокрема й українську.

Слід зазначити, що пуризм – нормативний напрям у літературній мовній політиці, скерований на усунення з мови неорганічних іншомовних елементів (етранжизмів), головним чином у лексиці, словотворі й синтаксисі, і заміну їх неологізмами чи народномовними конструкціями.

Пуризм притаманний суспільствам, що змагаються з чужоземними культурномовними нашаруваннями в добу національного відродження і пошуків національної

самобутності. Надмірний пуризм збіднює стилістичне багатство мови й утворює зайві лексичні дублети, поглиблюючи різницю між розмовною й літературною мовою. Цей розрив тим більший, чим більшим є розрив між рівнем освіченості просвітян і громади. Явище пуризму, зокрема, властиве для всіх країн, які виходять з-під впливів імперій та інших потужних впливів чужорідних культур. Прикладом є сучасна історія української мови, суттєво видозмінена у часи зросійщення упродовж середини XX ст. [9, с. 67].

Надзвичайно потужний рух на очищення мови від іншомовних слів спостерігався у Франції наприкінці XX ст., коли десятки інформаційних каналів і сотні спеціальних статей присвячували свої матеріали темі чистоти французької мови, зокрема від впливів англійських термінів [1, с. 4-5].

Різні прояви арабської культури увійшли істотним додатком у сукупність духовних та матеріальних цінностей, які є надбанням культури турецького народу. Чимало різноманітних пластів лексики арабської мови міцно засвоєні турецькою мовою. Терміни релігійного, адміністративного та правового вжитку, а також наукова термінологія до революції Кемаля були арабськими, і вони залишили в словнику турецької мови багато відбитків, що вживаються й донині. Надзвичайно показова доля турецьких неологізмів, які виникли в епоху пуристичних захоплень 30-х рр. Ці неологізми виникали різними шляхами: одні з'являлися у результаті поширення словотворчих можливостей сучасної турецької мови, інші штучно з'являлися на основі загальнотюркських морфологічних засобів [2, с. 183].

З одного боку, серед породжених згаданими процесами турецьких неологізмів виник значний пласт вдалих новоутворень, що міцно укорінилися у мові. Наприклад, слово *batı* – захід (від дієслівної основи *bat* – занурюватися), *doğu* – схід (від дієслівної основи *doğ* – народжуватися, з'являтися на світ), *görev* – обов'язок, борг (від дієслівної основи *gör* – бачити), *konu* – зміст (від дієслівної основи *kon* – бути покладеним, бути поставленим), *bilim* – знання, наука (від дієслівної основи *bil* – знати), *demeç* – звернення (від дієслівної основи *de* – говорити, казати) та ін. [3, с. 38].

З іншого боку, значна частина пуристичних рекомендацій 30-х рр. щодо заміни арабських слів новими, начебто турецькими, словами залишилася лише у словниках того часу як цікавий приклад штучного словотвору, знехтуваний живою стихією турецької мови. Серед рекомендованих пуристами слів є такі мертвонароджені слова, як *kıstam* – необхідність, *yediz* – тиждень, *sakman* – охороняючий, *saknı* – обережність, *ildim* – той, що кається, *bozut* – порча, псування, *çekem* – сила тяжіння, *eten* – матерія, *etiz* – тіло, *yanıç* – протиприродний та ін.

Значна частина новоутворень була засвоєна турецькою мовою не з тими значеннями, котрі були їм надані, а з іншими. Наприклад, слово *kıvanç* – засвоєно у значенні "радість" (рекомендоване значення – гордість), слово *yazman* – засвоєно у значенні секретар (рекомендоване значення – письменник, літератор), слово *görü* – вид, видовище (рекомендоване значення *"погляд"*), *bulgu* – дещо знайдене (рекомендоване значення "совість*"*) [7, с.140].

За допомогою введення в словник турецької мови слів, утворених на вищезазначених моделях, кількість арабських запозичень у сучасній турецькій мові істотно

зменшилася в порівнянні з тою літературною мовою, що закріплена в турецькій класичній літературі. Однак у сучасній турецькій мові багато арабізмів втратили свою "єдність" і продовжують використовуватися поряд із власне турецькими синонімами. Такі неологізми як *etki* – враження, вплив (поряд з ар. *tesir*), durum – положення поряд з ар. *hal*), *özgürlük* – свобода (поряд з ар. *hürriyet*), *olay* – факт (поряд з ар. *hadise*) та ін.

Арабські і перські елементи, що збереглися у сучасній турецькій літературній мові, повністю освоєні мовою-реципієнтом. Вони підпорядковуються усім фонетичним законам турецької мови і починають сприйматися як власні. Інакше кажучи відбувається "тюркізування" цих слів. Цей термін використовує Мухаррем Ергін. Він зазначає, що турки дуже вибірково ставилися до іншомовної лексики і відкидали слова, які жодним чином не підходили до турецької фонетики і були складними у вимові [5, с. 18].

Таким чином, якщо слово не піддавалося процесу "тюркізування", воно автоматично відкидалося. Процес тюркізування включає не лише фонетичну асиміляцію. Найчастіше трансформувалася й семантика. Наприклад, арабське слово *safak* в мові-джерелі означає "захід сонця", турецькою ж мовою воно набуває протилежного значення "схід сонця". Або слово *pes* в арабській означає "перед", в турецькій мові "ззаду, позаду", слово *hasta* в арабській – "поранений", у турецькій – "хворий".

Приклади прикметників, запозичених із арабської мови: *meçhul* "невідомий", *acayip* "дивний", *medeni* "культурний", *mert* "мужній", *mukaddes* "священний", *muazzam* "величезний", *muntazam* "регулярний", *laahlak* "аморальний", *nahvî* "синтаксичний", *rabbanî* "божественний", *ragip* "сильно бажаючий, шматує" та ін. Запозичені турецькою мовою арабські слова в своїй більшості є віддієслівними іменними утвореннями. Наприклад: *galip* "перемагає, переможець", *hazır* "присутній, готовий, готівковий", *manzum* "впорядкований, приведений у порядок", *mahmul* "навантажений, нав'ючений", *mezkur* "згаданий вище" та багато інших [3, с. 29]. Слід зазначити, що деякі арабізми увійшли до турецької мови в іншому значенні: marifet "спритність" (ар. просвітництво), *mumtaz* "видатний" (ар. класичний), *nezaket* "делікатний", (ар. ніжний).

Арабські слова також беруть активну участь у турецькому словотворенні: alâkasız "непричетний", adaletli "справедливий", adaletsizlik "несправедливість", iradesiz "безвольний", та ін. [4, с. 133].

Фонетична адаптація запозичень полягає в аналізі мовної інтерференції, тобто пошуку відповідників у мові, яка запозичує те чи інше слово, стосовно мови, яка стає донором.

Наприклад, арабське слово **عمامج** – читається як **свмів** – мечеть; однина, іменник; арабською мовою означає "зібрання людей, мечеть". "Священний дім з мінаретами, місце зібрання мусульман на молитву та для релігійних відправ". Внаслідок адаптації в турецькій мові слово набирає форми **cami** [10, с. 37].

تايَّهِنْمَ – читається як **menhiyyвt** – заборонене релігією. Внаслідок адаптації в турецькій мові слово набирає форми **menhiyat**.

دالَوْأ – читається як **evlвd** – дитина; арабське слово, іменник, однина. Виникло від арабського дієслова "velede". Використовувалося в чоловічому, жіночому роді та має значення: сини і дочки. В османській мові використовувалося у значенні 'покоління, рід, діти'. Внаслідок адаптації в турецькій мові слово набирає форми **evlвt** [10, с. 51].

ءارَقَفُ – читається як **fukвr‘a** – бідний; арабське слово, іменник від слова “fakir”. В арабській мові має таке значення: кран, завиток, бідний. В османській мові це слово використовувалося більше в однині, ніж у множині. Внаслідок адаптації в турецькій мові слово набирає форми **fukara** [12, с. 368].

فوصتم – читається як **mыtasavuf** – суфій; прикметник, однина; в усіх мовах використовується у значенні “людина, що присвятила себе Богу та прийняла суфійські переконання. Внаслідок адаптації в турецькій мові слово набирає форми **mutasavvıf** [11, с. 562].

ثنج – читається як **cenet** – рай; іменник. Виражає значення ‘гуляти, накривати’. В літературі Дивану використовувалося у множині та мало значення типу: патріот батьківщини, садовий палац, усі гарні та хороші місця. Внаслідок адаптації в турецькій мові слово набирає форми **cennet**.

عيٰاقَوَ – читається як **vanвiØ** – літопис, хроніка; у перекладі зі старо-османської мови означає ‘опис щоденних подій’, тобто ‘літопис’. Використовується в однині. У трьох мовах має однакове значення. Внаслідок адаптації в турецькій мові слово набирає форми **vakayiname** [6, с. 36].

ىلاست – читається як **teseli** – втіха; іменник, однина; походить з арабської та має одне значення ‘втіха’. Внаслідок адаптації в турецькій мові слово набирає форми **teselli**.

تفالخ – читається як **hilвfet** – халіфат; однина, іменник; з арабської означає титул володарів Арабського халіфату, спадкоємців пророка Мухаммеда. Внаслідок адаптації в турецькій мові слово набирає форми **halifat** [11, с. 394].

دعِاوَقَ – читається як **havвØid** – правила; іменник, множина; походить з арабської та перекладається як ‘постанова, основа, правила’. В сучасній турецькій мові використовується у множині в значенні ‘правила’. Внаслідок адаптації в турецькій мові слово набирає форми **kavait**.

صصَقِ – читається як **niъaъ** – відплата; іменник, однина; з арабської перекладається ‘той, хто зробив щось погане, винуватець’. В турецькій мові слово дещо змінилося та має значення ‘відплата, розплата’. Внаслідок адаптації в турецькій мові слово набирає форми **kəsas** [8, с. 211-212].

Отже, частина арабізмів набула абсолютно нових значень, які не мають смислового зв’язку не тільки з прототипом, але і з цими ж словами в турецькій мові, тобто відбувся їх подальший семантичний розвиток. Досліджений матеріал доводить значущість мовних контактів і своєрідність різних впливів, а також підтверджує лінгвістичну самостійність турецької мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Аникина Н.А.* Заимствования в языковой картине мира / Н. А. Аникина // Курск: Теория языка и межкультурная коммуникация, 2005. – Вып. 3. – С. 4-6. 2. *Забитов С.М.* Арабизмы в лексике восточнокавказских языков / С.М. Забитов / М. : РАН. Ин-т языкознания., 2001. – 219 с. 3. *Иванов С.Н.* Арабизмы в турецком языке: Учеб. пособие / С.Н. Иванов. – Л. : Изд. Ленин, ун-та, 1973. – 61 с. 4. *Исакова Л.Д.* Заимствования в современном дискурсе / Л.Д. Исакова. – М.: Вавилонская башня: Слово. Текст. Культура, 2003. – С. 130-136. 5. *Майзель С.С.*

Арабские и персидские элементы в турецком языке / С.С. Майзель. – М.-Л. : Московский институт востоковедения, 1945. – 30 с. 6. *Смородин А.Ю.* Традиционно выделяемые критерии освоенности иноязычного слова / А.Ю. Смородин // Проблемы теории языка и переводоведения. – М., 2005. – Вып. 27. – С. 63-68. 7. *Смородин А.Ю*. Лингвистическая природа заимствования / А.Ю. Смородин // Проблемы лингвистики и межкультурной коммуникации. – М., 2005. – Вып. 4. – С. 138-145. 8. *Халимоненко Г.І.* Тюркська лексична киба українського словника / Г.І. Халимоненко. – К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – 2010. – 363 с. 9. *Хапилина Е.В.* К вопросу о причинах лексического заимствования / Е.В. Хапилина, Ж. Багана // Романо-германская филология. – Саратов, 2005. – Вып. 5. – С. 66-68. 10. *Avcэ Yaюar*. Arapza kökenli Osmanlıca sözcükler / Yaюar Avcэ. – Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2006. – 108 s. 11. *Ferit Devellioğlu*. Osmanlıca Türkçe Sözlük / Devellioğlu Ferit. – Ankara: Aydın Kitabevi, 2013. – 1732 s. 12. *Aксoy Ömer*. Özleştirme durdurulamaz / Ömer Aксoy. – Ankara, 1958. – s. 365-396.

Стаття надійшла до редакції 5 квітня 2017 р.

Корниец К.А., к. филол. н., ассист.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

ПУРИСТИЧЕСКИЕ ТЕНДЕНЦИИ В СОВРЕМЕННОЙ ЯЗЫКОВОЙ ПОЛИТИКЕ ТУРЦИИ

Статья посвящена рассмотрению проблемы адаптации заимствований из арабского языка в турецкий. Данное исследование позволяет уточнить особенности процесса заимствований, дальнейшего функционирования слова в лексической системе современного турецкого языка, а также выявить то, как арабские заимствования отражают изменения, произошедшие в турецкой действительности и ментальности.

Ключевые слова: *пуризм, заимствования, арабизмы, тюркизирование.*

Korniyets K.A., PhD.
Taras Shevchenko National University of Kyiv

PURIST TENDENCIES IN THE MODERN LINGUISTIC POLICY OF TURKEY

The article is devoted to the problem of borrowings adaptation from the Arabic language to Turkish. This research allows to clarify the features of the borrowing process, the further functioning of the word in the lexical system of the modern Turkish language, and also to reveal how Arab borrowing reflects the changes that have occurred in Turkish reality and mentality.

Key words: *purism, borrowings, Arabisms, Turkisation.*

УДК 811.161.2’373.2

Кравченко Л.О., к. філол. н., доц., ***Сюсюрченко М.А.,*** студ.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ПАРТІОНІМИ УКРАЇНИ (СТРУКТУРНИЙ І ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТИ)

Стаття присвячена лінгвістичному аналізу власних назв політичних партій України, які є невід’ємною частиною українського ергонімікону. Розглянуто структурні особливості цих онімів та окремі способи творення їх, зокрема абревіацію як елемент мовної гри з асоціативними образами. Значна увага приділена онімній та апелятивній лексиці, яка стала лексичною базою партіонімів.

Ключові слова: *партіонім, ергонім, онім, апелятив, лексична база, абревіація.*

Останнім часом посилюється увага науковців до вивчення ергонімів. Цьому пласту онімної лексики присвячені наукові праці багатьох мовознавців, серед яких О.О. Белей, Н.В. Кутуза, М.М. Торчинський, М.М. Цілина, С.О. Шестакова та інші. Однак власні назви політичних партій, які є невід’ємною частиною ергонімікону України, залишаються поза увагою науковців, що й зумовлює актуальність обраної теми. Політичних і громадських організацій в Україні з кожним роком стає все більше, а їхні назви з кожним роком стають строкатішими й креативнішими, оскільки творці цих онімів прагнуть максимально приваблювати електорат, застосовуючи різні технології впливу на нього. Саме тому вивчення цих власних назв дає поштовх для наукових пошуків не лише в царині ономастики, а й в галузі соціолінгвістики, психолінгвістики та культурології.

Матеріалом дослідження стали власні назви політичних партій України, зареєстровані в Департаменті державної реєстрації станом на 9 жовтня 2015 року та станом на 18 січня 2017 року [6] загальною кількістю (368 одиниць), а предметом – структура та лексико-семантична характеристика цих онімів.

Власні назви ділових об’єднань, зокрема спілок, організацій, закладів, корпорацій, підприємств, товариств, гуртків, становлять окрему тематичну групу пропріальних одиниць, на позначення якої вживають термін ергонім. А на позначення власних назв політичних партій, які входять до цієї групи онімної лексики, М.М. Торчинський уводить спеціальний термін – партіонім [4, с. 286]. Ним і будемо послуговуватися, досліджуючи структуру та лексичну базу цих пропріативів.

І. Структура партіонімів. Згідно із Законом України “Про громадські об’єднання” (стаття 10), “найменування громадського об’єднання складається з двох частин – загальної та власної назв. У загальній назві зазначається організаційно-правова форма громадського об’єднання (“громадська організація”, “громадська спілка”)... Власна назва громадського об’єднання не повинна бути тотожною власним назвам інших зареєстрованих громадських об’єднань” [1]. Тому партіоніми мають бінарну структуру – перший елемент вказує на вид громадського об’єднання, а

другий – це безпосередня назва партії. З урахуванням цього можемо стверджувати, що за будовою партіоніми складені, оскільки обидва компоненти є важливими: один має інформаційний зміст, а другий, як правило, реалізує ідейне, функційне й світоглядне наповнення.

Бінарна структура партіонімів часто спричинює тавтологію в назвах, коли і загальна, і індивідуальна частини містять слово партія, наприклад: *Політична партія "Республіканська партія "Славутич"*, *Політична партія "Ліберально-гуманістична партія "Товариш"*, *Політична партія "Всеукраїнська партія "Дітей війни"*, *Політична партія "Козацька Українська Партія"*. Урізноманітнюють і сприяють уникненню тавтології в назвах семантично близькі лексеми, що вказують на інші організаційно-правові форми, серед яких найпоширенішими є: об'єднання (*Політична партія Всеукраїнське об'єднання "Громада"*, *Політична партія "Об'єднання "САМОПОМІЧ"* (тут і далі правопис офіційних назв партій великими літерами і в лапках зберігаємо), *Політична партія "Всеукраїнське аграрне об'єднання "Заступ"*), блок (*Партія "НАРОДНИЙ БЛОК"*, *Партія "СЕЛЯНСЬКИЙ БЛОК АГРАРНА УКРАЇНА"*, *ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ "БЛОК МІСЦЕВИХ ГРОМАД"*, *Політична Партія "Опозиційний блок"*), рух (*Політична партія "РУХ ЗА РЕФОРМИ"*, *Політична партія Громадянський рух України*), союз (*Політична партія "Всеукраїнський патріотичний союз"*, *Політична партія "Союз анархістів України"*), спілка (*Політична партія "Спілка вільних людей "Сонце"*), альянс (*Політична партія "Альянс За Соціальну Справедливість"*, *ДемАльянс (Демократичний альянс)*, *ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ "НАСТУП "НАЦІОНАЛЬНИЙ АЛЬЯНС СВОБОДИ ТА УКРАЇНСЬКОГО ПАТРІОТИЗМУ"*).

Зважаючи на кількість елементів у назві політичної партії, класифікуємо партіоніми на: 1) двокомпонентні: *Республіканська платформа*, *"Партія селян"*, *Слов'янська партія*; 2) трикомпонентні: *Всеукраїнське об'єднання "Свобода"*, *Конгрес Українських Націоналістів*, *Ліберальна партія України*, *Політична партія "АВТО-МАЙДАН"*, *Аграрна партія України*, *Народний Рух України*; 3) багатокомпонентні: *ПАРТІЯ "БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА "СОЛІДАРНІСТЬ"*, *Політична партія "Організація Українських Націоналістів"*, *Політична партія Всеукраїнське об'єднання "Народні герої"*. Також трапляються складені назви, один із компонентів яких є абревіатурою: *Політична партія "УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка"*, *Політична партія "За Кернеса! (За конструктивні економічні реформи*, *несприйняття екстремізму*, *спротив авторитаризму!)"*, *ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ "УКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ ПАТРІОТІВ – УКРОП"* (від початкових звуків ***укр***-аїнське ***о***-б'єднання ***п***-атріотів).

Серед партіонімів переважають безприйменникові конструкції: *Політична партія "ПРАВИЙ СЕКТОР"*, *Всеукраїнське об'єднання "ЧЕРКАЩАНИ"*. Значно меншою кількістю представлені прийменникові: *Політична партія "Молодь до ВЛАДИ"*, *Народний Рух України за єдність*, *Політична партія "Сам за себе"*. Подекуди засвідчено конструкції з єднальними сполучниками: *Політична партія "ВІДРОДЖЕННЯ І РОЗВИТОК"*, *"Всеукраїнська Політична партія – Екологія та Соціальний захист"*. І зовсім рідко – конструкції з поєднанням прийменників і сполучників: *Політична партія "За справедливість та добробут"*.

Особливістю словотворення власних назв політичних партій є тенденція до абревіації, що зумовлено принципом економії мовних зусиль та уникненням повторів. Абревіатури назв політичних організацій широко побутують у розмовному, художньому та публіцистичному стилях: *БЮТ – Блок Юлії Тимошенко*, *ДемПУ – Демократична партія України*. У неформальному спілкуванні, окрім абревіатур, скорочують офіційну назву політичної партії, опускаючи її загальну частину. Так, замість *Політична партія "Об'єднання "САМОПОМІЧ"*, використовують лише індивідуальну назву *"Самопоміч"*, *замість Громадянська партія "ПОРА" – "Пора"*, замість *Політична партія "ПРАВИЙ СЕКТОР" – "Правий сектор"*. Така варіативна можливість використання абревіатур та скорочених назв прописана в Законі України "Про громадські об'єднання" (стаття 10): "Громадське об'єднання може також мати скорочене найменування, яке визначається рішенням його установчих зборів або вищого органу управління – з'їзду, конференції, загальних зборів тощо (далі – вищий орган управління)" [1].

II. Лексична база партіонімів. Аналізуючи лексичну базу партіонімів, маємо враховувати, що для деяких видів ергонімів, зокрема партіонімів, існують законодавчі та власне мовні вимоги до структури й лексичного наповнення. Згідно із законодавством України, забороняється використання найменувань державної влади, місцевого самоврядування, слів "державний", "комунальний" та похідних від них. Натомість назва може містити інформацію про статус, вид громадського об'єднання та ім'я фізичної особи за умови її попередньої письмової згоди [1] (стаття 10). Щодо власне мовних вимог до ергонімів, то такими є "евфонія, відносна короткість, інформативність, орієнтація на асоціації зі словами, що не мають пейоративних значень, необхідність урахування прагматичних пресупозицій – оцінок фонду знань, зацікавленості, психологічного стану, характеру, спроможності розуміти адресата, сугестивна здатність, естетичність, урахування особливостей національної культури, менталітету, стереотипів, явищ прецедентності тощо" [3, с. 172]. І на думку О. Селіванової, ергонім не повинен позначати вульгарне або грубе слово при перекладі на іноземні мови.

Лексичним матеріалом для творення дво- три- і багатокомпонентних партіонімів слугувала як апелятивна, так і онімна лексика.

1. Серед двокомпонентних партіонімів ми виділяємо відапелятивні (*Єдиний Центр*, *Республіканська платформа*, *Народна Партія, Партія "Віче"*, *"Партія селян"*, *Партія "Відродження"*) та відапелятивно-відонімні (*ПАРТІЯ "РУСЬ"*, *Українська партія*) назви, відонімний компонент яких представлений топонімами або відтопонімними прикметниками.

2. За лексичною базою досліджувані трикомпонентні пропріативи ми теж класифікуємо на відапелятивні (*Партія Вільних демократів*, *Партія "Громадянська солідарність"*, *Політична партія "Держава"*, *Політична партія "Дружба"*), та відапелятивно-відонімні (*Партія Пенсіонерів України*, *Партія ветеранів Афганістану*, *Демократична партія України*), які у кількісному співвідношенні майже тотожні. Серед відапелятивно-відонімних номінацій домінують відапелятивно-відтопонімні: *Молодіжна партія України*, *Ліберальна партія України*, *Соціалістична партія*

України, *Партія "Сильна Україна"*. Одиничним прикладом є відапелятивно-відкосмонімний партіонім – *Політична партія "СІРІУС"*.

3. Багатокомпонентні партіоніми, як і дві попередні групи, за лексичною базою можна поділити на відапелятивні та відапелятивно-відонімні. До відапелятивних належать: *Політична партія "Соціал-Патріотична Асамблея Слов'ян"*, *ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ "ПАРТІЯ ГАРМОНІЙНОГО РОЗВИТКУ"*, *ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ "ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ "ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ"*, *Політична партія "Час змін"* та інші. Цікавим є факт, коли партії реєструють майже під однаковою назвою з однаковим оформленням: *ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ "МАЙБУТНЄ КРАЇНИ"*, зареєстрована в 2015 році, і *ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ "МАЙБУТНЄ УКРАЇНИ"*, зареєстрована в 2016 році (ці оніми розрізняє лише одна літера).

Серед відапелятивно-відонімних номінацій більшість це відапелятивно-відтопонімні похідні: *ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ "ВІННИЦЬКА ЄВРОПЕЙСЬКА СТРАТЕГІЯ"*, *Політична партія "Республіканська партія "Славутич"*. Значно рідше трапляються відапелятивно-відантропонімні номінації: Політична партія *"Блок Геннадія Чекіти "За справедливість"*, *Радикальна партія Олега Ляшка*, *ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ "ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ РУХ ВАЛЕНТИНА НАЛИВАЙЧЕНКА "СПРАВЕДЛИВІСТЬ"*, *ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ "ГРОМАДСЬКИЙ РУХ МИКОЛИ ТОМЕНКА "РІДНА КРАЇНА"*. Незвичайну назву має недавно сформована *ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ "БЛОК ДАРТА ВЕЙДЕРА"*, відантропонімний компонент якої – власна назва вигаданого персонажа кіноепопеї "Зоряні війни", що є нібито головою партії.

Варто виділити групу відапелятивно-відантропонімно-відтопонімних власних назв, до яких належать: *Партія Наталії Королевської "Україна – Вперед!"*, *Українська морська партія Сергія Ківалова*. Окрему групу складають відапелятивно-відетнонімно-відтопонімні номінації: *Демократична партія угорців України*, *Політична партія "Партія поляків України"*. А такі пропріативи, як *Політична партія "Кияни передусім!"* та *Політична партія "Ми Українці"* зараховуємо до відапелятивно-відкатайконімних та відапелятивно-відетнонімних номінацій відповідно.

У складі партіонімів трапляються прецедентні феномени, що виконують культурно-проективну функцію, викликають необхідну асоціацію та додають власним назвам символічного змісту: *Політична Партія "КОЗАЦЬКА СЛАВА"*, *Політична партія "Воля"*, *Всеукраїнське об'єднання "Батьківщина"*, *ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ "СВІДОМА НАЦІЯ"*, *Політична партія "СИЛА НАЦІЇ"*, *Політична партія "УКРАЇНА ПОНАД УСЕ"*. Аналіз матеріалу показав, що в більшості назв партій є лексема *Україна* та похідні від неї – *український*, *українець*, які також зараховуємо до прецедентних феноменів: *Політична Партія "Піратська Партія України"*, *ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ "УКРАЇНСЬКА ПЕРСПЕКТИВА"*, *Політична партія "Українська Галицька партія"*, *Політична партія "НОВА СОЛІДАРНА УКРАЇНА"*, *Політична партія "МОГУТНЯ УКРАЇНА"*.

Доволі часто в партіонімах використовують метафори, які вказують на основне спрямування діяльності партії, зокрема на екологію: *Зелена екологічна партія України "Райдуга"*, *Партія Зелених України*, *Політична партія "Зелені"*, *Політична партія "Зелений Тризуб"*. Також у деяких назвах засвідчено гру слів. Наприклад, у

онімі *Партія Народної Дії "НАДІЯ"* друга частина (власна назва) має подвійне трактування: перше як композит, утворений двома елементами із загальної назви, друге як загальновживаний абстрактний іменник. Подібну гру слів бачимо й у назві *ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ "ЗАПОРУКА (ЗА ПОРЯДОК В УКРАЇНІ)"*, де внаслідок абревіації виникає слово *запорук-а* з позитивною семантикою в асоціативному ланцюжку: "буде запорука успіху, якщо ми голосуємо **за пор**ядок в **Ук**раїні".

Варто пам'ятати, що мовну гру онімів треба використовувати обережно, бо вона не завжди спрацьовує на користь політичній партії, про що вже писала О.Ю. Карпенко. "У політиці така гра може ставати гострою зброєю. Після утворення партії *"Солідарність жінок України"* недоброзичливці одразу з цієї назви (а власні назви партій, політичних рухів, течій – виразні ергоніми) утворили абревіатуру "СолЖУ", що у російському просторіччі означає "збрешу" (літ.: солгу). Поява партії *"За єдину Україну"* теж супроводжувалася єхидною абревіатурою (і теж російськомовною): "За ЕдУ*"*, та наступною трансформацією – "За ЕДУ", звідки і ЕДА ("їжа"), і заєдун (функціонер цієї партії), і ЗАЕДУ "заїду" (натяк на можливу бійку)*"* [2, с. 3].

Що ж до останніх онімних новотворів, то можемо сказати, що вони мали успіх. Піарщики доволі вдало підібрали абревіатуру в назві *Політичної партії "УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка"*. Абревіатура *"УДАР"* характеризує голову партії Віталія Кличка, у минулому професійного боксера, чемпіона світу з боксу, прізвисько якого на спортивній арені було *Доктор Залізний Кулак*. Саме тому вибір такої назви та абревіатури не є випадковим. Потенційні виборці, які чують і сприймають цю назву, одразу ж через асоціації співвідносять її з постаттю спортсмена та політика, тому ця партія легко запам'ятовується.

Цікавою назвою, у якій засвідчено гру слів, є *ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ "УКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ ПАТРІОТІВ – УКРОП"*. Словом "укроп" з негативною семантикою прихильники терористичних квазіреспублік ДНР і ЛНР називали українських військових, однак з легкої руки Президента України ця лексема набула протилежного забарвлення – позитивного. "Хай вони нас називають "укропами", тому що УКРОП розшифровується дуже просто – "Український опір", – заявив П. Порошенко на одній із зустрічей у Маріуполі[5]. Далі слово *укроп* почало асоціюватися з патріотичним рухом та набуло позитивних конотацій. А коли в 2015 році створювали нову партію, цей неологізм використали в назві уже з іншим, але не менш цікавим поясненням – "**Укр**аїнське **об**'єднання **п**атріотів".

Незвична лексична база в трикомпонентному партіонімі *Політична партія "5.10"*, де власна назва представлена числовим значенням. Вибір цих чисел не є випадковим, а зумовлений головною ідеєю партії, а саме: скасувати всі податки на території України, залишивши лише два – податок 5% з вартості купленого товару (принцип "купуєш – платиш") та єдиний соціальний податок 10% із заробітної плати. Доволі рідкісним є і вживання в назвах партій окличних конструкцій: *Політична партія "За Україну!"*, *Політична партія "Кияни передусім!"*, *Партія Наталії Королевської "Україна – Вперед!"*. Такий прийом додає емоційності та експресивності власній назві, робить її схожою на політичне гасло.

Більшість із проаналізованих партіонімів мають у своїй структурі власні назви, виділені лапками або написані великими літерами, що з одного боку створює нагромадження знаків, а з іншого – концентрує увагу виборця на найголовнішому слові, яке й має впливати на свідомість потенційного виборця, створювати в його уяві певні асоціації, спонукати до запам'ятовування й "правильного вибору". До того ж варто зазначити: чим пізніше зареєстровані партії, тим строкатіші їхні назви, тим більше в назвах використано великих літер, лапок, мовної гри, пов'язаної із абревіацією, креативних тлумачень тощо.

Отже, проведене дослідження дозволило нам зробити низку висновків. Більшість партіонімів мають багатокомпонентну структуру, а саме 276 одиниць, що становить 75% від загальної кількості, менше партіонімів мають трикомпонентну структуру – 77 одиниць (21%), і найменше засвідчено двокомпонентних пропріативів політичних партій – 15 одиниць (4%). Аналіз партіонімів за лексичною базою показав, що відапелятивних онімів (182 одиниці, що становлять 49,5% від усієї вибірки) майже стільки ж, скільки відапелятивно-відонімних (186 одиниць, 50,5% від загальної кількості).

Серед особливостей творення партіонімів було помічено тенденції до абревіації та скорочення, використання метафор, прецедентних феноменів, гри слів, що є надзвичайно цікавим для подальших лінгвістичних та соціолінгвістичних досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Закон України* Про громадські об'єднання / Верховна Рада України // Закон від 22.03.2012 № 4572-VI. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4572-17; 2. *Карпенко О.Ю.* Структура індивідуального ергонімічного фрейму // Записки з ономастики: Випуск 10. [Зб. наук.пр.]. – Одеса: АстроПринт, 2007. – С. 11–22; 3. *Селіванова О.О.* Ергонімікон міста Черкаси: когнітивний аспект / О.О. Селіванова // Записки з ономастики. – Одеса: Астопринт, 2011. – № 14. – С. 171–179; 4. *Торчинський М.М.* Структура онімного простору української мови: монографія. – Хмельницький: Авіст, 2008. – 551 с.; 5. *Ярмолюк О.* Порошенко презентував шеврон "Укроп" // Преса України. – 2014. – 8 вересня, 17:26. – Режим доступу від 07.04.2017: http://uapress.info/uk/news/show/38087/; 6. Відомості щодо зареєстрованих у встановленому законом порядку політичних партій станом на 18 січня 2017 року. – Режим доступу від 07.04.2017: http://ddr.minjust.gov.ua/uk/ca9c78cf6b6ee6db5c05f0604acdbdec/politychni_partiyi/.

Стаття надійшла до редакції 5 квітня 2017 р.

Кравченко Л.А., к. филол. н., доц., Сюсюрченко М.А., студ.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

ПАРТИОНИМЫ УКРАИНЫ (СТРУКТУРНЫЙ И ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЙ АСПЕКТЫ)

Статья посвящена лингвистическому анализу названий политических партий Украины, которые являются неотъемлемой частью украинского ергонимикона. Рассмотрены структурные особенности этих онимов и некоторые способы словообразования их, в частности аббревиация как элемент языковой игры с ассоциативными образами. Значительное внимание уделено онимной и апелятивной лексике, которая стала лексической базой партионимов.

Ключевые слова: *партионим, эргоним, оним, апеллятив, лексическая база, аббревиация.*

Kravchenko L.O., PhD., Associate Prof., Siusiurchenko M.A., stud.
Taras Shevchenko National University of Kyiv

PARTIONYMS OF UKRAINE
(STRUCTURAL AND LEXICO-SEMANTIC ASPECTS)

The article is dedicated to linguistic analysis of the names of political parties in Ukraine, which are an integral part of the Ukrainian ergonomicon. The article focuses on the structural peculiarities of these onyms and some ways of word formation, in particular the abbreviation as a part of the language game with associative images. Considerable attention is paid to onymic and appellative vocabulary, which becomes the lexical basis of partionyms.

Key words: *partionym, ergonym, onym, appellative, lexical base, abbreviation.*

УДК 81.411.21

Кучеренко А.О., асп.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

АРАБСЬКИЙ МЕДІАДИСКУРС У СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ І МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

У статті розглядаються дослідження на тему арабської мови у веб-просторі. Автор аналізує сучасні підходи до вивчення різних форм арабської мови, що використовуються у соціальних медіа. Також зазначається, що взаємовплив Інтернету та зовнішнього світу на користувачів Мережі відображається на мові та призводить до того, що більшість досліджень мають міждисциплінарний характер. Спираючись на існуючі наукові праці, автор визначає тенденції вивчення арабського медіадискурсу у сучасній лінгвістиці.

Ключові слова: *арабський медіадискурс, соціальні медіа, міждисциплінарне дослідження, мовна ситуація.*

У зв’язку зі стрімким розвитком глобальної мережі Інтернет, а також поширенням її на різні сфери життя людини, дослідження Інтернет-дискурсу стає дедалі важливішим для мовознавців. Арабська мова у літературній та розмовній формі вживається для передачі інформації як через окремі веб-ресурси, так і через соціальні медіа, що об’єднують мільйони персональних сторінок користувачів Мережі. За даними світової Інтернет-статистики “Internet World Stats”, кількість користувачів на Близькому Сході та в Північній Африці до 30 червня 2016 року становила більш ніж 210 млн. осіб [15]. Науковці з різних частин світу та багатьох галузей науки, зокрема й лінгвістики, займаються дослідженням арабської мови у Веб. Теорія мовної комунікації, соціолінгвістика, медіалінгвістика, психолінгвістика та інші галузі, що потребують міждисциплінарних досліджень, задіяні у вивченні як арабської, так і інших мов, які перебувають у стані живого розвитку в Інтернеті.

Вивчення арабського медіадискурсу є актуальним та необхідним, оскільки представники різних поколінь, статей, соціальних статусів та ін. спілкуються мало не

щодня з використанням новітніх технологій, де соціальні медіа відіграють ключову роль не тільки у побутовій комунікації, але й у діловій. У сучасних дослідженнях арабського медіадискурсу можна простежити різні тенденції, до яких відноситься вивчення варіантів і форм арабської мови у Веб, у тому числі й арабізі[1], окремих діалектів; проводяться дослідження тональностей, що використовуються у комунікації.

Значна кількість праць присвячена вивченню медіадискурсу у зв'язку з арабською весною, революціями та війною у Сирії. Усі ці дослідження охоплюють такі аспекти: арабська мова у повсякденній електронній комунікації, вплив Веб на літературну та розмовну форми, дослідження форм арабської мови з урахуванням соціальних чинників; кількісне співвідношення арабської та англійської мов у веб-просторі та інше. І хоча цими питаннями дослідження не обмежуються, обсяг інформації в медіадискурсі постійно збільшується, тому важливо розглянути існуючі праці, щоб знайти загальні тенденції, за якими можна проводити подальші наукові студії.

Досить помітне місце у вивченні арабського медіадискурсу займають соціолінгвістичні дослідження. Зокрема, явища диглосії та білінгвізму у контексті використання арабської мови у веб-просторі постають у працях Х. аш-Шамрані, К. Хорна, ал-Біріні, А. ад-Дін та інші. Х. аш-Шамрані у статті "Диглосія на арабських телевізійних станціях" розглядає праці попередників, а також принципи використання розмовної та письмової форм арабської мови при презентації новин на телеканалах "Ал-Джазіра", "ART", та "LBC". Спираючись на працю Фергюсона, автор розділяє, до якої категорії належать варіанти мови (висока чи низька), що використовуються в різних тематичних програмах. Х. Аш-Шамрані наголошує на недостатньо коректній класифікації Фергюсона, оскільки арабська мова ЗМІ отримує нову форму – середню – між літературною та розмовною, таку, яку розуміє більшість арабського регіону [8, с. 59]. Про усереднену форму АМ говорять і російські дослідники. Л.А. Чупригіна у статті "Еволюція арабської мови в епоху культурної глобалізації: від диглосії до "золотого трикутника" стверджує, що поруч із літературною мовою та діалектами сформувалася третя форма – усереднена, через що сьогодні треба говорити про "тримовність", а не диглосію [19, с. 208].

Австралійський дослідник К. Хорн розглядає явище диглосії у контексті впливу соціальних та соціополітичних чинників на носіїв арабської мови [13, с. 2123]. Г. Абабтайн досліджує вплив освіти та статі на перескакування з літературної на розмовну форму арабської мови у спілкуванні в мережі Twitter. У результаті виявилося, що повідомлення на тему релігії, поезії та науки здебільшого містять текст літературною мовою. Водночас публікації на побутову, фольклорну та гумористичну тематику здійснюються на діалекті та містять більше зразків перемикання кодів, у порівнянні з вище вказаними темами. Перескакування між двома мовами у дослідженні білінгвізму проводить також А. ад-Дін, який звертає увагу на різні чинники, що впливають на онлайн-комунікацію студентів білінгвальних університетів в арабських країнах [10, с. 78].

Ал-Бтул ал-Хазмі, інший австралійський науковець, робить акцент на перемиканні коду всередині речення та всередині слова. Він розглядає, яким чином відбувається перескакування з арабської на англійську мову в австралійському соціумі. У

[1] Арабізі – форма арабської мови, що записується латиницею [Aboelezz 2009; 5; 18].

результаті автор доходить висновку, що перемикання може відбуватися на різних граматичних рівнях, а також змін зазнають синтаксичні структури. За словами автора, ці дані збігаються з інформацією, поданою у дослідженні Оуенса (2005) та Ар-Рувайса (2012), що стосується тієї ж пари мов, а також із результатами досліджень пари арабської та французької мов (Бентагіла, Дейвіс (1983) та Рідван (2005)). Врешті, ал-Хазмі робить висновок, що перескакування відбувається на різних синтаксичних рівнях, незважаючи на типологічні відмінності між арабською та англійською мовами [5].

Крім того, перескакування між різними формами арабської мови та від арабської на англійську вивчає американський лінгвіст ал-Біріні, спираючись на мовлення арабів у США. Дослідження ал-Біріні концентрується на вивченні міждіалектних перемикань кодів, їхніх соціолінгвістичних та прагматичних функцій. Увагу привертає те, що ал-Біріні пропонує називати сучасний стан арабської мови "поліглосією" або "контиглосією", про що, на думку автора, свідчить наявність континууму різних варіантів та рівнів арабської мови [4, с. 21]. Крім того, ал-Біріні пише про койнезацію – процес, який переживає розмовна АМ в умовах змішування різних діалектів вихідцями з різних частин арабського регіону, які опинилися на одній території [4, с. 329]. Аналогічну ситуацію можна спостерігати сьогодні в Інтернеті, зокрема, у відкритих спільнотах соціальних мереж та блогах, до яких долучаються вихідці з різних регіонів арабського світу.

Ф. Садат, Ф. Каземі, А. Фарзіндар – науковці з Університету Квебеку, які проводять масштабне дослідження варіантів арабської мови та її діалектів на матеріалі онлайн-комунікації серед арабомовних учасників соціальних медіа. У центрі їхнього дослідження – розрізнення діалектних форм арабської мови у текстах соціальних медіа, зокрема, що стосувалося форумів та блогів. Із точністю у 98%, згідно з результатами проведеного дослідження за моделлю Маркова, у соціальних медіа використовується 18 діалектів арабської мови [16, с. 25].

У даній сфері також проводить дослідження Ф. Хуанг, каліфорнійський науковець, який аналізує арабомовний корпус текстів, що використовуються у соціальних медіа, таких як Facebook та Twitter, з метою ідентифікувати різні форми діалектів, що вживаються у повсякденному спілкуванні арабів онлайн, а також відділити ці форми від літературної мови (що також має місце в медіадискурсі) [14, с. 2123]. Дослідження Ф. Хуанга спрямоване на створення лінгвістичної моделі форми арабської мови, що використовується в Інтернеті. На її основі можливим буде покращити машинний переклад з англійської на арабську мову.

Суттєвий внесок у дослідженні сучасного змісту арабського Інтернету, помітно великою частиною якого є й постфольклор, здійснили американські науковці у рамках світового проекту "Інтернет і демократія". У 2009-2010 роках після початку подій в арабському регіоні представники Гарвардського університету Б. Етлінг, Дж. Келлі, Р.Фаріс та Дж. Пелфрі опублікували результати свого дослідження на тему арабської блогосфери під назвою "Мапа арабської блогосфери: політика, культура та інакомислення". І хоча даний проект має здебільшого соціологічний характер, на увагу лінгвістів заслуговують результати дослідження арабських блогів, де використовувалися арабська, англійська та французька мови. Крім того, поруч із політичними,

культурними, релігійними аспектами та міжнародними відносинами аналізувалися й арабські медіа. У дослідженні перераховуються популярні (за статистичними даними) серед учасників блогів ресурси у відповідності до країни (так, наприклад, вказується, що єгиптяни надають перевагу відвідувати власне єгипетські медіа, такі як www.ahram.org.eg, akhbarelyom.org.eg та alwafd.org). Також зазначається, що арабські користувачі більше публікують та читають інформацію арабською мовою, хоча й зустрічаються випадки змішування в одному блозі арабської та англійської мов [11, с. 58]. На додачу, у спробах створити мапу арабської блогосфери були досліджені та виділені окремі групи користувачів, що сформувалися за вподобаннями та спільними інтересами до певного виду інформації, наприклад, відео про зловживання владою. Даний проект є ґрунтовним у кількісному та якісному плані. Вивчаючи реальне мовлення, ми не можемо оминути особливості середовища в якому воно вживається, та вподобання й настрої самих носіїв мови. Фактом є те, що з часів арабської весни зміни в суспільних настроях є очевидними, і більше того, можна припустити, що 2009 рік став точкою відліку для формування нового уявлення про арабський світ як всередині нього самого серед носіїв арабської мови та культури, так і за його межами. Саме тому описаний вище проект має важливе значення, оскільки він дозволяє дослідити екстралінгвістичні аспекти арабського медіадискурсу, що є невід'ємною частиною будь-якого лінгвістичного дослідження.

Інша праця, що розглядає перемикання кодів в арабському сегменті мережі Facebook, була опублікована в 2011 році під назвою "Між арабською та французькою мовами пролягає діалект. Переплітання кодів у марокканському Facebook" Р. Салії. Згідно з її дослідженням, термін "Code-Weaving" – переплітання кодів краще підходить для визначення явищ, що відбуваються в онлайн-комунікації, оскільки цей процес не вичерпується винятково поняттями "code-switching" (перемикання) та "code-mixing" (змішування) [18, с. 15]. Результати дослідження Р.Салії вказують на те, що користувачі Мережі, які мають або здобувають вищу освіту, схильні до використання англійської та французької мови більше, ніж арабської. Крім того, вони, порівняно з менш освіченою частиною учасників комунікації, частіше вдаються до змішування та переплітання різних мов у своїх повідомленнях. Щодо учасників без вищої освіти, то серед них використовується здебільшого магрибський діалект [18, с. 22].

М. Абу ал-Ез досліджує перемикання коду у плані білінгвізму. Дослідниця зосереджується на перескакуванні з арабізі на англійську мову. Вона вивчає вплив вживання арабізі на використання англійської мови. Крім того, результати дослідження свідчать про те, що арабізі частіше використовується для передачі на письмі розмовної форми арабської мови, у той час як літературна форма записується власне арабським шрифтом [2, с. 5].

Подібне дослідження проводилося на основі перескакувань з арабської на французьку мову в Алжирі американськими науковцями з Пенсильванського університету (Р. Коттерелл, А. Рендачінтала, Н. Сафра та К. Каллісон-Берч). Дослідження було спрямоване на вивчення перемикання коду в алжирському сегменті Facebook. До уваги бралося як арабське письмо, так і арабізі. Зазначається, що одне й те ж слово

(вислів) може по різному записуватися в межах одного корпусу (мається на увазі, що до цього призводять навмисні та випадкові орфографічні помилки) [9].

Сьогодні арабські дослідники зацікавленні у вивченні сучасних тенденцій, яким слідують користувачі соціальних мереж та які відображаються на мові. Арабські філологи займаються дослідженням латинізованої форми "арабізі" (Йасір ал-Гаслан, Абу Алі Фуад, Ахмад Мухаммад ад-Дабіб та інші), впливу глобалізації на якість арабської мови (Муса бін Саʻид, Гейрі Абд ал-ʻАлі ал-Вудд, ʻІмара Мухаммад та інші). У центрі їхньої уваги – негативні чинники, що знижують рівень грамотності серед арабської молоді та користувачів веб-простору загалом.

Б. ас-Салім, йорданська дослідниця, вивчає явище диглосії в йорданському суспільстві та, зокрема, в йорданському сегменті соціальної мережі Facebook. За результатами її дослідження, 45% студентської молоді вживає в онлайн-комунікації англійську мову, 31,8% – йорданський діалект у формі арабізі [7, с. 201]. Прогнози Б. ас-Салім щодо використання арабської мови у Веб досить песимістичні, однак її дослідження викликає суперечливе ставлення, у зв'язку з тим, що емпірична частина включала дослідження спілкування лише 44 студентів.

На сьогодні окреме місце у дослідженні різних механізмів розвитку арабської мови онлайн посідає сентимент-аналіз, що займається вивченням різних засобів емоційного вираження. Цей метод ще називають аналізом тональності. С. Ахмад, М.Паск'є та Г. Када представили своє дослідження тональності коротких за кількістю знаків повідомлень у соціальних мережах Facebook та Twitter – так званих "статусів" [3].

Дослідження у даній сфері проводили також науковці Д. бен Салама та А. ал-Халіфа. Вони дослідили 340 тисяч повідомлень у Facebook та Twitter на кувейтському діалекті. У дослідженні було проаналізовано вираження емоцій за допомогою прикметників, дієслів та іменників на кувейтському діалекті [Salama 2014, с. 392]. Сара О. Ал-Хумуд, Мувагеб І. Ат-Тувайджрі, Тарфа М. Ал-Бухайрі, Віджан М. Ал-Угайдеб також досліджують тональність повідомлень у Twitter. Дослідники вказують на важливий аспект арабської онлайн-комунікації – навмисні та випадкові помилки. Так, відбувається спрощення друку через вживання літери ha для позначення одночасно ha і ta, уа для позначення уа, ā, 'і (всередині слова) та інше [6, с. 366]. Описані дослідження стосуються більше мовної комунікації, ніж суто лінгвістики, однак лінгвістичний аспект таких праць займає значне місце, і до того додається роль об'єктивності та достовірності результатів, оскільки ми маємо результати кількісного аналізу на матеріалах об'ємних, уже сформованих або в процесі формування корпусів текстів (мається на увазі від тисячі до сотень тисяч арабомовних текстів).

Таким чином, розглянувши сучасні дослідження арабської мови серед праць західних та східних науковців, ми можемо зробити висновки про наступне:

- Арабський медіадискурс постає предметом не тільки суто лінгвістичних, але й міждисциплінарних досліджень: соціолінгвістики, діалектології, теорії мовної комунікації, комп'ютерної лінгвістики, корпусної лінгвістики тощо.
- Проводяться дослідження різних за змістом та формою арабських медіатекстів: текстів новин, коментарів, особистих повідомлень та інших.

- Арабська мова досліджується у всіх формах, в яких вона вживається в медіадискурсі, а саме: літературна мова, регіональні діалекти, транслітерована форма (арабізі), усереднена форма між літературною та розмовною арабською мовою.
- Відбувається дослідження механізмів перемикання коду та засобів вираження білінгвізму і диглосії.
- Вивчаються тональності регіональних діалектів, що використовуються у соціальних мережах.
- Дослідники вдаються до засобів комп'ютерної та корпусної лінгвістики для обробки більшого обсягу даних та отримання об'єктивних результатів.
- Оскільки медіадискурс є явищем динамічним, то більшість досліджень спрямована на розширення та подальше вивчення нових аспектів арабської мови в Інтернет-просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Ababtain, Hind*. Saudi Arabic Diglossia and Code-Switching in Twitter: Education and Gender Effect / Hind Ababtain. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://languageandsocieties.wordpress.com/2013/04/15/saudi-arabic-diglossia-and-code-switching-in-twitter-education-and-gender-effect/. 2. *Aboelezz, Mariam*. Latinised Arabic and connections to bilingual ability / Mariam Aboelezz // Lancaster University Postgraduate Conference in Lingustics & Language Teaching, 2009. – 23 p. 3. *Ahmed, Soliman*. Key issues in conducting sentiment analysis on Arabic social media text / Soliman Ahmed // Proceedings of 2013 9th International Conference on Innovations in Information Technology. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/261094076_Key_issues_in_conducting_sentiment_analysis_on_Arabic_social_media_text. 4. *Albirini, Abdulkafi*. Modern Arabic Sociolonguistics: Diglossia, Variation, Codeswitching, Attitudes and Identity / Abdulkafi Albirini. – NY: Routledge, 2016. – 423 p. 5. *Alhazmi, Albtul*. Linguistic Aspects of Arabic-English Code Switching on Facebook and Radio in Australia / Albtul Alhazmi // International Journal of Applied Linguistics & English Literature. – 2016. – Vol. 5, No. 3. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.journals.aiac.org.au/index.php/IJALEL/article/view/2252/1982. 6. *Alhumoud, Sara*. Survey on Arabic Sentiment Analysis in Twitter / Sara Alhumoud // International Journal of Social, Behavioral, Educational, Economic, Business and Industrial Engineering. – 2015. – No. 9. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://waset.org/Publications/survey-on-arabic-sentiment-analysis-in-twitter/10000687. 7. *Alsaleem, Basma*. Language and Identity in Social Networking Sites / Basma Alsaleem // International Journal of Humanities and Social Science. – 2011. – Vol.1, No.19.– P. 197 – 202. 8. *AlShamrani, Hassan*. Diglossia in Arabic TV stations/ Hassan AlShamrani // Journal of King Saud University. Language and Translation. – 2012. – Vol. 24. – P. 57 – 69. 9. *Cotterel, Rayan*. An Algerian Arabic-French Code-Switched Corpus / R. Cotterel, A.Renduchintala, N. Saphra, C. Callison-Burch. – Hopkins University, Pennsylvania University. – 4 p. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://ryancotterell.github.io/papers/cotterell+al.osact14.pdf. 10. *Eldin, Ahmed*. Socio Linguistic Study of Code Switching of the Arabic Language Speakers on Social Networking / Ahmed Eldin // International Journal of English

Linguistics. – Canada: Canadian Center of Science and Education, 2014. – Vol. 4. – P. 78 – 86. 11. *Elting, Bruce*. Mapping the Arabic Blogosphere: Politics, Culture, and Dissent / B. Elting, J. Kelly, R. Faris, J. Palfrey. – Berkman Center Research Publication, 2009. – No. 6. – 62 p. 12. *Hedar, A*. Mining Social Networks Arabic Slang Comments / A. Hedar, T. Soliman, M. Elmasry and others // Proceedings of 2013 Symposium on Computational Intelligence and Data Mining. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://vigir.missouri.edu/~gdesouza/Research/Conference_CDs/IEEE_SSCI_2013/CIDM2013/html/SS-0491.xml. 13. *Horn, Chistopher*. Diglossia in the Arab World. Educational Implications and Future Perspectives / Cristopher Horn // Open Journal of Modern Linguistics. – № 5. – P. 100 – 104. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://dx.doi.org/10.4236/ojml.2015.51009. 14. *Huang, Fei*. Improved Arabic Dialect Classification with Social Media Data / Fei Huang // Proceedings of 2015 Conference on Empirical Methods in Natural Language Processing. – Lisbon: Association for Computational Linguistics, 2015. – P. 2118 – 2126. 15. *Internet World Stats 2016*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.internetworldstats.com/stats5.htm. 16. *Sadat, Fatiha*. Automatic Identification of Arabic Language Varieties and Dialects in Social Media / F. Sadat, F. Kazemi, A. Farzindar // Proceedings of the Second Workshop on Natural Language Processing for Social Media (SocialNLP). – Dublin, 2014. – P. 22-27. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.aclweb.org/anthology/W14-5904. 17. *Salamah J*. Microblogging Opinion Mining Approach for Kuwaiti Dialect / J. Salama, A. Elkhlifi // Proceedings of the International conference on Computing Technology and Information Management. – Dubai, 2014. – P. 388 – 396. 18. *Salia R*. Between Arabic and French Lies the Dialect: Moroccan Code-Weaving on Facebook. – Columbia, 2011. – 47 p. 19. *Чупрыгина Л.А*. Эволюция арабского языка в эпоху культурной глобализации: от диглоссии к “золотому треугольнику” / Л.А. Чупрыгина // Мова і культура. – 2013. – Вип. 16. – Т. 3. – С. 207-215.

Стаття надійшла до редакції 5 квітня 2017 р.

Кучеренко А.А., асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

АРАБСКИЙ МЕДИАДИСКУРС В СОВРЕМЕННЫХ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ И МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫХ ИССЛЕДОВАНИЯХ

В статье рассматриваются исследования на тему арабского языка в веб-пространстве. Автор анализирует современные подходы к изучению различных форм арабского языка, используемых в социальных медиа. Отмечается также, что влияние внешнего мира и Интернета на пользователей Сети отражается на речи и приводит к тому, что большинство исследований имеют междисциплинарный характер. Основываясь на имеющихся научных трудах, автор определяет тенденции изучения арабского медиадискурса в современной лингвистике.

Ключевые слова: *арабский медиадискурс, социальные медиа, междисциплинарное исследование, языковая ситуация.*

Kucherenko A.A., postgraduate student
Taras Shevchenko National University of Kyiv

ARABIC MEDIA DISCOURSE IN MODERN LINGUSTIC AND INTERDISCIPLINARY STUDIES

The paper considers studies on Arabic language in virtual space. Author analyzes modern approaches to conduct a study of different variants of Arabic language utilized within social media. It is noted that the impact of real world and Internet on online users is also reflected on their speech. This fact causes the emergency of mostly interdisciplinary studies. Based on existing scientific papers, the author designates the tendencies of Arabic media discourse studies in contemporary linguistics.

Key words: *Arabic media discourse, social media, interdisciplinary study, state of language.*

УДК 81’255=133.1=161.2

Лабенко О.А., к. філол. н., доц.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ “ХИБНИХ ДРУЗІВ ПЕРЕКЛАДАЧА” У ФРАНЦУЗЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Статтю присвячено проблемам, що виникають при перекладі “хибних друзів перекладача” з французької мови на українську. Аналізуються розбіжності у семантичній структурі формально тотожних лексичних одиниць двох контактних мов, що є основною причиною помилок при перекладі.

Ключові слова – *“хибні друзі перекладача”, лексична інтерференція, міжмовні синоніми, міжмовні омоніми, міжмовні пароніми, проблеми перекладу.*

Проблеми перекладу “хибних друзів перекладача” постійно привертають увагу лінгвістів, оскільки саме ця категорія слів досить часто призводить до перекладацьких помилок. “Хибні друзі перекладача” є проявом явища лексичної інтерференції, помилкового ототожнення схожих за формою слів, що мають різні значення. У практиці перекладацької діяльності та викладання іноземних мов ці категорії слів спричиняють значні труднощі, оскільки слова, схожі за графічною чи звуковою формою, можуть викликати хибне ототожнення за змістом. Схожі за формою слова двох контактних мов помилково сприймаються як семантично тотожні та можуть використовуватися як еквіваленти. Помилкове ототожнення значень слів, зумовлене тотожними фонетичними формами, може призвести до того, що такі слова сприймаються як міжмовні синоніми, та спричинити проблеми перекладу.

Вперше термін “хибні друзі перекладача” “faux amis du traducteur” був введений французькими лінгвістами М. Кесслером і Ж. Дероккін’ї ще в 30-х роках XX ст. Вони виділили основні причини виникнення “хибних друзів перекладача” у французькій та англійській мовах та визначили їх типи. Цей термін набув поширення і

у вітчизняному мовознавстві. Дослідженням "хибних друзів перекладача" займалися такі вчені, як В.В. Акуленко, Л.С. Бархударов, Р.А. Будагов, В.В. Виноградов, К.Б.М. Готліб, В.І. Карабан, В.Н. Коміссаров, І.В. Корунець, В.Н. Крупнов, В.Л. Муравйов, Я.І. Рецкер, А.В. Федоров та ін. "Хибні друзі перекладача" досліджуються переважно на матеріалі англійської та російської чи англійської та української мов.

Історично "хибні друзі перекладача" є результатом взаємовпливу мов, в деяких випадках вони можуть виникати у результаті випадкових збігів, а у споріднених мовах виникають у близькоспоріднених словах [1].

Традиційно до категорії "хибних друзів перекладача" включають міжмовні відносні синоніми подібного виду (інтернаціональна лексика), міжмовні омоніми та міжмовні пароніми. Всі ці категорії слів об'єднує той факт, що вони асоціюються та ототожнюються завдяки подібному плану вираження, але у плані змісту чи вживання не повністю відповідають, або навіть зовсім не відповідають одне одному [1]. До міжмовних відносних синонімів відносяться слова двох мов, що частково співпадають за значенням та вживанням. Міжмовні омоніми – це слова двох мов, схожі за звуковою, або графічною формою, але різні за значенням. Міжмовні пароніми – слова двох мов не цілком схожі за звуковою та графічною формою, але здатні викликати хибні асоціації та ототожнюватися одне з одним, незважаючи на розбіжності у значеннях. Таким чином, до категорії "хибних друзів перекладача" включаються слова двох контактних мов, які при тотожних чи максимально схожих звукових та/чи графічних формах мають різні значення. Такі слова можуть помилково сприйматися як семантично тотожні та використовуватися як еквіваленти. Так, наприклад, французьке слово *conférencier* перекладається на українську мову як "доповідач, лектор", а тотожне йому за формою українське слово *конферансьє* не може бути еквівалентом цього слова, оскільки позначає "естрадний артист, який оголошує номери концертної програми, веде цю програму". При повній формальній тотожності ці слова не мають семантичної тотожності та не можуть бути еквівалентами при перекладі.

На основі двомовних і тлумачних словників нами був складений список "хибних друзів перекладача" у французькій та українській мовах [1, 2, 3]. Порівняльний аналіз семантичної структури виявлених нами "хибних друзів перекладача" у французькій та українській мовах показав, що семантичні розбіжності формально тотожних чи схожих лексичних одиниць стосуються передусім поняттєвого та предметно-логічного змісту слів.

Розбіжності в поняттєвому та предметно-логічному змісті "хибних друзів перекладача" зумовлюються розбіжностями у картинах світу носіїв двох мов, оскільки, як відомо, кожна мова створює власну картину світу, членує позамовну дійсність тільки їй властивим способом. Предметно-логічний зміст слів пов'язується з уявленнями носіїв мови про реальну дійсність, які потім стають основою різного роду понять, що називаються за допомогою слів. Саме в них носії мови оформлюють свої уявлення і поняття про ті чи інші предмети, явища, фізичні і психічні стани, системи суспільних відносин. Розглянемо приклад. У французькій мові слово *Baccalauréat* перекладається як "ступінь бакалавра, або екзамен на ступінь бакалавра" та позначає "випускні іспити у середній школі", а в українській мові *Бакалаврат* – програма навчання для осіб, що

завершують університетську освіту і бажають здобути звання бакалавра. Інший приклад, слово *dissertation* – 1) шкільний твір, 2) наукова критична розвідка, міркування, а в українській мові *дисертація* – наукова праця, підготовлена для прилюдного захисту на здобуття наукових ступенів кандидата і доктора наук. Слово *pensionnaire* перекладається як 1) стипендіат, 2) той, хто живе на повному пансіоні, а українське слово *пенсіонер* використовується лише на позначення особи, що одержує пенсію. Ці слова двох мов мають схожі фонетичні форми та досить часто сприймаються як міжмовні синоніми, що призводить до хибного перекладу та до перекручення змісту.

Особливі складнощі при перекладі становлять слова, запозичені зі спільного джерела, які у процесі розвитку мов набули різних значень. Наприклад, французьке слово *codex* та українське слово *кодекс* мають спільне походження, а саме походять від латинського слова *codex – книга.* У французькій мові слово *codex* перекладається як "рецептурна книга", а в українській мові "*кодекс*" – це "єдиний законодавчий акт, який систематизує певну галузь права".

Деякі слова в українській мові, що запозичені з французької мови та повністю співпадають з ними за фонетичною формою, також можуть хибно ототожнюватися за змістом. Наприклад, слово *команда* в українській мові походить із французького слова *commande,* але в українській мові *команда* – це "стислий усний наказ", а у французькій мові *commande* – замовлення. Розглянемо іншу пару "хибних друзів перекладача": французьке слово *estafette* та *естафета* в українській мові, що походить від цього слова. В українській мові *естафета* – це "змагання спортивних команд", а французьке слово *estafette* перекладається як 1) гонець 2) посильний, кур'єр.

Таким чином, схожі за формою слова, які навіть мають спільне походження, використовуються у різних мовах для позначення різних понять, що зумовлюється відмінностями між культурами мовних колективів.

Розбіжності в поняттєвому та предметно-логічному змісті французьких та українських "хибних друзів" зумовлюються відмінностями між культурами двох мовних колективів, особливостями розвитку мов. Це слід враховувати при перекладі таких "хибних друзів перекладача".

При перекладі "хибних друзів перекладача" слід враховувати також розбіжності у стилістичному та експресивному забарвленні слів. Стилістичним значенням називають додаткове, супровідне до лексичного та граматичного значення мовної одиниці. Стилістичне значення лексичної одиниці поряд із предметно-логічним і граматичним є одним із основних типів інформації, який є необхідним для спілкування. При перекладі слід враховувати, чи володіє слово нейтральним значенням, чи є стилістично маркованим. Так, наприклад, у французькій мові слово *affaire* є нейтральним та перекладається як: 1) справа, 2) питання, 3) річ, 4) фірма, підприємство, 5) процес. В українській мові слово *афера*, яке походить від цього французького слова, є стилістично маркованим: *афера* – ризикована справа, здійснювана для наживи; шахрайство. Французьке слово *infantile* перекладається як "*дитячий*", а в українській мові *інфантильний* – "за способом мислення, поведінкою, учинками схожий на дитину".

Ще один чинник, що викликає складнощі при перекладі "хибних друзів перекладача", – це внутрішньомовна омонімія. У французькій мові існує пара омонімів

facteur I – facteur II, facteur I перекладається як “листоноша”, а *facteur II* перекладається як “фактор, рушійна сила”. Українське слово *фактор* (чинник, умова; рушійна сила), та *facteur I* вважаються “хибними друзями перекладача”, а з *facteur II* слово *фактор* формує пару міжмовних синонімів. Інша пара омонімів у французькій мові: *manœuvre I* “керування; махінація; маневр, прийом” та *manœuvre II* “чорнороб”. Українське слово *маневр* (від франц. manœuvre) – “зміна напрямку руху; вдалий прийом” та французьке *manœuvre I* є міжмовними синонімами.

У деяких випадках “хибні друзі перекладача” можуть спричинити складнощі при перекладі навіть для тих, хто добре знає мову та є упевненим користувачем мови. Так, у французькій мові *gourmand* – це “той, хто багато їсть; той, хто любить смачно поїсти, любить солодощі”, а в українській мові слово з тотожною фонетично формою має інше значення: *гурман* – “той, хто цінує вишукані страви”; у французькій мові у цьому значенні вживається слово “gourmet”, наприклад *c’est un fin gourmet* – він великий гурман. Інша пара хибних друзів перекладача: *intelligence* та *інтелігенція*, у французькій мові *intelligence* – розум, здатність мислення; розумна людина; розуміння, а в українській мові *інтелігенція* – здатність сприймати знання; соціальний прошарок осіб, що професійно займаються розумовою працею; у французькій мові у цьому останньому значенні вживається слово *les intellectuels – інтелігенція*, а *інтелігент* перекладається *intellectuel*, а французьке слово *intelligent* перекладається як “розумний”.

При перекладі слід також враховувати особливості слововживання у двох контактних мовах. Так, французьке слово *libéral* перекладається як *ліберальний,* ці слова є повними синонімами, але у французькій мові слово *libéral* може також вживатися у значенні “щедрий”, наприклад “il s’est montré très libéral envers moi” перекладається “він був до мене дуже щедрий”. Інший приклад слова *piston* та *пістон*. Французьке слово *piston* перекладається як “поршень”, але також може вживатися у переносному значенні та перекладається як “протекція, блат”, наприклад, *il est arrivé par piston – у нього є блат*, або *il a du piston – у нього є рука*. А українське слово *пістон*, яке співпадає з цим французьким словом за формою, це “невеликий ковпачок із вибуховою речовиною”.

“Хибні друзі перекадача” часто спричиняють виникнення явища міжмовної інтерференції, що, в свою чергу, призводить до непорозумінь чи перекручення змісту та до виникнення проблем перекладу. Оскільки при мовній взаємодії ці слова вступають у системні відношення та можуть спричинити хибні асоціації з певними лексемами рідної мови, що мають схожу форму, але характеризуються різним змістом. Помилкове ототожнення значень слів, зумовлене тотожними фонетичними формами, може призвести до того, що такі слова сприймаються як міжмовні синоніми.

Щоб уникнути хибного ототожнення та, відповідно, помилок при перекладі “хибних друзів перекладача”, слід звертати увагу на розбіжності в поняттєвому та предметно-логічному змісті двох слів, що мають схожі чи тотожні фонетичні чи графічні форми, розбіжності у стилістичному та експресивному забарвленні слів, враховувати особливості слововживання у двох контактних мовах. У процесі вивчення мови особливу увагу слід звертати на такі слова, які найчастіше спричиняють інтерференційні помилки при перекладі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акуленко В.В. Ложные друзья переводчика [Текст] / В.В. Акуленко. – М. : Дрофа, 1969. – 145 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Універсальний словник української мови / Зоряна Куньч. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 847 с. 2. Французско-русский словарь / В.Г. Гак, Ж. Триомф, Г.Г. Соколова и др. – М., 1991. – 1055 с. 3. Le nouveau petit Robert / J. Rey-Debove, A. Rey. – Paris : Le Robert, 2010. – 2837с.

Стаття надійшла до редакції 5 квітня 2017 р.

Лабенко О.А., к. филол. н., доц.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА “ЛОЖНЫХ ДРУЗЕЙ ПЕРЕВОДЧИКА” ВО ФРАНЦУЗСКОМ И УКРАИНСКОМ ЯЗЫКАХ

Статья посвящена проблемам, которые возникают при переводе “ложных друзей переводчика” с французского языка на украинский. Анализируются отличия в семантической структуре формально тождественных или похожих лексических единиц, что вызывает ошибки при переводе.

Ключевые слова: *“ложные друзья переводчика”, лексическая интерференция, межъязыковые синонимы, межъязыковые омонимы, межъязыковые паронимы, проблемы перевода.*

Labenko O.A. PhD., Associate Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv

PROBLEMS OF TRANSLATION OF THE “FALSE FRIENDS OF TRANSLATOR” IN FRENCH AND UKRAINIAN LANGUAGES

The article deals with some difficulties of translation of “false friends of translator” from French into Ukrainian. The divergences in the semantic structure of the words with similar phonetic forms are analyzed.

Keywords: *“false friends of translator”, lexical interference, interlinguistic synonyms, Interlinguistic homonyms, interlinguistic paronyms, problems of translation.*

УДК 32.019.51:316.77(410+410,7):29]:316.647.8

Литовченко Д., аспірант
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

АСПЕКТИ СТЕРЕОТИПІЗАЦІЇ МУСУЛЬМАН У МЕДІАДЖЕРЕЛАХ СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ ТА ПІВНІЧНОЇ ІРЛАНДІЇ

У статті аналізуються вербалізовані етнічні стереотипи мусульман у британських друкованих мас-медіа, розглядаються особливості стереотипізації мусульманської спільноти у популярних та регіональних виданнях, досліджуються прийоми та лексичне наповнення мусульманських стереотипів, проводиться аналіз сучасних тенденцій утворення медіастереотипів мусульман.

Ключові слова*: стереотип, стереотипізація, етнокультурний стереотип, стереотипи мусульман, упередження, Іслам, медіадискурс.*

Останнім часом стереотипізація як багатоаспектний феномен людської свідомості, невід'ємна частина суспільної культури та об'єкт дослідження набула значного поширення у багатьох галузях суспільного життя. Стереотипи використовуються у медіаресурсах, сучасній літературі, розважальній індустрії, кіно; у професійному, науковому, культурному, соціальному середовищі та в багатьох інших сферах, що зумовлює збільшення наукового інтересу до вивчення стереотипізації. Особливу цікавість становить дослідження соціальних стереотипів, віддзеркалених у медійних джерелах, оскільки медіасередовище найбільш оперативно реагує на зміни та тенденції соціального сприйняття певних понять та явищ, що є об'єктами стереотипізації.

Медіадискурс є одночасно найбільш демократичним та найбільш упередженим середовищем з точки зору висвітлення суспільних подій та подачі інформації аудиторії. Такий феномен провокує використання великої кількості стереотипів для зображення відповідних фокус-груп та соціальних явищ, які провокують найбільший резонанс у суспільстві, а також характеризуються упередженим сприйняттям. До подібних явищ належить, серед іншого, релігійна та етнічна стереотипізація.

Етностереотип – це стандартизовані та схематизовані уявлення представників одного народу щодо іншого, що відтворюються в мовленні автоматично при наявності певних асоціацій у комунікативній ситуації [4, с. 6]. Етнічні стереотипи є груповими уявленнями про типовість певних ознак та рис характеру, властивих кожному представнику своєї або іншої етнічної спільноти як складової інтегративного поняття "етнос, нація" [5, с. 6-8]. Етностереотипи у медіасередовищі функціонують у вигляді своєрідної мови – системи знаків (правил поведінки, ритуалу, жестів, міміки, словесних формул), яка використовується для комплексного позначення представників цільової етнічної групи процесу стереотипізації [13, с. 3].

Вивченням етнічних стереотипів та їх функціонуванням у медіадискурсі наразі займаються такі науковці, як А.Д. Бєлова [1], Т.Л. Кацберт [5], О.В. Городецька [4], О.П. Левченко [6], П. Фрейтаг [11], П. Бейкер [10], К. Сьєн [14].

В умовах міжетнічного проникнення, зближення між різними етнічними групами, стереотипи все ще виступають однією з основ вибору стратегії поведінки з представником певного етносу [2, с. 15]. У той же час, у пошуках орієнтирів у світі, що постійно змінюється і "звужується", індивід прагне уникнути стирання всіх кордонів, зберегти власну ідентичність, зокрема, через усвідомлення своєї етнічної специфіки, пошук власних культурних цінностей та референтної групи [9, с. 109]. На цьому тлі відбувається поділ на "Своє" та "Інше, Чуже", який все частіше використовується у ЗМІ для зображення відмінних етнічних або релігійних груп. На сьогодні однією з найбільш популярних стереотипних етнічних груп в англомовних медіа є мусульмани.

Оскільки наші попередні дослідження базувалися на вивченні процесів стереотипізації мусульман в англомовних мас-медіа США, Канади, Австралії та Нової Зеландії, доречним видається дослідити феномен антимусульманських стереотипів у англомовному медіадискурсі Європи, а саме – Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії (*тут і далі – "Сполучене Королівство"*) для подальшого порівняння й аналізу.

Мусульмани у Сполученому Королівстві становлять доволі значну етнічну меншину – за даними Статистичного управління, це близько 5% від загальної кількості населення. Мусульманська етнічна група є більшою, ніж усі інші разом узяті етнічні групи, що не сповідують християнство. Майже половина мусульман (47%), що проживають у Сполученому Королівстві, народились у ньому [16, с. 230-231]. Сукупність вищеозначених факторів, а також міграційна криза, що спіткала Європейські країни в результаті конфліктів у Лівані та Сирії, формує негативне ставлення до мусульман у суспільстві Великобританії, що здійснюється значною мірою за допомогою медіаресурсів.

Ще одна особливість негативної стереотипізації мусульман у Сполученому Королівстві – це поєднання їх етнічної приналежності та віросповідання з кольором шкіри. Англійці мають особливе ставлення до кольору шкіри через багату історію, національний характер та замкнений менталітет. Згідно зі статистичними даними перепису населення, була проведена диверсифікація соціального складу населення за кольором шкіри. Близько 85% мешканців Сполученого Королівства належать до групи з білим кольором шкіри, тоді як до групи "Чорний та етнічні меншини" (*Black & Minority Ethnic, BME*), належить лише 15%. Проте, кожен третій член цієї групи є мусульманином. Цей чинник негативно впливає на формування соціального образу мусульман, зображує їх "Іншими", що також використовується медійними джерелами у матеріалах на етнічну тематику та призводить до утворення стійких антимусульманських стереотипів.

Актуальність дослідження зумовлює стрімке зростання наукової уваги до проблеми етнічних стереотипів, упереджень і номінацій як частини суспільного життя, які визначають ставлення більшості населення до етнічних груп і меншин. Етностереотипи, що утворюються та використовуються у медіадискурсі, досліджуються з позицій етнолінгвістики, психолінгвістики, соціології, лінгвокультурології, а також інших галузей, й науковий інтерес до них продовжує збільшуватись.

Метою дослідження є вивчення особливостей етнічних стереотипів мусульман, що використовуються у медіадискурсі Сполученого Королівства; аналіз тенденцій до

негативізації або позитивізації образу мусульманина в англомовних медіаджерелах вищезазначеної країни; дослідження способів мовної репрезентації стереотипів та образів мусульман; розгляд механізмів лінгвістичного впливу стереотипів мусульман на аудиторію медіаджерел. У дослідженні використовуються як широковідомі, так і регіональні джерела друкованої інформації Сполученого Королівства, а також їх Інтернет-версії. Це дає змогу порівняти тенденції до зображення мусульман у різних типах медіаджерел, визначити мовні особливості утворення мусульманських стереотипів та штампів, а також порівняти антимусульманські стереотипи у різних регіонах Сполученого Королівства.

Явище стереотипізації реалізується у соціальному контексті, оскільки стереотипи становлять найпростіші елементи суспільної психіки і є частиною оцінних думок, що характеризують людину в певному соціумі. У зв'язку з комунікативною поведінкою людини, стереотипи впливають на вибір стратегій та тактик поведінки в конкретних ситуаціях і створюють певні кліше в інтерпретації світу [1, с. 45]. Соціальний контекст обумовлює також і тенденції до позитивізації або негативізації стереотипів, особливо тих, що стосуються гострих соціальних питань: расової, етнічної, релігійної приналежності, роду занять, статі тощо [3, с. 50].

У змісті етнічних стереотипів, як правило, зафіксовані пріоритетні оцінні думки про психологічні особливості та поведінку людей іншої національної групи, їх моральні, розумові, фізичні якості, судження про зазначені якості, але в них також може бути присутній і заклик до дії стосовно людей цієї національності [14, с. 158]. Вербалізовані етнічні стереотипи експліцитно й імпліцитно відбивають свою специфіку у вигляді конотативної оцінки. При цьому, метою представленого в мові стереотипного сприйняття зазвичай стає аксіологічне негативне "Чуже", що дистанціюється від позитивності "Свого" [6, с. 42].

Оцінний характер етностереотипів уможливлює їх використання у медіасередовищі, оскільки медіадискурс включає в себе всю сукупність лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів, комунікативну ситуацію існування певного текстового матеріалу, його культурний, етнічний, соціальний контекст, підтекст, тощо, а отже, покликаний здійснювати вплив на аудиторію сприймачів інформації [7, с. 57]. Таким чином, мотиваційною основою утворення та вживання етностереотипів у медіадискурсі є оцінна поляризація етнічних груп у соціумі для їх подальшої диференціації на "Своїх" і "Чужих".

Однією з найбільш поширених етнічних фокус-груп для формування етностереотипів у медіадискурсі є мусульмани. Це пояснюється характером матеріалів у медіаджерелах і способом їх репрезентації. Мас-медіа використовують яскраві, влучні образи, які зможуть утворити вербальні та візуальні штампи, які швидко запам'ятає аудиторія. Стереотипи відповідають вищезазначеним критеріям і підсилюють загальний вплив медіаматеріалу ще й тому, що є спрощеними та усталеними суспільними уявленнями, які легко нав'язати аудиторії, оскільки вони, як ментальні одиниці, відповідають досвіду соціалізації індивіда, становлять прояви масової культури, соціальних традицій та ідеології [8, с. 106].

Етнічні стереотипи мусульман в англомовних мас-медіа напряму залежать від соціальної, політичної та культурної ситуації у країнах походження медіаджерел. Висвітлення мусульманської тематики у виданнях США, Канади, Австралії, Нової Зеландії та Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії доволі різниться у плані ставлення до події або особи, що зображується в публікації, використання різних пластів лексики (від грубого жаргону до нейтральної літературної мови), утворення нових стереотипів або використання застарілих штампів, позитивізації або негативізації образу мусульман у цілому. Нижче ми розглянемо тенденції до стереотипізації мусульман у медіаджерелах Сполученого Королівства та порівняємо їх як на регіональному рівні всередині країни, так і на глобальному рівні, на тлі інших англомовних країн.

Загальна тенденція зображення мусульман у медіаджерелах і друкованих виданнях Великобританії свідчить про відносну толерантність щодо мусульманської спільноти, хоча відсоток негативних публікацій доволі високий (близько 40%) [10, с. 22]. Проте після терактів у Лондоні у 2005 році (*2005 London bombings*), здійснених прибічниками ісламського фундаменталізму, відбулося різке погіршення та радикалізація суспільного сприйняття мусульман. Ця серія терактів для Великобританії за масштабами та наслідками має приблизно таке ж значення, як теракти 11 вересня 2001 року для американців. Тому, ідентично з антимусульманською кампанією, розпочатою мас-медіа США після вищеозначених подій та антиісламською риторикою, після терактів у Лондоні у джерелах масової інформації Великобританії також почала різко збільшуватися кількість матеріалів та публікацій на антимусульманську тематику [15, p.26-32].

Етнічні стереотипи мусульман у мас-медіа фокусуються на насиллі, відмінності релігійних постулатів та традицій, інакшому зовнішньому вигляді [12, с. 13]. Вони можуть бути виражені як вербально, так і невербально, і якщо невербальних репрезентацій стереотипів не так вже й багато (наприклад, карикатури, креолізовані тексти, комікси і пантоміми), то прикладів вербального вираження стереотипів набагато більше – на фонологічному, морфологічному, номінативному, синтаксичному рівнях мови.

Дискурс Ісламу як ворога Західної цивілізації сформувався з початком "війни з тероризмом": Іслам як "релігія насилля" протиставлявся цивілізованості Заходу [11, с. 3]. Сталий вираз ***"War on Terror"*** перетворився на ще один антимусульманський стереотип через пропаганду у медіа дотичності понять ***"muslim"*** та ***"terror"***. Дослідники з університету Лідса наголошують, що війна з тероризмом спричинила подальшу асоціацію таких фреймів та конструктів, як ***"terrorist", "fanatic", "radical"*** та ***"extremist"*** з мусульманами, і вони щільно закріпились у наративі західної преси як антимусульманські асоціації [16, с. 236].

Тематика вербальних і вербально-візуальних (креолізованих) стереотипів мусульман, наявних у матеріалах друкованих видань Сполученого Королівства, варіюється у межах лексико-семантичних полів "тероризм", "чужий", "ворожість". Відповідно, лексичне наповнення медіаматеріалів на мусульманську тематику носить негативний характер:

The 2005 ***bombings*** *and the* ***murder*** *of Lee Rigby last year could not plausibly be blamed on whole communities. In contrast, the departure of hundreds of* ***young Muslims***

to fight for Isis *raises questions about community loyalty. The imams have accused the* ***jihadis*** *of* ***'betraying' Britain*** *because they don't want the accusation flung back at them. Then came Rotherham. It's no secret that Asian grooming gangs have been targeting white girls on sink estates – but until last month* ***social workers and the police*** *conspired to keep the full truth from us. They* ***protected Pakistani elders*** *who turned a* ***blind eye to organised rape*** [The Spectator, 6 September, 2014].

Стаття побудована таким чином, щоб подавати інформацію уривками, пропорційно збільшуючи обурення читача. Лексеми-тригери містяться у ключових місцях структури наративу, що дає змогу автору впливати на читача за допомогою правильно розміщених ключових слів публікації – ***Muslims, Isis, jihadis, Pakistani,*** а також асоціацій з негативними словами-поняттями, що розміщені поруч із ними – ***bombings, murder, fight, rape.*** Часто в подібних статтях використовуються елементи образності, щоб підсилити увагу до матеріалу публікації – як, наприклад, ідіоматичний вираз ***turned a blind eye to,*** а також яскравий образ ***'betraying' Britain*** у вищенаведеній статті.

Ще однією гострою темою в британських друкованих виданнях є асиміляція мусульман у Сполученому Королівстві та їх дисперсія в суспільстві. При цьому автори статей спекулюють наявною інформацією про нещодавній активний приріст мусульманського населення у Великобританії через пожвавлення міграційних процесів та геополітичну ситуацію в Європі в цілому, використовуючи ці дані як попередження про намір мусульман "захопити" заможні європейські країні та витіснити корінне населення. Статті популярних видань перекручують дійсність, наголошуючи на небажанні мусульман інтегруватись у британське суспільство і розпалюючи цим ісламофобні настрої в суспільстві:

At least 800 ***British Muslims*** *have* ***left the country to wage jihad with Islamic State****. Another 600 were caught trying to join the group. If that isn't warning enough about the* ***failure of Britain's three million Muslims to assimilate****, a new survey of* ***British-Muslim attitudes*** *should be. Europe's* ***open door policy*** *to* ***Muslim immigrants*** *has utterly failed. Its tolerance of the* ***intolerant tenets of Islamic law and practices*** *under the banner of multiculturalism has also failed. Great Britain is a case in point.* ***Muslims*** *have created their own* ***segregated communities*** *by choice. Even pro-immigration leaders are admitting they were wrong in their optimism that Muslims would willingly integrate into British society over time.* [The Wall Street Journal, 12 April, 2016].

Спостерігаємо велику кількість образних елементів (***wage jihad, open door policy, intolerant tenets of Islamic law and practices)***, які надають газетному матеріалу патетичності й маніпулюють свідомістю читача, оскільки перебільшують факти незначних проблем до грандіозних соціальних катастроф. Мусульмани протиставляються політиці толерантності та мультикультуралізму, автор звинувачує їх у небажанні асимілюватись, утворюючи новий медійний стереотип мусульман – ***segregated Muslim communities.***

Тенденція до негативного сприйняття мусульман і збільшення кількості антимусульманських стереотипів спостерігається також після опублікування повідомлень про чергові терористичні атаки. При цому об'єктами стереотипного ставлення та зображення в медіа стають не тільки чоловіки арабської зовнішності, але й жінки у

традиційному ісламському одязі. Злочини на основі ненависті (hate crimes) у Великобританії вчиняються, як правило, щодо тих представників мусульманської спільноти, які найбільш точно відповідають традиційним стереотипним уявленням британців про ісламські традиції одягу та зовнішнього вигляду:

*"I've been called '**Osama Bin Laden's wife'**. I've had people come right up to my face effing and blinding – even when I was pushing my six-month-old daughter in her pram. It tends to happen after a terrorist incident, and you think, 'what have I done?' You feel angry you're being **associated with terrorists and extremists**, but you also feel sad. It's very dehumanising <…> the more physical, abusive ones [attacks] are directed at visibility – which means the **hijab** (headscarf) and the **niqab** (full-face veil)."* [The Telegraph, 07 September, 2015].

Традиційний мусульманський жіночий одяг, як можна побачити з вищенаведеного прикладу, теж став негативним соціальним стереотипом, що провокує негативне ставлення оточуючих.

Спекуляції щодо ісламофобії у Великобританії стосуються не лише тематики тероризму та насилля, але й релігії. Незважаючи на велику кількість заяв колишнього прем'єр-міністра Девіда Кемерона та представників його Кабінету про орієнтацію на релігійне різноманіття та політику мультикультуралізму, медіа спекулюють тематикою утисків, яких зазнає християнство від ісламу у Сполученому Королівстві:

*Voice for Justice UK argues there is now an "**unacceptable bias in favor of Islam and against Christianity**" on BBC religious programming. "**The UK is actually a Christian country**, it's established as such by statute, all our laws, our traditions, our culture is founded on **Christian values**, so it would seem entirely right that **Christianity be given priority air time**,"* said Lynda Rose, CEO of the group. *"It's **scandalous** that someone displaying such **clear pro-Islamic bias** and contempt for Christianity should be BBC's Head of Religion and Ethics"* [CBN News, 28 June, 2016].

Стереотип Великобританії як християнської країни (***The UK is actually a Christian country***) свідчить про тенденцію деяких медіаджерел до відокремлення мусульманської спільноти від інших громадян країни не лише на соціальному, а й на релігійному рівні. Стаття побудована на протиставленнях мусульманської та християнської традицій, акцент робиться на величі християнства, його цінностях. Іслам на цьому тлі зображується як дещо неприйнятне у європейській країні. Утворений новий стереотип ***pro-Islamic bias,*** який маніпулює сприйняттям читача щодо етнічних меншин та їх прав.

Що стосується публікацій на мусульманську тематику в регіональних виданнях Сполученого Королівства, то, на противагу існуючим тенденціям регіональних публікацій у США та Канаді до демонізації образу мусульманина та його ототожнення з образом терориста-смертника, подібні британські видання вдаються до позитивізації мусульман. Цей процес відбувається за допомогою правильного підбору тематики публікації (як правило, вона орієнтована на соціальні ініціативи мусульман-мігрантів, які вже деякий час мешкають у новій країні), зображення подій їх повсякденного життя, а також вживання стереотипів із позитивною імплікацією. Наприклад, нижченаведений уривок описує соціальну ініціативу мусульман Траффорду розвінчати традиційний стереотип мусульман-терористів після нещодавньої атаки у Лондоні:

YOUNG Muslims *from Trafford will be holding a* ***one minute's silence for the victims of the Westminster terror attacks*** *later today. Dozens of members of the AMYA, the UK's largest Muslim Youth organisation, will be displaying banners with the slogans: "Love for all, Hatred for none" and "****Muslims for humanity****". Mansoor Khan, regional youth leader of the AMYA said: ''By turning out in such large numbers, we Ahmadi Muslim hope to* ***demonstrate the true, peaceful teachings of Islam*** *and the* ***commitment of British Muslims to peace and harmony****."* [Lancashire Telegraph, 29 March 2017].

Автор показує, як мусульмани самі борються з наявними стереотипами їх сприйняття в британському суспільстві. Оскільки існує тенденція до інтенсифікації стереотипного ставлення до мусульманської спільноти після терористичних атак, мусульмани намагаються створити позитивні соціальні стереотипи (***true, peaceful teachings of Islam, commitment of British Muslims to peace and harmony, Muslims for humanity***), використовуючи лексику з позитивним підтекстом. Подібні поєднання слів (***peaceful + Islam, Muslims + peace, Muslims + harmony, Muslims + humanity***) покликані розірвати наявні шаблони негативного соціального сприйняття мусульман та довести, що в Ісламу є багато позитивних сторін.

Деякі поширені британські видання також займають промусульманську позицію та наголошують на ролі медіа у формуванні стереотипів, упереджень та "атмосфери страху та ненависті" щодо мусульман. Наприклад, газета "The National" звинувачує систему мас-медіа у свідомій негативізації образу мусульманина, згадуючи основні медіастереотипи, які приписуються представникам Ісламу:

"…the media, particularly the tabloid press, concentrate on stories centred on ***violence and crime involving Muslims****, so-called* ***honour killings*** *and the* ***activities of extremists****, while rarely showing the community or religion in a positive light. <…> A campaign is under way for a public inquiry led by a judge into the way some* ***British media whip up Islamophobia*** *by "****distorting and even fabricating****" stories about Muslims"* [The National, January 27, 2012].

Автор статті наголошує, що основними стереотипними асоціаціями з образом мусульманина є поняття ***violence and crime, activities of extremists,*** що мають негативну конотацію та переносять цей негатив на фокус-групу, з якою ці поняття ототожнюють. Таблоїди, які спекулюють подібними поняттями щодо мусульман, сприяють утворенню стійких соціальних стереотипів-асоціацій, які пов'язують негативні поняття насилля, вбивств та екстремізму у першу чергу з представниками мусульманської спільноти. Стереотип ***honour killings*** містить семантику варваризму (помста "око за око", що є неприйнятним для цивілізованих країн) та корелює з іншим поняттям ***Jihad***, значення якого представники "жовтої преси" перекрутили на "війну мусульман проти інших етнічних груп". Стереотипні уявлення про мусульман та формування негативного ставлення до них втілюються у понятті ***Islamophobia,*** яке підігрівається представниками таблоїдів шляхом фабрикування інформації про мусульман.

Отже, британські медіаджерела часто використовують стереотипи мусульман у публікаціях відповідної тематики. Характерною рисою мас-медіа Сполученого Королівства є різка негативізація образу мусульман та ототожнення мусульман з "Чужими", терористами, представниками Ісламської Держави, вбивцями та ґвалтівниками

у популярних та поширених виданнях, особливо у Лондоні. Лексичне наповнення подібних статей містить емотивну лексику негативної семантики, образні елементи для здійснення додаткового впливу на читача, протиставлення, що покликані наочно продемонструвати відмінність між мусульманськими меншинами та більшістю британського населення. На противагу популярним виданням, регіональні джерела інформації більш лояльно та толерантно ставляться до мусульман, використовуючи позитивні стереотипи для їх зображення. У таких публікаціях превалює нейтральна літературна лексика з позитивними епітетами у поєднанні зі стандартними лексичними одиницями на позначення мусульман. Перспективу дослідження вбачаємо у глибшому порівняльному аналізі тенденцій використання стереотипів мусульман у пресі Англії, Шотландії, Уельсу та Північної Ірландії, виокремленні характерних рис зображення мусульман для кожного регіону, дослідженні лексичного наповнення мусульманських стереотипів у вищеозначених регіонах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бєлова А.Д.* Лексична семантика і міжкультурні стереотипи // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. пр. – К. : КНУ ім. Т.Г. Шевченка. – 2002. – №7. – С. 43-54. 2. *Бочкарева А.В.* Этнические стереотипы: основные методологические подходы к исследованию и особенности использования психосемантических методов: автореф. дисс… канд. соц. наук, 22.00.01. – М., 2014. – 24 с. 3. *Ванина О.Н.* Исследование феномена социального стереотипа: социально-психологический и социологический подходы. – Самара, 1997. – 153 с. 4. *Городецька О.В.* Національно-марковані концепти в британській мовній картині світу XX ст. : автореф… дис. канд. філол. наук: 10.02.04. – К., 2003. – 21 с. 5. *Кацберт Т.Л.* Національні стереотипи в англо-німецьких відносинах: лінгвокультурний аспект: автореф… дис. канд. філол. наук: 10.02.04. – К., 2008. – 21 с. 6. *Левченко О.П.* Етнічні стереотипи у публіцистичному тексті // Slowo. Tekst. Czas: Materialy Konferencji Naukowej. – Szczecin, 2001. – С. 41-43. 7. *Некрасова А.Е.* Дискурсивный анализ высказываний, отражающих стереотипы взаимовосприятия англичан и французов: дисс. канд. филол. наук. – Москва, 2009. – 215 с. 8. *Орлова О.Г.* Стереотип в публицистическом дискурсе // Вестник НГУ. Серия: История, филология. – 2012. – Том 11, Вып. 6. – С.104-109. 9. *Пузанова Ж.В., Демидова И.И.* Использование психосемантических методов в изучении этнических стереотипов // Вестник РУДН. – Серия: Социология. – М., 2013. – № 1. – С. 87-116. 10. *Baker P., Gabrielatos C., McEnery T.* Discourse Analysis and Media Attitudes: the representation of Islam in the British Press. – Cambridge: Cambridge University Press, 2013. – 280 p. 11. *Espiritu B.F.* Islamophobia and the "Negative Media Portrayal of Muslims" // Global Research – Centre for Research on Globalzation, 2016. – 26 p. 12. *Hartsoe S.* How to Reduce Negative Stereotypes of Muslims in the Media // Duke Today, USA. – 29 March 2017. – P. 13. 13. *Kashima Y., Fiedler K., Freytag P.* Stereotype Dynamics: Language-Based Approaches to the Formation, Maintenance, and Transformation of Stereotypes. – Psychology Press, 2012. – 424 p. 14. *Lee Yu.-T., Jussim L.J., McCauley C.R.* Stereotype Accuracy: Toward Appreciating Group Differences. – American Psychological Association, 1995. – 330 p. 15. Report of the Official Account of the Bombings in London on 7th July 2005. – London: The Stationery Office, 2005. – 41 p. 16. *Sian K., Law I., Sayyid S.* The Media and Muslims in the UK // Centre for Ethnicity and Racism Studies, University of Leeds. – 2012. – P.229-272.

Стаття надійшла до редакції 5 квітня 2017 р.

Литовченко Д., аспирант,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

АСПЕКТЫ СТЕРЕОТИПИЗАЦИИ МУСУЛЬМАН В МЕДИАИСТОЧНИКАХ ВЕЛИКОБРИТАНИИ И СЕВЕРНОЙ ИРЛАНДИИ

В статье анализируются вербализованные этнические стереотипы мусульман в британских СМИ, рассматриваются особенности стереотипизации мусульманского сообщества в популярных и региональных изданиях, исследуются приемы и лексическое наполнение мусульманских стереотипов, проводится анализ современных тенденций образования медиастереотипов мусульман.

Ключевые слова*: стереотип, стереотипизация, этнокультурный стереотип, стереотипы мусульман, предубеждения, Ислам, медиадискурс.*

Lytovchenko D., postgraduate student
Taras Shevchenko National University of Kyiv

ASPECTS OF MUSLIM STEREOTYPING IN THE MEDIA OF THE GREAT BRITAIN AND NORTHERN IRELAND

The article analyses the verbalized Muslim stereotypes in the British media, reviews the specific features of stereotyping the Muslim Community in the popular and regional newspapers, investigates the techniques and lexical content of Muslim stereotypes, and analyzes modern trends of creating Muslim media stereotypes.

Keywords*: stereotype, stereotyping, ethno-cultural stereotype, Muslim stereotype, bias, Islam, media discourse.*

УДК 811.161.2’06: 82-84

Музика М.В., студ.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ПАРЕМІЯ ЯК ОДИНИЦЯ МОВНОЇ СВІДОМОСТІ ЛЮДИНИ (НА МАТЕРІАЛІ АСОЦІАТИВНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ)

“Людина є мірою всіх речей”
Протагор

У статті проаналізовано особливості паремії як одиниці мовної свідомості людини, здійснено аналіз функцій паремійних одиниць у контексті питання національної культури. Визначено причини появи паремійних одиниць. Проведений експериментальний аналіз засвоєння паремій носіями мови та їхньої ролі у формуванні мовної свідомості індивіда.

Ключові слова: *паремія, мовна свідомість, когнітивна лінгвістика, асоціативний експеримент.*

Мова – генокод нації. Її роль у контексті самоідентифікації нації є колосальною, адже мова – це акумулятор всього багатства духовного, культурного, наукового знання, яке вдається зібрати та зберегти народу протягом його історії й передати крізь століття. Тому недивно, що більшість дослідників, які вивчають національні цінності, чинники, що формують націю як ціле, як носія моральних і етичних принципів, вдаються саме до аналізу мови як скарбниці та дзеркала життя народу.

Важливим елементом мовної культури українців є ***паремія***.

Особлива увага до паремії, спроби пояснення паремії як мовного явища визначені впливом ідей В. фон Гумбольдта "про мову як діяльність народного духу", які свідчили про перехід світової науки від лінгвістики формальної, описової до лінгвістики антропологічної, інтерпретаційної – вивчення мови "в тісному зв'язку з людиною, її свідомістю, мисленням, духовно-практичною діяльністю" [9, с. 8]. Так, за В. фон Гумбольдтом і його послідовниками, паремійні утворення потребують особливої уваги, бо вони відображають сукупність думок, сформованих народом як лінгвокультурним цілим: його менталітет, філософію, психологію, а також забобони й елементи язичницьких вірувань. Саме тому класифікація паремій ґрунтується на наявності або ж відсутності образного плану, різному ступені узагальнення значення, відтворюваності, особливостях синтаксичної структури та ін. Складна формально-семантична природа паремії дозволяє розглядати її як одиницю мови, оскільки це явище містить у собі ознаки мовної одиниці: вони матеріальні, варіативні, їхня складна структура направлена на вираження певного значення [12, с. 149]. Особливістю, яка відрізняє їх від інших мовних одиниць, є мовленнєва некомбінаторність, тобто якість, яка зумовлює труднощі комбінування паремій у мовленнєві ланцюжки та вільного використання в мовленні за певними моделями.

Об'єктом нашого дослідження є паремія як одиниця мовної свідомості людини. **Предметом** є закономірності та функції паремій як одиниць мовної свідомості людини.

Дослідження паремії як явища є об'єктом зацікавлень і дискусій не лише в галузі мовознавства, але й багатьох інших наук, зокрема, фольклористики, культурології, етнографії, соціології та психології, які не тільки прагнуть зрозуміти природу феномену паремії, але й проаналізувати внутрішню та зовнішню мотивацію появи пареміологічних одиниць. Увага до паремії зумовлена її властивістю до узагальнення особливостей колективної свідомості етносу, його досвіду, особливостей менталітету та світосприйняття. Відтак, на сьогодні до паремій зараховують прислів'я, приказки, крилаті вислови, афоризми, зокрема, вислови з Біблії, що набули ознак загальновідомості та виконують дидактичну функцію.

І. Бодуен де Куртене визначив, що "прислів'я – це складний прояв мовної комунікації. Це реальна одиниця людського спілкування з певним набором комунікативних особливостей, що формують її конститутивні особливості і які відрізняють її від таких одиниць мови, як слово і речення [8]. Як наголошує О. Жигаріна, паремія – категорія комунікативна: "регулярно відтворювані картини розмови дійсно породжують специфічні формули, що вже сприймаються як сценарії. Певний паремійний текст може асоціюватись із колом важливих проявів" [1, с. 23]. Кожне таке

використання – це актуалізація певного значення, умовно прийнятого за константу, що відповідно моделює комунікативний процес і уявлення про картину світу. Отже, ключовими особливостями паремії є такі важливі комунікативні особливості, як звернення й наявність адресата.

Паремії – це знання, збірник життєвих правил, принципів і норм, створених для передачі з покоління в покоління. Препозитивна структура паремії має декілька рівнів: рівень когнітивно-денотативної ситуації, що лежить в основі композиції висловлювання і відбору лексичних компонентів для формування паремії, рівень когнітивної моделі. Н. Мечковська наголошує, що важливою є "участь мови в мовленнєво-мисленнєвих механізмах свідомості в процесі предметного сприйняття і формування уявлень, понять, суджень, умовиводів, а також у механізмах пам'яті, участь мови в збереженні і передачі від покоління до покоління загального суспільного досвіду людей" [2]. Ключовий аспект пізнавальної функції можна зіставити з повчальною функцією паремії, виділеною Г. Пермяковим. На думку дослідника, "всі вони мають одну особливість – служать засобом навчання потрібним речам" [6, с. 23].

У центрі сучасних досліджень знаходиться людина, яка стає пунктом відліку в аналізі різних явищ. Вона залучена в цей аналіз, визначає його перспективи і кінцеву мету. Мовні явища вивчаються найперше відповідно до їхньої ролі для людини, за функціями, необхідними для розвитку людської особистості та її удосконалення. Тому центральною проблемою сучасних лінгвістичних досліджень стає проблема *мовної особистості* та *мовної свідомості особистості*.

У філософії та психології *свідомість* розглядається як "властивість (функція) високоорганізованої матерії – мозку, яка полягає в здатності людини відображати зовнішнє буття у формі чуттєвих і розумових образів" [7, с. 43]. Свідомість включає відчуття, уявлення, образи, емоції, пам'ять, уяву, мовні й безмовні рефлекси, вольовий тонус, невербальні форми мислення тощо. Свідомість людини має мотиваційно-ціннісний характер, знаково-символічний спосіб вираження.

Мовна свідомість – поняття, що з'явилося наприкінці XVIII ст. і часто співвідноситься з феноменом *свідомість*. Різні аспекти мовної свідомості досліджуються психологією, когнітивною лінгвістикою, психолінгвістикою тощо. Представники сучасної когнітивної лінгвістики дійшли висновку про те, що мовна свідомість – це особливий механізм, який забезпечує злиття, інтеграцію знання мови зі знаннями світу. Мовна свідомість є динамічним утворенням, яке оперує елементарними одиницями знання (фігурами знання). І. Зимня мовну свідомість визначає як форму існування індивідуальної, когнітивної свідомості людини розумної, людини, яка говорить, людини, яка спілкується, людини як соціальної істоти, як особистості [2, с. 51].

Прислів'я і приказки здійснюють подвійний вплив на формування мовної особистості як формою, так і змістом. Прислів'я та приказки належать як комунікативні одиниці до розряду нетипових текстів малої форми. Комунікативну й когнітивну функції паремій активно досліджують М. Алексеєнко, М. Алефіренко, Н. Амосова, О. Бабкін, В. Мокієнко, А. Молотков, Т. Осипова, Ю. Прадід, О. Селіванова, В. Телія, В. Ужченко, Д. Ужченко та ін.

Сучасні дослідники паремій зараховують їх до категорії "прецедентні тексти", оскільки вони є "готовими інтелектуально-емоційними блоками", стереотипами, що дозволяють людині орієнтуватись у ментальному та вербальному просторах. Прецедентність, як відомо, є специфічним різновидом інтертекстуальності, яку, за висновками сучасних дослідників (О. Селіванової, Г. Денисова, О. Дуденко), слід розуміти як зв'язок, взаємодію, суміжність, переклик, діалог текстів. Наслідок дії інтертекстуальності виражається у прирощуванні смислів, поглинанні й перетворенні, трансформації й формуванні змісту, інтертекстуальність знаходиться під впливом культурного середовища [10]. "Відповідно до способу актуалізації в площині інтертекстуальності – експліцитного (явного, вербального), або імпліцитного (завуальованого, частково вербального) – паремії можуть репрезентувати різні типи інтертекстів" (цитування, референція, ремінісценція, алюзія) [5]

Прислів'я є інструментом, що відображає в свідомості сенс ситуації, перетворюючи її на певне повчання.

Прислів'я та приказки, на думку Л. Даниленка, ідеально відповідають параметрам прецедентності, про що свідчать різноманітні семантичні трансформації їх структури. Прислів'я, зокрема, відтворює фрагмент мовної свідомості. Якщо автор свідомо руйнує старий сюжет прислів'я, то цим він виражає іншу істину, яку вважає актуальною в сучасному суспільстві. Виникає вираз із новим міні-сюжетом, зрозумілий за умови, якщо адресат знає старий [1].

Деякі науковці (Г. Богданович, С. Вапіров, І. Голубовська, В. Маслова, О. Ткаченко) відносять паремії до мовленнєвих явищ, які відображають специфіку ментальності представників певної культури. Актуальними є дослідження прислів'їв і приказок як культурних і комунікативних одиниць, у яких фіксується не лише національна самосвідомість, а й ціннісні пріоритети сучасного життя суспільства.

Одним із найпродуктивніших методів аналізу структури мовної особистості є асоціативний експеримент, результати якого дозволяють побудувати асоціативні поля, тезауруси або асоціативно-вербальні мережі. Такий експеримент сприяє моделюванню активної роботи свідомості (у напрямку від знака до смислу). Результати свідчать про стимульно-реактивну природу мовної свідомості. Мовна свідомість – це частина свідомості, яка забезпечує механізми мовленнєвої діяльності: породження мовлення і зберігання мови у свідомості. Система мовних одиниць із їхніми різноманітними значеннями зберігається у свідомості й належить до мовної свідомості, а дослідження системи мови як феномену свідомості є дослідженням мовної свідомості. Змістом мовної свідомості є вербалізована частина картини світу.

Відтак, аналіз мовної свідомості здійснюється через семантико-когнітивний напрям дослідження мовних одиниць, що передбачає з'ясування співвідношення семантики мови з концептосферою (інформаційною базою когнітивної свідомості народу, яка певною мірою визначає менталітет народу, особливості його сприйняття і розуміння дійсності), тобто співвідношення семантичних процесів із когнітивними [8, с. 18, 60].

Важливим етапом семантико-когнітивних досліджень є когнітивна інтерпретація цих смислів, тобто зведення паремійних смислів (семантичних ознак), які виявляються шляхом аналізу семантики мовних одиниць, до одного узагальненого смислу

та формулювання відповідних “тверджень про концепт” – настанов свідомості, що формують у культурі зміст концепту [8, с. 59–62]. Здебільшого твердження репрезентують типові аксіоми поведінки, які мають переважно морально-дидактичний характер і розкривають сутність паремійних смислів, тобто дають доступ до когнітивної структури мовної свідомості.

У сучасних умовах все частіше паремія втрачає зв’язок із фольклором та набуває нового вигляду, який свідчить про сучасні мовні смаки й актуалізує значущі для культури явища.

Був проведений експеримент із групами студентів (50 осіб віком від 17 до 22 років), яким було запропоновано записати власні асоціації до 10 поданих в анкеті паремій:

1. ***Не буде води – не буде трави.***
2. ***Багатообіцяюча весна, але вирішує не вона одна.***
3. ***Засвітить сонце і в наше віконце.***
4. ***Велика риба в калюжах не водиться.***
5. ***Диму без вогню не буває.***
6. ***Чисте небо не боїться ні блискавок, ні грому.***
7. ***Без праці жити – тільки небо коптити.***
8. ***Молодий місяць не всю ніч світить.***
9. ***Кожен вітер по-своєму дує.***
10. ***Праця чоловіка годує, а лінь марнує.***

Варто зауважити, що асоціації студентів пов’язані або з життєвими ситуаціями, або емоційними станами (**засвітить сонце і в наше віконце** – *все буде добре* (8), *ти все зможеш* (3), *нам пощастить* (3), *ти справишся* (2)), або ж студенти запропонували інші варіанти до паремій (*буде й на нашій вулиці щастя*, *хочеш добре жить, вмій з працею дружить*, *молодий ти завжди будеш тільки на фото*, *чоловік, який працює, молодець, а який не працює – альфонс*) серед прикладів траплялися приклади російською (*и на нашей улице будет празник*, *без труда не выловишь и рыбку из пруда*), англійською мовою (*don’t worry, be happy*, *just do it*, *nothing means nothing*) .

Можна стверджувати, що паремія – це репрезентант якоїсь конкретної частково типової ситуації, що ввійшла до мовної свідомості особистості у результаті набутого досвіду або в процесі комунікації, це скомпільована та відтворювана інформація, яка може модифікуватися, трансформуватися, проте зазвичай вона не втрачає власного смислового навантаження, тобто форма – інша, зміст той самий.

Опитувані використовували питомо українські прислів’я, пояснювали ситуації через власний досвід та знання. На появу і характер асоціацій впливають різні чинники, серед яких – середовище, процеси модернізації та технологізації, інтернет-комунікація, оскільки асоціації студентів якраз є результатом тих змін, які відбуваються в суспільстві: фрази з пісень, відомих гуртів; девізи відомих брендів; вислови з фільмів та кінофільмів; власні трансформації. Аналіз матеріалу свідчить, що паремії зберігають і передають неповторну народну концептосферу. З погляду лінгводидактики вони є джерелом лінгвокраїнознавчої інформації, тим матеріалом, що дозволяє здійснювати соціокультурний розвиток мовної особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Даниленко Л.І.* Лінгвокультурологічна характеристика прецедентності паремійного тексту / Л.І. Даниленко // Мовознавство. – 2007. – № 3. – С. 78–84. 2. *Жигарина Е.Е.* Современное бытование пословиц: вариативность и полифункциональность текстов : автореф. дисс. … канд. филол. наук : спец. 10.01.09 – Фольклористика / Е.Е. Жигарина. – М., 2006. – 20 с. 3. *Зимняя И.А.* Способ формирования и формулирования мысли как реальность языкового сознания. Язык и сознание: парадоксальная рациональность. – М., 1993. 4. Этнокультурная специфика языкового сознания. – М.,1996. 5. *Калиновський Ю.Ю.* Приказки та прислів'я як індикатори повсякденної правосвідомості / Ю.Ю. Калиновський // Гуманітарний часопис. – 2006. – № 3. – С. 75–80. 6. *Осіпова Т.Ф.* Паремії як засіб репрезентації інтертекстуальності в художньому тексті / Т.Ф. Осіпова // Лінгвістичні дослідження. Зб. наук. праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди. – 2009. – Вип. 28. – С. 20–25. 7. *Пермяков Г.Л.* Основы структурной паремиологии / Г.Л. Пермяков. – М. : Наука, 1988. – 236 с. 8. *Попова З.Д., Стернин И.А.* Когнитивная лингвистика. – М.: АСТ: Восток – Запад, 2007. – 314 с. 9. *Постовалова В.И.* Лингвистическая гипотеза и ее обоснование. – Дисс. на соиск. ученой степени доктора филол. наук. – М. : Институт языкознания АН СССР, 1988. – 481 с. 10. *Стернин И.А.* Методика исследования структуры концепта / И.А.Стернин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики: Научное издание. – Воронеж, 2001. – 182 с. 11. *Шаповалова І.В.* Інтертекстуальність ліричного циклу М. Волошина: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.02 / І.В. Шаповалова ; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2007. – 20 с. – укр. 12. *Языкознание* : большой энциклопедический словарь / гл. ред. Я.Н. Ярцева. – М., 1998. – 685 с.

Стаття надійшла до редакції 5 квітня 2017 р.

Музыка М.В., студ.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

ПАРЕМИЯ КАК ЕДИНИЦА ЯЗЫКОВОГО СОЗНАНИЯ ЧЕЛОВЕКА (НА МАТЕРИАЛЕ АССОЦИАТИВНОГО ЭКСПЕРИМЕНТА)

В статье исследованы особенности паремии как единицы языкового сознания человека. Проанализированы функции паремиологических единиц в национальном культурном контексте. Выявлены характерные черты и причины появления паремиологических единиц. Проведен экспериментальный анализ усваивания паремий носителями языка и их значения в формировании языкового сознания.

Ключевые слова: *паремия, языковое сознание, когнитивная лингвистика, ассоциативный эксперимент.*

Muzyka M.V., student
Taras Shevchenko National University of Kyiv

PAREMIA AS A UNIT OF LANGUAGE CONSCIOUSNESS OF THE HUMAN (ON THE MATERIAL OF ASSOCIATIVE EXPERIMENT)

In the article the key features of paremias as a unit of human's language consciousness are studied, the author analyzed the functions of paremiological units in the context of the problem of national culture and determined the main reason of paremias' appearance, made the experimental studies of their assimilation by the native speakers and their function in the forming of language consciousness of individual.

Keywords: *paremia, language consciousness, cognitive linguistics, associative experiment.*

УДК 811.161.1

Невойт В.И., к. филол. н., доц.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

РУССКОЕ МЕСТОИМЕНИЕ “САМ” И ЕГО ПРОИЗВОДНЫЕ

В статье описываются семантические и словообразовательные особенности сложных слов с местоимением САМ в качестве первой основы и прослеживается история развития указанной лексической группы.

Ключевые слова: сложное слово, способ словообразования, семантика сложного слова, внутренняя форма слова.

Словарный состав любого языка, в том числе и русского, представляет собой большое количество единиц, связанных между собой разнообразными отношениями и образующими на основе этих отношений лексические группы. Выделение и изучение таких групп даёт возможность познать всю систему. Это одно из направлений современных исследований, которое активно развивается уже несколько десятилетий. Однако ещё остаются неизученные фрагменты огромного массива слов русского языка. Поэтому анализ лексических объединений любого типа остаётся важным и актуальным в современном языкознании.

Критерии группировки слов могут быть различными. Основанием для объединения в одну группу тех слов, которые стали предметом исследования в данной статье, явилось наличие в их морфемной структуре местоимения САМ. Данное лексическое объединение ещё не было предметом детального изучения в отечественной языковедческой науке.

Указанная лексическая группа оказалась достаточно многочисленной. Весь собранный и проанализированный материал насчитывает более 250 слов. В эту группу вошли непосредственно лексема САМ, ее производные САМЫЙ, САМЕЦ и САМКА, а также сложные слова с компонентом САМ в качестве первой мотивирующей основы.

Одной из самых ярких характеристик данной группы является то, что сложные слова в данном лексическом объединении составляют 98 % от всего собранного материала, что свидетельствует о специфическом деривационном потенциале местоимения САМ. Указанная особенность объясняется семантико-функциональными характеристиками слова САМ, а именно: обозначая источник или объект действия либо указывая на самостоятельно выполняемое действие [2, с. 75], данное местоимение в речи употребляется обязательно в сочетании с глаголом. Например: САМ ВАРИТ, САМ ЛЕЧИТ, САМ УЧИТСЯ и САМ УЧИТ и др. Эти словосочетания и являются носителями некоего завершённого смысла. Таким образом, производящей основой для образования новых слов является не отдельная лексема, а целое словосочетание, логично превращающееся в сложное слово (САМОВАР, САМОЛЕЧЕНИЕ, САМОУЧКА и САМОУЧИТЕЛЬ).

Несмотря на то, что в настоящее время морфологический состав группы очень разнообразен и 62% слов составляют существительные, как уже было сказано выше, изначально (в момент своего появления) практически все исследованные номинации мыслились как некое действие, направленное на субъект речи либо выполняемое самостоятельно. До сих пор все сложные слова с первой частью САМ, даже если в их словообразовательном звене нет глагола, сохраняют смысловую связь с действием. Например: в словообразовательной цепочке САМОХВАЛ – САМОХВАЛЬСТВО нет соответствующего глагольного производного. Однако совершенно ясно, что данные слова семантизируются при помощи глагола: САМОХВАЛ – это тот, который сам себя **хвалит**. Так же обстоит дело со словами САМОХОДКА, САМОЧУВСТВИЕ, САМОЦВЕТ и др. Косвенным подтверждением исходной связи слов рассматриваемой группы с глаголами является и тот факт, что большинство из субстантивов в рассматриваемом лексическом объединении – это отглагольные существительные с характерным суффиксом – НИЕ (САМОЛЕЧЕНИЕ, САМОВОСПИТАНИЕ) или названия субъекта или объекта какого-либо действия (САМОДЕРЖЕЦ, САМОКРУТКА).

Из уже приведенных примеров видно, что первейшим, естественным способом образования сложных слов в этой группе было сложение основ (САМОПАЛ, САМОСУД, САМОСТРЕЛ, САМОВАР). Но зачастую уже в ранние периоды развития словарного состава языка этот процесс осложнялся прибавлением различных суффиксов. Например: САМОБЫТНЫЙ, САМОДЕРЖЕЦ, САМОЧИНСТВО. В настоящее время только около 20% членов данной группы образованы простым словосложением. В образовании остальных слов принимали участие и суффиксы. Но при этом обращают на себя внимание неоднократные случаи вторичного словосложения. Речь идёт о словах типа: САМОЛЁТОСТРОЕНИЕ, САМОГОНОВАРЕНИЕ, в которых в качестве производящей основы выступает сложное слово.

К тому же, первоначально образованные сложные слова участвовали в последующих деривационных процессах. Таким образом, выстраивались целые словообразовательные цепочки. Таковых в нашей группе слов 60. В каждой из них может быть от двух до 4 членов. В некоторых случаях эти цепочки могут образовывать микрогнёзда. Самой многокомпонентной из них является гнездо, состоящее из 8 слов. Это: САМОУПРАВНЫЙ, САМОУПРАВНО, САМОУПРАВНИЧАТЬ;

САМОУПРАВСТВО, САМОУПРАВЕЦ, САМОУПРАВСТВОВАТЬ; САМОУПРАВЛЯТЬСЯ – САМОУПРАВЛЕНИЕ.

Ещё одна функциональная особенность сложных слов, ставших объектом нашего внимания, также связана с семантикой входящей в их состав лексемы САМ. Она, как уже говорилось, может обозначать одновременно и субъект, и объект действия. Иными словами, действие, совершаемое субъектом, возвращается к нему же, превращая его в объект этого действия. Например: САМОКРИТИКА, САМООБОРОНА, САМООБМАН, САМОУБИЙСТВО, САМОУВЕРЕННЫЙ и другие. Для обозначения такого объекта, который является одновременно и субъектом, в русском языке существует возвратное местоимение СЕБЯ. Поэтому логично, что у названных выше слов наблюдается очень тесная смысловая связь между лексемой САМ и указанным возвратным местоимением СЕБЯ. Особенно отчётливо это проявляется в том, что, как правило, в качестве синонима к сложному слову с компонентом САМ выступает словосочетание с местоимением СЕБЯ в разных падежных формах. Например: САМОВЛЮБЛЁННЫЙ = ВЛЮБЛЁННЫЙ В СЕБЯ, САМОДОВОЛЬНЫЙ = ДОВОЛЬНЫЙ СОБОЙ, САМОКРИТИКА = КРИТИКА СЕБЯ, САМОЛЮБИВЫЙ – ЛЮБЯЩИЙ СЕБЯ, САМОЛЮБОВАНИЕ – ЛЮБОВАТЬСЯ СОБОЙ и другие. По нашим наблюдениям, такая синонимия имеет место в 50% всех проанализированных в нашей работе слов.

Модель образования сложных слов с первой мотивирующей основой САМ является одной из древнейших словообразовательных моделей русского языка. В “Материалах для словаря древнерусского языка” И.И. Срезневского таких слов насчитывается уже 87 единиц. 16% из них продолжают функционировать в современном русском языке. Это такие лексемы, как: САМОБЫТНЫЙ, САМОВОЛЬНО, САМОДОВОЛЬНЫЙ, САМОДЕРЖЕЦ, САМОЗВАНЫЙ, САМОЛЮБИЕ, САМОПАЛ, САМОРОДНЫЙ, САМОСТРЕЛ, САМОСУД, САМОЦВЕТНЫЙ [3, с. 246-250]. Эти слова можно считать древнейшими лексическими единицами в рассматриваемой группе наименований.

Обращает на себя внимание тот факт, что многие из них с течением времени изменили своё значение. Если САМОБЫТНЫЙ сейчас является синонимом к слову ОРИГИНАЛЬНЫЙ [2, с. 132], то изначально в соответствии с логикой словообразовательной семантики это слово обозначало ‘сам собой существующий’ [3, с. 246]. Так же обстоит дело и со словом САМОДОВОЛЬНЫЙ: сейчас это ‘горделивый, высокомерный’ [2, с. 134], а в древнерусский период это слово толковалось как “сам по себе достаточный, необходимый, насущный” [3, с. 249]. Среди утраченных были такие представляющие интерес для данной темы слова, как САМОВИДЕЦ, то есть 'очевидец, свидетель’ [3, с. 246], САМОЗЕМЕЦ ‘местный правитель’ [3, с. 250], САМОКОРМИЕ ‘пропитание своим трудом’ [3, с. 250], САМОЛОВКА ‘догадка’ [3, с. 250], САМОРУЧНЫЙ ‘совершённый своею рукой’[3, с. 251].

В последующие эпохи рассматриваемая словообразовательная модель не утрачивала своей актуальности. В “Словаре живого великорусского языка” Владимира Даля насчитывается уже около 220 слов, образованных от местоимения САМ. Конечно, значительная часть этих слов имеют статус разговорных и диалектных. К тому

же, в данном лексикографическом источнике зафиксированы и различные фонетико-морфологические варианты одной лексемы. Но даже с учётом высказанных оговорок бесспорным может быть вывод о том, что образование новых слов с первой мотивирующей частью САМ продолжалось на протяжении всей истории русского языка. Литературный язык к этому времени пополнился такими словами, как: САМООБРАЗОВАНИЕ, САМОУЧКА, САМОПОЗНАНИЕ.

Эволюция научного знания и техники уже в эту эпоху нашла отражение в таких словах, как: САМОВОЗГОРАНИЕ, САМОЛЁТ, САМОХОДКА, САМОКАТ.

Согласно данным словаря В. Даля, к этому времени уже функционировали в русском языке лексемы САМОДЕЯТЕЛЬНЫЙ (правда, со значением ‘действующий своею силою’), САМОСТОЯТЕЛЬНЫЙ (и тоже с первоначальным значением ‘стоящий отдельно, независимый’).

Новая политическая эпоха, новые государственные реалии стимулировали появление таких наименований, как: САМОДЕРЖАВИЕ, САМОУПРАВСТВО и САМОУПРАВЛЕНИЕ, САМОДУР, САМООТРЕЧЕНИЕ и САМООТВЕРЖЕННОСТЬ, САМОПОЖЕРТВОВАНИЕ, САМОУНИЧИЖЕНИЕ, САМОВОСХВАЛЕНИЕ.

Лексика литературного языка к XIX веку пополняется и такими народно-разговорными словами, как: САМОГОН, САМОКРУТКА, САМОСАД, САМОТЁК, САМОБРАНКА, и, конечно же, активными в употреблении становятся слова САМОВАР, САМОВАРНЫЙ, САМОВАРНИЧАТЬ.

Материал, извлечённый из словаря современного русского языка, свидетельствует о том, что модель образования сложных слов с первой мотивирующей основой САМ остаётся продуктивной и в современном русском языке, а список соответствующих слов продолжает непрерывно пополняться. Одними из последних в этой группе слов появились такие названия, как: САМООКУПАЕМОСТЬ, САМОРЕАЛИЗАЦИЯ, САМОРЕКЛАМА.

Эта модель в современном языке характеризуется также стилистической универсальностью, так как образованные и образующиеся по ней сложные слова функционируют в разных стилях речи. Среди них есть научные термины (САМОИНДУКЦИЯ, САМОАНАЛИЗ и др.), книжные слова (САМОИСТЯЗАНИЕ, САМОБИЧЕВАНИЕ, САМООБЛИЧЕНИЕ) и разговорная лексика (САМОХОДКА, САМОЕДЫ, САМОСТРЕЛ).

Проведенное исследование показало также, что в качестве второй части рассмотренных сложных слов, образованных по этой модели, практически всегда выступает исконно русское наименование. И лишь в крайне редких случаях вторая часть – это заимствованное слово. Но даже это заимствование является в достаточной степени ассимилированным. Например: САМОДИСЦИПЛИНА, САМОКРИТИКА, САМОАНАЛИЗ, САМОРЕКЛАМА, САМОКОНТРОЛЬ. Поэтому можно говорить о собственно русской специфике данного способа образования слов и данного лексического объединения. Дополнительным аргументом в пользу этого может быть наличие в данной группе слов, относящихся к категории ярких русских лингвореалий, даже экзотизмов. Например: САМОВАР, САМОГОН, САМОКРУТКА, САМОБРАНКА.

Изучение содержательной стороны сложных слов с первой мотивирующей основой САМ показало, что, как правило, семантика большинства из рассмотренных нами сложных слов складывается из значений составляющих его частей. Таким образом, можно говорить о том, что их внутренняя форма сохраняет прозрачность.

Однако в ряде случаев длительное время функционирования слов в языке отложило свой отпечаток на их семантических характеристиках. Исходное значение ряда древних слов переосмыслилось, модифицировалось, сохранив при этом лишь формальную связь с первоначальным образом. В таких лексемах, несмотря на видимую прозрачность внутренней формы, современное их значение не является простой суммой значений компонентов. О подобной эволюции значений слов САМОБЫТНЫЙ, САМОДОВОЛЬНЫЙ, САМОВОЛЬНЫЙ уже говорилось ранее в этой статье. Подтвердим свои мысли и другими фактами. Например: слово САМОСТОЯТЕЛЬНЫЙ – этимологически это ‘стоящий без помощи кого-либо или одиноко стоящий’ – в настоящее время в смысловом отношении практически не связано с глаголом СТОЯТЬ. Лексема САМОСТОЯТЕЛЬНЫЙ активно употребляется в значении ‘независимый ни от кого’ или ‘действующий без помощи кого-либо’. Также обстоит дело и со словами САМОДЕЯТЕЛЬНОСТЬ – буквально ‘сам что-либо делаю’ Этимологическое значение достаточно широкое, всеобъемлющее. Однако одно из его значений в современном языке – это ‘художественное творчество лиц, не занимающихся искусством профессионально’ [2, с. 133]. Слово САМОДЕРЖАВИЕ в настоящее время обозначает ‘неограниченную власть монарха, царя, императора и систему государственного управления’ и не связывается напрямую со значением глагола ДЕРЖАТЬ.

Относительно семантики первой составляющей рассмотренных сложных слов следует сказать, что, участвуя в образовании новых слов, лексема САМ не теряет и не растворяет своего значения в сложном деривате. Она является определяющей составной частью содержания производного слова. Именно значения лексемы САМ позволяют сделать семантическую классификацию всех рассмотренных нами сложных слов и выделить три главные группы: а) слова, обозначающие действие субъекта, направленное на этот же субъект (САМООТВОД, САМООБМАН); б) слова, обозначающие действие, выполняемое субъектом без помощи кого-либо (САМОУПРАВЛЕНИЕ, САМОРАЗГРУЗКА); в) слова, совмещающие оба ранее названных значения (САМОНАЗВАНИЕ, САМООЧИЩЕНИЕ).

В соответствии с тематическим принципом классификации среди слов данной группы можно выделить названия социально-политических явлений (САМОДЕРЖАВИЕ, САМОУПРАВЛЕНИЕ), обозначения черт характера человека, особенностей его поведения (САМОВОЛЬНЫЙ, САМОДУР, САМОУЧКА), наименования человека или объекта по совершаемому ими или над ними действию (САМОГОНЩИК, САМОЗВАНЕЦ и САМОСВАЛ) и другие.

Хотя способность слова САМ активно участвовать в продуцировании сложных слов, безусловно, является яркой словообразовательной характеристикой, справедливости ради следует сказать, что в современном русском литературном языке есть и простые слова, образованные суффиксальным способом от местоимения САМ. Это определительное местоимение САМЫЙ, существительные САМЕЦ и САМКА. В

литературном языке таких слов, как видим, только три. Однако в живом разговорном, в том числе и диалектном русском языке, простых производных от слова САМ гораздо больше. Интересными по заложенной в них идее являются такие просторечно-диалектные слова, как: САМИК ‘отдельная особь, индивид; отдельно взятое растение, животное, человек’ и САМОСТЬ ‘личность’, глаголы САМКАТЬ ‘ставить себя всюду первым и главным; якать’, САМИТЬ ‘тянуть всё себе или на себя’, САМИТЬСЯ ‘храбриться, хотеть казаться самостоятельным’ и САМЕТЬ ‘лишаться памяти, уходить в себя’ [1, с. 132].

Таким образом, проведенное исследование позволило увидеть историю данной группы слов, определить тенденции и направления её развития, сделать важные выводы относительно особенностей словообразовательных процессов в современном русском языке.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Даль В.И. Словарь живого великорусского языка. 7-е издание, отпечатано фотомеханическим способом: Т. 1-4. – М. : Русский язык, 1978. – Т. 3. – 555 с.; 2. Словарь современного русского литературного языка: В 17-ти т. / Под ред. В.И. Чернышёва. – М., Л. : Изд-во АН СССР, 1948-1965, т. 13, 1960. – 1516 с.; 3. *Срезневский И.И.* Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам. Санкт-Петербург, 1890. –1912; т. III, 1912. – 285 с.

Стаття надійшла до редакції 5 квітня 2017 р.

Невойт В.І., к. філол. н., доц.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

РОСІЙСЬКИЙ ЗАЙМЕННИК “САМ” ТА ЙОГО ПОХІДНІ

У статті описуються семантичні та словотвірні особливості складних слів із займенником САМ в якості першої основи та простежується історія розвитку зазначеної лексичної групи.

Ключові слова: *складне слово, спосіб словотвору, семантика складного слова, внутрішня форма слова.*

Nevoit V.I., PhD., Associate Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv

RUSSIAN PRONOUN “CAM” AND ITS DERIVATIVES

The article describes semantic and word formation peculiarities of compound words with the pronoun ‘’сам” as a first stem and retraces the indicated lexical group history.

Key words: compound word, word formation type, compound word semantics, word inner structure.

УДК 811.134.2’81’42

Охріменко В.І., д. філол. н., проф.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ВІДНОШЕННЯ У СИСТЕМІ МОДАЛЬНИХ ОПЕРАТОРІВ КОГНІТИВНО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ ДОСТОВІРНОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ ІТАЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

Модальні оператори когнітивно-семантичного модального поля достовірності в італійській мові є пов’язаними з операціональністю, тобто процедурами зіставлення та аналізу, і виконують основну функцію об’єктивації суб’єктивного модусу: перцептивного, емотивного, епістемічного, волітивного, аксіологічного. Кожний із модальних операторів має власну смислову структуру різного ступеня складності.

Ключові слова: *модальність, модальне поле, модальний оператор, достовірність.*

Синергетична парадигма лінгвістичних знань уможливлює комплексний підхід до дослідження категорії модальності і дозволяє уніфікувати підходи, що традиційно розділялися у мовознавстві, зокрема, онтологію і гносеологію, об’єктивність і суб’єктивність, синтез і аналіз.

Актуальність дослідження зумовлюється необхідністю комплексного дослідження категорії модальності у сучасній лінгвістиці.

Мета дослідження полягає у визначенні відношень у системі модальних операторів когнітивно-семантичного модального поля достовірності.

Об’єктом дослідження є мікротекст функціонування модальних операторів когнітивно-семантичного поля достовірності.

Предметом дослідження є дискретизація смислового простору мікротексту функціонування модальних операторів когнітивно-семантичного поля достовірності.

Матеріалом дослідження обрані художні твори італомовних авторів та публіцистичні видання.

Наукова новизна роботи полягає у першій спробі розкриття смислової структури модального засобу в аспекті встановлення взаємозалежності між його семантикою як згорнутою структурою та параметрами мікротексту його функціонування.

У концепції функціонально-семантичного поля (ФСП) О.В. Бондарка у результаті проекції логіко-поняттєвих категорій на мовні здійснюється аналіз семантичних категорій граматики і семантичних функцій різнорівневих мовних одиниць та вивчається їх функціональна взаємодія. Функціональний аспект мовних одиниць досліджується з опорою на мовне і позамовне середовище [1, с. 5-14], вводяться поняття ФСП та категоріальної ситуації. ФСП розглядається як сукупність мовних одиниць, організованих за польовим принципом, з наявністю ядра та периферії, що сполучається з категоріальною ситуацією [1, с. 12].

На відміну від концепції О.В. Бондарка, у якій категоріальні характеристики досліджуються окремо (темпоральна, модальна, локативна), ми розглядаємо модальність

як глобальну категорію, при дослідженні якої мають враховуватися перцептивний, емотивний, епістемічний, волітивний та аксіологічний модуси, тобто інформація про сприйняття, емоційне реагування, епістемічний стан, волевияв та систему цінностей мовця – суб'єкта модальної оцінки, а також характер розгортання ситуації, що оцінюється з позицій модальності: режим *hic et nunc* або віддаленість у часі. З'ясування цієї інформації уможливлює виявлення інформації про зв'язок між семантикою модальної одиниці як згорнутої структури та параметрами мікротексту її функціонування.

У нашій концепції когнітивно-семантичного модального поля (КСП) [4] поле тлумачиться як багаторівнева структура: модальне поле – модальне значення – модальна одиниця (вираження категорії модальності на мовному рівні) – функціонально-семантичні варіанти (визначається для конкретного мовного засобу на основі аналізу мікротексту). Кардинальною відмінністю нашої концепції від усіх існуючих є те, що ми виносимо принцип поля на рівень мікротексту функціонування мовної одиниці. *Ядром* є власне модальна одиниця – мовний засіб вираження модальності, *приядерною зоною* – її безпосередня сполучуваність, *ближньою периферією* – мовні засоби, що закономірно вживаються у висловленні, до складу якого входить модальна одиниця або у суміжному висловленні, *периферією* – мовні засоби, що вживаються у мікротексті функціонування модальної одиниці, а також смислові відношення між сегментами мікротексту.

В основі КСП достовірності знаходиться опозиція "уявлення про дійсність *vs* співвіднесення з дійсністю". Модальні одиниці КСП достовірності містять вказування на дійсність як зафіксований результат оперування з різноманітною інформацією. Проте дослідження мовних засобів цього модального поля має здійснюватися з урахуванням чинників, які вказують на те, як саме здійснюється трансформація уявлення про дійсність у співвіднесення з дійсністю, якою інформацією оперує суб'єкт модальної оцінки у процесі продукування модального висловлення, у яких випадках ключова опозиція модального поля залишається невизначеною.

Для аналізу ми обрали 4 модальних оператори італійської мови, що належать до КСП достовірності: *infatti, in realtà, in pratica, in effetti.* Для визначення відношень між ними є необхідним визначення їх смислової структури. Детальна інформація про зазначені модальні оператори міститься у нашій роботі [4, с. 178-211]. У цій статті ми розглянемо в узагальненому вигляді смислову структуру *infatti, in realtà, in pratica, in effetti* в порівняльному аспекті.

Розглянемо модальний оператор *infatti*. Проаналізований масив прикладів дозволив виявити у *приядерній зоні* модального оператора *infatti* вживання адитивного конектора *e*, екзистенційного предиката *essere*, а також з ЛО перцептивної семантики у дескриптивних висловленнях. Наведемо приклади: *Non sarebbe venuta <u>e infatti</u> non venne (Moravia, p. 20). "Al solito ricordi male... fu lei a lasciarti... disse che eri, come <u>infatti sei</u>, di carattere troppo litigioso... e che non se la sentiva di vivere con te" (Moravia, p. 70). Era vestito male, come noi, di bello non aveva che i guantini di lana azzurra e <u>infatti teneva le mani fuori</u>, bene aperte, come per mostrarli (Moravia, p. 42).* Звідси основним системоформотворчим смислом для *infatti* є кон'юнкція.

Для ближньої периферії *infatti* характерним є вживання у препозиції модальних дієслів проблематичної достовірності *sembrare, parere* та дієслів на позначення прогнозування *prevedere, calcolare*, а також перцептивних предикатів та лексичних одиниць (ЛО) перцептивної та емотивної семантики. Наприклад: *La donna, infatti, rispose, indignata: "Figlia mia, sei scema..." (Moravia, p. 37). Avevo calcolato bene il luogo e, infatti, subito, le cose mi andarono bene (Moravia, p. 169)*. Іншими мовними засобами, що вживаються на ближній периферії, є ментальний предикат точки зору *credere*, що допускає подвійну модальність: *de re* та *de dicto*, а також ментальні предикати на позначення результативної ментальної діяльності (*capire, accorgersi*). Наприклад:*"Infatti" risposi "credo proprio che non mangeremo!" (Moravia, p. 58). Lui disse: "E va bene" a voce bassa e io capii che faceva sul serio e infatti mosse un passo indietro e alzò la pistola (Moravia, p. 4).* Характерним є також повтор ЛО у препозиції та постпозиції до модального оператора, тобто відбувається зіставлення суб'єктивних уявлень про дійсність з дійсністю (зазвичай з позицій відстороненого спостерігача). Функціонування на ближній периферії маркерів проблематичної достовірності, ментальних предикатів на позначення прогнозування або ментального предиката, що допускає подвійну модальну оцінку *de re* та *de dicto* у препозиції до *infatti,* який вводить інформацію на підтвердження попередніх припущень, дозволяє вважати об'єктивацію суб'єктивного модусу іншим системоформотворчим смислом модального оператора. Семантичними імплікатурами *infatti* є: істинність в аспекті фактичності: збіг суб'єктивних уявлень про дійсність з дійсністю з позицій відстороненого спостерігача; об'єктивація, неускладненість оцінкою.

Перейдемо до розгляду модального оператора *in realtà*. У *приядерній зоні* модальний оператор *in realtà* найчастіше сполучається із заперечними частками *no, non,* диз'юнктивними конекторами *ma, però,* допустовими конекторами *sebbene*, *mentre*, *anche se,* екзистенційним предикатом *essere* та маркерами порівняння *come se, siccome*. Також виявлено сполучуваність *in realtà* з ментальними предикатами точки зору *credere, supporre*. А предикати точки зору, як відомо, допускають протиставлення модальності *de dicto* та *de re* [2, с. 83]: їхня семантика включає опозицію "знання *vs* припущення" [3, с. 283]. Також *in realtà* сполучається з ментальними предикатами на позначення хибного епістемічного стану (*illudersi, sbagliarsi*) та епістемічного стану незнання (*non sapere, non capire*), словосполученням *venir fuori che*. Проілюструємо прикладами: *In realtà, non voleva che il visconte si scorasse, avvedendosi che l'esercito cristiano consisteva quasi soltanto in quella fila schierata, e che le forze di rincalzo erano appena qualche squadra di fanti male in gamba (Calvino, p. 6). (…) ma poi in realtà sia più ben visto e ascoltato il principe tale, perché ha venti milioni, di quello che il povero onesto e intelligente… (Codèmo, p. 6). Venne fuori che, in realtà, eravamo in quattordici per via di due ragazzini così piccoli che erano scivolati giù dalle seggiole e si erano messi a giocare sotto la tavola (Moravia, p. 68).* Звідси основним системоформотворчим смислом модального оператора *in realtà* є диз'юнкція.

Для *ближньої периферії in realtà* характерним є вживання ЛО на позначення нещирого наміру *fingere, far finta, darsi l'aria, apparentemente*, перцептивних предикатів *sembrare*, *parere* у ролі ментальних. У таких випадках висловлення з модальним

оператором *in realtà* виконує функцію спростування очікувань. Також характерним для ближньої периферії є вживання конструкцій: *sembra (pare) A, ma in realta è non-A*. Відмітимо функціонування конструкцій на зразок *non saper precisamente / di certo*, *ma parere di aver sentito* на позначення неточного знання через недостовірність джерела інформації. Наприклад: *Non lo so precisamente; ma mi pare di aver sentito dire che fosse un ingegnere (Luanto, p. 77).* Також частотною є сполучуваність з екзистенційним предикатом *essere*, показниками бачення *come se*, *siccome*, екзистенційним предикатом у кон'юнктиві (*in realtà è, come se fossimo...*). Наведемо приклади: *Cercò di far finta di non essere disperato. In realtà lo era moltissimo (Moccia, p. 85). Pel morto, apparentemente; ma in realtà... (Capuana, p. 30). In realtà è come se fossimo tutti in libertà provvisoria (Barbaranelli, p. 14).* Відбувається протиставлення суб'єктивних уявлень про дійсність дійсності з позицій відстороненого спостерігача, можливою є контамінація оцінкою.

Аналіз мовних засобів на ближній периферії *in realtà* дозволяє зробити висновок, що іншими системоформотворчими смислами модального оператора є допустовість та оцінність, що вербалізуються за допомогою сполучників, словосполучень та конструкцій. *In realtà* виконує у мікротексті функцію зняття ентропії, здійснюючи спростування сподівань, очікувань, припущень, вказуючи на хибність оцінки. Виявом диз'юнкції на ближній периферії та на периферії є смислові відношення контрадикторності між сегментами висловлень. Семантичними імплікатурами *in realtà* є: істинність в аспекті контрфактичності: суперечність суб'єктивних уявлень про дійсність дійсності; об'єктивація, контамінована оцінкою.

Розглянемо модальний оператор *in pratica*. У *приядерній зоні* модальний оператор *in pratica* сполучається з маркерами неповної кількості *quasi tutti, quasi sempre*, об'єктиваторами *si mostra, si vede, venne fuori che*, диз'юнктивним конектором *ma*, квантором існування *c'è,* ЛО на позначення планування *disegnare, scenario*, *programmi*. Наприклад: *In pratica quasi tutti i medici, con poche eccezioni, lavorano attenendosi a questo paradigma matematico* (*L'Espresso 2008, p. 169*). *In ptatica lo scenario disegnato dalla WiTricity è molto simile a quello delle reti Wi-Fi* (*L'Espresso 2008, p. 162*). *L'Uif non dipende gerarchicamente dal governo, ma in pratica il ministero può influenzare l'attività con i propri poteri direttivi (L'Espresso 2008, p. 143).*

Мовні засоби, що вживаються на *ближній периферії in pratica,* здійснюють вербалізацію смислового комплексу 'планування – (не)результативність, контамінована оцінкою': прийменник *senza* + заперечний квантор *non* + екзистенційний предикат *c'è* (*senza ... non c'è*), прийменники та сполучники мети *per, affinché,* каузальні конектори *perché, perciò,* дієслова семіотичного відношення *significare, voler dire che*; ЛО на позначення недосягнення бажаного результату (*non riuscire, restar inutile, scopo irraggiungibile, meta lontana*), результативності *vs* нерезультативності (*efficace – inefficace*), ЛО на позначення перевірки та контролю (*verificare, sperimentare, sperimentazione, esperti, controllo*), впливу (*influenzare*), активної діяльності (*attività, insediare, operazione*). Наприклад: *Per scegliere gli indici più efficaci si è appena insediato un comitato di esperti, presieduto da Castaldi (...) Senza indici, in pratica, non c'è operazione di sospetta. E l'antimafia resta al buio (L'Espresso N 17, 05. 2008, p.144). In pratica sono*

laboratori di sperimentazione, dove si mescolano un po' di persone selezionate ad arte che poi tirano fuori il meglio o il peggio di se stesse" (Chi N 8, 02. 2004, p. 111).

Для *периферії in pratica* характерною є тенденція до вживання узагальнено-особових та безособових речень, ЛО на здійснення референції до групи осіб. Цей модальний оператор вживається в основному в публіцистичних текстах і виконує функцію переключення загально-аксіологічного модусу на суб'єктивно-аксіологічний і навпаки. Інформація мікротексту функціонування *in pratica* спрямована зазвичай на розкриття механізму хибних ціннісних стереотипів та дисфункціональності певної сфери діяльності. Для вияву системоформотворчих смислів *in pratica* необхідним є аналіз більш, ніж 3-5 висловлювань (у публіцистиці, де даний модальний оператор зустрічається, найчастіше необхідним є аналіз усієї статті). На основі нашого аналізу можна стверджувати, що системоформотворчими смислами модального оператора *in pratica* є апроксимативність, кон'юнкція *vs* диз'юнкція, оцінність, акціональність, об'єктивація суб'єктивного модусу (волітивного, аксіологічного).

Семантичними імплікатурами *in pratica* є: істинність в аспекті фактичності або контрфактичності (здебільшого контрфактичності): відповідність або суперечність суб'єктивних уявлень про дійсність дійсності; об'єктивація, контамінована оцінкою результативності.

Перейдемо до розгляду модального оператора *in effetti*. До *приядерної зони in effetti* потрапляють маркери точки відліку та консеквентності (*subito dopo*) та дієслова семантики каузації (*scattare, scoppiare, scatenarsi*). Наприклад: *In effetti, subito dopo le dichiarazioni di Berlusconi, è scattato l'allarme: "Tagliare i ponti ci costerebbe troppo caro", ha dichiarato Bernabò Bocca, presidente di Federalberghi (Oggi N 17, 04. 2004, p. 41).* Для *ближньої периферії* характерними є смислові відношення каузальності між суміжними висловленнями, з'єднаними *in effetti*. Здійснюється вербалізація смислового комплексу 'причина – наслідок – підтвердження' або 'причина – наслідок – спростування'. Наприклад: *Aveva una sua teoria, secondo lui era il clima del nord e, soprattutto, la bora a gelare le ragazze. – In effetti questa è una citta un po' chiusa, ma non è vero che le ragazze sono così – osservo Claudia (...) (Schiavini, p. 21).* Між частинами висловлення (1) існують причиново-наслідкові відношення: вплив холодного клімату на холодність дівчат з погляду мовця, а висловлення (2) вводить спростування інформації комунікантом.

Цей модальний оператор рідко вживається у художніх текстах, натомість він є часто вживаним у публіцистичних текстах. До *ближньої периферії in effetti* потрапляють наслідкові конектори (*perciò, quindi*), дієслова каузальної семантики *provocare, causare*, *far sì che,* дієслова експлікації семіотичного відношення *significare*, *vuol dire*, ЛО на позначення невідповідності (*non corrispondere a, non adattarsi a, sbilanciato, troppo*), темпоральні маркери на позначення моменту відліку (*ormai*), ЛО на позначення зміни, трансформації (*cambiare, innovazioni, trasformarsi*), поляризованої кількості, зазвичай в оцінному контексті (*sempre più – sempre meno, molto – poco, crescere – diminuire*); оцінної семантики (*buono, bravo, mediocre*). Наприклад: *Perché non noleggiamo due mountain-bike e andiamo a fare un bel giro in Carso? In effetti, era stata*

una buona idea (Schiavini, p. 22). – Tu che ne sai delle donne? – Molto poco, in effetti. Quello che so è per sentito dire (Schiavini, p.42).

На *периферії in effetti* відмічається висока частотність вживання наслідкових та причинових конекторів (*perciò, quindi*, *perché*). Для публіцистичних текстів, у яких найчастіше вживається *in effetti*, характерним є: функціонування узагальнено-особових та безособових речень, кондиціоналу, ЛО на здійснення референції до групи осіб (*gli esperti, gli italiani*). Висловлення з *in effetti* має ретроспективний характер. Відбувається зіставлення суб'єктивних уявлень про дійсність з дійсністю з констатацією невідповідності з позицій відстороненого спостерігача; при цьому має місце контамінація оцінкою. Системоформотворчими смислами модального оператора *in effetti* є: каузальність, оцінність, кон'юнкція *vs* диз'юнкція, об'єктивація суб'єктивного модусу (волітивного, аксіологічного).

Семантичними імплікатурами *in effetti* є: істинність в аспекті фактичності або контрфактичності (здебільшого контрфактичності): відповідність або суперечність суб'єктивних уявлень про дійсність дійсності; об'єктивація, контамінована оцінкою, зіставленням з еталоном.

Аналіз смислової структури модальних операторів КСП достовірності *infatti*, *in realtà, in pratica, in effetti* свідчить про поступове ускладнення їх смислової структури.

Системоформотворчими смислами для модального оператора *infatti* є кон'юнкція та об'єктивація суб'єктивного модусу: перцептивного, емотивного, епістемічного (рідше – волітивного, що є відхиленням від прототипу). Модальний оператор *in realtà* характеризується ускладненням смислової структури: його системоформотворчими смислами є диз'юнкція, допустовість та оцінність, а також об'єктивація суб'єктивного модусу (емотивного, епістемічного волітивного, аксіологічного) в аспекті спростування. При цьому така об'єктивація не є характерною для перцептивного модусу. Диз'юнкція вербалізується у приядерній зоні (диз'юнктивні конектори) та на периферії (смислові відношення контрадикторності між сегментами висловлювань). Ще більш ускладненою є смислова структура модального оператора *in pratica.* Системоформотворчими смислами цього модального оператора є апроксимативність, кон'юнкція *vs* диз'юнкція, оцінність, акціональність, а також об'єктивація суб'єктивного модусу (волітивного, аксіологічного). *In pratica* може вживатися як на підтвердження, так і на спростування попередньо викладеної інформації, при цьому кон'юнкція *vs* диз'юнкція ускладнюється оцінкою. Даний модальний оператор зазвичай функціонує в операціональному контексті, пов'язаному з діяльністю, що корелює з потраплянням до його приядерної зони ЛО відповідної семантики. Максимально ускладненою є смислова структура модального оператора *in effetti.* Його системоформотворчими смислами є каузальність, оцінність, кон'юнкція *vs* диз'юнкція, а також об'єктивація суб'єктивного модусу (волітивного, аксіологічного). Більш визначеною для *in effetti* є ближня периферія, на рівні периферії найбільш уживаними є ЛО каузальної семантики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бондарко А.В.* Темпоральность / Александр Владимирович Бондарко // Теория функциональной грамматики: Темпоральность. Модальность: [коллективная монография в 6 т. / отв. ред. А.В. Бондарко]. – Л. : Наука, 1990. – С. 5-58. 2. *Булыгина Т.В., Шмелев А.Д.* Чем обусловлена транзитивность знания? / Татьяна Вячеславовна Булыгина, Алексей Дмитриевич Шмелев // Логический анализ языка. Избранное 1988-1995: сб. науч.-аналит. обзоров / отв. ред. Н.Д. Арутюнова. – М. : Индрик, 2003. – С. 79-84. 3. *Зализняк Анна А.* Глагол *считать*: к типологии семантической деривации / Анна Андреевна Зализняк // Логический анализ языка. Квантификативный аспект языка: сб. науч.-аналит. обзоров / отв. ред. Н.Д. Арутюнова. – М. : Издательство "Индрик", 2005. – С. 280-294. 4. *Охріменко В.І.* Онтологія та гносеологія категорії модальності в італійській мові: Дис. … доктора філол. наук: спец. 10.02.05 "Романські мови" / В.І. Охріменко.– К., 2012. – 612 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Barbaranelli F.* Prigionieri di un incubo: gli anni di piombo della giustizia [Risorsa elettronica]: Tratto da: "Prigionieri di un incubo: gli anni di piombo della giustizia" di Fabrizio Barbaranelli. – Roma: Gangemi Editore, 2001. – Режим доступу: http://www.lieberlieber.it/biblioteca/b/barbaranelli/prigionieri_di_un_incubo/pdf/barbaranelli_prigionieri_p.pdf. 2. *Calvino I.* Il visconte dimezzato [Risorsa elettronica]. – Режим доступу: http://www.scribd.com/doc/13071781/Calvino-Italo-Il-Visconte-Dimezzato. 3. *Capuana L.* Serena [Risorsa elettronica]: Tratto da: "Serena: commedia in tre atti" di Luigi Capuana. – Catania: Società di storia patria per la Sicilia orientale, 1973. – Режим доступу: http://www.e-text.it/ http://www.lieberlieber.it/biblioteca/c/capuana/ serena/pdf/serena_p.pdf 4. *Codemo L.* La rivoluzione in casa [Risorsa elettronica]: Tratto da: "La rivoluzione in casa" di Luigia Codemo. – Bologna: Cappelli Stampa, 1966. – Режим доступу: http://www.e-text.it/http://www.lieberlieber.it/biblioteca/c/codemo/la_rivoluzione _in_casa/pdf/la_riv_p.pdf 5. *Moccia F.* Tre metri sopra il cielo / Federico Moccia. – Milano: Feltrinelli, 2007. – 395 p. 6. *Moravia A.* Racconti romani / Alberto Moravia.– Milano: Bompiani, 1986. – 183 p. 7. *Schiavini L.* Senso unico [Risorsa elettronica]: Tratto da: "Senso unico" di Laura Schiavini. – Varese: ECO, 1997. – Режим доступу: http://www.lieberlieber.it/biblioteca/ s/schiavini/senso_unico/pdf/senso_p.pdf 8. *Chi:* settimanale di politica, attualità e cultura / ed. Silvana Giacobini. – N.8 / 25. 02.2004. – 154 p. 9. *L'Espresso:* settimanale di politica, cultura, economia. – N.17 / 1. 05. 2008. – 202 p. 10. *Oggi:* settimanale di politica, attualità e cultura / ed. Paolo Occhipinti. –N.17 / 21.04.2004. – 162 p.

Стаття надійшла до редакції 5 квітня 2017 р.

Охрименко В.И., д. филол. н., проф.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

ОТНОШЕНИЯ В СИСТЕМЕ МОДАЛЬНЫХ ОПЕРАТОРОВ КОГНИТИВНО-СЕМАНТИЧЕСКОГО ПОЛЯ ДОСТОВЕРНОСТИ (НА МАТЕРИАЛЕ ИТАЛЬЯНСКОГО ЯЗЫКА)

Модальные операторы когнитивно-семантического поля достоверности в итальянском языке связаны с операциональностью, то есть процедурами сопоставления и анализа, и выполняют основную функцию объективации субъективного модуса: перцептивного, эмотивного, эпистемического, волитивного, аксиологического.

Каждый модальный оператор имеет собственную смысловую структуру разной степени сложности.

Ключевые слова: *модальность, модальное поле, модальный оператор, достоверность.*

Okhrimenko V.I., Ph.D., Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv

RELATIONS IN THE SYSTEM OF MODAL OPERATORS OF THE COGNITIVE-SEMANTIC FIELD OF TRUSTWORTHINESS

RELATIONS IN THE SYSTEM OF MODAL OPERATORS OF THE COGNITIVE-SEMANTIC FIELD OF TRUSTWORTHINESS (IN ITALIAN)

The modal operators of cognitive-semantic modal field of trustworthiness in the Italian language are connected to operationality that is to the procedures of comparison and analysis being their main function objectivation of subjective modus: perceptive, emotional, epistemic, of willing, evaluative. Each modal operator has its own sense structure of different degree of complication.

Key words: *modality, modal field, modal operator, trustworthiness.*

УДК [811.161.1+811.581.11]’243’342.2:378.147

Прожогіна І.М., к. філол. н., доц.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ПРОБЛЕМИ ПОСТАНОВКИ РОСІЙСЬКОЇ ВИМОВИ НОСІЯМ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ

Висвітлено деякі проблеми, що виникають у носіїв китайської мови при навчанні їх російської вимови. Наголошується, що контрастивний аналіз фонетичних систем іноземної і рідної мов є підвалиною національно орієнтованого навчання фонетики. Описано часткові збіги й розбіжності китайської і російської звукових систем, що спричиняють фонетичну інтерференцію. Для її попередження та подолання запропоновано фонетичний матеріал та порядок його опрацювання.

Ключові слова: *контрастивний аналіз, національно орієнтоване навчання, російська мова як іноземна, китайська мова, фонетика, фонетична інтерференція.*

Китайці й тайванці становлять значну частину іноземців, які вивчають російську мову в Україні. Оскільки китайська й російська мови належать до різних мовних сімей, їх зіставлення виявляє значні розбіжності на всіх рівнях мов, зокрема й у фонетичних системах. Потреба навчання китайців (далі, згадуючи китайців, ми маємо на увазі також тайванців) російської фонетики викликає необхідність контрастивного аналізу фонетичних систем двох мов і створення відповідних національно орієнтованих навчально-методичних розробок. Цій темі присвячено низку досліджень:

особливостям вимови російських приголосних тайванцями присвячено кандидатську дисертацію Лі Хуей-Їн [2]; артикуляційні бази китайської і російської мов на ділянці вокалізму зіставлено в ґрунтовній статті Лі Шуцзінь [3]. Пропонована стаття продовжує ці актуальні дослідження, акцентуючи методичний аспект навчання китайців російської фонетики. Розроблена нами система постановки вимови, включно з системою вправ, апробована протягом багатьох років у групах китайських студентів у КНУ імені Тараса Шевченка і відтворена в навчальних посібниках [1; 4].

Послідовність подачі й опрацювання фонетичного матеріалу визначається з опорою на контрастивний аналіз фонетичних систем двох мов, з урахуванням особливостей артикуляційної бази рідної мови студентів. Кожна іноземна фонема (радше, звуковий тип у розумінні Л. В. Щерби) має бути зіставлена з подібною фонемою рідної мови студента.

Постановку російських звуків китайцям (як і всім іноземцям) ми починаємо з голосних. З-поміж них виявляємо тотожні в обох мовах звуки (діафони, за Е. Хаугеном [6: 280]) – звуки, різниця в артикуляціях яких настільки незначна, що не призводить до відчутного акценту. Серед російських голосних це, насамперед, [а], [о] (тут і далі використовується кирилична транскрипція). Голосні [у], [и] можна вважати діафонами в російській і китайській фонетичних системах з деякими обмеженнями: ступінь їхнього підняття в китайській мові вищий, ніж у російській, через це їхня ізольована вимова та вимова на початку слова більш напружена, з тертям видихуваного повітря об тверде піднебіння при вимові [и] (ізольований голосний, близький до російського звуку [и] китайці вимовляють майже як [йи]), об щілину між губами при вимові [у] (ізольований [у] китайці вимовляють як подібний до українського чи англійського склад [ву]), однак в інших позиціях, після приголосних (що трапляється набагато частіше), різниця в ступені підняття й напруженості не спричиняє небажаного інтерферентного впливу.

Вимагає уваги постановка російського голосного [э]. У російській мові це голосний переднього ряду, а в китайській /е/ – заднього ряду (язик відсунутий назад, як при вимові /о/) [5: 44], тому важливо звертати увагу студентів саме на просунення язика в передню частину ротової порожнини. Проте найбільш складним для китайців у вимові є російський голосний [ы]. Вважається, що відповідної фонеми в китайській мові немає. Справді, в артикуляційній базі китайської мови відсутній корелят цієї російської фонеми як системне явище, але наявний його відповідник як алофон у певному звуковому оточенні: подібним до російського звуку [ы] є голосний звук, що вимовляється в китайській після шиплячих і свистячих передньоязикових приголосних і в китайському фонетичному алфавіті (піньїнь) передається як *i* (*si, ri, shi, chi, ci*) [5: 49] (попри різницю в його артикуляції після шиплячих, з одного боку, і свистячих, з іншого [3: 67]), відтак розуміння його вимови в рідній мові допомагає китайцям правильно артикулювати російський голосний [ы].

Опанування системою російського консонантизму для китайців набагато складніше, ніж засвоєння системи вокалізму. Найбільше часу й уваги доводиться приділяти протиставленню російських приголосних за співвідношенням голосу й шуму. Оскільки в обох зіставлюваних мовах є сонанти, постановку приголосних варто

починати саме з них. Спочатку опрацьовуємо непалатальні (тверді) [м], [н], [л], [р], а також приголосний [в], який поєднує ознаки сонорного й дзвінкого. З-поміж них лише [м] повністю тотожний відповідному китайському звуку. Потребує роз'яснення фокус творення [в] (лабіодентальний) – через те, що схожий китайський сонант білабіальний. Російські [н] і особливо [л] відрізняються від китайських насамперед фокусом творення (у російській мові ці приголосні зубні або зубно-альвеолярні, але більш передні, ніж відповідні китайські звуки). Артикуляція приголосного [р] для китайців, мабуть, найскладніша серед усіх російських звуків, через те, що цей звук не має відповідника в китайській мові. При постановці російського [р] треба звертати увагу на такі визначальні характеристики приголосного, як спосіб творення (дрижання кінчика язика у струмені видихуваного повітря) і форма язика (ложкоподібна з напруженим кінчиком), але оскільки форму язика складно контролювати, студентам потрібно сконцентруватися на просуненні кінчика язика вперед і вгору, до верхніх зубів, аби запобігти вимові з властивим китайському мовленню ретрофлексним укладом язика. Дрижання кінчика язика можна досягти з використанням приголосних звуків-помічників [т], [д] (така порада часто зустрічається в навчально-методичних розробках), але ми радимо все ж таки спробувати вимовляти вібрант без допоміжних приголосних, у відкритих складах [ра], [ро], [ру], [ры], [рэ]: з нашого досвіду, звуки-помічники в цьому конкретному випадку малоефективні, до того ж, постановка [т] і особливо дзвінкого [д] вимагає окремої уваги. При тривалій фонетичній роботі все ж таки вдається досягти якщо не бездоганної вимови [р], то принаймні його розрізнення з приголосним [л], а це найважливіше.

Після відпрацювання твердих сонорних переходимо до палатальних [j], [й] (приголосному та напівголосному алофонам фонеми /j/), палаталізованих [в'], [м'], [н'], [л'], [р']. І тверді, і м'які сонорні опрацьовуються спочатку в складах і в односкладових словах, при цьому слід звертати увагу на відмінності алофонів голосних після м'яких приголосних – акомодацію голосних до м'яких приголосних. Лише після достатнього фонетичного тренування можна переходити до дво- й трискладових слів, ураховуючи, що увага переноситься на вимову редукованих голосних. До фонетичного матеріалу добираються слова з повторюваними приголосними (*няня, лилия*) і з різними сонорними (*выловили, выманили, вымолили, выровняли, вылиняли*).

Дуже важливо домогтися розрізнення приголосних [л] і [р] (попри можливу недосконалу вимову останнього), [н] і [л] (для носіїв деяких південно-китайських діалектів), а також парних до них палаталізованих. З цією метою добирається відповідний фонетичний матеріал – переважно квазіомоніми (*ал – ар, мил – мир, лама – рама, Елена – Ирина, Ваня – Валя, июнь – июль, линия – лилия*).

Найбільша системна проблема в опануванні китайцями російського консонантизму – ототожнення дзвінких та глухих парних приголосних, адже ця кореляція відсутня в китайській фонетичній системі. Частіше за інші не розрізнюються [д] і [т], [б] і [п], а також відповідні м'які; досить часто змішують [г] і [к], рідше – [ж] і [ш], [з] і [с]. На відміну від притаманної російській системі приголосних опозиції "дзвінкість – глухість", китайські приголосні розрізнюються за придиховістю (придихові приголосні – це типові глухі) і непридиховістю (так звані напівдзвінкі). Для усвідомлення

китайцями опозиції “глухість – дзвінкість” потрібно здійснювати роздільну постановку вимови глухих і дзвінких російських приголосних. Доцільно починати саме з глухих, оскільки їхня відмінність від придихових приголосних китайської мови не така разюча, як відмінність російських дзвінких і китайських непридихових (напівдзвінких). Придиховість у мовленні китайців при вимові російських глухих приголосних не є такою перешкодою у спілкуванні, як відсутність повнодзвінкості при вимові дзвінких. До того ж, усвідомивши роботу голосових зв’язок при фонації, студенти краще сприйматимуть пояснення особливостей артикуляції дзвінких приголосних.

Найбільш ефективним видається такий порядок опрацювання глухих приголосних: спочатку співвідносні з придиховими китайськими приголосними тверді звуки [п], [т], [к], [с], [ш], [ф], [х], [ц]. Після цього можливі варіанти: опрацювати м’які глухі, а потім – тверді дзвінкі та парні до них м’які дзвінкі й тим самим акцентувати диференційну в російській консонантній системі ознаку “глухість – дзвінкість”; або ж опрацювати тверді дзвінкі, а потім – м’які глухі та м’які дзвінкі й тим самим акцентувати іншу диференційну ознаку “м’якість – твердість”. На наш погляд, перший варіант має переваги при постановці вимови приголосних носіям саме китайської мови: акцентуючи увагу на протиставленні глухих та дзвінких на матеріалі твердих приголосних, у наступному концентрі ми закріплюємо розуміння цієї опозиції, опрацьовуючи протиставлення твердих і м’яких; до того ж, опозиція твердих і м’яких раніше була частково відпрацьована на матеріалі сонантів.

Порядок опрацювання м’яких глухих такий самий, як парних твердих. Важливо звернути увагу студентів на те, що м’який звук [ш’:] буває лише довгим; м’який [ч’] відрізняється від [ц] не лише палатальністю, але й місцем творення, а від схожого китайського приголосного – не лише непридиховістю, але й м’якістю.

Відпрацювання кожного глухого приголосного в словах має певний порядок, що визначається з урахуванням наголосу, позиції в слові і звукового оточення: на початку слова в наголошеному складі (*пара, тонна, корень*), потім в кінці слова, між голосними перед наголосом (*упал, летал, рука, нашёл*), на початку слова в ненаголошеному складі (*пора, товар, король*), між ненаголошеними голосними (*потому, Николай, носовой, оценил*), в останню чергу – в інтервокальній постнаголошеній позиції (*липа, нота, наука, мясо*).

Дзвінкі приголосні опрацьовуються в такому порядку, як глухі: спочатку тверді [б], [д], [г], [з], [ж], потім м’які [б’], [д’], [г’], [з’]. Треба пояснити китайцям фонаційну природу дзвінкості як результату роботи голосових зв’язок, що “вмикаються” від початку творення приголосного (на відміну від китайських напівдзвінких, при творенні яких голосові зв’язки починають працювати десь посередині фонації приголосного). Для того щоб домогтися саме повнодзвінкості, можна “вмикати” голосові зв’язки ще до початку фонації, примушуючи їх працювати на випередження власне артикуляції. Така робота дозволяє мінімізувати (в ідеалі – попередити) системні помилки з нерозрізнення дзвінких та глухих приголосних. Способи “почути” голосові зв’язки такі: 1) затуливши вуха, вимовляти приголосні: при вимові дзвінких голосові зв’язки резонують, унаслідок чого можна відчути “гудіння” в голові; 2) щільно приклавши долоню до шиї спереду (до щитовидного хряща), вимовляти приголосні: у такий спосіб

можна відчути вібрацію зв'язок при вимові дзвінких практично на дотик (при вимові глухих вібрації немає). Найкращі позиції для опрацювання дзвінких – інтервокальна (*оба, надо, роза*) та між голосним і сонорним приголосним (*выбрал, ладно, можно, морозный*), в останню чергу дзвінкі відпрацьовуються на початку слова.

Після постановки всіх приголосних конче необхідно приділяти достатньо часу вправам на розрізнення звуків у парах квазіомонімів: розрізнювати глухі й дзвінкі на початку та всередині слова (*пой – бой, пей – бей, точка – дочка, тело – дело, икра – игра, косы – козы*), тверді й м'які в різних позиціях у слові (*красит – красить, полка – полька, нос – нёс*).

З-поміж дзвінких проблемними через спосіб творення для носіїв китайської є звуки [з], [з'], які не мають відповідників у їхній рідній мові, через що китайці часто підміняють російські дзвінкі свистячі своїми африкатами, вимовляючи [глΛдза], [дз'ил'оный].

Важким для носіїв китайської мови є звук [ж]: його іноді помилково ототожнюють з китайським звуком, позначеним у графічній системі піньїнь графемою *r*; насправді цей звук дуже відрізняється від [ж], адже уклад язика при його артикуляції ретрофлексний, а отже, звук виявляється сильно відтягнутим углиб ротової порожнини, тоді як російський [ж] вимовляється з активною роботою губ і є фактично огубленим (однак теоретична фонетика цього не визнає). Щодо постановки довгого м'якого [ж':] зауважимо, що в сучасній російській мові варіанти вимови з твердим і м'яким довгим [ж:] або [ж':] співіснують (пор. вимову *дрожжи, жужжать, позже* з твердим і м'яким варіантом довгого шиплячого), відтак це питання не є принциповим.

Китайці можуть не розрізнювати або плутати звуки, різні за способом творення. Часто виникають проблеми з нерозрізненням [с] і [ц], [с] і [ш]. Треба зауважити, що попри наявність відповідних приголосних у китайській мові, їх дистрибуція в ній відрізняється від звукового оточення в російському мовленні, через що й виникають труднощі. Проблемними для розрізнення часто виявляються звуки, що не мають відповідників у китайській мові: [т'] і [ч'], [з'] і [д'], [ч'] і [ш':], [з] і [ж], проте такі труднощі виникають не в усіх. У такому разі фонетичний матеріал добирається індивідуально.

Окремим завданням є тренування вимови груп приголосних, відсутніх у рідній мові студентів. Для цього даються такі настанови: у слові треба вимовляти стільки складів, скільки в ньому голосних; група приголосних в кінці слова прилягає до попереднього голосного (*спорт, текст, театр, президент*); група приголосних утворює склад з наступним голосним (за його наявності: *пра-вда, тру-дно, кра-сный*), а якщо першим у групі інтервокальних приголосних є сонорний, він приєднується у вимові до попереднього голосного, решта приголосних прилягають до наступного голосного, утворюючи з ним склад (*сколь-зкий, мор-ской, простран-ство*).

Отже, ефективна постановка іноземної (російської) вимови як важлива складова національно орієнтованого навчання можлива лише з урахуванням особливостей артикуляційної бази рідної мови студента (китайської) і з опорою на контрастивний аналіз фонетичних систем рідної та іноземної мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Дудник З.В., Прожогина И.М.* Современный русский язык. Фонетика: Учеб. пособие для студентов–иностранцев. – К. : Издательско-полиграфический центр "Киевский университет", 2007. – 146 с. 2. *Ли Хуей-Йин.* Особенности реализации согласных в русской речи тайваньцев : дис. … канд. филол. наук : 10.02.19 / Ли Хуей-Йин. – СПб., 1999. – 275 с. 3. *Ли Шуцзинь.* Сопоставление артикуляционных баз русского и китайского языков: вокализм / Ли Шуцзинь // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки : зб. наук. праць. – Х. : Константа, 2011. – Вип. 19. – С. 64-72. 4. *Прожогина И.М.* Сборник упражнений по фонетике русского языка: Учеб. пособие для студентов–иностранцев. – К. : Феникс, 2012. – 208 с. 5. *Спешнев Н.А.* Фонетика китайского языка : уч. пос. / Николай Алексеевич Спешнев. – Ленинград : Изд. Ленинградского ун-та, 1980. – 141 с. 6. *Хауген Э.* Проблемы двуязычного описания / Эйнар Хауген // Новое в лингвистике. – Вып. 6. Языковые контакты. – М. : Прогресс, 1972. – С. 277-289.

Стаття надійшла до редакції 5 квітня 2017 р.

Прожогина И.М., к. филол. н., доц.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

ПРОБЛЕМЫ ПОСТАНОВКИ РУССКОГО ПРОИЗНОШЕНИЯ НОСИТЕЛЯМ КИТАЙСКОГО ЯЗЫКА

Изложены некоторые проблемы, возникающие у носителей китайского языка при обучении их русскому произношению. Подчёркивается, что контрастивный анализ фонетических систем иностранного и родного языков является основой национально ориентированного обучения фонетике. Описаны частичные совпадения и различия в китайской и русской звуковых системах, обусловливающие фонетическую интерференцию. Для её предупреждения и преодоления предложен фонетический материал и порядок его отработки.

Ключевые слова: *китайский язык, контрастивный анализ, национально ориентированное обучение, русский язык как иностранный, фонетика, фонетическая интерференция.*

Prozhogina I.M., PhD., Associate Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv

PROBLEMS OF RUSSIAN PRONUNCIATION TRAINING FOR CHINESE

This article attempts to describe a few major Russian pronunciation problems Chinese and Taiwanese face. The author states that contrastive analysis of the phonetic systems of the mother tongue and the foreign language is the fundamental of nationally oriented phonetics training. The partial similarities and differences between Russian and Chinese sound systems are described as factors provoking phonetic interference. To anticipate and forestall phonetic interferential manifestations, some Russian phonetic material is offered as well as the order of articulation training is described.

Key words: *Chinese language, contrastive analysis, nationally oriented training, phonetic interference, phonetics, Russian for foreigners.*

УДК 81’25

Радчук В.Д., к. філол. н., доц.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

АМЕРИКА – СВІТОВІ: ЧИТАЙТЕ ПАВЛИЧКА!

Критик англомовної збірки поезій та пісень Д. Павличка, виданої у США, міркує про засади поетичного перекладу та критерії його оцінювання.

Ключові слова*: поезія, пісня, переклад, голос, стиль, критика, метод, Павличко.*

Мушу зізнатися: люблю слухати, як поет Дмитро Павличко сам читає свої вірші. Чув його щирі, щемні декламації не тільки на творчих зустрічах, вечорах, ювілеях, а й за обставин, де чиясь муза напевне б не знайшла опори на контекст і заніміла. Тільки не Павличкова! Поезія краси, цнот і драми світу з ним скрізь – у кожному його слові як літературознавця, політика, дипломата, публіциста, у кожній інтонації, яка буває то піднесеною, то ніжною, то вдумливою, то радісною, то журливою, то іронічною, то уїдливо-викривальною, то навіть гнівною, але ніколи – немічною, ніколи – фальшивою, ніколи – грубою, жовчною, солодкавовою, скиглійською.

Дмитрові Васильовичу йде вже 88-й рік, та голос він має потужний, виразний і цілком упізнаваний – ні з чиїм не сплутаєш! Як і належить класику. На жаль, мало з тих самопрочитань поета мені вдалося принагідно записати для фонотеки. Хотілось би мати всі твори чи бодай чималу вибірку на авторському диску. Я вже й на Нацрадіо про такий запис домовився, дослідивши там у фондах усе, що можна було б долучити, та мій любий поет, який живе навпроти через дорогу (на Хрещатику), для такого діла ніяк туди не збереться. Коли сам читаю Павличка, неодмінно чую його знайомий голос. Тут нікуди не дінешся: без того самобутнього голосу поезії Павличка для мене просто не існує. Як пісні без музики.

А пісня мандрує і за океан, і то часто з голосом. Навіть повертається додому з новими голосами. “Два кольори” у неповторному виконанні Квітки Цісик беру в подорожі по меридіанах, хоча вдома залюбки слухаю і Дмитра Гнатюка, Анатолія Мокренка, естрадні записи та навіть захмелілого сусіда, чия душа оживає після “получки”. Мені цікаво й те, як декламують Павличка відомі артисти, і навіть те, як завчено читає той чи той вірш якийсь школяр на уроці, вечорі або лінійці. Як кажуть в Англії, на королеву дозволено дивитися будь-якій киці. Поезія – це намолений храм, де слова мають значення тому, що їх вимовили тисячі людей. Вона примхлива й багатовимірна. А тому не знає ні школи психологів творчості чи біографістів, ні рецептивної естетики, герменевтики чи візіонерства, ні “нової критики”, структуралізму, дискурсології абощо. Даруйте, Сент-Беве, Ґадамере, Яусе, Бахтіне і вся хрестоматійна тусівко, – ітиметься не про вас. Зелене дерево життя, де прекрасне живе й поза відбиттям у слові, – миліше за теорію, хай би вона і була без тієї сірості, з якої насміхався у “Фаусті” ґетевський Мефістофель.

Павличкові я таки вірю більше – як людині, з якою доля звела в час здобуття Свободи, і як поетові, попри загальну девальвацію українського слова. Не погоджуватися, дискутувати з ним – можна, не покладатися на його непересічну інтуїцію – гріх. У слушну мить це добре втямив Л. Кравчук. Твердість і гнучкість дивовижно здружилися у поетовій вдачі. Його вічно юний "дух, що тіло рве до бою", здолавши чимало ілюзій, лиш зміцнів і витончився. Близький кожному українцеві часопростір його віршів стремить у безкінечність і вселяє надію – на краще в людях, на правду, на щастя. Тому він знаходить відгук і за межами нашої мови та українського світу.

Нещодавно Майкл Найдан видав у Сполучених Штатах англомовну вибірку поезій Д. Павличка "Два кольори душі" (Two Colors of the Soul: The Selected Poetry of Dmytro Pavlychko. – Červená Barva Press, 2012. – 92 p.). Інтернет умить розніс звістку про новинку по світу, де півмільярда людей вважає англійську мову своєю рідною та ще півтора мільярда знає або вивчає її як нерідну. Сам факт появи першої англомовної книжки Павличка помітний. Принаймні в Україні, де на англомовний переклад покладають тепер значно більше сподівань, ніж на тлумачення іншими мовами. Мало того, він і давно очікуваний, бо поезія – посол народу, актуалізація і множення її в далеких краях розширюють їй сенс, а сукупний світовий резонанс додає неабиякої сили. Кожна нова мова для творів поета – це його нове народження, адже мова, за О. Потебнею, "засіб не так виражати вже готову істину, як відкривати досі невідому".

Можна було б порадіти, якби ту книжку, хоч би й меншу, переклав поет рівня Генрі Лонгфелоу або Роберта Фроста. Бо поезія – це поклик до умів та сердець, а не статична замкненість буквеного узору. Та схоже, що американці не дуже охочі до перекладу, не вважають його мистецтвом чи й незвиклі до художньої емпатії. Або ж у них тепер просто немає поетів, здатних дотягтися до української поетичної класики. А може, ті поети зледачіли в розкошах і славі? Мабуть, і англійська мова, попри її 500 тисяч слів в Оксфордському словнику та 450 тисяч у звичному для Америки Вебстерському, занадто немічна в царині передачі українського духу, щоб змагатися тут з питомою українською. Це й утішає, бо гарантує сякий-такий суверенітет нашій культурній самобутності, отже, і гідності, яку, не знищивши русифікацією, узялися глобалізувати. Але втіха та замала, коли йдеться про поетичний космос Павличка. Тому ця перша книжка – подія.

Та ж її автор – сам перекладач! Йому природно кортить знати, що зробили з нього тлумачі, як відтінили його образи, що в них підкреслили, притлумили, опустили. Зрештою, чи не перекрутили, чи не виставили на посміх перед світом. І він спитав про це в мене. Мовляв, ти жив в Англії, краще від мене знаєш їхню мову, вишколюєш в університеті перекладачів, оцінюєш їм творчі спроби – тобі це знати належить.

На обкладинці мене насторожив артикль у фразі *translated from* ***the*** *Ukrainian,* що без іменника *language* зазвичай зайвий. Такий академічний еліпс – у сусідстві з маркером Нового Світу словом ***colors*** (у британській орфографії – ***colours***) – ураз посіяв підозру, чи не ставляться в Америці до української класики так, як до фольклору аборигенів-індіанців. Я не став ділитися тим з поетом – розгорнув книжку і спробував проспівати улюблену в нашому народі пісню. І ти спробуй, читачу, якщо бодай трохи вчив інглиш:

In spring when I was young and thought
To travel on paths unknown
My mother embroidered a shirt for me
With red and black threads.

Ну як? Вдалося? Не знаю, який треба мати вокал, щоб витягти такий переказ слів! Строфіка тут зайва – немає ні рим, ні ритму в складах довільної кількості. Переклад астматичний. Це не пісня й навіть не вірш у його класичному розумінні. Чи це поезія? Сумніваюся. Може, і так, але не тутешніх стандартів. Та якщо це не пісня і не вірш, то хіба це переклад?

Ти й сам, читачу, зможеш так перекласти Павличка, коли вже опанував дух мови Шекспіра з оголошень у київському метро, тисяч вивісок і *лейбелів*. Чи й узяти якийсь вірш Едгара По, Томаса Еліота, Роберта Ловела, Сільвії Плат та й перефразувати його по-наському на манір: "Як я малий був і шукав нових стежок, мати весною взяла червоні та чорні нитки і вишила мені сорочку". Або так: "Коли я був малий хлопчак, охочий звідати нові дороги, мені матуся рідна навесні… сорочку вишила червоно-чорним узором". Або так: "Як я ще тільки підростав і мріяв про шляхи незнані, мені сорочку ненька навесні розшила… червоно-чорним гарним візерунком". Дерзай!

Я погортав сторінки. Ні, це не космічний Волт Вітмен, хоча в його бік тягли, і то за вуха, ніби хотіли сховати навік або для "мишиної гризучої критики" у потаємній шухляді відлюдної Емілі Дікінсон. Це була книжка передусім верлібрів, чесний філологічний звіт про сюжети, думки та образи поета-віртуоза. Кого хотіли схвилювати, вразити, захопити цим лексичним звітом? Куди він кличе і на що подвигає? Я знайшов свій улюблений сонет "Коли помер кривавий Торквемада". Хто бодай раз чув його авторське озвучення, злободенне для обставин, той зрозуміє: це – візитка генія. У перекладі – ні розміру, ні рим, безкрила фабула з мораллю прозової байки. Вразив грубий підтекст епітета: *"When* ***bloody*** *Torquemada died*". Двозначне ***bloody*** (кривавий, клятий) подумки виправив на однозначне ***bloody-minded*** (кровожерний, жорстокий) – рядок ураз виструнчився до розміру оригіналу. Втім… рубана мова коротких слів – лаконічніша за нашу, тож І. Франко, на відміну від Д. Павличка, мусив видовжувати рядок у Шекспіровому сонеті. Для нас поети – народні співці, кобзарі, світочі і пророки, у них поезія –здебільш предмет смакування у вузькому колі обраних шанувальників.

Закрався сумнів: може, я хиблю в критеріях? З одного боку, навіть переказ прозою залишає щось від поезії. А з іншого, увесь шарм отого "ледь-ледь" втрачено, недарма ж Р. Фрост колись кинув: "Поезія – це те, що втрачається в перекладі". Так чи так, годі зупинити людський талант – хто пробує, той і знає, на що здатен. М. Найдан же вдумливо дерзав над музикою П. Тичини, щось таки з неї зумів передати, а по тому закликав читати українського Орфея в оригіналі й робити вдаліші версії перекладу. Тичину і видали в паралельних текстах – чи має англофон сам шукати Павличкові першотвори? Певне ж, вони були б дуже до речі. Принаймні хтось би узявся вивчати по них українську мову. Чи вдосконалювати за перекладами свою англійську.

Як супровідний підрядник, як заготовка для поетів, більшість тлумачень у книжці проникліва і майже бездоганна.

Мені було невтямки, чому мудрий поет-віртуоз, ще й неабиякий критик, старший від мене на ціле покоління, довіряє моєму смаку. Він бо вже напевне звірив усі тексти – хто б утримався від такої спокуси? – і подивувався з того, який має вигляд. А може, і жахнувся – як перепаскудили! Та він, природжений дипломат, уміє мовчати, він, філософ, похвалить і танець каліки, якому Бог дарував натхнення. Йому ближче діяльне конфуціанство: "Аніж нарікати на темряву, краще запалити свічку". Ні, він не метатиме громи, як це зробила Ліна Костенко на форумі україністів у Чернівцях, коли їй показали Найданові досліди над її поезією. Її самозахист категоричний: "Не перекладайте мене зовсім, доки не знайдете рівного мені поета".

Поетесу можна зрозуміти. Вона відмовилася ганьбитися в перекладах перед Нобелівським комітетом. Там багато мов не знають, щоб оцінювати всім оригінали. Я перекладав подання професора М. Наєнка на ту премію поетесі. Мені гірко, що багата геніями Україна не спромоглася на жодного лавреата. Це оцінка здатності нації мобілізуватися – увінчувати у Стокгольмі українців може лише своя добре згуртована толока. Критерії Шведської академії, м'яко кажучи, специфічні. Ми не цінуємо геніїв за життя – вона байдужа до їхнього безсмертя. В. Стус уже ніколи не поповнить її почесний список. До відома: зі 113 нобелівських преміантів у літературі 29 писало англійською мовою (2 з них були двомовні), 15 – французькою, 13 – німецькою, 11 – іспанською, 7 – шведською, 6 – італійською, 6 – російською, 4 – польською, 3 – данською, 3 – норвезькою, 2 – грецькою, 2 – японською, 2 – китайською. На одного лавреата здобулися такі мови: фінська, окситанська, португальська, ісландська, сербо-хорватська, чеська, їдиш, бенгальська, арабська, угорська, турецька. Ось де попрацювали перекладачі!

Вимогливість і завзяття Павличка добре відомі. Пам'ятаю, як 1988 року І. Драч, П. Осадчук, Д. Білоус, В. Затуливітер, С. Йовенко, М. Рябчук і я їздили до Москви на огляд у СП СРСР перекладів української поезії, щоб відстояти творче обличчя наших найяскравіших поетів. Добре дісталося там І. Драчеві за… авторизацію перекручень своєї музи. Про Л. Костенко навіть не йшлося – через її вето на переклад. Д. Павличко ж знайшов свій заслін від нівеляції і халтури. У чималій "обоймі" він виявився єдиним поетом, який доскіпливо і напосідливо підправляв російські переклади Л. Смирнову.

Гірко розчаровувати улюбленого класика, а бути його речником може хіба що конгеніальний перекладач. Що я міг сказати, коли англійська мова навіть не слов'янська, а перекладали нею не для українців? Бо російською все наше досі перекладають і для нас, щоб ми свою забули, а дехто робить це й сам, забуваючи пояснення Шевченка до "Кобзаря", чому він не пішов шляхом Гоголя. Чи не тому "Кобзар" нам досі подають без програмної передмови автора? Зрештою, Гоголь значно полегшив завдання перекладачам тим, що ввів у мову Пушкіна нові стильові ресурси, чого той не зробив у "Полтаві". А що ми маємо в англомовній поезії, крім "Мазепи" Байрона, вихопленого уявою романтика з історичної праці Вольтера? Творчий цех кривиться, коли

порушують припис: перекладати своїх художників слова нерідною мовою негоже для тих, кому вона рідна. Хай це і гарна вправа, але такі краще нікому не показувати. Та й узагалі, за Р. Бартом, переклад на закордон – це ознака тоталітарного суспільства. Отож і оцінити чужий переклад мають там – свої. Сам я радше довірився б критику американському, хоч би й діаспорянину, який в Америці народився або давно призвичаївся, як-от Марта Тарнавська, котра сама чимало перекладає. Та на таких цінних знайомих ні поет, ні я не розжилися.

У ту мить я дуже пошкодував, що поруч немає моєї вірної Віри Річ. Її чуттю англійської мови могла б позаздрити більшість освічених англійців. Поетка оксфордського гарту розібралася б у всіх нюансах і все розставила б на місця, адже витлумачила віршем чимало українських класиків. Щоправда, і вона перекладала радше для Англії, аніж для Америки чи й усього світу. Справа не у власне мові, а в оперті на поетичний код, де традиції, розділені океаном, розбіглися. А треба ж на ґрунті того коду зберегти код Павличків!

Два місяці я носився з тією книжкою, звіряв тексти, тицяв колегам, щоб перевірити своє враження. Я не поет (пишу лиш кумедні експромти для дитячого журналу про Вінні-Пуха), та спробував вжитися в роль перекладача поезії. Міркував так: куди в палітрі тягло Павличка, коли він вибирав собі для перекладу англомовних поетів? Може, саме в них є ключ для відтворення його стилю? Цей напрямок думок виявився хибним. У “Світовому сонеті” Павличко і не прагнув розчинитися у розмаїтті поетик – він давав їм таке потрактування, яке годі шукати в І. Франка, М. Рильського, М. Зерова, Г. Кочура, Д. Паламарчука чи будь-кого з наших сонетярів. Те саме, до речі, в антології болгарської поезії Д. Білоуса та французької – М. Терещенка. У них теж всі поети трохи схожі на перекладача. І то забезпечує вибірці ту цілісність, якої б не було, коли б кожний класик мав єдиного повпреда. Двох схожих поетів, які б цілком переклали один одного, історія не зафіксувала. Показав книжку професорці Р. Зорівчак, яка очолює у Львові кафедру імені Г. Кочура. Вона почитала й мовила: “Мені сумно. Невже в діаспорі немає для Павличка перекладача?”

Зрештою, як перекладати поета – може показати лише перекладач, а не критик, якому доволі розмаїття зробленого. В укладеній З. Гончаруком англомовній “Антології української радянської поезії” (Дніпро,1982) є 10 перекладів з Павличка, з числа яких перейшли до Найданової збірки два білі сонети – “Освенцим” (пер. Гледіс Еванз) і “Море” (пер. Волтер Мей). Це таки взірцеві спроби, де рими, від яких автор відмовився, “не заважали” передати думку й образи. Та й правка М. Найдана, наскільки можу судити, не зашкодила. Більше нічого не взяв він з того давнього видання, повтореного 1986 року у скороченій версії під егідою ЮНЕСКО, куди дібрали 6 творів Павличка. До речі, її видали з поетовою передмовою.

Показово, що М. Найдан відмовився від “Арарату” у викладі Г. Еванз, натомість запропонував свій неримований переказ – з абревіатурою ***Mt*** замість *Mount,* отже, не для голосу. Що у віршах є розмір (в “Арараті” – анапест), якому треба шукати функційно відповідний, – тим школа “оголювачів образу” не переймається. Загалом вона так і не дійшла до розв’язання того рівня творчих проблем, на які вказав у відгуку

на згадану антологію в журналі “Теорія і практика перекладу” 1988 року професор Ю. Жлуктенко: “Серед перекладачів поезії… поширена думка, що український і російський рядок в англійському перекладі має обов’язково подовжуватися, а хорей або ямб змінюватися на якусь із трискладових стоп. …Це переконання ґрунтується не на справжньому співвідношенні двох різномовних поетик, а на існуючій практиці перекладу, а вона, ніде правди діти, далеко не завжди обирає той шлях, який найважчий”.

До “Двох кольорів душі” увійшов 71 твір у викладі 8 перекладачів. Окрім названих, 44 спроби належать Альоні Сидоренко, 8 – Майклу Найдану, по 5 – Світлані Беднаж, Марії Скрипник і Марті Трофименко, 2 – Дзвіні Орловській. Двоє перших, чиїх перекладів понад дві третини, і визначили характер видання, – очевидно, у творчому тандемі, де тон вимог задавав М. Найдан. Про нього у книжці є довідка (україніст, славіст, професор з Пенсильванії, видав 20 книжок перекладів тощо) – про киянку А. Сидоренко, як і про решту тлумачів, – ані слова. Хто вони, яку мету собі ставили в перекладі, чи мають свої вірші, за якими мірками спроби відбиралися – читач може лише здогадуватися.

З передмови упорядника Павличко постає чутливим традиціоналістом, відданим римі, метру, усталеній строфіці, а надто сонетам. Чому ж подано лише білі? Життєпис поета виглядає довільним і куцим на тлі довідок в інтернеті. Навчання під німцями в Коломийській гімназії (1942-1944) віднесено до “радянських часів”. Журнал “Жовтень” названо “Октябрьом” (*Oktiabr*). Обрання до парламенту України датовано 2005 роком. Але ж це був третій прихід туди поета! Він уже в 1990-му році очолив Комісію ВР у закордонних справах, де працював ще і в міжпосольський період в 1998-1999 роках – після Словаччини перед Польщею. Був у 1989-1991 роках і депутатом ВР СРСР – щоб здобути волю Україні. Вклонімося ж Герою України! Хто бачив у тих подіях притчу про те, як комар переміг слона (заліз у хобот і покусав), того не дивує, чому тепер наш незалежний слон такий божевільний.

Збірку ніяк не циклізовано, лише 4 твори на єврейську тему зійшлися докупи. Сім пояснень до реалій у виносках – це й увесь коментар. А тим часом коментар аж ніяк не завадив би у кінці до багатьох творів, бо не все, що добре знайоме нам тут, доступне сприйняттю деінде. Символіку кольорів М. Найдан тлумачить у передмові тільки так, як пояснює їх сама пісня. Та це ж і кольори прапора ОУН, а на вишивці треба бачити і третій – білий. Цю тріаду оспівано в народних піснях та думах, нею ретельно (див. чернетки) “малював” “Плач Ярославни” та “З передсвіта до вечора” Шевченко. Словом, ширшого контексту знань перекладам з Павличка для належного сприйняття не створено. Ні українського, ні американського, ні світового.

Взірцем чи й докором, принаймні доводом проти вибілювання вірша та верлібризації класичної строфіки здіймається у книжці над більшістю спроб перекладу “Сучасна колискова” у натхненному тлумаченні М. Трофименко. З цією перлиною лірики стає врівень вірш “Є жінки...” – дерзновенний ліричний дослід перекладачки М. Скрипник, теж канадської. Їй можна закинути хіба що слабкість двох рим, можливо, надто модерних (***snow – you***, ***wide – idolized***) на тлі сильних (***height – bright***, ***star – far***). Але скорочення числа рим з 8 до 4 для нефлективної мови, де є і ґрунт

відповідної традиції, – цілком прийнятне. Оце й уся римована поезія у збірці. Щоправда, в інших версіях М. Скрипник трапляються рими спорадичні. Це можна було б зрозуміти, якби вони несли якусь стильову функцію. Скажімо, Шекспір у п'єсах або підкреслював ними важливу думку, або закінчував епізод. Але безсистемні, в контексті білого вірша та верлібрів вони лиш нагадують про недопереклад.

Усім цим не претендую на вичерпність та остаточність оцінки – хотілося б почути й іншу. Америка сказала планеті: читайте **нашого** Павличка. Нам же янкі каже: ви моголи, верлібристи голі. Не ображаймося – шукаймо талантів! Скарга – жанр рабський. Слава Україні!

Стаття надійшла до редакції 5 квітня 2017 р.

Радчук В.Д., к. филол. н., доц.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

АМЕРИКА – МИРУ: ЧИТАЙТЕ ПАВЛЫЧКО!

Критик англоязычного сборника стихов и песен Д. Павлычко, изданного в США, рассуждает о принципах поэтического перевода и критериях его оценки.

***Ключевые слова**: поэзия, песня, перевод, голос, стиль, критика, метод, Павлычко.*

Radchuk V., PhD., Associate Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv

AMERICA APPEALS TO THE WORLD: READ PAVLYCHKO

The critic reviews a collection of poems and songs by Dmytro Pavlychko published in the USA in English, pondering on the principles of poetic translation and its evaluation.

***Keywords**: poetry, song, translation, voice, style, criticism, method, Pavlychko.*

УДК 811.112.2'255=161.2:61

Сайко М.А., студ.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ЗМІСТ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МЕДИЧНОГО ПЕРЕКЛАДАЧА

У статті розглядаються зміст та особливості формування термінологічної компетентності майбутнього медичного перекладача. Особливу увагу зосереджено на виокремленні шляхів її досягнення, орієнтуючись при цьому на сучасний стан перекладацького ринку праці.

***Ключові слова:** термінологічна компетентність, технологічно-ринкова компетенція, медичний перекладач, внутрішня мотивація, термінологічна база.*

В умовах розвитку ринку праці вироблення і розвиток перекладацьких компетенцій відіграє вирішальну роль у становленні професійного перекладача і зростання попиту на його інтелектуальну діяльність. Перекладачі, які спеціалізуються в галузі фахового перекладу і термінології, повинні мати професійний досвід у перекладі фахових текстів у таких сферах, як бізнес, право, наука і техніка тощо, та глибокі знання щодо новітніх технологій перекладу.

Питання перекладацької компетенції та компетентності широко висвітлюється не лише іноземними науковцями (С. Гепферіх, Г. Гьоніг, Л.К. Латишев, А. Нойберт, іспанська науково-дослідницька група РАСТЕ), а й вітчизняними дослідниками (Т.Р. Кияк, О.С. Кочубей, І.В. Мелешко, Р.В. Поворознюк, І.О. Сімкова, Л.М. Черноватий та інші). Результатом такої зацікавленості науковців цим питанням є напрацювання так званих моделей перекладацьких компетенцій.

Проте практична відсутність підходів до формування термінологічної компетентності майбутнього медичного перекладача та відсутність виокремлених шляхів її досягнення визначає **актуальність** дослідження.

Новизна цієї студії полягає в осмисленні нового теоретико-методологічного підходу до досягнення термінологічної компетентності перекладача з огляду на сучасний перекладацький ринок праці.

Метою цього дослідження є визначення особливостей перекладацької компетентності та компетенції медичного перекладача та висвітлення їх змісту.

Увагу слід звернути на термінологічне обрамлення понять “компетенція” та “компетентність”, аби надалі уникати своєрідного термінологічного хаосу. І.О. Сімкова, наприклад, розмежовує поняття “компетентності перекладача” та “фахової компетенції перекладача” і вважає, що перекладацька компетентність – поняття ширше, позаяк вона “складається із сукупності іншомовної комунікативної, фахової й загальної компетенцій і дає можливість перекладачу ефективно здійснювати міжмовну, міжкультурну, міжособистісну професійну комунікацію”. Тобто компетентність перекладачів складається із структурної базової (загальної), ключової та спеціальної (функціональної) компетенцій. Так, поняття фахової компетенції перекладача вона розуміє як здатність актуалізовувати здобуті знання та вміння, послуговуватися ними під час реалізації перекладацької діяльності, а також як набір вимог, потрібних для перекладацьких рішень, що ґрунтується на базовій кваліфікації фахівця [5, с. 165-167].

О.С. Кочубей, досліджуючи перекладацьку компетентність як головний фактор у навчанні майбутніх перекладачів, вдається до різного вживання понять [3, с. 389-395]. Проте із наступної статті науковця, а саме “Роль міжкультурної комунікації у процесі набуття студентами перекладацької компетентності”, стає очевидним своєрідне розмежування понять, позаяк досліджувана міжкультурна компетенція розглядається в структурі перекладацької компетентності майбутніх філологів. Спираючись на доробок вітчизняних і зарубіжних науковців, О.С. Кочубей розробляє власну структуру перекладацької компетентності філолога, що складається з когнітивного, соціально-психологічного та аксіологічного аспектів, які, в свою чергу, включають конкретні компетенції [4, с. 180-181].

Л.М. Черноватий визначає перекладацьку компетенцію як таку, що "включає знання загальних принципів перекладу, а також навички та уміння його здійснення – як базові (тобто необхідні перекладачу для здійснення усіх видів перекладу), так і ті, яких потребують лише один або кілька видів перекладу (…) текстів відповідних стилю та жанру" [7, с. 176]. Він також зауважує, що англійський термін *competence* не повинен обов'язково перекладатися як *компетенція*. Так, у словосполученні *translator's competence* під цим поняттям слід розуміти *компетентність* і перекладати його варто як *фахова компетентність перекладача* [7, с. 174].

Найбільш чітке визначення поняття термінологічної компетенції пропонує Г.П. Бондаренко, розуміючи під ним "вміння добирати терміни відповідно до теми висловлювання, враховувати відмінності паронімічних термінів, не допускати заміни однієї термінологічної одиниці іншою, уживати терміни відповідно до їх дефініції, розрізняти терміни та професіоналізми …" [8, с. 11].

Доволі розгорнуто тлумачить поняття термінологічної компетентності (професійно-термінологічної компетентності) Л.В. Вікторова, визначаючи її складником професійної компетентності, що "відображає готовність і здатність фахівця демонструвати належні особистісні якості в ситуаціях професійного спілкування, мобілізуючи для цього знання фахової термінології, вміння та навички, використовувати з точністю і лінгвістичною правильністю терміни в усному і писемному професійному мовленні відповідно до нормативних вимог" [2, с. 7]. У цьому напрямку термінологічну компетентність визначає також І.В. Стасюк, стверджуючи, що саме вона сприяє забезпеченню перекладу складних спеціалізованих текстів, які містять таку лексику [6, с. 157].

Вищенаведені роздуми науковців дають нам можливість дійти висновку, що термінологічна компетенція характеризується вмінням добирати відповідні терміни в межах терміносистеми, а термінологічна компетентність – вмінням перекладача демонструвати набуті компетенції, проте через нечітку визначеність (найчастіше розглядається лише одне поняття), можна стверджувати про їх нерозчленованість, своєрідну злитість.

Перекладачі повинні мати набагато ширший обсяг фонових знань, ніж це вимагається для інших фахівців. Загалом він повинен наближатися до обсягу освіченого носія відповідної мови. Так, майбутній перекладач повинен освоїти надзвичайно ширший обсяг іншомовної лексики. Це стосується також і термінології, яка відноситься до галузей фонових знань, серед яких, не в останню чергу, медицина [8, с. 5].

Підвищення термінологічної компетентності є результатом заходів, спрямованих на отримання таких знань і навичок, які затребувані в сучасному соціумі. Існує думка, що передумовою компетентного використання термінології конкретної фахової мови є "раціональне поєднання комунікативного підходу, професійного контексту, здатності до самостійного навчання, дослідницько-пошукової діяльності, адже для вільного розуміння та читання наукових текстів необхідно приблизно 75-85% усіх термінів, наявних у фаховому дискурсі" [6, с. 156].

Розглянемо запропоновану нами схематично зображену суть термінологічної компетенції перекладачів та шляхи її досягнення:

Отже, зі схеми стає очевидним, що процес набуття майбутніми перекладачами термінологічної компетентності складається, на нашу думку, з трьох процесуально обумовлених компонентів: термінологічна компетенція, внутрішня мотивація та досвід. Внутрішня мотивація займає центральну позицію серед трьох компонентів, позаяк вона є передумовою існування двох інших, об'єднуючи та координуючи їхні функції. Під внутрішньою мотивацією ми розуміємо сукупність мотивів майбутнього фахівця, спрямованих на задоволення внутрішніх психологічних потреб, саморозвиток та "активність заради активності".

У цьому контексті слід зауважити, що досі немає підручників із практики перекладу з німецької мови для перекладачів фахової мови медицини, які посприяли б засвоєнню мінімально необхідного обсягу фонових знань у цій сфері, або ж навіть мінімального обсягу медичної термінології. Це свідчить про нинішню практичну відсутність координації змісту підручників-практикумів для перекладачів.

Процес набуття майбутніми перекладачами термінологічної компетентності ускладнюється відсутністю німецько-українського словника медичної термінології, що змушує перекладачів працювати з російськомовними джерелами, а це часто призводить не лише до послуговування перекладачем калькованими термінологічними одиницями, а й до спотворення граматичних конструкцій. Прикладом такого явища може слугувати нижче наведений переклад одного з підпунктів медичного висновку:

Die Untersuchung der Geschlechtsorgane ergab folgende Abweichungen:

Порушення з боку статевої системи:

Так, лексична сполука *"з боку"* в українському перекладі є результатом буквального перенесення з російської мови сполуки *"со стороны"*, яка не характерна для української мови.

Стає вкрай цікавим, якою кількістю медичних термінологічних одиниць має володіти термінологічно компетентний перекладач. Звичайно, більша кількість не лише вивчених, а й засвоєних одиниць (засвоєних до обізнаності) може засвідчувати більшу його компетентність. Передусім тут йдеться про активний словниковий склад обох мов. Німецький лінгвіст Р. Бруннер, який викладав в Ульмському університеті

55 семестрів предмет “медична термінологія”, вважає, що активний словниковий склад медичної термінології сягає приблизно від 6000 до 8000 термінів [9, с. 384]. До центральних понять медицини належать такі: хвороба, явище, симптом, синдром, діагноз, етіологія, причинність, патогенез, терапія [9, с. 388].

Беручи до уваги сучасні вимоги ринку праці перекладачів, варто було б виділити особливу компетенцію письмового перекладача, про яку зазвичай замовчують і яка не розглядається як необхідний складник компетентності фахового перекладача. Технологічно-ринкову компетенція передбачає вміння опановувати та користуватися останніми розробками в сфері перекладу. Так, фаховий перекладач обов’язково послуговується у своїй діяльності програмами автоматизованого перекладу, які, зазвичай, мають своєрідні допоміжні модулі: термінологічні бази (анг. *termbase*, нім. *Terminologiedatenbank*). Він повинен вміти створювати такі термінологічні бази, а також залучати до них описові поля, що деталізувало б інформацію про переклад терміна (визначення, тлумачення, пояснення, наприклад, щодо конкретної сфери медицини) тощо.

Виникає питання: які терміни додавати (майбутнім) перекладачам (у процесі навчання) до потенційної медичної термінологічної бази? Створимо своєрідну класифікацію термінів за рівнем їх частотності та уніфікованості:

- терміни (однозначні, переважно загальномедичні та вузькоспеціальні; слід бути обачним із загальнонауковими та міжгалузевими термінами):
  - номенклатурні (саме номенклатура містить систематизований перелік найменувань);
  - стійкі однозначні сполуки. Наприклад, *Bulbus aortae, Bulbus superior venae jugularis* тощо. Але до цієї категорії можуть належати терміни не лише з номенклатури;
  - найменування хвороб і проблем, пов’язаних зі здоров’ям із Міжнародної статистичної класифікації;
  - терміни-епоніми (*точка Гербста, феномен Квінке* тощо);
  - складні терміни (які здебільшого матимуть лише один можливий варіант перекладу).
- Найменування галузей і розділів медицини (*Krankheitsprävention – профілактична медицина, Rechtsmedizin – судова медицина*), назви лікувальних закладів та їхніх відділень (*Intensivstation – відділення інтенсивної терапії, kardiologische Station – кардіологічне відділення*), перелік лікарських посад у закладах охорони здоров’я.
- Лексеми (квазітерміни), що активно використовуються в документації (наприклад, в медичній карті стаціонарного хворого (історія хвороби): скарги хворого, історія захворювання, анамнестичні дані, клініко-діагностичне дослідження, лікувальні заходи, оперативне втручання, дані вимірювання температури тіла, пульсу, дихання, артеріального тиску, рентгенологічні дослідження, результати УЗД тощо).
- Однозначні (у фаховій мові медицини) прикметники. Наприклад: *verstärkt – посилений, übermäßig – надмірний, erhöht – підвищений, intensiv – інтенсивний*.

- Скорочення (з використанням описових полів через їх багатозначність; проте існують однозначні скорочення. Наприклад, *MRSA – МРЗС*);
- одиниці вимірювання (показники; також використовуючи описові поля) (наприклад, *mmol/l – ммоль/л, mg/dl – мг/дл, μIU/ml – мкМЕ/мл* тощо).

Звичайно, список не є вичерпним, а також може залежати від конкретної сфери медицини, в якій працює перекладач, а тому містити різну термінологію (загальномедичну, анатомічну, клінічну чи фармацевтичну).

Отже, особливості термінологічної компетентності та компетенцій медичного перекладача повинні розглядатися відповідно до потреб та вимог ринку праці. Так, не лише досконале володіння мовами та широким обсягом фахових знань, але й вміння пристосовуватися до новітніх розробок у сфері перекладу (технологічно-ринкова компетенція) стали сьогодні неодмінною передумовою успішного перекладача.

Перспективи запропонованої студії полягають у подальшому вивченні розглянутого нами питання, що сприятиме підвищенню професійної компетентності потенційних перекладачів та напрацюванню дидактичних принципів навчання медичного перекладу у вищій школі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бондаренко Г.П.* Методика навчання студентів економічних спеціальностей української наукової термінології в умовах східного регіону України: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Г.П. Бондаренко; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2008. – 20 с. 2. *Вікторова Л.В.* Формування професійно-термінологічної компетентності студентів вищих аграрних навчальних закладів у фаховій підготовці: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Вікторова Л.В.; Чернігівський держ. педагогічний ун-т ім. Т.Г. Шевченка. – Чернігів, 2009. – 20 с. 3. *Кочубей О.С.* Перекладацька компетентність як головний фактор у навчанні перекладу студентів-філологів, майбутніх перекладачів / О.С. Кочубей // Мова і культура. – 2014. – Вип. 17, т. 3. – С. 389-397. 4. *Кочубей О.С.* Роль міжкультурної комунікації у процесі набуття студентами перекладацької компетентності / О.С. Кочубей // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія: Філологічна. – 2016. – Вип. 62. – С. 179-181. 5. *Сімкова І.О.* Особливості формування фахової компетенції в майбутніх перекладачів / І.О. Сімкова // Наука і освіта. – 2013. – № 3. – С. 165-168. 6. *Стасюк Т.В.* Мовно-професійна компетентність / термінологічна компетентність у розрізі соціолінгвістики / Т.В. Стасюк // Дослідження з лексикології і граматики української мови. – 2014. – Вип. 15. – С. 153-161. 7. *Черноватий Л.М.* Методика викладання перекладу як спеціальності: Підручник для студ. вищих заклад. освіти за спеціальністю "Переклад" / Л.М.Черноватий. – Вінниця : Нова Книга, 2013. – 376 с. 8. *Черноватий Л.М.* Навчально-методичний комплекс для підготовки перекладачів з англійської мови: серія dictum factum / Л.М. Черноватий // Наук. зап. Харк. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. Серія: Філологічні науки. – 2010. – Вип. 89 (1). – С. 5-13. 9. *Brunner R.J.* Sprache des Arztes und Sprache des Patienten: Fachsprache und Terminologie, R.J. Brunner // Наукові записки КДПУ. Серія: Філологічні науки / мовознавство/: зб. наук. праць. Вип. 104(1) с. 383-391.

Стаття надійшла до редакції 5 квітня 2017 р.

Сайко М.А., студ.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

СОДЕРЖАНИЕ ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ МЕДИЦИНСКОГО ПЕРЕВОДЧИКА

В статье рассматриваются содержание и особенности формирования терминологической компетентности будущего медицинского переводчика. Особое внимание уделяется выделению путей ее достижения, ориентируясь при этом на современное состояние переводческого рынка труда.

Ключевые слова: *терминологическая компетентность, технологическо-рыночная компетенция, медицинский переводчик, внутренняя мотивация, терминологическая база.*

Saiko M.A., stud.
Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE CONTENT OF TERMINOLOGICAL COMPETENCE OF A MEDICAL TRANSLATOR

The article deals with the content and forming features of terminological competence of the future medical interpreter. Particular attention is paid to methods of its acquisition, considering the current state of the translation labor market.

Keywords: *terminological competence, technology- and market-oriented competence, medical translator, intrinsic motivation, terminology base.*

УДК 811.521

Семенко С.М., к. філол. н.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

КАНОНІЧНІ ТЕКСТИ ТЕНРІЙСЬКОЇ РЕЛІГІЇ ЯК ДЖЕРЕЛО ЯПОНСЬКОЇ МОВИ СЕРЕДИНИ XIX СТ. У ЇЇ КАНСАЙСЬКОМУ ВАРІАНТІ

У статті розглядаються можливі перспективи і напрями дослідження унікального мовного матеріалу, який міститься в канонічних текстах Тенрійської релігії і є своєрідним конгломератом мов різних історичних епох, мовленнєвих стилів із широким залученням просторічної та діалектної лексики. Він яскраво віддзеркалює особливості японської мови другої половини XIX ст. в її кансайському варіанті, що дозволяє розглядати його не лише як джерело загальнонаціональної літературної та розмовної мов цієї історичної доби, але і як цінне джерело дослідження фонетичних, морфологічних, лексичних та граматичних особливостей тогочасного кансайського діалекту.

Ключові слова: *Тенрійська релігія, релігія Тенрі, японська мова, канонічний текст, "Офудесакі", "Мікагура-ута", кансайський діалект, діалект префектури Нара.*

Офіційною датою народження Тенрійської релігії (*яп.:* 天理教 – *"Тенрі-кьо"*) вважається 26 жовтня 1835 р., коли Бог-Отець (*яп.:* 祖神 – Оя-Ґамі або 天理王命 – Тенрі-О-но Мікото) вустами сорокалітньої селянки на ім'я Накаяма Мікі, що мешкала поблизу м. Нара в районі Кансай, почав проповідувати людям догми нового віровчення, яке отримало назву "Релігія Небесного Закону" або "Релігія Небесної Істини" – саме так перекладається з японської мови словосполучення *"Тенрі-кьо"*. Досить швидко ця нова монотеїстична та синкретична релігія, яка об'єднала в собі головні постулати синтоїзму, буддизму і навіть християнства, і була орієнтована головним чином на простих людей, стала активно поширюватися спочатку в районі Кансая, що розміщений у центральній частині о. Хоншю, до складу якого входять преф. Вакаяма, Кіото, Міе, Нара, Осака, Шіґа, Хьоґо, а згодом на всій території Японії. Однак офіційне юридичне визнання тогочасної влади релігія Тенрі отримала лише в 1908 р.

На сьогоднішній день кількість послідовників цього віровчення у сучасному світі наближається до трьох мільйонів, а число храмів як у самій Японії, так і за її межами (Південна Корея, Індонезія, Тайланд, Філіппіни, США, Бразилія, Франція) сягає 28 000.

Головними канонічними текстами Тенрійської релігії вважаються:

а) Книга під назвою *"Офудесакі"* (*яп.:* おふでさき – "На кінчику пензля"), яка була написана (а вірніше, *"записана зі слів самого Бога-Отця"*) засновницею цієї релігії Накаямою Мікі в період з 1869 р. по 1882 р. Текст "Офудесакі" – це своєрідна лірично-філософська поема релігійного змісту, що складається з 17-ти глав і налічує 1711 віршів-*танка*, у яких описано історію зародження світу і людства, божественні діяння Оя-Ґамі (Бога-Отця), хронологію становлення релігії Тенрі, тлумачаться її головні морально-етичні засади, правила поведінки віруючих тощо.

б) Збірка релігійних пісень *"Мікаґура-ута"* (*яп.:* 神楽歌 – "Ритуальні пісні" або "Церемоніальні співи").

в) Текст спеціальної лекції під назвою *"Бессекі"* (*яп.:* 別席 – *досл.: "окреме місце"*; "Лекція Бессекі", *"Курс лекцій Бессекі"*, *"Лекція з основ релігії Тенрі"*). Для віруючих цей термін має двояке значення. По-перше, це справді місце (вірніше, приміщення), де послідовники Тенрійської релігії за допомогою досвідчених проповідників опановують головні доктрини цього віровчення. А по-друге, це назва лекції, яку віруючі мають прослухати в різний час дев'ять разів, щоб отримати божественний дар *Осадзуке* – дар зцілення ближніх від різних хвороб шляхом читання спеціальних молитов та специфічних рухів руками над тілом хворого.

г) Текст *"Осашідзу"* (*яп.:* おさしづ – "Божественні настанови") – це детальний виклад моральних напучень Бога-Отця, які стосуються різних питань повсякденного життя віруючих, божественні поради стосовно того, як слід поводитися віруючим у різноманітних життєвих ситуаціях. Іншими словами, *"Осашідзу"* можна назвати священним писанням, яке вчить, як саме необхідно реалізовувати віру на практиці відповідно до божественної волі Бога-Отця.

До певного часу далеко не всі повідомлені віруючим настанови Оя-Ґамі записувалися. Проте, починаючи з 1887 р. і закінчуючи 1907 р., коли помер Хонсекі (Ідзо Ібурі, 1833-1907) – онук і наступник Оя-сами, який теж став "божим посередником" після

того, як засновниця Тенрійської релігії в 1887 р. покинула цей світ, усі божественні настанови, повідомлені Богом протягом двадцяти років, були зафіксовані на папері. Уперше ці настанови та поради опубліковані в період з 1927 по 1931 рік. Після чергового редагування тексту оригіналу, до *"Осашідзу"* були додані ще деякі розділи, у результаті чого в 1963-1966 рр. текст *"Осашідзу"* був остаточно сформатований у семитомне зібрання, яке й представляє собою сучасне канонічне видання *"Осашідзу"*.

Якщо тексти *"Офудесакі"* та *"Мікагура-ути"* були написані Оя-самою у віршовій формі, то *"Бессекі"* й *"Осашідзу"* відрізняються від них як за формою, так і за стилем. Це прозові тексти, які містять значну кількість розмовної лексики, оскільки були повідомлені віруючим Богом-Отцем через вуста Оя-сами та Хонсекі, і лише згодом записані їх послідовниками, які в той час знаходилися поруч із ними.

А оскільки саме в другій половині XIX ст. в Японії відбувається процес остаточного формування та кодифікації сучасної літературної мови, канонічні тексти Тенрійської релігії, створені саме в цей час, набувають важливого значення як цінне джерело розмовної і літературної мови цієї історичної доби в її кансайському варіанті, а також як джерело фонетичних, лексичних та синтаксичних особливостей тогочасного кансайського діалекту.

Загалом, з*астосовуючи для характеристики мови канонічних текстів Тенрійської релігії японську лінгвістичну термінологію, її можна охарактеризувати як "суміш" бунго* (文語, *досл:* "писемна мова"), *кьоцуго* (共通語 – загальнонаціональна розмовна мова), *дзокуго (*俗語 – ***досл.:*** "**фамільярна мова**"*)*[1]*, а також кансайського просторіччя з усіма його особливостями на всіх мовних рівнях, включаючи й деякі суто діалектні елементи.*

Але в цій "мішанині мов і стилів" ми жодним чином не вбачаємо якихось недоліків чи вад цих оригінальних релігійних текстів доби Мейджі. Навпаки, ми вважаємо, що саме це робить канонічні тексти Тенрійської релігії унікальними мовними пам'ятниками середини XIX ст.*, які дозволяють дослідити процес зародження і становлення сучасної японської літературної мови, з'ясувати труднощі, які поставали на шляху її кодифікації, простежити способи подолання цих труднощів тощо.*

*Якщо в Європі (у тому числі на теренах Росії та України) лінгвістичні дослідження канонічних текстів Тенрійської релігії не здійснювалися, то в самій Японії цією проблематикою цікавилося чимало дослідників. Т*екст *"Офудесакі"* з точки зору його мовної специфіки, зокрема, досліджували такі японські фахівці, як Ідзуру Шіммура, Іноуе Акіо, Кіодзо Сайто, Масанобу Ніо, Сейічі Накаї та ін. Серед зарубіжних дослідників *"Офудесакі"* передусім слід назвати ім'я американського лінгвіста М. Ейнана – перекладача і співавтора першого англомовного коментованого видання *"Офудесакі"*, що вийшло друком у Японії в 1987 р. [*див.:* 5].

---

[1] Під цим терміном *розуміється один зі стилів японського розмовного мовлення, що набув широкого розповсюдження серед простого населення в* XIX-XX ст., і яким донині активно користуються в процесі комунікації мовці одного соціального статусу, близькі родичі, а також старші за віком чи вищі за соціальним статусом особи при спілкуванні з молодшими або нижчими за ієрархічним положенням у суспільстві (колективі, групі, команді тощо) співрозмовниками.

Взагалі існує досить значна кількість досліджень *“Офудесакі”*. Однак більшість із них не має жодного відношення до лінгвістики і присвячена суто теологічним чи філософсько-етичним питанням, які стосуються переважно тлумачення змісту цього сакрального тексту. Але саме такі мовні джерела дають надзвичайно цінний матеріал для аналізу й оцінки тих чи інших мовних і мовленнєвих явищ в історичному плані, зокрема досліджень у галузі історичної діалектології. Яскравим прикладом у цьому сенсі є докторська дисертація професора Санкт-Петербурзького (Ленінградського) університету Б.О. Ларіна *“Три іноземні джерела з історії російської мови XVI-XVII ст.”* – фундаментальне історико-лінгвістичне дослідження, в якому відомий російський лінгвіст (до речі, українець за походженням – уродженець Полтавської губернії), опираючись на результати аналізу знайдених ним у бібліотеках Оксфорда та Парижа рукописів, зокрема *“Паризького словника Московитів”* (Dictionaire Moscovite, 1586) француза Жана Соважа, *“Російсько-англійського словника-щоденника”* (Dictionarium Russico-anglicum, 1618-19) англійця Річарда Джеймса і *“Російської граматики”* (Grammatica Russica, 1696) німця Г.В. Лудольфа, робить ґрунтовні і надзвичайно важливі висновки щодо окремих аспектів російського розмовного мовлення цього періоду в цілому і холмогорсько-архангельського діалекту XVI-XVII ст. зокрема [*див.:* 1; 2; 3].

Які ж спостереження і висновки дозволяють нам зробити канонічні тексти Тенрійської релігії, написані оригінальним поетичним “суржиком” – *сумішшю тогочасних літературної, розмовної і фамільярної мов зі значною “домішкою” кансайського просторіччя звичайною сорокалітньою селянкою на ім’я* Накаяма Мікі*, перед якою постало складне* лінгвістичне завдання – не лише викласти в художньо-поетичній формі філософсько-етичну сутність заснованого нею віровчення, але й створити нові онімічну і термінологічну системи цього віровчення, які охоплювали б усі його аспекти, а головне – були зрозумілими для її послідовників, кількість яких на теренах Японії неухильно зростала? Варто зауважити, що до релігійної термінології у цьому випадку ми відносимо не лише слова та словосполучення, які відображають ті чи інші суто релігійні поняття і постулати, а й лексичні одиниці на позначення специфічних предметів культу, відповідних церемоній та обрядів, релігійних ієрархічних посад, а також окремі власні назви, що трапляються в усіх канонічних текстах Тенрійської релігії, які, “відірвавшись від свого споконвічного початку (топонімічного або антропонімічного), переходять до розряду загальних слів, тобто підлягають лексико-семантичному процесу апелятивації” [4, с. 59].

Почнемо з графіки.

По-перше, унікальна специфіка японського письма, яка виражається в широкій палітрі можливих способів графічного оформлення японського тексту, а також особливості авторської графіки при записі Оя-самою текстів *“Офудесакі”* і *“Мікаґураути”*, яка була ретельно збережена при друці цих канонічних тенрійських творів, дозволяють зробити важливі висновки щодо окремих тенденцій в японській розмовній та літературній мовах другої половини XIX ст., зокрема їх поступового зближення і взаємовпливу. А деякі особливості графічного оформлення тексту *“Офудесакі”*, передусім при передачі на письмі “нестандартного” подвоєння голосних звуків, а також їх злиття чи подовження, дають можливість зробити цікаві спостереження щодо

специфіки діалектної акцентуації, характерної для Кансайського регіону цієї історичної доби, як і деяких мовних особливостей цього твору в цілому.

По-друге, це дає змогу прослідкувати відповідні етапи запровадження до загальнонаціонального вжитку головних правил орфографії та пунктуації.

По-третє, саме графіка дозволяє оперативно виявити значну частину мовно-стилістичних особливостей текстів *"Офудесакі"* і *"Мікагура-ути"*, які знайшли своє віддзеркалення насамперед у графічному оформленні лексики цих творів, зокрема у використанні Оя-самою діакритичних знаків *"дакутен"* (*"нігорітен"*) і *"хандакутен"* (*"ханнігорітен"*) на позначення "одзвінчення" (゛) чи "напіводзвінчення"[1] (゜) відповідних японських приголосних звуків, знаків повтору *"курікаешіфуго"* (々), (ゝ), (ゞ), (／＼), застосуванні для писемної фіксації канонічних текстів різновидів (*хірагани* чи *катакани*) японського силабічного алфавіту *кани,* ієрогліфіки тощо.

Як і більшість релігійних текстів будь-якого віровчення, канонічні тексти Тенрійської релігії, насамперед текст *"Офудесакі"*, насичені різноманітними вербальними засобами сугестивного впливу на їх адресатів. Найпростішими і водночас найчастотнішими серед них є лексичні та загальнотекстуальні повтори. До останніх, тобто загальнотекстуальних повторів, ми відносимо численні випадки "внутрішніх ремінісценцій", коли у різних главах тексту *"Офудесакі"* трапляються однакові або дещо відозмінені (головним чином початкові) рядки віршів. Мета таких фразових рефренів-маркерів – така ж, як і у випадку з лексичними повторами, а саме – посилення сугестивного смислового та емоційного впливу на адресата. Значний сугестивний вплив на адресата мають також численні питальні й окличні речення, оригінальні метафори та образні порівняння, якими насичений текст *"Офудесакі"*.

Ще одним ефективним засобом сугестивного впливу на свідомість тих, кому безпосередньо адресувався цей головний канонічний текст релігії Тенрі, стали вибіркові цілеспрямовані ієрогліфічні написання окремих ключових слів у тексті *"Офудесакі"*, який у цілому був записаний силабічним алфавітом *каною*. Оя-сама в *"Офудесакі"* використала дуже обмежену кількість ієрогліфів – лише 45. Виникає логічне запитання: чому кількість ієрогліфічних написань слів є такою незначною і чому вибір авторки цього тексту випав саме на ці, а не інші ієрогліфи? Адже Накаяма Мікі (навіть з урахуванням усіх вад тогочасної жіночої освіти), яка була здатна написати такий значний за обсягом і глибоко філософський за змістом поетичний твір, безперечно, знала набагато більше ієрогліфічних знаків, ніж ті, що вона використала у своєму творі. Головною причиною, скоріше за все, була її свідома орієнтація на адресатів цього канонічного твору Тенрійської релігії, для яких призначався текст *"Офудесакі"*. А це були прості малоосвічені мешканці сіл (переважно жінки), а також міське простолюддя. І в цьому випадку таке рішення було цілком логічним. А з огляду на те, які саме слова для написання їєрогліфами були вибрані Оя-самою, можна зробити ще один важливий висновок – саме ці написання слугували своєрідними "маркерами"

[1] У цьому випадку японський термін *«хандакутен»* (*«ханнігорітен»* – 半濁り点; досл.: «напіводзвінчення» або, точніше, «напівпомутніння»), скоріше, відповідає українському терміну «оглушення», ніж дослівному перекладу японського термінологічного означення.

лексичних одиниць, які авторка *“Офудесакі”* з тих чи інших міркувань вважала за необхідне виділити. Які ж це лексичні одиниці?

а) **Бог-Отець** – Камі 神; **Бог Місяць-Сонце** – Цукі-Хі 月日; **людина (люди)** – хіто 人; **дитина (діти)** – 子共 (суч.: 子供) – тобто виділяються два головні дієві начала: Бог і результат його творіння – люди, яких Оя-сама закликає до взаємопорозуміння та взаємодії заради щасливого майбутнього.

б) Лексика на позначення найпоширеніших природних явищ і головних складових природного середовища, в якому мешкають люди і якими керує Бог-Отець:

Небо *– тен, сора* 天; ***сонце –*** *хі* 日; ***день*** *– хі* 日; ***місяць*** *– цукі* 月; ***гора, гори*** *– яма* 山; ***дерево, дерева*** *– кі (гі)* 木; ***вогонь*** *– хі* 火; ***вода*** *– мідзу* 水; ***вітер*** *– кадзе* 風.

в) Лексика на позначення ієрархічних стосунків у тогочасному японському суспільстві, що також є своєрідним закликом Оя-сами до повного примирення, соціальної злагоди та гармонійних стосунків між різними верствами населення країни, яку на той час, коли створювалися *“Офудесакі”*, усе ще тривожили відголоски революційних подій 1868 р.:

Високі гори (у значенні *‘верховна влада’, ‘ті, хто знаходиться на вершині влади’*) – *такаяма* 高山; ***верх, місце зверху, вершина*** (у значенні *‘влада’, ‘верхи’*) – *“такай токоро”* 高いところ; ***верх, верхи*** (у значенні *‘влада’, ‘керівництво’*) – *камі, уе* 上; ***верхи і низи*** (у значенні *‘керівники та підлеглі’*) – *“камі-шімо”* 上下 – ‘верх і низ’, ‘верхи та низи’.

г) Окремі слова, такі, як наприклад: ***добро*** *– дзен* 善; ***великий, величний*** *– оокі, дай* 大(きい) (у значенні *‘найперший’, ‘найбільший’, ‘найголовніший’, ‘найважливіший’ – “дай-ічі”* (大一); ***справа, діло, діяння; явище*** *– кото* 事; ***серце, душа*** *– кокоро* 心; ***всеосяжний, всеохоплюючий*** *– йородзу* 万; вибір для ієрогліфічного позначення, а також надзвичайно висока частотність використання деяких із них у тексті *“Офудесакі”*, також не є випадковими, оскільки йдеться про велич діянь Бога-Отця, які люди повинні сприймати з відкритою душею, щирим серцем та глибокою вдячністю.

Як уже зазначалося, текст “Офудесакі” став *своєрідним конгломератом мов різних історичних епох, мовленнєвих стилів, до якого була широко залучена просторічна і діалектна лексика.* Водночас він яскраво віддзеркалює особливості японської мови другої половини XIX ст. в її кансайському варіанті, що дозволяє розглядати його не лише як цінне джерело дослідження загальнонаціональної літературної та розмовної мов цієї історичної доби, але і як джерело акцентуаційних, фонетичних, морфологічних, лексичних та граматичних особливостей тогочасного кансайського діалекту в цілому і його нарського (преф. Нара) різновиду зокрема.

Так, у тексті *“Офудесакі”* знайшли своє віддзеркалення практично всі відомі нині мовні особливості кансайського діалекту: використання зв’язки や [“*я*”] і やった; усічення закінчень прикметників; випадіння приголосного [*к*] у прислівниках на [*ку*]; заміщення приголосного звука [*с*] звуком [*х*]; заміна нормативної для розмовної мови заперечувальної зв’язки ない [*най*] дієслівним суфіксом へん [*хен*]; скорочення подовжених голосних звуків наприкінці деяких слів чи словоформ; використання специфічних форм слів, особливих формул мовленнєвого етикету тощо.

Більш детальний лінгвістичний аналіз тексту *“Офудесакі”* дозволяє виявити й окремі типові риси тогочасного діалекту преф. Нара, який дехто з японських діалектологів розглядає як периферійний різновид кансайського діалекту, а інші вважають окремим територіальним діалектом, називаючи його “діалектом Ямато”. Ідеться про такі мовні явища, як:

1. **Регулярні фонемні зміни** (яп.: 音韻変化 – *“он-ін хенка”*): *е-і, и-о, ти-и, yan-an, shi-hi, ke-ki* та ін.

2. **Послідовне заміщення приголосних звуків** ряду *[“са”, “ші”, “су”, “се”, “со”*] рядом [*“*ха*”, “хі”, “фу”, “хе”, “хо”*], а також ряду [*“дза”* ...] рядом [*“да”* ...].

3. **Подвоєння голосних**:

а) [*“коно й**о**”* – このよ] – [*“коно й**оу**”* – このよふ] *яп.:* この世 – цей світ;

[*“р**і**”* – り] – [*“р**іі**”* – りい] *яп.:* 理 – резон, доказ, причина;

б) [*“м**е**”* – め] – [*“м**ее**”* – めへ] *яп.:* 目 – око, очі;

в) [*“ш**і**ккарі”* – しっかり] – [*“ш**іі**карі”* – しいかり] *яп.:* しっかり – наполегливо, старанно, як слід, належним чином, з усіх сил.

4. **Діалектне чергування голосних звуків в окремих словах**:

[*“ко”* – こ, *“су**ко**яка-ні”*] – [*“кі”* – き, *“су**кі**яка-ні”*] *яп.:* 健やかに– жваво бадьоро, енергійно; ретельно, старанно.

5. У тексті “Офудесакі” простежується ще одна цікава закономірність, яка характеризує **граматичні особливості** діалекту преф. Нара початку доби Мейджі і пов’язана з уживанням певних дієслів. Так, у сучасній японській мові дієслова: *“ісаму”* (勇む – підбадьорюватися, підноситися духом); *“цукусу”* (尽くす – вичерпувати, витрачати /всі сили/, віддаватися /повністю до кінця/); *“юрусу”* (許す– дозволяти, допускати; пробачати, прощати, відпускати /гріхи/); *“ватасу”* (渡す– передавати, підносити; переправляти) та інші відносяться до так званої “чотириступеневої” (“п’ятиступеневої”) дієвідміни, проте в тексті *“Офудесакі”* вони зазвичай наводяться у формі “двоступеневої” дієвідміни *“ісамуру”*, *“цукусуру”*, *“юрусуру”*, *“ватасуру”*, наприклад:

このもとをしりたるものかあるならば
たづねいてみよ神がゆるする (6-27)
Якщо існує той, хто знає першопричини всього сущого,
Ідіть і запитайте в нього! Бог дозволяє!
ぢきもつをたれにあたへる事ならば
このよはじめたをやにわたする (9-61)
Кому, на вашу думку, буде дарована Небесна Страва?
Вона буде піднесена Богу – Творцю цього світу.

Текст “Офудесакі” яскраво віддзеркалює також деякі **морфологічні особливості** лексики діалекту преф. Нара, **специфічні форми словотвору**, **нестандартні граматичні конструкції** тощо, наприклад:

1. 知らん [*“шіран” – “не знати”*]; суч. яп. нормативне: 知らない [*“шіра-най”*]; わからん [*“вакаран” – “не розуміти”*]; суч. яп. нормативне: 分からない [*“вакаранай”*]; いらん [*“іран” – “не потрібний”; “не слід”, “не варто”*]; суч. яп. нормативне:

いらない [*“іранай”*]; きたらん [*“кітаран” – “не прийти”, “не наступити”, “не настати”*]; суч. яп. нормативне: 来たらない [*“кітаранай”*].

2. なんぼ [*“намбо” – “скільки?”*]; суч. яп. нормативне: いくら [*“ікура”*].

3. しやんせ（ん）よ， しやん（を）して [*“шіянсе(н)йо”, “шіян(-о)шіте”*]; суч. яп. нормативне: かんがえなさい [*“канґаенасай”*] – поміркуйте! подумайте!

4. いかんで [*“іканде” – “не можна...”, “не слід...”*]; суч. яп. нормативні: 行けない [*“ікенай”*], 行けません [*“ікемасен”*] від дієслова 行ける [*“ікеру” – “уміти ...”, “могти ... ”, “мати можливість”*.

5. みへんか [*“міхен-ка” – “не бачите?”, “не помічаєте?”*]; суч. яп. нормативне: 見えないか [*“міенай-ка”*].

6. やない [*“янай”* /заперечувальна форма/ – *“не...”, “неможливо...”*]; суч. яп. нормативне: ではない [*“дева-най”*], じゃない [*“джя-най”*].

Завершуючи наш огляд можливих перспектив і напрямів дослідження мовного матеріалу, що міститься в канонічних текстах Тенрійської релігії, насамперед у найголовнішому творі цього синкретичного віровчення, яким є *“Офудесакі”*, ще раз наголосимо, що, з одного боку, чітко усвідомлюючи значення цього сакрального тексту для віруючих, Оя-сама обрала для його написання поетичний жанр *танка*, який вимагав традиційного використання *бунґо* (文語, *досл.: “писемна мова”*), в основу якої лягла вишукана японська мова аристократів столиці країни м. Кіото доби Хейан з характерною для неї лексикою, граматикою, синтаксисом, художньо-стилістичними засобами та образністю. А з іншого боку – демократичні зміни в літературній мові, які відбувалися в тогочасному японському суспільстві, а головне специфіка аудиторії, для якої призначався текст *“Офудесакі”* і яка не володіла достатньою мірою вже застарілою на кінець XIX ст. мовою *бунґо*, диктували необхідність широкого залучення сучасної розмовної лексики і використання відповідних граматичних форм та синтаксичних конструкцій, характерних насамперед для звичної і зрозумілої потенційним реціпієнтам канонічного тексту мови *кого* (口語) – некодифікованої розмовної японської мови, в основі якої лежали численні місцеві діалекти та говірки, і яка досить тривалий час вважалася вульгарною мовою.

Зафіксовані в *“Офудесакі”* та інших релігійних тенрійських текстах окремі фонетичні особливості розмовної і діалектної лексики, як і деякі граматичні форми, не властиві японській літературній мові, підтверджують гіпотезу про те, що конвергентне зближення розмовного мовлення з літературною мовою мало двосторонній напрямок. Не лише мова художньої літератури передусім через систему освіти активно впливала на нормативну базу національної мови, але й розмовна стихія мала суттєвий вплив на тогочасну японську мову, значною мірою “розмиваючи” її визначені літературною традицією межі, тобто змінюючи лексичний склад, граматичні правила, стилістичні норми тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Ларин Б.А.* Парижский словарь Московитов / Пер., исслед. и ком. Б.А. Ларина / Б.А. Ларин. – Рига: Издание ЛатГУ, 1948. – 212 с. – (Источники по разговорной речи Московской Руси).
2. *Ларин Б.А.* Три иностранных источника по истории русского языка XVI-XVII вв. (Аннотация

докторской диссертации) / Борис Александрович Ларин // Доклады и сообщения Института русского языка АН СССР. Вып. 1. – М.-Л. : Изд-во АН СССР. – 1948. – С. 157-164. 3. *Ларин Б.А.* Три иностранных источника по разговорной речи Московской Руси XVI-XVII веков / Б.А. Ларин. – СПб. : Изд-во С.-Петербургского ун-та, 2002. – 683 с. 4. *Кажан В.І.* Власні імена та їх похідні в термінології хореографічного мистецтва / В.І. Кажан, Р.П. Калініна // Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького національного університету. – Вип. 8. – Кривий Ріг: Октант-Принт, 2012. – С. 57-67. 5. *Inoue A.* A Study of the Ofudesaki: The original Scripture of Tenrikyo / A. Inoue, M. Eynon. – Tenri: Tenrikyo Doyusha, 1987. – 515 p.

Стаття надійшла до редакції 5 квітня 2017 р.

Семенко С.М., к. филол. н.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

КАНОНИЧЕСКИЕ ТЕКСТЫ ТЭНРИЙСКОЙ РЕЛИГИИ КАК ИСТОЧНИК ЯПОНСКОГО ЯЗЫКА СЕРЕДИНЫ XIX В. В ЕГО КАНСАЙСКОМ ВАРИАНТЕ

В статье рассматриваются возможные перспективы и направления исследования уникального языкового материала, который содержится в канонических текстах религии Тэнри и является своеобразным конгломератом языков различных исторических эпох, языковых стилей с широким привлечением просторечной и диалектной лексики. Он ярко отражает особенности японского языка второй половины XIX в. в его кансайском варианте, что позволяет рассматривать его не только как источник общенационального литературного языка и разговорной речи той исторической эпохи, но и как ценный источник фонетических, морфологических, лексических и грамматических особенностей кансайского диалекта этого времени.

Ключевые слова: *Тэнрийская религия, религия Тэнри, японский язык, канонический текст, “Офудэсаки”, “Микагура-ута”, кансайский диалект, диалект префектуры Нара.*

Semenko S., PhD.
Taras Shevchenko National University of Kyiv

CANONICAL TENRIKYO TEXTS AS A SOURCE OF KANSAI DIALECT OF THE JAPANESE LANGUAGE IN THE MID-19TH CENTURY

The article examines possible prospects and directions of researching unique linguistic material contained in canonical Tenrikyo texts and representing a peculiar conglomerate of languages of different historical eras, styles of speech with broad involvement of vernacular and dialect vocabulary. It vividly reflects the peculiarities of Kansai dialect of the Japanese language of the second half of the 19th century, allowing to consider it not only as a source of the national literary and spoken language of that historical period, but also as a valuable source for researching phonetic, morphological, lexical and grammatical specifics of Kansai dialect of that time.

Keywords: *Tenrikyo, Tenri religion, Japanese language, canonical text, “Ofudesaki”, “Mikagura-uta”, Kansai dialect, Nara prefecture dialect.*

УДК 81'373.2

Синявская О.Е., к. филол. н., викладач
Киевский национальный университет технологий и дизайна, г. Киев

ПРАГМАТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ СИМВОЛИЧЕСКИХ КОММЕРЧЕСКИХ НОМИНАЦИЙ XIX – XXI ВЕКОВ

В статье предложен анализ символических коммерческих наименований XIX – XXI веков с точки зрения их прагматического потенциала. В работе представлены наиболее универсальные для исследуемых периодов тематические группы символических номинаций, а также уникальные, характерные для каждого исторического периода.

Ключевые слова*: коммерческая номинация, символические наименования, прагматический потенциал, нейминг.*

Коммерческая номинация – это номинация товаров, услуг и учреждений, преследующая коммерческие цели, которые предполагают реализацию прагматического потенциала наименования, созданного в соответствии с определенной интенцией неймера. Использование символа в качестве подобного типа наименований усиливает их прагматическое воздействие за счет самой природы символов, которые "в наглядно-образной форме репрезентируют весь спектр значимых идей, ценностей и мотивов, характеризующих культуру различных типов общества" [6]. Это обуславливает необходимость в их более детальном изучении, в том числе и с позиций диахронии.

Потенциальные возможности символа и его значений с точки зрения их использования в коммерческой сфере являются объектом изучения многих исследований, чья проблематика касается культурологии и философии рекламных коммуникаций: от способов целесообразного создания брендов на базе символов до морально-этических вопросов, возникающих в процессе переосмысления символов под воздействием рекламной идеи (Д. Аакер, И. Богуславский, А. Джулер, Б. Дрюниани, К. Дробо, А. Литвинова, Р. Люхингер, М. Марк, К. Пирсон, Н. Старых, М. Старуш, В. Ученова, А. Уиллер, Ф. Шарков, М. Яненко и другие).

При символическом принципе именования связь между номинацией и именуемым продуктом устанавливается искусственно, либо с помощью привлечения фоновых знаний потребителя, либо с помощью рекламной концепции позиционирования товара, раскрывающей смысл, заложенный в название (например, название водки *"Хомяки"*, которое сопровождается пояснением, объясняющим выбор наименования: *"из зерна, отобранного у хомяков"*). Символическое коммерческое наименование присваивается товару в качестве "условного знака" [5, с. 206]. Как отмечает О.Е. Яковлева, "семантика данных номинаций не помогает потребителю идентифицировать конкретный продукт как единицу определенной товарной категории, предназначенную для узко или широко очерченной целевой аудитории и обладающую некоторым набором товарных характеристик" [8, с. 17]. Н.Д. Голев, рассматривая подобный тип номинаций, определял их как названия, которые "не связаны узами

необходимости со своими денотатами, а лишь намекают на них, и таковой намек составляет основу символичности, которая при ее ослаблении легко преобразуется в чистую условность" [1].

Прагматический потенциал группы символических номинаций основан на их плане содержания, то есть доономастическом значении единиц наименования, которое не соотносится с потребительскими характеристиками товара, поскольку в этом типе названий "активизация рекламной функции коммерческого наименования сопровождается подавлением его информативной функции" [3, с. 333]. И.Е. Фадеева отмечает, что "ценности, представленные посредством символа, имеют интегративный, целостный, логически не дифференцированный характер, и поскольку восприятие символики связано с аффективным переживанием границы природного и культурного, это экзистенциально переживаемые ценности" [7]. Положительные семы или коннотации, которыми обладает большинство данных названий, воздействуют на эмоциональный уровень восприятия потребителя, ослабляя способность рационально осмысливать информацию. Коммерческое наименование, созданное с опорой на символическое наполнение имени, как отмечает М.В. Голомидова, "формирует номинативную модальность, основанную на игровом допущении *"как бы/будто бы"*, что задает свободу истолкования номинаций и позволяет различным целевым аудиториям выбрать тот ракурс интерпретации, который наилучшим образом отвечает сложившимся пристрастиям" [2].

К.Ю. Муравьева указывает на оборотную сторону использования символа, которая заключается в его потенциальной многозначности за счет того, что "индивидуумы имеют различный опыт социализации, при интерпретации символы способны актуализировать различные грани этого опыта, то есть порождать различные контексты" [4]. Последнее может иметь как желательные (в случае наличия у символа позитивных значений), так и нежелательные (в случае наличия у символа негативных значений) последствия для создателя коммерческого наименования и дальнейшего функционирования именуемого товара на рынке.

В составе символических коммерческих наименований можно выделить различные тематические группы. Одни из них характерны как для дореволюционного, так и для советского и современного периодов. Например, среди символических коммерческих наименований напитков, кондитерских и табачных изделий можно выделить условные тематические группы, характерные для XIX – XXI веков:

- "военная тематика" (например, кондитерские изделия *"Военная жизнь"*, *"Красноармейская Звезда"*, *"Сѣрый герой"*; табачные изделия *"Побѣда"*, серия конфет *"Русское войско"*, *"Эйнемъ. Серія "1812 годъ""*);
- "временные отрезки" (например, напитки *"Бархатный сезон"*, *"Лето!"*, *"Утро"*, кондитерские изделия *"Вечер"*, *"Осень"*, табачные изделия *"Май"*);
- "досуг" (например, кондитерские изделия *"Променадъ",* напиток *"Визит"*, табачные изделия *"Кино"*, *"Клуб"*);
- "драгоценные камни и украшения" (например, кондитерские изделия *"Агат"*, *"Белое Золото"*, напитки *"Диадема"*, *"Золотая Пектораль"*, *"Черный Бриллиант"*, табачные изделия *"Лал"*);

- “искусство” (например, кондитерские изделия *“Артистическая”, “Барокко”*, *“Варьете”*, *“Готическая”, “Декадансъ”, “Модернъ”, “Попури”,* напитки *“Джаз”*);
- “личные имена” (например, напитки *“Анастасия”, “Маруся”, “Ниночка”*, *“Юлия”,* кондитерские изделия *“Альбертъ”, “Анфиса”, “Викторія”, “Заза”, “Марія”, “Мэри”, “Нина”*, *“Селестинъ”, “Ярославна”*);
- “мифическая тематика” (например, кондитерские изделия *“Ніобея”, “Русалка”, “Урания”, “Фаустъ”*, *“Эльф”*, табачные изделия *“Олимпъ”*, табачные изделия *“Золотое Руно”*, *“Пегас”*, *“Приам”*);
- “праздник” (например, табачные изделия *“1 Мая”*, *“С Новым Годом!”*, кондитерские изделия *“Дедушка Мороз”*, *“С Праздником!”*, *“Тамада”*, *“Татьянин день”*);
- “природа” (например, напитки *“Зимушка”*, *“Океан”*; табачные изделия *“Бабочка”*, *“Гром”*; кондитерские изделия *“Веселая панда”*, *“Весенній”*, *“Кокаду”, “Пѣтушиные Гребешки”*, *“Чайка”*);
- “спорт” (например, кондитерские изделия *“Борьба”*, *“Лаунъ Теннисъ”, “Спортъ”, “Старт”*, *“Теннисъ”, “Финиш”*, табачные изделия *“Бокс”*, *“Хоккей”*);
- “фамилии известных писателей, политиков, деятелей культуры, исторических личностей” (например, кондитерские изделия *“Л. Н. Толстой”, “Максимъ Горькій”, “Моцарт”*, напитки *“Наполеон”*, *“Хемингуэй”*);
- “эмоции, чувства, ощущения” (например, табачные изделия *“Веселье”*, *“Восторг”*, напитки *“Нежность”*, *“Улыбка”*, кондитерские изделия *“Блаженство”*).

Данные тематические группы являются наиболее универсальными и встречаются среди коммерческих наименований XIX – XXI веков. Однако зафиксированы определенные тематические группы, которые характерны для конкретного исторического периода. Так, в дореволюционном нейминге представлена многочисленная группа так называемых “познавательных номинаций”. В данную тематическую группу входят коммерческие наименования, содержащие различные культурно-познавательные сведения. Например, интересную информацию об окружающей действительности передает серия этикеток какао *“Эйнемъ”*, которая посвящена различным рубрикам: *“Жилища первобытныхъ народовъ”, “Знаменитые памятники”, “Русскіе художники и ихъ картины”, “Средства передвиженія”, “Типы народовъ земного шара”*. Отдельная серия продукции *“Эйнемъ”* представляет собой подробную карту России и различные сведения о ней. Интерес представляет серия шоколадных конфет под названием *“Москва въ будущемъ”*, которая состоит из восьми открыток с рисунками работы московского художника Н. Каразина и воображаемых описаний районов Москвы в будущем, поскольку данное коммерческое наименование представляет собой проспективную номинацию с позитивной коннотацией, основанную на ломке временного континуума.

Советский нейминг выполнял идеологическую, агитационно-пропагандистскую, информационно-просветительскую, назидательно-воспитательную функции, что нашло отражение в наиболее обширной группе символических номинаций того периода, представленной символами Советского Союза:

- личные имена российских исторических, культурных и политических деятелей: шоколад *“Александр Невский”*, табачные изделия *“Стахановские”*;

- названия важных исторических событий: табачные изделия *“Отчизна. Бородино”*, *“Отчизна. Куликово поле”, “Отчизна. Севастополь”*;
- названия древних городов и государств, входящих в состав Советского Союза: табачные изделия *“Зангезур”*, *“Иверия”*, *“Колхида”*, *“Суроож”*, пиво *“Итиль”*, алкогольный напиток *“Карабахское”*;
- названия различных достопримечательностей: конфеты *“Виды Москвы. Красная площадь”*, *“Петергоф”*;
- названия различных народностей: шоколад *“Колониальные народности. Персиянин”*, *“Федеративная”*;
- названия специфических для русской картины мира понятий: табачные изделия *“Трезвон”,* конфеты *“Три богатыря”, “Три медведя”,* пиво *“Тройка”*;
- наименования художественных произведений и фильмов советского периода: конфеты *“Цыганка Аза”*, табачные изделия *“Рычи, Китай!”*, *“Хозяин Тайги”*;
- номинации, содержащие лексему *“красный”*, которая является основным цветом большевистской партии: пиво *“Красный Восток”*, конфеты *“Красная Заря”*, *“Красный Октябрь”*, табачные изделия *“Красная звезда”*;
- обозначения различных кооперативных органов и центров: табачные изделия *“Моссельпром”, “Профинтерн”*, *“Совнаркомовские”, “Центросоюз”;*
- популярные лозунги: конфеты *“Женщина наравне с мужчиной”*, *“Метро строит вся Москва”*, *“Пятилетка в четыре года”*, табачные изделия *“Москва – столица Отечества”*;
- различные варианты обозначения Советской республики: табачные изделия *“Совет”, “Советский Союз”, “Союз”, “СССР”*;
- символы революции: табачные изделия *“Знамя”*, конфеты *“Новая Эра”*, *“Интернационал”, “Серп и Молот”*;
- хрематонимы: табачные изделия *“Аврора”*, *“Калашников”*, конфеты *“Броненосец Потемкин”*, *“Жигули”*, *“Северянка”*, пиво *“Принципиум”*.

В современном нейминге количество символических номинаций небольшое, по сравнению с советским и дореволюционным периодами. Это обусловлено тем, что в условиях сильной конкуренции подобные наименования с “красивым”, но не подкрепленным указанием на особенности товара, значением не запомнятся потребителю. Современный нейминг ориентирован на более конкретные с точки зрения целевой ориентации коммерческие номинации.

Таким образом, символические номинации обладают высоким прагматическим потенциалом, поскольку, создавая такое наименование, номинатор имплицитно приписывает именуемому товару все те свойства и характеристики, которыми обладает определенное символическое значение. Подобные коммерческие наименования представлены широким кругом тематических групп, которые рассчитаны на максимальное количество потребителей с различными интересами. Недостаток номинаций такого типа заключается в том, что их значения далеки от денотативного содержания именуемого товара и приписываются ему искусственно. Поэтому на начальном этапе функционирования подобного названия большое значение имеет положительное восприятие его доономастического значения.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. *Голев Н.Д.* Мотивационные типы отономастических образований в художественной литературе и публицистике [Электронный ресурс] // Номинация в ономастике. – Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1991. – С. 51-60. – Режим доступа: http://lingvo.asu.ru/golev/articles/z84.html (Дата обращения 01.03.2017). 2. *Голомидова М.В.* Прецедентные знаки советского времени в современной коммерческой номинации // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: lingvo.wp.kspu.ru/upl_rlc/Itog_Golomidova.doc (Дата обращения 01.01.2017). 3. *Куликова Г.С.* Русские и иноязычные коммерческие номинации (на материале городских наименований Саратова) // Проблемы речевой коммуникации: Межвуз. сб. науч. тр./ Под ред. М.А. Кормилицыной, О.Б. Сиротининой. – Саратов: Из-во Сарат. ун-та, 2008. Вып. 8. Материалы Междунар. науч-практ. конф. "Современное состояние русской речи: эволюция, тенденция, прогнозы". – С. 329-335. 4. *Муравьева К.Ю.* Символическая составляющая рекламы (проблемы теории и истории): Дис… канд. культурологии: 24.00.01 / К.Ю. Муравьева. – СПб, 2006. – 164 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.dissercat.com/content/simvolicheskaya-sostavlyayushchaya-reklamy-problemy-teorii-i-istorii (Дата обращения 01.03.2017). 5. *Романова Т.П.* Система способов словообразования рекламных собственных имен / Т.П. Романова // Вестн. Самар. гос. ун-та. – 2007. – № 5/2 (55). – С. 204-214. 6. *Сычева Е.С.* Символизация в рекламных текстах: Дис... канд. филол. наук: 10.01.10 – Москва, 2008. – 260 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/276799.html (Дата обращения 01.03.2017). 7. *Фадеева Е.И.* Теория и культурно-историческая феноменология символа: Дис… д. культурологии: 24.00.01 / Е.И. Фадеева. – СПб, 2004. – 413 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.dissercat.com/content/teoriya-i-kulturno-istoricheskaya-fenomenologiya-simvola (Дата обращения 01.03.2017). 8. *Яковлева О.Е.* Семиотические типы прагматонимов современного русского языка (на материале номинаций продуктов питания) / О.Е. Яковлева: Дис... канд. филол. наук: 10.02.01. – Новосибирск, 2006. – 246 с.

Стаття надійшла до редакції 5 квітня 2017 р.

Синявська О.Є., к.філол.н., препод.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ПРАГМАТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СИМВОЛІЧНИХ КОМЕРЦІЙНИХ НОМІНАЦІЙ XIX – XXI СТ.

У статті запропоновано аналіз символічних комерційних найменувань XIX – XXI ст. із точки зору їх прагматичного потенціалу. У роботі представлені найбільш універсальні для досліджуваних періодів тематичні групи символічних номінацій, а також унікальні, характерні для кожного історичного періоду.

Ключові слова: *комерційна номінація, символічні назви, прагматичний потенціал, неймінг.*

Syniavska O.E., PhD, Lecturer
Taras Shevchenko National University of Kyiv

PRAGMATIC POTENTIAL OF SYMBOLIC COMMERCIAL NOMINATIONS XIX – XXI CENTURY

In the article the analysis of symbolic commercial names XIX – XXI centuries in terms of their pragmatic potential. The paper presents the most versatile for study periods thematic groups symbolic nomination, as well as the unique characteristic of each historical period.

***Keywords**: commercial nomination, symbolic names, pragmatic potential, naming.*

УДК 811.411.21

Сівков І.В., к. філол. н., доц.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

КОНЦЕПТ “РЕСПУБЛІКАНІЗМ” ТА ЙОГО ВЕРБАЛІЗАЦІЯ У ТЕКСТАХ КОНСТИТУЦІЙ АРАБСЬКИХ КРАЇН

*Метою даної статті є аналіз семантичної структури, а також лінгвопрагматичної реалізації мовних одиниць, що є виразниками концепту “**республіканізм**” в арабському конституційно-правовому дискурсі. Як матеріал дослідження залучається масив конституційних текстів таких країн арабського світу з республіканською формою державного правління, як Алжирська Народна Демократична Республіка та Ліванська Республіка.*

***Ключові слова**: мовна одиниця, лексема, термін, термінологія, семантика, семантичне поле, концепт, форма державного правління, конституція, республіка, республіканізм, президентська республіка, парламентська республіка.*

Мета даної статті – провести комплексне дослідження масиву лексичних одиниць, що виражають концепт *республіканізм*, шляхом порівняльного аналізу конституційних текстів таких арабських держав, як Алжирська Народна Демократична Республіка та Ліванська Республіка.

Питання, пов’язані з ідентифікацією та лексико-семантичною класифікацією терміномасиву, що позначає особливості функціонування такої форми державного правління як *республіка* в арабських державах, не були висвітлені в арабських лінгвоправничих студіях. Не було проведено лінгвопрагматичний аналіз їхнього вживання в арабських конституційних текстах.

Форма державного правління такої країни, як Алжирська Народно-Демократична Республіка (далі – АНДР), визначається як президентська республіка за нормами та положеннями конституції 1989 р. у редакції 1996, 2002, 2008 та 2016 р. За положеннями конституції Ліванської Республіки 1926 р. в останній редакції 1990 р. форма правління в державі визначається як конфесійна парламентська республіка.

У дослідженнях з теорії та історії держави і права країн світу поняття *республіка* отримує наступні визначення: 1. Це така форма правління, де найвищі органи держави (президент, парламент, уряд) є виборними та змінними, причому лише парламент в усіх без винятку республіках обирається безпосередньо населенням [1, с. 117]; 2. Це форма правління, при якій верховна влада в державі періодично обирається, і тому є строковою, і особи, що виконують покладені на них повноваження щодо виконання державної влади, несуть відповідальність за свої дії [2, с. 42].

У даній статті проводиться порівняльний аналіз таких основних різновидів республіканської форми правління, як *президентська республіка* та *парламентська республіка* через призму дослідження текстів конституцій АНДР та Ліванської Республіки.

За [2, с. 121] *президентська республіка* характеризується такими ознаками: 1. Голова держави (президент) обирається безпосередньо населенням шляхом прямих або непрямих виборів; 2. Президент наділений широкими повноваженнями. Він одночасно є головою держави, виконавчої влади та головнокомандуючим збройними силами; 3. У президентській республіці уряд формується позапарламентським шляхом. Члени уряду призначаються на посади та звільняються з посад президентом. У [2, с. 103-104] зазначаються наступні риси *президентської республіки*: 1. Голова держави (президент) – голова уряду; 2. Президент обирається позапарламентським шляхом; 3. Уряд несе відповідальність перед президентом, а не парламентом; 4. Президенту забороняється розпускати парламент.

За [2, с. 122-123] ознаками *парламентської республіки* є: 1. Парламент, поряд із законодавчою діяльністю та вотуванням бюджету, має установчі функції (головна функція – формування уряду на парламентській основі) та право контролю над діяльністю уряду; 2. Голова держави – президент посідає в системі державних органів доволі скромне місце. Його повноваження фактично зводяться, в основному, до представницьких функцій; 3. Уся виконавча влада знаходиться в руках уряду. За [2, с. 102-103] властивостями *парламентської республіки* є: 1. Чільна роль у здійсненні державної влади належить парламенту; 2. Уряд формується парламентом та несе перед ним відповідальність; 3. Голова держави обирається парламентом чи спеціально створеною парламентською колегією; 4. Голова парламентської республіки представляє державу на світовій арені, оприлюднює закони, видає декрети, має право розпустити парламент, призначає голову уряду та очолює збройні сили країни.

Далі будуть детально розглядатися шляхи реалізації республіканізму як форми державного правління у згаданих арабських країнах, а також ті мовні одиниці, за допомогою яких даний концепт реалізується в текстах конституцій зазначених держав.

Згідно з конституцією АНДР, країну було оголошено народною демократичною республікою (*Al-Ǧazā'ir ǧumhūriya dīmuqrāṭiyya ša'biyya* [*Dustūr al-ǧumhūriyya al-ǧazā'iriyya ad-dīmuqrāṭiyya aš-ša'biyya*, 1]), у якій джерелом усієї влади оголошується народ, якому належить державний суверенітет (*Aš-ša'b maṣdar kull sulṭa. As-siyāda al-waṭaniyya milk li-ša'b waḥdahu* [*Dustūr al-ǧumhūriyya al-ǧazā'iriyya ad-dīmuqrāṭiyya aš-ša'biyya*, 7]). Установча влада належить народу, який реалізує свій суверенітет за допомогою створених ним конституційних органів, а також його виборних представників та референдуму (*As-sulṭa at-ta'sīsiyya milk li-ša'b. Yumāris aš-ša'b siyādatahu*

bi-wāsiṭat al-mu'assasāt ad-dustūriyya allatī yaḥtāruhā. Yumāris aš-ša'b hāḏihi as-siyāda ayḍ^an^ 'an ṭarīq al-istiftā' wa-bi-wāsiṭat mumaṯṯilīhi al-muntaḫabīn [*Dustūr al-ǧumhūriyya al-ǧazā'iriyya ad-dīmuqrāṭiyya aš-ša'biyya*, 8). Зазначається, що держава набирає легітимності та основи для свого існування з волі народу (*Tastamidd ad-dawla mašrū'iyyatahā wa sabab wuǧūdihā min irādat aš-ša'b* [3, 12]). Держава заснована на організаційних принципах демократії, розподілі влади та соціальній справедливості (*Taqūm ad-dawla 'alā mabādi' at-tanẓīm ad-dīmuqrāṭiyy wa-l-faṣl bayn as-suluṭāt wa-l-'adāla al-iǧtimā'iyya* [3, 15]).

За нормами конституції, президент республіки, голова держави, втілює єдність нації. Він є гарантом конституції, представником держави в країні та за її межами. Він безпосередньо звертається до нації (*Yuǧassid ra'īs al-ǧumhūriyya ra'īs ad-dawla waḥdat al-umma. Wa-huwa ḥāmī ad-dustūr. Wa-yuǧassid ad-dawla dāḫil al-bilād wa-ḫāriǧahā. La-hu an yuḫāṭib al-umma mubāšarat^an^* [3, 84]).

Президент республики обирається загальним, прямим та таємним голосуванням (*Yuntaḫab ra'īs al-ǧumhūriyya 'an ṭarīq al-iqtirā' al-'āmm al-mubāšir wa-s-sirriyy* [3, 86]).

Серед широких повноважень, якими наділений президент АНДР у відповідності до положень конституції, згадаємо, зокрема, такі: 1. Є головнокомандуючим Збройними Силами республіки (*al-qā'id al-a'lā li-l-quwwāt al-musallaḥa li-l-ǧumhūriyya*); 2. Несе відповідальність за національну оборону (*yatawallā mas'ūliyyat ad-difā' al-waṭaniyy*); 3. Визначає та проводить зовнішню політику країни (*yuqarrir as-siyāsa al-ḫāriǧiyya li-l-umma wa-yuwaǧǧihuhā*); 4. Головує в Раді міністрів (*yar'as maǧlis al-wuzarā'*); 5. Призначає прем'єр-міністра після проведення консультацій з парламентською більшістю, та припиняє його повноваження (*yu'ayyin al-wazīr al-awwal ba'da istišārat al-aġlabiyya al-barlamāniyya wa-yunhī mahāmmahu*); 6. Президент призначає членів уряду після проведення консультацій з прем'єр-міністром (*yu'ayyin ra'īs al-ǧumhūriyya a'ḍā' al-ḥukūma ba'da istišārat al-wazīr al-awwal*) [3, 93]; 7. Підписує президентські укази (*yuwaqqi' al-marāsīm ar-ri'āsiyya*) [3, 91].

У конституції АНДР зазначається, що до повноважень прем'єр-міністра входить координація роботи Уряду (*yunassiq al-wazīr al-awwal 'amal al-ḥukūma*) [*Dustūr al-ǧumhūriyya al-ǧazā'iriyya ad-dīmuqrāṭiyya aš-ša'biyya*, 93].

Також прем'єр-міністр наділений наступними повноваженнями: 1. Перерозподіляє функції між членами уряду за дотримання положень конституції [*yuwazzi' aṣ-ṣalāḥiyyāt bayna a'ḍā' al-ḥukūma ma' iḥtirām al-aḥkām ad-dustūriyya*]; 2. Слідкує за дотриманням законів та регламентів [*yashar 'alā tanfīḏ al-qawānīn wa-t-tanẓīmāt*]; 3. Очолює засідання Уряду [*yar'as iǧtimā'āt al-ḥukūma*]; 4. Підписує виконавчі декрети (*yuwaqqi' al-marāsīm at-tanfīḏiyya*) [*Dustūr al-ǧumhūriyya al-ǧazā'iriyya ad-dīmuqrāṭiyya aš-ša'biyya*, 99].

За положеннями конституції країни, законодавча влада здійснюється парламентом, що складається з двох палат – Національної народної асамблеї та Ради нації (*yumāris as-sulṭa at-tašrī'iyya barlamān yatakawwan min ġurfatayn wa-humā al-maǧlis aš-ša'biyy al-waṭaniyy wa-maǧlis al-umma*) [3, 112], до повноважень якого входять самостійна розробка та прийняття законів (*Wa la-hu as-siyāda fī i'dād al-qānūn wa-t-taṣwīt 'alayhi*) [3, 112] та контроль над діяльністю Уряду на основі положень статей 94, 98, 151 та

152 Конституції (*yurāqib al-barlamān ‘amal al-ḥukūma wifq*^{an} *li-š-šurūṭ al-muḥaddada fī al-mawādd 94 wa-98 wa-151 wa-152 min ad-dustūr*) [3, 113].

У відповідності до норм конституції Ліванської Республіки держава оголошується демократичною парламентською республікою (*Lubnān ǧumhūriyya dīmuqrāṭiyya barlamāniyya*) [*Muqaddamat ad-dustūr al-lubnāniyy*, “*ǧīm*”], у якій народ є джерелом влади та наділений суверенітетом, що здійснюється через конституційні інститути (*Aš-ša‘b maṣdar as-suluṭāt wa-ṣāḥib as-siyāda yumārisuhā ‘abra al-mu’assasāt ad-dustūriyya*) [*Muqaddamat ad-dustūr al-lubnāniyy*, “*dāl*”].

За положеннями конституції, державний лад Лівану заснований на принципах розподілу влад, їхній рівновазі та співробітництві (*An-nīẓām qā’im ‘alā mabda’ al-faṣl bayna as-suluṭāt wa-tawāzunihā wa-ta‘āwunihā*) [*Muqaddamat ad-dustūr al-lubnāniyy*, “*hā* ”].

У конституції Лівану декларується, що основним національним завданням є скасування конфесійної політичної системи, для реалізації якого потрібне втілення в життя поетапного плану (*Ilġā’ aṯ-ṭā’ifiyya as-siyāsiyya hadaf waṭaniyy asāsiyy yaqtaḍī al-‘amal ‘alā taḥqīqihi wifqa ḫuṭṭa marḥaliyya*) [*Muqaddamat ad-dustūr al-lubnāniyy*, “*ḥā’* ”].

Законодавча влада здійснюється лише одним органом – Палатою депутатів (*Yatawallā as-sulṭa al-muštari‘a hay’a wāḥida hiya maǧlis an-nuwwāb*) [4, 16].

Законодавча ініціатива належить Палаті депутатів та Раді міністрів (*Li-maǧlis an-nuwwāb wa maǧlis al-wuzarā’ ḥaqq iqtirāḥ al-qawānīn*) [4, 18].

До прийняття Палатою депутатів закону про вибори без конфесійного розмежування парламентські місця будуть розподілятися за наступними нормами: 1. Рівність між мусульманами та християнами; 2. Пропорційне представництво кожної з цих релігійних общин (*Wa-ilā an yaḍa‘ maǧlis an-nuwwāb qānūn al-intiḫāb ḫāriǧa al-qayd aṯ-ṭā’ifiyy tuwazza‘ al-maqā ‘id an-niyābiyya wifq*^{an} *li-l-qawā‘id al-ātiya:* 1. *Bi-t-tasāwī bayna al-masīḥiyyīn wa-l-muslimīn.* 2. *Nisbiyy*^{an} *bayna ṭawā’if kull min al-fi’atayn*) [4, 24].

Президент республіки є головою держави та символом єдності країни. Він піклується про повагу конституції та збереження незалежності Лівану, його єдності та цілісності його території. Президент є Верховним головнокомандувачем збройними силами, які підпорядковуються Раді міністрів (*Ra’īs al-ǧumhūriyya huwa ra’īs ad-dawla wa-ramz waḥdat al-waṭan. Yashar ‘alā iḥtirām ad-dustūr wa-l-muḥāfaẓa ‘alā istiqlāl lubnān wa-waḥdatihi wa-salāmat arāḍīhi. Wa-huwa al-qā’id al-a‘lā li-l-quwwāt al-musallaḥa allatī taḫḍa‘ li-sulṭat maǧlis al-wuzarā’*) [4, 49].

Президент республіки обирається у першому турі Палатою депутатів більшістю в дві третини голосів шляхом таємного голосування. У другому турі голосування достатньо набрати лише абсолютну більшість голосів (*Yuntaḫab ra’īs al-ǧumhūriyya bi-l-iqtirā‘ as-sirriyy bi-ġālibiyyat aṯ-ṯulṯayn min maǧlis an-nuwwāb fī ad-dawra al-ūlā wa-yaktafī bi-l-ġālibiyya al-muṭlaqa fī dawrāt al-iqtirā‘ allatī talī*) [4, 49].

Президент Лівану наділений наступними конституційними повноваженнями: 1. На свій власний розсуд може головувати в Раді міністрів, не беручи участі у голосуванні (*yatara”as ra’īs al-ǧumhūriyya maǧlis al-wuzarā’ ‘indamā yašā’ dūna an yušārik fī at-taṣwīt*); 2. Призначає голову Уряду після консультацій з Головою Палати депутатів

та на основі обов'язкових парламентських консультацій (*Yusammī ra'īs al-ǧumhūriyya ra'īs al-ḥukūma al-mukallaf bi-t-tašāwur ma' ra'īs maǧlis an-nuwwāb istinād*[an] *ilā istišārāt niyābiyya mulzima*); 3. Одноосібно підписує декрет про призначення Голови Ради міністрів (*Yuṣdir marsūm tasmiyat ra'īs maǧlis al-wuzarā' munfarid*[an]); 4. Підписує декрет за погодженням з Головою Ради міністрів про формування уряду (*Yuṣdir bi-l-ittifāq ma' ra'īs maǧlis al-wuzarā' marsūm taškīl al-ḥukūma*); 5. Видає декрет про відставку уряду чи звільнення з посади (*Yuṣdir munfarid*[an] *al-marāsīm bi-qubūl istiqālat al-ḥukūma aw i'tibārihā mustaqīla*); 6. Передає до Палати депутатів законопроекти, представлені йому Радою міністрів (*Yuḥīl mašārī' al-qawānīn allatī turfa' ilayhi min maǧlis al-wuzarā' ilā maǧlis an-nuwwāb*) [4, 53].

Голова Ради міністрів є головою уряду. Він представляє уряд та виступає від його імені, а також відповідає за здійснення загальної політики, що проводиться Радою міністрів (*Ra'īs maǧlis al-wuzarā' huwa ra'īs al-ḥukūma yumaṯṯiluhā wa-yatakallam bi-smihā wa-yu'tabar mas'ūl*[an] *'an tanfīḏ as-siyāsa al-'āmma allatī yaḍa'uhā maǧlis al-wuzarā'*). Він, зокрема: 1. Очолює Раду міністрів (*Yar'as maǧlis al-wuzarā'*); 2. Проводить парламентські консультації перед формуванням Уряду та підписує разом із Президентом республіки декрет про його формування (*Yuǧrī al-istišārāt al-niyābiyya li-taškīl al-ḥukūma wa-yuwaqqi' ma' ra'īs al-ǧumhūriyya marsūm taškīlihā*); 3. Представляє загальну політику Уряду в Палаті депутатів (*Yaṭraḥ siyāsat al-ḥukūma al-'āmma amāma maǧlis an-nuwwāb*); 4. Підписує разом із Президентом республіки усі декрети за винятком декрету про призначення Голови уряду, а також декрету щодо відставки Уряду чи того, що розглядається як відставка (*Yuwaqqi' ma' ra'īs al-ǧumhūriyya ǧamī' al-marāsīm ma 'adā marsūm tasmiyatihi ra'īs*[an] *li-l-ḥukūma wa-marsūm qubūl istiqālat al-ḥukūma aw i'tibārihā mustaqīla*); 5. Здійснює координацію діяльності міністрів (*yunassiq bayna al-wuzarā'*) [4, 64].

Виконавча влада належить Раді міністрів (*Tunāṭ as-sulṭa al-iǧrā'iyya mi-maǧlis al-wuzarā'*) [4, 17]. Ліванські збройні сили підпорядковані Раді міністрів (*taḫḍa' la-hā al-quwwāt al-musallaḥa*) [4, 65].

Рада міністрів наділена такими повноваженнями: 1. Формулювання загальної політики держави в усіх галузях, розробка законопроектів та регламентних декретів та прийняття необхідних рішень для їх реалізації (*waḍ' as-siyāsa al-'āmma al-d-dawla fī ǧamī' al-maǧālāt wa-waḍ' mašārī' al-qawānīn wa-l-marāsīm at-tanẓīmiyya wa-ittiḫāḏ al-qarārāt al-lāzima li-taṭbīqihā*); 2. Нагляд за виконанням законів та регламентів та контроль над діяльністю усіх державних органів без винятку (*as-sahr 'alā tanfīḏ al-qawānīn wa-l-anẓima wa-l-išrāf 'alā a'māl kull aǧhizat ad-dawla min idārāt wa-mu'assasāt madaniyya wa-'askariyya wa-amniyya bi-lā istiṯnā'*) [4, 65].

За положеннями ліванської конституції законодавча ініціатива належить Палаті депутатів та Раді міністрів. Жоден закон не може бути промульговано, якщо його не було схвалено Палатою депутатів (*li-maǧlis an-nuwwāb wa-maǧlis al-wuzarā' ḥaqq iqtirāḥ al-qawānīn wa-lā yunšar qānūn mā lam yuqirrahu maǧlis an-nuwwāb*) [4, 18].

Аналіз обсягу конституційних повноважень голів держав-президентів АНДР та Лівану свідчить про те, що президент АНДР наділений найширшими повноваженнями як голова виконавчої влади у рамках президентської системи правління. Натомість

президент Лівану як голова республіки з парламентською формою правління є, швидше, "почесним" головою держави. Реальним головою виконавчої влади є прем'єр-міністр та очолюваний ним уряд.

Дослідження лексичної реалізації концепту "республіканізм" дозволяє нам в його межах виокремити такі лексико-семантичні групи, як: 1. "воля народу" (*irādat aš-ša'b*); 2. "суверенітет народу" (*as-siyāda ... milk li-ša'b*); 3. "розподіл влад" (*al-faṣl bayna as-suluṭāt*); 4. "виборність (органу влади)" (*yuntaḫab* …).

Як відомо, форма правління в Ліванській республіці загалом визначається як конфесійна, що підтверджується вживанням у конституційному тексті цієї країни таких мовних одиниць, як *ṭā'ifa* "релігійна община", *al-qayd aṭ-ṭā'ifiyy* "конфесійне розмежування".

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Конституционное право зарубежных стран*: Учебник для вузов / Под общ. ред. М.В. Баглая, Ю.И. Лейбо и Л.М. Энтина. – М. : Норма, 2004. – 832 с. 2. *Серегин А.В.* Форма государственного правления (вопросы истории): Дис. ... доктора. юрид. наук: 12.00.01 / Серегин Андрей Викторович. – Ростов-на-Дону, 2014. – 379 с. 3. *Dustūr al-ǧumhūriyya al-ǧazā'iriyya ad-dīmuqrāṭiyya aš-ša'biyya*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу від 11.04.2017: http://www.joradp.dz/TRV/Acons.pdf (дата звернення:). 4. *Ad-dustūr al-lubnāniyy*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу від 11.04.2017: http://www.presidency.gov.lb/Arabic/LebaneseSystem/Documents/%D8%A7%D9%84%D8%AF%D8%B3%D8%AA%D9%88%D8%B1%20%D8%A7%D9%84%D9%84%D8%A8%D9%86%D8%A7%D9%86%D9%8A.pdf.

Стаття надійшла до редакції 5 квітня 2017 р.

Сивков И.В., к. филол. н., доц.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

КОНЦЕПТ "РЕСПУБЛИКАНИЗМ" И ЕГО ВЕРБАЛИЗАЦИЯ В ТЕКСТАХ КОНСТИТУЦИЙ АРАБСКИХ СТРАН

*Целью данной статьи является анализ семантической структуры, а также лингвопрагматической реализации языковых единиц, которые выражают концепт "**республиканизм**" в арабском конституционно-правовом дискурсе. В качестве материала исследования привлекается массив конституционных текстов таких стран арабского мира с республиканской формой государственного правления, как Алжирская Народная Демократическая Республика и Ливанская Республика.*

***Ключевые слова**: языковая единица, лексема, термин, терминология, семантика, семантическое поле, концепт, форма государственного правления, конституция, республика, республиканизм, президентская республика, парламентская республика.*

Sivkov I.V., PhD., Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE CONCEPT "REPUBLICANISM" AND ITS VERBALIZATION IN THE TEXTS OF CONSTITUTIONS OF ARABIC COUNTRIES

The present paper aims to analyze the semantic structure and linguo-pragmatic realization of linguistic units expressing the concept of republicanism in Arab constitutional-legal discourse. The corpus of constitutional texts of such republican Arab countries as Algerian People Democratic Republic and Lebanese republic is used as material of the paper.

Keywords*: language unit, lexeme, term, terminology, semantics, semantic field, concept, form of state government, constitution, republic, republicanism, presidential republic, parliamentary republic.*

УДК 811.111:81'42

Смашнюк О.І., к. філол. н., асист.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

СЛЕНГ У КОМУНІКАТИВНІЙ СИТУАЦІЇ "ЛАЙКА" В ЕМОЦІЙНОМУ СПОНТАННОМУ МОВЛЕННІ (НА МАТЕРІАЛІ БРИТАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО КОРПУСУ)

У статті на матеріалі Британського національного корпусу розглянуто підходи до вивчення та походження сленгу та проаналізовано вживання його в емоційному мовленні, а саме у комунікативній ситуації "лайка". Наведено частотність вживання лайливої лексики та сленгізмів.

Ключові слова: *Британський національний корпус, комунікація, спонтанне мовлення, емоційне мовлення, сленг, лайка.*

Вивчення сленгу є досить складною проблемою в межах аналізу та трактування тексту та дискурсу. Дослідники уже тривалий час досліджують питання сленгу та соціальних діалектів, зокрема І.Р. Гальперін [5], В. Лабов [24], М.М. Маковський [9], Е. Партрідж [26], Г.А. Судзіловський [12], В.А. Хом'яков [13]. Нестандартна лексика та її особливості вивчаються на матеріалі американського та британського варіантів англійської мови (В.В. Балабін [2], Ю.К. Волошин [4], Ю.А. Зацний [7]). Питання сленгу розглядаються також на матеріалі інших мов (Е.М. Береговська [3], Л.О. Кудрявцева, І.Г. Приходько [8], В.А. Хом'яков [13]).

Сленг розглядається як усвідомлюване, навмисне вживання людиною елементів загальнолітературного словника в розмовному мовленні в суто стилістичних цілях: для створення ефекту новизни, незвичайності, відмінності від визнаних зразків, для передачі певного настрою мовця, для додавання висловлюванню конкретності, жвавості, виразності, точності, образності, а також з метою уникання штампів, кліше,

що досягається використанням таких стилістичних засобів, як метафора, метонімія, синекдоха, літота, евфемізм та ін. [10, с. 224].

Сленг – поняття дуже широке з огляду причин і мотивів його використання. В живому мовленні використання сленгу, молодіжного в тому числі, стимулюється низкою факторів [16, с. 93]. До таких, насамперед, належать: невдоволення традиційними словами й висловами; зіткнення з новими обставинами, для яких наявний лексикон виявляється бідним; прагнення вразити суспільство; бажання "правдивого, непідробного" спілкування; бажання досягти певного комічного ефекту; бажання створити певний стилістичний ефект за допомогою яскравості та експресивності сленгу [1, с. 57]

Щодо походження, як зазначають Андерсен, Траджіл [18, с. 77], Ален [17, с. 878] та інші, сленг уперше використовувався злочинцями як секретна мова. Джей також зазначає, що сленг розвивався в певних підгрупах "для полегшення або спрощення комунікації". Дослідник згадує підлітків, музикантів, наркоманів і т.д., де сленг "слугує для ідентифікації членів групи" [23, с. 6].

Хоча деякі лінгвісти протягом довгого періоду вважали сленг негативним явищем, що перебуває поза нормами мови, до нього звертається велика кількість дослідників, яких цікавить мова живого спілкування, оскільки саме сленг є "єдиною живою мовою" [22, с. 56].

У словниках сленг трактується як "нелітературна додаткова лексична система, що становить паралельну експресивно-оцінну, найчастіше стилістично знижену синонімію позначень загальновідомих понять і належить певній соціальній субкультурі [11, с. 560]. За *Longman Dictionary of Contemporary English* визначення сленгу є наступним: "... це дуже неформальна мова, що включає в себе нові, інколи неввічливі слова й значення і часто використовується певною групою людей, але не вживається в серйозному мовленні чи письмі". Одночасно, сленг визначається як „поезія розмовного мовлення" [20, с. 53], "мова вуличного гумору, піднесеного або низького життя", "основний компонент англійського просторіччя". Згідно з *The Oxford Dictionary of Modern Slang*, сленг має три мовні категорії: специфічну мову кримінальних та декласованих елементів, професійні та соціальні жаргони, розмовну субстандартну мову [19, с. 5]. Ебл наголошує на соціальному аспекті, зазначаючи, що сленг – це "змінний набір розмовних слів та виразів, які мовець використовує для встановлення або зміцнення соціальної ідентичності чи зв'язності в межах групи" [21].

Лінгвісти та лексикографи погоджуються з тим, що сленг включає в себе слова, які перебувають нижче рівня стилістично нейтральної мови; його використовують у певній групі людей; він є грайливим, метафоричним та короткочасним. Хоча сленг і описують як нетривалий, це є перебільшенням, оскільки багато сленгових слів мають досить довгу історію існування й продовжують уживатися і зараз, наприклад, слово *grub* для позначення їжі відоме з середини XVII ст. Вживання вищезазначеного слова у значенні "їжа" розглянемо, наприклад, у наступному прикладі:

– In addition, you know, there are at least half a dozen quality restaurants situated in Knutsford, of which two, you know, are within easy walking distance of the Royal Oak. These provide approximately another 150-180 covers open six evenings a week. Knutsford

also has over 20 public houses, most of which offer … grub … you know … at lunchtime. [CDF]

Неабияке значення у вивченні ненормативної лексики та сленгу відіграло дослідження британського лексикографа Е. Партріджа [26]. Дослідження вченого, яке зосереджено на культурно-історичних передумовах розвитку неформального мовлення, написане у 80-х роках XX ст., до цих пір залишається актуальним.

Як показало проведене дослідження, до сленгової мови можна віднести не лише сленгові слова, а й вульгаризми, слова-табу, наприклад, *pissed* у значенні ‘п’яний’, *pissed-off*, що має значення ‘роздратований, невдоволений’ та *dick* і *prick* у значенні ‘дурень’, які всі мають додаткові конотації. Наведені слова розглядаються у наведеному нижче прикладі, де Мікель та Кейт пліткують про своїх шкільних друзів:

Kath: It’s not a problem, [laughing] it’s not a problem []. …
Claire: Yeah but Carolyn goes to […] fucking […] .What’s happened with Jenny?
Kath: Jenny who?
Claire:
Kath: Don’t know.
Claire: They don’t know yet.
Kath: Why what’s supposed to happen then?
Claire: Well she was […] Dave in lesson time apparently.
Kath: Yeah I know. …
Claire: Isn’t she gonna get a shite on?
Kath: [laugh] Oh! Oh gossip! Gossip! George […] have just had a cuss outside.
Claire: Yeah I know.
Kath: It’s obscene.
Claire: How fucking disgusting.
Kath: It is rough, I’m sorry it really makes me sick.
Claire: How desperate is he? How desperate is he?
Kath: Very, he must be desperate because she is such a rough tart.
Claire: What is his problem?
Kath: I don’t know.
Claire: God has he got no taste?
Kath: No he hasn’t at all.
Claire: God. God. God. God again.
Kath: laugh [KPH]

Слово *cuss*, яке, очевидно, має значення “*kiss*” (поцілунок), у цьому контексті й розглядається як справжнє сленгове слово, тоді як *rough tart* є прикладом вульгарного сленгу. Слово *fucking*, з іншого боку, виступає у ролі інтенсифікатора.

До найбільш частотних лексем, що належать до категорії справжніх сленгових слів (proper slang words) у корпусі, належать: *man*, *sad*, *wicked*, *mate*, *bloke*, *guy*, *cool*, *massive*, *rough*, *quid*. Серед загальних сленгових слів уживаються також *bimbo*, *freak*, *get busted*, *laters*, *stoned* та *yobbo*. До специфічних сленгових слів зараховують слова в межах певної групи, наприклад, *crack*, *joint* та *junkie*, які стосуються теми наркотиків.

З іншого боку, вживаються *grubber*, *prep*, *quad* і *san*, які пов'язані зі шкільною тематикою, наприклад:

Jess: Here? I, I get the feeling that because they don't really know ... especially if you're caught pissing around in quad, yeah, and er it's by a teacher that you don't know, a ma or a master or something ... they don't pay much attention to it because you're a girl and they don't know you and ... I get that feeling anyway, I feel slightly ... like we c could actually get away with more. If it was, if it was that caught us then yeah [KP6]

У вищенаведеному прикладі для підсилення експресивності комунікант вживає, окрім сленгу, велику кількість повторів, незакінчених речень.

До сленгових виразів або слів належать також такі: *bunged up*, *clapped out*, *hacked off*, *get busted*, *hit the bars*, *have a tinkle*, *pull somebody up*. Більшість іменників та прикметників, зафіксованих у корпусі, мають лайливе, принизливе значення або сексуальну конотацію. Ці слова засвідчено в мовленні для оцінки людини або вираження ставлення до того, про кого йдеться в розмові.

Досить численними є іменники та прикметники зі значенням приниження. Так, наприклад, до іменників, що означають 'придуркуватий', 'нікчемний', належать *dill*, *div*, *dude*, *dweeb*, *git*, *moron*, *prat*, *tosser*, *wad*, *wimp*; до приметників зі значенням 'дурний', 'божевільний', 'дивний' – *batty*, *freaky*, *gormless*, *kinky*, *mental*, *naff*, *nuts*, *nutty*, *spastic/spaz*, *thick*.

У корпусі наявна велика кількість сленгових слів та виразів, що мають значення 'п'яний', зокрема *conked*, *dry*, *off one's face*, *pasted*, *twisted*, *wasted*, *wrecked* та інші, що надають мовленню, залежно від ситуації, більшої емоційності.

До справжніх сленгових слів належать також *bust* (арештовувати), *doss* (лягати спати), *gob* (проковтувати), *snog* (тримати і цілувати). У проаналізованому корпусі текстів засвідчено лише кілька сленгових прислівників: *for yonks*, *in a mo* та *indeedee*:

Shelly: Got a lot of, lot of room [...] have I?

Gary: [laugh]

Phil: Just stick it in that hole there!

Shelly: Ooh, get lost! [laugh]

Phil: Three.

Shelly: Ooh look at that!

Julie: One, two, three.Right, I'm up!

Shelly: There you go. See you in a minute! See you in a mo, you know, indeedee!Soon I'll be rushing

Julie: Oh! [KCU]

У корпусі зафіксовано нецензурні сленгові слова *crap*, *arse*, *dick*, *bastard*, *bitch*, *take the piss*, *fuck*, *wanker*, *suck*, *cunt*. Прикметники, що належать до грубих сленгових слів, включають у себе дієприкметникові або ж дієприслівникові форми типу *buggered up*, *crapped out*, *pissed off*, *pissed out*. Серед нецензурних висловів з дієслівним компонентом засвідчено: *get the himp*, *give a crap*, *give a shit*. Багато дієслів є фразовими, зокрема *pig out*, *piss about*. Трапляються звичайні прикметники типу *bitchy*, *dickish*, *horny*, тоді як серед прислівників подібного типу засвідчено тільки *shittily*.

У більшості випадків слова-табу пов'язані з темою сексу, вони вживаються переважно для позначення чоловічих і жіночих статевих органів, у звертанні до жінки (*slag*, *slut*, *tart*, *whore*) тощо. Вживаються також такі досить поширені слова, як *bitch*, *cow*, *dog*.

У тих випадках, коли непристойні слова спрямовані на особу, до якої звертаються, їх вважають образливими, що дає підстави зарахувати їх до категорії лайливих слів. Різницю показано на таких двох прикладах:

– *He is such a power crazed bastard nowadays, really pisses me off.* [KPP]

– *That's what I'm doing, you silly bastard.* [KSN]

Інтенсифікатори типу *bloody* та *fucking*, які вважають дуже образливими, належать до категорії лайливих слів. Й хоча, як показало проведене дослідження, вони вживаються як жінками, так і чоловіками, однак чоловіки частіше схильні до вживання такого типу інтенсифікаторів у своєму мовленні. Їх уживання яскраво ілюструють наступні приклади, де жінки та чоловіки висловлюються з приводу один одного:

• висловлювання чоловіків щодо чоловіків: *But the guy is an arsehole also* [KPT], *He's a gay bent bastard* [KPA], *Acts like a complete dick to try and get attention* [KPT], *'s a sad faggot* [KPA], *I hate him so much, he's such a knob* [KP6], *He's so shit*, *He's a fat wanker as well* [KPA];

• висловлювання жінок про чоловіків: *He's a complete arsehole* [KP6], *Joseph's such a power crazed bastard nowadays* [KPP], *Yeah he's a cunt* [KP4], *He's the biggest knob out, he is a real cock*, *He's a right little shit* [KP4], *He's a slag* [KPG];

• висловлювання чоловіків про жінок: *She's a bitch bitch* [KPA], *She's a stupid cow* [KP3], *She's a dick* [KPH], *She's a right fuck* [KPF], *She was a bit of a tart* [KDL];

• висловлювання жінок щодо жінок: *Jane's such a little bitch* [KP9], *She was such a soppy little cow* [KPG], *She is such a rough tart* [KPH], *She's one dirty whore* [KSN].

Сленгізми часто можуть бути стилістично зниженими й "вважаються явищем негативим" [14, с.78]. Андерсен та Траджілл, розглядачи питання про те, що ж власне є або не є "лайливою (непристойною) мовою" (bad language), зазначають, що "жодне слово саме по собі не є поганим. Воно є поганим лише в очах тих, хто оцінює й розглядає мову" [18, с. 35]. На противагу цьому існує загальноприйнята думка, що лайливі слова – погане явище і їх не потрібно вживати [18, с. 53-55]. З цього приводу Джей стверджує, що "прагматика використання, або те, як слово функціонує у мовленні, є більш важливою, аніж пристосування слова до граматичних чи етимологічних категорій" [23, с. 1]. Він також додає, що те, чи слово є табу чи ні, залежить від функції зв'язку "мовець-слухач" [23, с. 13]. Слово *fuck* не є прийнятним словом у розмові в присутності дітей, але могло б уживатись без образ серед друзів.

Виокремлюють кілька типів лайок. Л'юнг розрізняє "агресивну лайку", що відображає емоції мовця, та "соціальну лайку", яку мовець використовує для зміцнення групової спорідненості; чим сильнішою є групова спорідненість, тим більшою мірою вживають лайку [25, с. 14-15]. Він також зазначає, що, незважаючи на те, що вважають, що лайка свідчить про погану поведінку, нестачу освіти та бідність мови, чоловіки більше схильні до лайки, оскільки це тісно пов'язано з такими позитивними

ознаками, як незалежність, природність, владність, що відображають "прихований престиж" [23, с. 19].

Джей, розглядаючи десять міфів щодо лайки, доходить висновку, що вона включає в себе цілу низку категорій: "сварку, непристойність, богохульство (profanity), блюзнірство (blasphemy), образу, вербальну агресію, мову-табу, етнічно-расові приниження, вульгарність, сленг та (scatology)" [15, с. 9].

Лайка є явищем людського спілкування, однак усі учасники комунікації мають різне ставлення до цього. Одні з них намагаються уникати вживання лайливих слів на плівку, другі ж, навпаки, вживають якомога більше лайливих слів та виразів, треті випадково використовують низку лайливих слів під час емоційного мовлення і потім, збагнувши, що вони сказали, намагаються перефразувати висловлювання, четверті примушують співрозмовників до лайливої розмови і потім глузують з них чи вдаються до лайки як до погрози, навіть коли інші не підозрюють, що їх мовлення записується, як, наприклад, це робить Сюзі в такому прикладі:

Josie: It's a laugh man. Cos you were, you're all sitting there right, and you all talking like, like ... and bring the mother-fuckers down! I'm just sitting there taping. That's why I was la , cos when you were going, what you laughing at you flat chested cow? I was laughing and you were getting the hump with it ... cos I knew I had it all on tape.

Wesley: I didn't call you a flat chested cow.

Josie: Yo, no it was Steven. You know like when you go to Steven, ah no Steven. You should say to Steven, ah no I didn't say anything. And he said, I had all that and that's why every time you called me something I just kept laughing cos I had it on tape.

Wesley: Means you could have played it to blooming anyone.

Josie: Could have played it to anyone. ... See how good I am to you? I didn't even bother play it to anyone. I just thought, yeah, I could just get him into big shit now!

– If you did I'd beat shit out of you! I'd

Wesley: Oh no! [KPG]

У наступному прикладі Регіна, старша сестра Томі, просто шокує своїм словниковим набором, виражаючи надзвичайно емоційне ставлення до майбутнього іспиту:

Georgina: Terry I want you to piss off because I have an exam tomorrow.

Terry: But I don't care. ... She don't know what to say. [laugh] . [...] fuck off, you're allowed to swear as much as you like.

Georgina: Are you.

Terry: Yeah.

Georgina: Fuck fuck fuck fuck [laughing] [...] I'm gonna fail [KR2]

Бедлі ж, у свою чергу, шокований звісткою про те, що його мовлення з вульгарними словами записувалося на плівку, хоча, як зазначає Ніколас, насправді немає жодного значення, що він говорить, оскільки всім учасникам пообіцяли анонімність:

– The cleaner upstairs, she asked me to find out what kind of cakes everybody liked cos she's buying every single person an individual, like you know, a single cake for everybody. Not like a big one to share like she's buying everybody a cake each. It's fucking brilliant.

– The one who's down here as well?

– Shit they didn't record that did they?

– It doesn't matter.
– Well I said a rude word.
– [laugh]
– Well no it doesn't matter er
– Anonymity guaranteed.
– it doesn't matter [...]
– Anonymity
– [laugh] [...] Pissing hell!
– Anona anona
– [shouting] anonymity. [KP0]

Нецензурна лексика, яка досить часто фіксується в корпусі, може бути представлена так:

Таблиця

Частотність уживання нецензурної лексики

Лексична одиниця	Частотність уживання
bloody 3519	damn 348
fucking 2162	bastard 198
hell 1224	bollocks 144
shit 701	bitch 138
fuck 579	fuck off 119

Окрім наведених слів, існують ще й усталені вирази, зокрема, *for fuck's sake*, *what the hell*, *get the fuck off* та інші.

Одиниці нецензурної лексики вживаються в корпусі і як інтенсифікатори:

Oh it's bloody dangerous, very dangerous stuff ![KCF]

And listen to this you fucking bastard! [KP9]

Oh bloody hell, this is giving me a headache. [KPW]

Наступні приклади показують образливу лексику, яку чоловіки та жінки використовують у розмовах між собою:

Висловлювання чоловіків у розмовах між собою: *Oh you burk!* [KPP], *Bloody chiefer*, *You are a dick!* [KPA], *I would like to see your Amiga dickhead*, *Shut up your stupid little Portuguese motherfucking git*, *What are you doing? Peanut head!* [KNV], *Shut your fucking gob you little wanker*; висловлювання жінок у розмовах між собою: *You're such an irritable bitch int ya?, You stupid cow!* [KCE], *You cunt!* [KPG], *You fucking slag!* [KPG], *Oh you're such a whore.* [KPH].

Отже, вибір вульгарної лексики, сленгу, жаргонізмів певною мірою, як зазначає Джей, залежить від "психологічних та соціокультурних чинників" [23, с. 259] й надає мові більшої емотивності та стилістичної забарвленості. "Сленг з його надзвичайним семантичним багатством, разючою розмаїтістю асоціацій є ефективним засобом прояву людиною своєї індивідуальності, передачі своїх думок і почуттів у найрізноманітніших ситуаціях" [6, с. 34].

Сленг досить часто залежить від соціального походження людей, віку, національності, професії, оточення, в якому знаходяться комуніканти. Саме сленгу, а не загальновживаній лексиці, притаманна більша експресивність. Основною вимогою для входження сленгізмів у комунікативне середовище є їх звучна вимова та експресивна забарвленість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арнольд И.В. Стилистика. Современный английский язык: (Стилистика декодирования): [учеб. пособие для студ. пед. ин-тов по спец. ин. яз.] / Ирина Владимировна Арнольд. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Просвещение, 1990. – 300 с. 2. *Балабін В.В.* Сучасний американський військовий сленг як проблема перекладу / Віктор Володимирович Балабін. – К. : Логос, 2002. – 315 с. 3. *Береговская Э.М.* Молодежный сленг: формирование и функционирование / Э.М. Береговская // Вопросы языкознания. – 1996. – № 3. – С. 32-39. 4. *Волошин Ю.К.* Общий американский сленг: состав, деривация и функция (аспект) / Ю.К. Волошин. – Краснодар: КубГУ, 2000. – 318 с. 5. *Гальперин И.Р.* Текст как объект лингвистического исследования / Илья Романович Гальперин. – М. : Наука, 1981. – 139 с. 6. *Глущук Н.В.* Лінгвопрагматика сучасного англомовного сленгу: витоки, класифікаційні та семантичні ознаки / Н.В. Глущук // Вісник Львівського університету. Серія: Іноземні мови. – 2013. – Вип. 21. – С. 22-36. 7. *Зацный Ю.А.* Развитие словарного состава современного английского языка / Ю.А. Зацный. – Запорожье: Запорожский гос. ун-т, 1998. – 430 с. 8. *Кудрявцева Л.А., Приходько И.Г.* Словарь молодежного сленга города Киева: 2300 слов и выражений / Людмила Алексеевна Кудрявцева, Ирина Георгиевна Приходько. – К. : ИД “Аванпост-Прим”, 2006. – 198 с. 9. *Маковский М.М.* Современный английский сленг. Онтология, структура, этимология: [пособие] / Марк Моисеевич Маковский. – Изд. 3-е. – М. : URSS. ЛКИ, 2007. – 164 с. 10. *Михальчук Н.О.* Вивчення молодіжного та студентського сленгу з позицій лінгвістики тексту та дискурсу / Н.О. Михальчук // Наукові записки [Національного університету –“Острозька академія”]. Сер.: Філологічна. – 2013. – Вип. 35. – С. 223-226. 11. *Селіванова О.О.* Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с. 12. *Судзиловский Г.А.* Сленг – что это такое? / Г.А. Судзиловский. – М, 1973. – 182с. 13. *Хомяков В.А.* Некоторые типологические особенности нестандартной лексики английского, французского и русского языков / В.А. Хомяков // Вопросы языкознания. – 1992. – № 3. – С. 94-105. 14. *Чорнобай В.Г.* Сленг, історія виникнення, визначення поняття / В.Г. Чорнобай // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки. – 2014. – Вип. 206. – С. 76-81. 15. *Шаховский В.И.* Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка / Виктор Иванович Шаховский. – Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1987. – 190 с. 16. *Шеремета К.Ю.* Англомовний сленг: перекладацький аспект / К.Ю. Шеремета // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Філологічні науки. – 2016. – Кн. 2. – С. 92-95. 17. *Allen I.L.* Slang: Sociology. In J. May (ed). Concise Encyclopedia of pragmatics / I.L. Allen. – Amsterdam:Elsevier, 1998. – P. 878-883. 18. *Andersoon L-G. and Trudgill P.* Bad Language / L-G. Andersson and P. Trudgill. – Oxford: Blackwell, 1990. – 202 p. 19. *Auto J., Simpson J.* The Oxford Dictionary of Modern Slang. – Oxford: Oxford University Press, 1996. – 336 p. 20. *Crystal D.* The Cmbridge Encyclopedia of the English Language / David Crystal. – Cambridge: Cambridge University Press, 1995. – 489 p. 21. *Eble C.* Slang and Sociability / C. Eble. – Chapel Hill and London: The University of North Carolina Press, 1996. 22. *Greenough I.B., Kittredge G.I.* Words and their Ways in English Speech / I.B. Greenough, G.I. Kittredge. – N.Y., 1961. – 234 p. 23. *Jay T.* Why we Curse / T. Jay. – Amsterdam: Benjamins, 1999. 24. *Labov W.* The Study of Non-Standard English

/ W. Labov. – Champaign, Ill.: National Council of Teachers of English, 1970. – 73 p. 25. *Ljung M.* Om svordomar / M. Ljung. – Stockholm: Akademilitteratur, 1986. 26. *Partridge E.* Slang Today and Yesterday / E. Partridge. – London: Routlege and Kegan Paul, 1979. – 476 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

KCE – 24 conversations recorded by `Helena' (PS0EB) between 12 and 20 March 1992 with 9 interlocutors, totalling 7370 s-units, 50776 words, and 5 hours 47 minutes 8 seconds of recordings. *KCF* – 30 conversations recorded by `Herbert' (PS1EM) between 13 and 19 March 1992 with 9 interlocutors, totalling 3755 s-units, 21898 words, and 3 hours 51 minutes 57 seconds of recordings. *KCU* – 9 conversations recorded by `Julie' (PS0GF) between 20 and 22 February 1992 with 6 interlocutors, totalling 10696 s-units, 49751 words (duration not recorded).

KDL – 30 conversations recorded by `Rachel' (PS0NX) between 30 November and 5 December 1991 with 7 interlocutors, totalling 1445 s-units, 8658 words, and 1 hour 34 minutes 25 seconds of recordings. *KNV* – 12 conversations recorded by `717' (PS4Y3) [dates unknown] with 9 interlocutors, totalling 1244 s-units, 7356 words, and over 1 hour 49 minutes 18 seconds of recordings. *KP0* – 8 conversations recorded by `Alistair' (PS50D) [dates unknown] with 6 interlocutors, totalling 1081 s-units, 7387 words (duration not recorded). *KP3* – 17 conversations recorded by `Caroline' (PS51F) on ?? ?? 1993 with 9 interlocutors, totalling 2901 s-units, 17457 words, and over 2 hours 22 minutes 47 seconds of recordings. *KP4* – 17 conversations recorded by `Cassie' (PS51S) between [date unknown] and ?? ?? 1993 with 9 interlocutors, totalling 4375 s-units, 32640 words, and over 4 hours 50 minutes 18 seconds of recordings. *KP6* – 10 conversations recorded by `Catriona' (PS52C) on ?? ?? 1993 with 9 interlocutors, totalling 3658 s-units, 33704 words, and over 1 hour 20 minutes 19 seconds of recordings. *KP9* – 10 conversations recorded by `Craig' (PS532) [dates unknown] with 9 interlocutors, totalling 1211 s-units, 6496 words (duration not recorded). *KPA* – 20 conversations recorded by `Danny' (PS53C) [dates unknown] with 9 interlocutors, totalling 3734 s-units, 26892 words (duration not recorded). *KPF* – 22 conversations recorded by `Jock' (PS54T) [dates unknown] with 6 interlocutors, totalling 538 s-units, 3817 words (duration not recorded). *KPG* – 39 conversations recorded by `Josie' (PS555) [dates unknown] with 34 interlocutors, totalling 6802 s-units, 42330 words, and over 59 minutes 42 seconds of recordings. *KPH* – 7 conversations recorded by `Kath' (PS55T) on ?? ?? 1993 with 4 interlocutors, totalling 1692 s-units, 11244 words, and 1 hour 0 minutes 26 seconds of recordings. *KPP* – 8 conversations recorded by `Matthew' (PS57A) [dates unknown] with 7 interlocutors, totalling 1319 s-units, 7616 words (duration not recorded). *KPT* – 11 conversations recorded by `Peter' (PS57T) [dates unknown] with 7 interlocutors, totalling 1349 s-units, 7008 words, and 51 minutes 5 seconds of recordings. *KPW* – 6 conversations recorded by `Robert2' (PS58H) [dates unknown] with 6 interlocutors, totalling 1023 s-units, 6745 words, and 15 minutes 16 seconds of recordings. *KR2* – 13 conversations recorded by 'Terry' (PS5A1) (dates unknown) with 13 interlocutors, totaling 1655 s-units, 7446 words, and over 13 minutes 18 seconds of recordings. *KSN* – 9 conversations recorded by `Anthony2' (PS6NV) [dates unknown] with 4 interlocutors, totalling 2421 s-units, 13743 words (duration not recorded).

Стаття надійшла до редакції 5 квітня 2017 р.

Смашнюк О.И., к. филол. н., ассист.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

СЛЕНГ В КОММУНИКАТИВНОЙ СИТУАЦИИ „БРАНЬ” В ЭМОЦИОНАЛЬНОЙ СПОНТАННОЙ РЕЧИ (НА МАТЕРИАЛЕ БРИТАНСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО КОРПУСА)

В статье на материале Британского национального корпуса рассмотрены подходы к изучению и происхождению сленга и проанализировано употребление его в эмоциональной речи, а именно в коммуникативной ситуации “брань”. Приведена частота употребления бранной лексики и сленгизмов.

Ключевые слова: *Британский национальный корпус, коммуникация, спонтанная речь, эмоциональная речь, сленг, брань.*

Smashniuk O.I., PhD.
Taras Shevchenko National University of Kyiv

SLANG IN COMMUNICATIVE SITUATION “SWEARING” IN EMOTIONAL SPONTANEOUS SPEECH (ON THE BASIS OF THE BRITISH NATIONAL CORPUS)

The article deals with the notion and approaches to the origin of slang and the usage of it in emotional speech, namely in the communicative situation “swearing” (on the basis of the British National Corpus). The frequency of the usage of swear words and slang is given.

Key words: *the British National Corpus, communication, spontaneous speech, emotional speech, slang, swearing.*

УДК 811.134.2’37

Фокін С.Б., к. філол. н., доц.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ДВОМОВНІ ПЕРЕКЛАДНІ СЛОВНИКИ: ПРИЧИНИ НЕДОСКОНАЛОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ОПТИМІЗАЦІЇ

Розглянуто основні причини недосконалості двомовних перекладних словників: розбіжність інтенсіоналу та екстенсіоналу лексем різних мов, наявність безеквівалентних лексичних одиниць, а також теоретична невичерпність лексико-семантичних варіантів слова. Шляхами оптимізації словників є розширення гасла словника до вільних словосполучень, залучення ілюстрацій, інтеграція словників з термінологічними картками та метамовним описом.

Ключові слова: *двомовна перекладна лексикографія, лексико-семантичний варіант, міжмовна еквівалентність.*

Відколи дитина пізнає дискретний характер слів у мовленні, а також усвідомлює факт наявності іноземних мов, прагне знайти відповідники для слів рідної мови

в якійсь іноземній. Безліч задовольняють і стимулюють це прагнення – так міцно закріплюється стереотип про наявність міжмовних відповідників між словами: ми успішно користуємося словниками, перекладаючи слова, нам вдається порозумітися. Втім, що більше ми вивчаємо мову і складніші тексти доводиться перекладати, то більш кропітким стає використання словників, а з часом маститі професіонали дедалі менше взагалі відкривають двомовні словники.

Чому? Утрируючи, можна сказати, що повної відповідності не може бути в жодній парі перекладених слів, хоча й розбіжностями часто можна знехтувати. Зрозуміло, що сучасні двомовні словники переважно обслуговують рецептивну фазу перекладу. Так званих "словників для перекладача", які пропонує створювати В.Г. Гак [2, с. 74-75], ще не існує для наших робочих пар. Перекладач, який професійно знає мову, якщо і має проблеми під час рецептивної фази перекладу – вірогідніше йдеться про спеціалізовану лексику, термінологію або мало відомі реалії, що в двомовних словниках годі й шукати. У таких випадках методологічно цілком коректно звертатися до широкого кола одномовних словників, а для розв'язання проблем продуктивної фази – використовувати лексикографічні надбання цільової мови. Виправданою стратегією видається навіть відмова від двомовного перекладного словника, адже на безрезультатний пошук витрачаються дорогоцінні секунди робочого часу, а це секунди максимальної концентрації розумових зусиль.

Отже, звісно, перекладні словники – не панацея, у той самий час існує чимало перспектив їхнього вдосконалення в такий спосіб, щоб вони могли прислужитися і професійним перекладачам. Таким чином, **мета** статті – окреслити проблеми двомовних словників та показати наявні напрямки їх розв'язання.

1. Розбіжність екстенсіоналу та екстенсіоналу слів. Тлумачення слова вихідної мови словом цільової мови не дає змогу передати навіть приблизно інтенсіонал та екстенсіонал лексичної одиниці. Одна лексема тягне за собою чимало відомостей: і це не лише лексико-семантичні варіанти, що спричинює багатозначність і двозначність, не тільки граматична парадигма, а й широкі асоціативні зв'язки, конотативні нюанси (красномовним прикладом може бути вживання іноземцями, що вивчають російську мову, іменника "очи" замість "глаза" завдяки пісні "Очи черные", слова до якої склав український поет Євген Гребінка). Проблему двозначності можна значним чином розв'язати, якщо давати перекладні відповідники не для окремих слів, а словосполучень. Якщо одне окремо взяте слово характеризується полісемічністю, значно рідше багатозначним є словосполучення; безсумнівно, словники, що вміщують істотну кількість словосполучень, є, однак з-поміж них – здебільшого сталі вирази, дво- та трикомпонентні терміни. При цьому є велика низка словосполучень, так званих біграм, триграм, n-грам, що не вважаються сталими, фразеологічними, однак є статистично підтвердженими мовленнєвими одиницями, і вони теж варті уваги в комп'ютерному словнику. Наразі, якщо у словнику пропонується переклад виразу "ходити на роботу", то користувачеві вже самотужки треба виводити, як перекласти "ходити на дискотеку" (а в італійській мові для вказаних іменників вживатимуться різні прийменники: "andare al lavor", "andare in discoteca", а часто і "venire in discoteca"). Звісно, для цього достатнім є знання іменника "дискотека" і

дуже базової граматика. Однак трапляються й складніші приклади: коли в юридичному іспанському тексті знаходимо дієслово “contestar”, що може означати і “відповідати”, і “опротестовувати”, а за контекстом часом може підходити і перше, і друге. Це нагадує розв’язання рівняння з двома невідомими. Коли в рівнянні є більше, ніж один невідомий, таке рівняння називається діофантовим. Часто діофантові рівняння мають розв’язання при аналізі онтологічної картини задачі, однак вважаються завданнями на кмітливість підвищеної складності. Це прекрасний спосіб тренування мозку під час дозвілля, але перекладач був би дуже вдячний, якби в словнику було кілька десятків словосполучень із дієсловом “contestar” у юридичному контексті, позаяк перекладачеві, за умов цейтноту, не до інтелектуальних розваг. Не можемо не згадати такі великі бази даних паралельних текстів, як *Glosbe, Linguee, Reverso*, які інколи позиціонують себе як словники. У них справді чимало сполучень слів, але це не є біграми і триграми, з-поміж них чимало і випадкових поєднань слів; поза тим, ці словосполучення не лематизовані, а подекуди розірвані в контексті, інколи перекладені нееквівалентно. Отже, ці великі корпуси паралельних текстів, при певному доопрацюванні, можуть перетворитися на прекрасні двомовні перекладні словники, які зможуть надати в розпорядження перекладача не лише лематизовані варіанти перекладу, а й одразу контексти використання. У зазначених корпусах мережі Інтернет ще далеко не завжди оформлене як слід посилання на джерело, хоча в комп’ютерній техніці цей аспект легко формалізується.

2. Проблема перекладу безеквівалентної лексики. Зазвичай у двомовних словниках пропонується функціонально-описовий переклад для безеквівалентних або відносно безеквівалентних слів. Скажімо, український прислівник “чомусь” – “no se sabe por qué”, “por algo” [4, с. 1100]. Однак хибно буде в художньому та близькому до нього перекладі розкладати по компонентних семах значення кожного слова для читача цільової мови (таке можливо, коли робиться підрядник або так званий філологічний переклад з дослідницькою метою). Творчі рішення для перекладу безеквівалентних слів можуть підказати зворотні переклади, а саме, коли перекладачі, майстри художнього слова, перекладаючи першотвір з іноземної на рідну мову, інтуїтивно відчули можливість вживання специфічної лексеми для цільової мови. І, за нашими первинними спостереженнями, в корпусах художніх перекладів, коли в українському перекладі використано прислівник “чомусь”, в іспанських оригіналах немає жодного лексичного відповідника для нього. При цьому сема мимовільності наявна у контексті, вузькому або широкому. Можливо, це певна вказівка для перекладача, що вилучення в українсько-іспанському художньому перекладі може бути прийнятним замість обтяжливого “sin saber por qué”.

Описану методику доречно використати і для перекладу часток, як показує дослідження О.М. Калустової [5, с. 135]; окреме наше дослідження вказало на те, що цей метод дозволяє виявити широке розмаїття для перекладу прислівника “довго” іспанською мовою, зокрема, з використанням дієслівних перифраз [9, с. 177]. А сучасні українсько-іспанські (та й російсько-іспанські) словники часто не виходять на фразовий рівень. Приміром, у найбільшому на сьогодні українсько-іспанському словнику за ред. В. Бусела такі іспанські відповідники для українського дієслова “здаватися”: rendirse, entregarse, capitular, entregarse prisionero, ceder [4, с. 829], однак бракує надзвичайно поширеної перифрази

з цим саме значенням – “darse por vencido”; хоча з-поміж перекладів дієслова “задовольнитися” все ж є перифразові відповідники: “quedar contento”, “darse por satisfecho”. Сучасні двомовні та навіть одномовні словники, наприклад синонімів, заледве виходять на фразовий рівень, і саме в цьому, на наш погляд, найбільші перспективи якісного розвитку словників у майбутньому. Для поповнення словника такими “нетривіальними”, однак водночас природними, узуальними перекладними відповідниками стануть у пригоді двомовні корпуси паралельних текстів (а корпус *Glosbe* містить іспансько-українську та українсько-іспанську мовну пару). Річ у тім, однак, що в цих корпусах користувачеві незрозуміло, яка колонка відповідає оригіналу, а яка – перекладу; для комп’ютера колонки між собою рівноправні, однак для перекладача-практика та й для дослідника перекладу, як показано на прикладі використання зворотного напрямку перекладу, розрізнення напрямку перекладу можуть мати принципове значення.

3. Проблема виокремлення та ступеня деталізації лексико-семантичних варіантів лексеми залишається актуальною. Слово саме собою дуже динамічне, і деякі значення творяться спонтанно шляхом метафоризації, метонімії. Для перекладачів існує ризик мимовільного перенесення такого значення на іноземну мову. Це помітно, зокрема, у назвах ігор, коли в різних мовах на позначення ролей та уявних предметів використовуються різні образи: “зіпсований телефон” – “teléfono descompuesto, teléfono escarchado”; “грати у дочки-матері” – “jugar a las familias”; “у сищиків-розбійників” – “a polichas y ladrones”. Розглянемо ще один приклад. В іспанській мові “hierro” може метонімічно позначати будь-який предмет з заліза: “*Un motorista que circulaba por la calle Princesa también resultó herido leve al ser golpeado por* ***un hierro*** *que arrastró el viento, según señaló el Samur. El herido fue trasladado al Clínico*” (газета El Mundo, 07/02/1996).

Прикметно й те, що цей лексико-семантичний варіант не фігурує ані в іспансько-українському словнику за ред. В. Бусела, ані навіть у тлумачному словнику Іспанської королівської академії. А цей відтінок значення важливий, адже для нас іменник “залізо” позначає речовину, а не предмет з заліза, в той час як існує розмовний іменник “залізяка”. Аналогічно важливим виявляється розрізнення сем “предмет” – “вміст предмета” для іменника “ложка”, що залежно від наявності першого чи другого семантичного компонента в іспанській мові позначатиметься термінами “cuchara” і “cucharada” відповідно. Важко заздалегідь перебачити, які взагалі семи можуть виявитися за певних обставин релевантними. Відтак, коли ми кажемо “книга”, можливо, при перекладі на якісь мови варто розрізняти “книга як предмет” та “книга як джерело знань”; “книга друкована”; “книга, в якій передбачені записи”, тому потрібен певний спільний знаменник та розумна межа для виокремлення значень слова. Іспанський учений, лексикограф світової величини Х. Касарес зазначає: “розрізнення на галузі, підгалузі і гілочки, доведене до крайнощів, серйозно погіршує загальну картину, хоча, з іншого боку, ліпше висвітлює генеалогію кожного лексико-семантичного варіанта. Натомість, недолік надмірного узагальнення, зокрема, для словника цитат, змушує відмовитися від багатьох із них, часто блискучих, щоб жодним чином їх не змішати недоладно з іншими і не позбавити ілюстративної сили, поза тим, не дозволяє спостерігати нещодавні процесі виокремлення нових значень слова. Тому недоречно встановлювати якісь правила на більшість можливих випадків, тож маємо

задовольнятися хіба що деякими емпіричними принципами, що слугуватимуть загальним орієнтиром" [10 с. 57-58]. Наприклад, тлумачний словник іспанської мови *Clave* містить 9 значень іменника "maestro", в той час як тлумачний словник Іспанської королівської академії йому приписує 24 лексико-семантичні варіанти. Це в жодному разі не означає, що словник *Clave* недостатньо повний. Справа в тому, що ступені деталізації значення слова можуть бути різними. І поки що не відомо, наскільки словники можуть бути детальними. Хоча були спроби знайти якусь золоту середину.

П. Денисов стверджує, що "природно" слову мати 7 лексико-семантичних варіантів, оскільки оперативна пам'ять людини здатна опрацьовувати 7±2 одиниці одночасно [3, с. 16]. Одним із викликів для сучасної лексикографії є, безперечно, створення списку або каталогу лексико-семантичних варіантів (або, як їх часто називають, "смислів", "сем", "семантичних множників", згідно з Ю. Карауловим [6]). Створення списку всіх лексико-семантичних варіантів без прив'язки до певної мови є мрією будь-якого лексикографа, адже такий список став би метамовою або навіть мовою-посередником для машинного перекладу. Щонайменше, цей список можна було б використати для створення багатомовного універсального словника. Тоді кожній лексемі можна було б приписати одне або, найчастіше, декілька значень, а це, в свою чергу, дозволило б усувати двозначність усіх слів у тексті та здійснювати переклад.

Ще одне питання, яке варте розв'язання, – чи можуть ці значення мати універсальний характер, чи вони універсальні тільки частково, в той час як деякі неминуче марковані культурою мовця. Як зазначає Ю. Марчук, укладачі словників виходять із того, що у людства одне й те саме коріння, природа органів людського тіла та інтелекту в усіх народів, саме тому між лексикою та граматикою різних мов чимало схожих рис [7, с. 197]. Якби можливо було описати за допомогою числового або іншого нелінгвістичного коду усі можливі змісти, лексикографи світу могли б пов'язати лексику своєї мови з цим кодом, відтак, стало б набагато легше опрацьовувати спілкування людини з роботехнікою або здійснювати автоматизований, машинний переклад, укладати багатомовні словники. Щось подібне вже спостерігається у термінологічних системах, які розробляються міжнародними організаціями, як наприклад, у Міжнародній Класифікації Хвороб ВООЗ:

M41	**Escoliosis**
M41.0	Escoliosis idiopática infantil
M41.1	Escoliosis idiop tica juvenil
M41.2	Otras escoliosis idiopáticas
M41.3	Escoliosis toracogénica
M41.4	Escoliosis neuromuscular
M41.5	Otras escoliosis secundarias
M41.8	Otras formas de escoliosi
M41.9	Escoliosis, no especificada [9]

(M41.0)	Дитячий ідіопатичний сколіоз
(M41.1)	Ювенільний ідіопатичний сколіоз
(M41.2)	Інший ідіопатичний сколіоз

(M41.3)	Торакогенний сколіоз
(M41.4)	Нервово-м'язовий сколіоз
(M41.5)	Інший вторинний сколіоз
(M41.8)	Інші форми сколіозу
(M41.9)	Сколіоз, неуточнений [7]

Ця ідея, дуже продуктивна для терміносистем, виявляється неприйнятною для опису лексики загального вжитку. Тим не менш, деякі розвідки в цій галузі виявилися доволі перспективними і заслуговують на згадку. Н. Добріч в 2010 році розробив систему тегів для морфологічних рис, семантичних і синтаксичних характеристик, а також для супровідних елементів. З-поміж релевантних семантичних характеристик дослідник виокремлює такі: 'людина', 'тварина', 'конкретна', 'машина', 'місце', 'кількість' [11, с. 100]. Для ілюстрації використання цих сем під час зняття двозначності розглянемо приклад. Іменник "toros" в іспанській мові може позначати сукупність тварин, хоча у множині він також метонімічно позначає "кориду", "бій биків", на відміну від української та інших мов. Відтак, відсутність/наявність тегу <animal> допомогло б знімати двозначність і правильно перекладати форму "toros". Один із класиків світового масштабу в галузі лексичної семантики Ю. Апресян пропонує значно більш деталізовану класифікацію, зокрема, 32 розряди для іменників, 15 для дієслів, 23 для прикметників [1, с. 132]. Релевантні для іменників семи в його праці представлені двочленними антиноміями: "дія – суб'єкт дії", "стан – причина стану", "властивість – суб'єкт властивості", "дія – об'єкт дії", "дія – результат дії" тощо [1, с. 132]. Усі ці категорії не дозволяють розрізняти лексеми в рамках однієї семантичної групи, однак часто дозволяють знімати двозначність. Подекуди найліпшим засобом тлумачення лексико-семантичного варіанта конкретного іменника є ілюстрація.

Х. Касарес у своїй праці "Вступ до сучасної лексикографії" виокремлює п'ять критеріїв розрізнення лексико-семантичних варіантів слова:

1) "коли у словникової одиниці було два або більше значення в мові, з якої вона походить, якщо вони більш або менш явно перейшли до мови-спадкоємця" [10, с. 64];

2) "коли словникова одиниця з великим логічним екстенсіоналом набуває значення з меншим або більшим екстенсіоналом та ширшим інтенсіоналом" [10, с. 64], що зараз відповідає гіпонімічним та гіперонімічним замінам. Наприклад, шляхом деонімізації ми використовуємо іменник "ксерокс", на відміну від носіїв іспанської мови, а останні, в свою чергу, на позначення паперової хусточки використовують іменник "cleanex".

3) "коли випадкове вживання стає узуальним" [10, с. 64];

4) зазвичай, переносні значення, на думку лексикографа, не мають розглядатися як окремі лекскико-семантичні варіанти [10, с. 65]; на наш погляд, третій пункт уточнює: коли спорадичні переносні значення не стали узуальними.

5) "у випадках збагачення значення шляхом позначення додаткового денотата" ("buque acorazado" = "acorazado" subst.), в цьому випадку необхідно переконатися, що цей семантичний процес відбувся повністю, інакше нове значення виявиться хибним" [10, с. 65].

Сам автор підсумовує: “Вищезгадані рекомендації, які, звичайно, не мають вичерпного характеру, не слід сприймати як догматичні вказівки, покликані розв’язати проблеми, що *a priori* різнорідні і складні, однак так чи інакше пов’язані на практиці з розподілом словникової статті на більше чи менше лексико-семантичних варіантів. Вони можуть хіба що інколи вказати на деякі загальні тенденції, як уникати суб’єктивних моментів у розподілі, які під час розподілу значення неминучі і могли б призвести лексикографа до крайнощів надмірного перенасичення одного значення або ж, навпаки, його надмірного розчленування” [10, с. 66-67].

Отже, двомовні перекладні словники не виступають основним лексикографічним знаряддям перекладачів-професіоналів з огляду на низку недоліків: неврахування розбіжностей інтенсіоналу та екстенсіоналу вихідної та цільової лексем, відсутність прив’язки до метамовної репрезентації денотата (ілюстрації або коду). Поза тим, не враховано суттєві нюанси лексико-семантичних варіантів вихідної лексеми, переклад для яких відрізнятиметься в цільовій мові. Шляхами розв’язання цих проблем може й має стати збагачення словників словосполученнями, і не лише сталими, а й практично можливими біграмами, триграмами, n-грамами, інтеграція словників із міжнародними термінологічними базами даних, класифікаціями, поєднання словника з двомовними паралельними корпусами текстів із зазначенням джерела оригінального та цільового текстів, використання паралельних корпусів як у напрямку перекладу, так і в зворотньому напрямку, зокрема, для пошуку відповідників безеквівалентних лексем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Апресян Ю.Д.* Лексическая семантика. Синонимические средства языка. – М. : Наука, 1995. – 367 с. 2. *Гак В.Г.* О разных типах двуязычных словарей / В.Г. Гак // Тетради переводчика. – М., 1964 – Вып. 2. – С. 71-78. 3. *Денисов П.Н.* Полисемия и классификация лексики / П.Н. Денисов // Словарные категории. – М., Наука, 1988. – С. 15-23. 4. *Іспансько-український*, українсько-іспанський словник / за ред. В. Бусела. – К.-Ірпінь: Перун, 2013. 5. *Калустова О.М.* Відтворення частки же при перекладі іспанською як методологічна проблема // Проблеми семантики слова, речення та тексту. Зб. наук. праць. – К., 2002. – Вип. 9. – С. 130-135. 6. *Караулов Ю.Н.* Частотный словарь семантических множителей русского языка. – М., 1980. – 280 с. 7. *Марчук Ю.Н.* Компьютерная лингвистика. Учебное пособие. – М., 2006 – 317 с. 8. *Міжнародна класифікація хвороб.* – [Електронний документ]. Режим доступу: МКХ-10 https://mkh10.com.ua/ 9. *Фокін С.Б.* Іспанські відповідники прислівника “довго”: перекладознавчий та лексикографічний аспекти / С.Б. Фокін // Мовні і концептуальні картини світу. – К., 2010. – Вип. 31. – С. 172-177. 10. *Casares J.* Introducción a la lexicografía moderna / J. Casares. – Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1950. – 354 p. 11. *Clasificación Internacional de las Enfermedades*, ICD-10 – [Електронний документ]. Режим доступу: http://www.iqb.es/patologia/toc01.htm 12. *Diccionario Clave* – [Електронний документ]. Режим доступу: http://clave.smdiccionarios.com/app.php 13. *Dobrić N.* Word Sense Disambiguation Using ID Tags – Identifying Meaning in Polysemous Words in English // The 29th International Conference on Lexis and Grammar/LGC, – 2010. – 97-105. 14. *DRAE* [Diccionario De La Real Academia Española. – [Електронний документ]. Режим доступу: http://www.rae.es/rae.html 15. *Martí Antonín M., Fernández Monraveta A. & Vázquez García G.* Lexicografía computacional y semántica – Barcelona: Ediciones de la Universidad de Barcelona, 2003. – 163 p.

Стаття надійшла до редакції 5 квітня 2017 р.

Фокин С.Б., к. филол. н., доц.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

ДВУЯЗЫЧНЫЕ ПЕРЕВОДНЫЕ СЛОВАРИ: ПРИЧИНЫ НЕСОВЕРШЕНСТВА И ПРИЧИНЫ ОПТИМИЗАЦИИ

Рассмотрены основные причины недочетов двуязычных переводных словарей: различия в интенсионале и экстенсионале разноязычных лексем, наличие безэквивалентных лексических единиц, теоретическая неисчерпаемость лексико-семантических вариантов слова. Предполагаемые способы оптимизации: расширение леммы слова до свободных словосочетаний, привлечение иллюстраций, интеграция словарей с терминологическими карточками и металингвистическим описанием.

Ключевые слова: *двуязычная переводная лексикография, лексико-семантический вариант, межъязыковая эквивалентность.*

Fokin S.B., PhD., Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv

BILINGUAL DICTIONARIES: REASONS OF DEFICIENCY AND PERPECTIVES OF OPTIMIZATION

Main reasons of bilingual dictionaries deficiencies are considered: divergence between extension and intension of lexemes in two different languages, non-equivalence lexemes, as well as theoretical inexhaustibility of lexeme entries. The ways of optimization include the extension of lemmas to lose word combinations, inclusion of illustrations, integration of dictionaries with terminological cards and metalinguistic description.

Keywords: *bilingual lexicography, entry, interlingual equivalence.*

УДК 81’255.4=811.111=161.2:821 (420)Шекспір

Чеботарьова А., магістр
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

МНОЖИННІСТЬ ПРОЧИТАННЯ ТРАГЕДІЇ В. ШЕКСПІРА “РОМЕО ТА ДЖУЛЬЄТТА” В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ: СЕМІОТИЧНИЙ ПІДХІД

У статті вперше аналізуються і порівнюються в семіотичному плані українські переклади найвеличнішої трагедії В. Шекспіра про кохання на прикладі однієї з ключових сцен п’єси, де простежуються різні семіокоди. Аналіз допоміг виокремити основні лейтмотиви п’єси, а також з’ясувати роль кодів у процесі перекладу.

Ключові слова: *переклад, семіотика, структурний аналіз, код, знак, Шекспір, Барт.*

П’єса “Ромео та Джульєтта” в українських перекладах торує свій шлях до читача вже понад століття. Саме завдяки світлим головам перекладачів герої п’єси “Ромео та

Джульєтта" продовжують жити в серцях мільйонів наших співвітчизників. Не таємниця, що великий драматург обожнював пишномовні метафори, алюзії, прагматично й смислово навантажені фрази. Весь цей арсенал риторичного багатства допоміг авторові створити в трагедії "Ромео та Джульєтта" самобутні образи й приховані значення, які відтворити в перекладі непросто. Шекспір – "міцний горішок" для тлумачів усіх часів та народів. Доводить це і семіотика.

Французький семіотик Ролан Барт залишив неабияку спадщину в царині розвитку науки про знаки, ввівши багато термінів і продемонструвавши, як робити семіотичний, структурний та текстовий аналіз. Його засади і покладено в основу цієї роботи. Барт розділяє поняття "твір" і "текст". Проте трагедію "Ромео та Джульєтта" розглядатимемо тут і як твір, і як текст. Якщо перше поняття, за Бартом, стосується речового фрагмента, що займає якесь місце на полиці серед книжок, то друге є полем методологічних операцій. Твір може поміститися в руці, а текст міститься в мові й існує лише в дискурсі. При цьому не йдеться про перевагу тексту над твором, навпаки – твір є шлейфом уявного, шлейфом, що тягнеться за текстом. Текст відчувається лише в процесі творення. З огляду на це текст не може завмерти (скажімо, на книжковій полиці), він має рухатися крізь щось – як-от, скрізь твір або низку творів [1, с. 415] Отже, маємо трагедію Шекспіра "Ромео та Джульєтта" як твір з усією низкою уявних образів та українські переклади "Ромео та Джульєтти" як тексти. Наразі існує щонайменш 7 текстових прочитань трагедії, не говорячи про інсценізації та кіноверсії. Всі вони різні, оскільки текст рухався крізь різні попити часів, в які творили тлумачі, крізь їхні внутрішній та навколишній світи [2, с. 361]. Спробуймо порівняти структуру перекладів у трагедії "Ромео та Джульєтта", щоб винайти її приховані смисли, теми та коди, а також дослідити перекладацькі рішення й методи.

Почнімо з поділу тексту п'єси на ключові лексії. Під лексією Барт розуміє одиницю тексту, в межах якої розглядається розподіл смислів. Для аналізу зручніше буде, якщо крізь одну таку лексію проходитиме від одного до трьох смислів. Потім нам слід простежити смисли, що виникають у межах кожної лексії. Під смислом розуміється не чітко встановлене в словнику значення, а щось інше, конотації лексії, асоціації, пов'язані з нею, її вторинні смислоутворення. Далі варто поступово просуватися по тексту. На цьому етапі, за Бартом, відбувається "розгортання" тексту, сторінки за сторінкою [1, с. 426-428]. Це суто структурний підхід до аналізу тексту, бо він має на меті з'ясувати не первинний зміст тексту, а множинність його сенсів. Перекласти такий твір – завдання надзвичайно складне. А особливо в аспекті стилю.

Іншою важливою основою аналізу є зосередження на поняттях коду та знаку. Саме слово "код", за Бартом, не слід розуміти в суто "науковому" значенні терміна. Коди – це просто асоціативні поля, понад-текстова організація значень, які нав'язують уявлення про певну структуру; код, як розуміє Барт, належить головним чином до сфери культури: коди – це певні типи вже баченого, вже читаного, вже робленого; код є конкретна форма цього "вже", що конструює всяке написання [1, с. 455].

Варто також окреслити співвідношення понять "знак" і "код". Хоча де Сосюр і досліджував тільки загальне поняття коду мови (langue), він наголошував на тому, що знаки щось означають не самі по собі, а тільки коли вони тлумачаться по відношенню

один до одного. В цьому руслі Р. Якобсон підкреслював, що створення та тлумачення тексту залежать від наявності кодів або правил комунікації [5, с. 573-574]. Оскільки значення знака залежить від коду, в якому воно розташоване, коди створюють поле, в межах якого знаки мають значення. Ми не можемо надати комусь чи чомусь статус знака, допоки він не функціонує в коді (переклад наш. – *А. Ч.*). [4, с. 176].

Перше, що спадає на думку, коли ми чуємо фразу "Ромео та Джульєтта", є кохання та високі почуття. Проте в процесі аналізування тексту та його перекладів викриваємо інший провідний код. Зустрівшись після таємного одруження зі своїм новоспеченим родичем та ворогом сім'ї в одному обличчі Тибальтом, Ромео чує від нього на свою адресу *"негідник"*, на що хлопець чемно відповідає:

Оригінал:	**П. Куліш:**
I do protest I never injur'd thee, *But love thee better than thou canst devise,* *Till thou shalt know the reason of my love,* *And so, good Capulet – which name I tender* *As dearly as mine own – be satisfied.* [11, с. 139]	*Ніколи* ***я тебе нічим*** *не скривдив,* *І більш* ***тебе люблю****, ніж ти міркуєш,* *Не знаючи, за що* ***тебе люблю****.* ***Доволї з тебе, любий Капулєте****:* ***Люблю твоє імя,*** *як і своє.* [7, с. 64]
В. Мисик:	**А. Гозеннуд:**
Я протестую, бо тебе не кривдив, *бо більш люблю тебе, ніж ти гадаєш,* *покіль не відаєш причин любови.* *То ж, Капулетті мій, чиє ім'я* *люблю, як власне, цим задовольнися.* [6, с. 9]	*Тібальте, зроду я тебе не кривдив!* *Ти й не збагнеш, чому тебе люблю я,* *Допоки сам любові не збагнеш.* *Мій Капулетті, знай –* ***твоє ім'я*** ***Для мене рідне*** *– досить з тебе цього?* [8, с. 88]
І. Стешенко:	**Ю. Андрухович:**
Ніколи я тебе не ображав *І більш тебе люблю, ніж ти гадаєш.* *Але за віщо – зараз не скажу.* *А через те, мій добрий Капулетті,* *Чиє ім'я шаную так, як власне,* *Не гарячкуй і з цього вдовольнись.* [9, с. 361]	*Не завдавав я жодної образи* ***Тобі*** *і відчуваю тільки приязнь* ***До тебе****. Жаль, звичайно, причину* *не смію називати. Капулетті,* *Будь певен: я твоє ім'я шаную* *Не менше власного.* [10, с.107]

У цих рядках простежується код розкриленого та одухотвореного стану Ромео. Про це свідчать його слова *"love thee better than thou canst devise"*, *"good Capulet"*. У перекладах настрій хлопця варіюється, і можна побачити різні субкоди кохання. У Кулішевському баченні Ромео часто повторює слова *"тебе", "люблю", "любий Капулєте"*. Використання тавтології в риторичному коді висловлювань головного героя неналежне, бо справляє враження, що хлопець або нервує, тому говорить одне й те саме, або глузує. В оригіналі ж він намагається вгамувати Тибальта, використовуючи поетичні, багаті на синоніми слова.

До того ж, у перекладах бачимо *enjambement*, що з французької мови означає перенесення слова чи фрази з попереднього рядка в наступний. Цим прийомом грішать всі, окрім П. Куліша та І. Стешенко, проте тлумачка зберігає всю красу та фразеологічність шекспірівської думки якнайкраще.

А. Гозенпуд гарно передав риторичний код Ромео, проте своїм уточненням *“твоє ім’я / Для мене рідне – досить з тебе цього?”*, перекладач підсипав перцю до і без того непростих відносин між хлопцями з ворогуючих родин. Тобто в переклад вводиться код дії, хоча в оригіналі Ромео, навпаки, не хоче вступати в бійку (діяти). І. Стешенко високопоетично трактує головні коди та субкоди цієї лексії, і як результат, маємо бездоганний варіант перекладу.

Ю. Андрухович спрощує свій переклад, замінивши код літератури того часу на код літератури сьогодення. Ромео висловлюється репліками звичайної літературної української мови. Проте є щось спільне між “найстарішим” перекладом трагедії “Ромео та Джульєтта”, зробленим П. Кулішем і “найсвіжішим” перекладом, виконаним Ю. Андруховичем, а саме – тавтологія*: “Не завдавав я жодної образи /* ***Тобі*** *і відчуваю тільки приязнь /* ***До тебе****”*. В останнього перекладача це вийшло набагато краще, оскільки таким повторенням Ромео наголошує та підкреслює, що саме проти тебе, Тибальте, я нічого поганого не маю і шаную твою особистість.

Так, не коханням єдиним пронизана трагедія. Краща й, водночас, шпетна подруга любові, ненависть, є ще однією провідною темою твору. Саме в вищерозглянутої лексії зароджується ненависть і загострюється сюжет.

Ворожнеча кипить не тільки в сердці Тибальта до Ромео, але і в Меркуціо до Тибальта, а після щойно вимовлених слів, тепер і до самого Ромео: *“O calm, dishonorable, vile submission! / Alla stoccato carries it away. / [Draws.]”* [11, с. 139]. Код ненависті явно пронизує ці слова. Проте ненависть також має різні форми вираження. Меркуціо лютує, проте робить це високопоетично, в шекспірівському дусі. Він не звертається безпосередньо до Ромео, а слова зриваються з його вуст самі по собі так, що всі розуміють, про кого йдеться. Отож, тут ховається символічний код. Перекладачі прочитують його по-різному. **П. Куліш:** *Безчесна тихість, пакісна покора! / Alla stoccata змиє з нас сей сором* [7, с. 64]. **І. Стешенко:** *О ти, покоро, підла і ганебна! / Alla stoccata змиє вмить її. / (Видобуває шпагу)* [9, с. 361]. **Ю. Андрухович:** *Оце прогнувся! / Нічого, справу виправить папіра. / (Видобуває папіру)* [10, с. 107]. Якщо перші два перекладача відтворюють лексії поетично, так-сяк слідуючи оригіналові, то останній видаляє притаманні п’єсі евфемізми, що складають соціально-культурний та риторичний коди трагедії. Замість них тлумач вводить слово із сучасного сленгу *“прогнутися”*, а італійський вираз *“Alla stoccata”* змінює на *“справу виправить папіра”* (тобто, переклад робиться за допомогою трансформацій: лексичної заміни, додавання та модуляції), що позбавляє слова героя колоритності.

Іншим двом тлумачам гарно вдалося зберегти основні семіокоди, присутні в цій лексії. **В. Мисик:** *О, цей безчесний, тихий, підлий послух! / Alla stoccata геть його знесе* [6, с. 10]. **А. Гозенпуд:** *Покірливість огидна і ганебна (Виймає шмагу) / Alla stoccata разом кривду змиє* [8, с. 89].

Здається, що відчайдушні спроби Ромео вгамувати розбишак діють точнісінько навпаки – його слова під’юджують хлопців до бійки ще сильніше. Кузен Ромео хоче битися з Тибальтом та дістає зброю. Тибальт питає, що йому треба, і той, будучи в полоні власної розлюченості, вигукує: ***Good King of Cats****, nothing but one of your nine lives* [11, с. 141]. Окрім коду ненависті, знаходимо тут й соціокультурний,

соціолінгвістичний та риторичний коди. Справа в тім, що Меркуціо образно та яскраво застосовує алюзію *"Good King of Cats"*, що сполучається з наступними словами про 9 життів. Також образ кота наділено негативним забарвленням, що означає, що така людина шпетна й сварлива. Цю двозначність неможливо відтворити в перекладі, оскільки йдеться про різні мовні картини світу та мовну автентичність англійської та української мов. Щоб компенсувати втрату соціолінгвістичного та символічного кодів, наступні перекладачі підсилюють риторичний код, що допомагає зберегти настрій Меркуціо. **А. Гозенпуд:** *Шановний котячий володарю, я хочу відібрати* ***у вас*** *одне життя* ***з ваших*** *дев'ятьох* [8, с. 89]. **І. Стешенко:** *Шановний котячий владарю, я хочу відібрати лише одне життя* ***з ваших*** *дев'ятьох* [9, с. 361]. **Ю. Андрухович:** *Та нічого, дорогий пане Тиберте Коцький, крім одного* ***з ваших*** *дев'яти котячих життів* [10, с. 108]. Соціальної та вікової різниці між Меркуціо та Тибальтом немає, тому це логічно, що Меркуціо звертається до того формою на "ти". Вищеназвані перекладачі перекладають прилягаючий займенник *"your"* ввічливим "Ви", проте ця ввічливість в цьому контексті перетворюється на неприязнь, ненависть та глузування. Меркуціо свідомо знущається з Тибальта.

Інші тлумачі не передали основних семіокодів, закладених в оригіналі, окрім коду дії. **П. Куліш:** *Добрий котячий королю, нї чого, тілько одну з твоїх дев'ятьох жизней* [7, с. 64]. **В. Мисик:** *Добрий королю котів, нічого, тільки одне життя з твоїх дев'яти* [6, с. 10].

Меркуціо таки досягає свого, і на сцені зчиняється фатальна бійка. Далі вводиться новий код – код випадковості, з якого випливає код долі. Ромео з примхи долі опиняється між хлопцями, що бьються, й Тибальт наносить смертельний удар Меркуціо. Ця дія доленосна в трагедії. Перед тим, як віддати душу Богові, поранений та розлючений від несправедливості та ненависті як на друга, так і на ворога, Меркуціо вигукує: *A plague a'* ***both your houses!*** [11, с. 143], що в перекладі відтворено так: **П. Куліш:** *О, прокляттє вам* [7, с. 65]. **В. Мисик:** *Чума обом домам!* [6, с. 10-11] **А. Гозенпуд:** *Чума на ваші доми!* [18, с. 90]. **І. Стешенко:** *Чума, чума на ваші дві родини!* [9, с. 362]. **Ю. Андрухович:** *Чума на вас* [10, с. 110].

Неоднозначність та неточність передачі семіокодів деяких перекладів відіграють вирішальну роль у прагматичному сприйнятті сцени. П. Куліш перекладає узагальнено, а конкретика тут конче необхідна, бо Меркуціо проклинає обидві родини. В цій лексії маємо символічний код, оскільки прокляття, сказані зопалу, трагічно збудуться – Ромео та Джульєтта загинуть. І. Стешенко якнайкраще відтворює образ Меркуціо емоційно та прагматично навантаженими словами. В її перекладі бачимо повторення слова *"чума",* що сигналізує про високе емоційне збудження героя, а також тлумачка застосовує конкретизацію, що саме на *"ваші дві родини!"*, за допомогою чого семіокоди зберігаються. Нарешті, Ю. Андрухович, хоч й скорочує текст, проте підсилює його риторичний код. Такий метод часто використовують при постановці п'єс на сцені: *Чума на вас / це ви зробили з мене / Харч для черви, чума на ваші дві!...* [10, с. 110]. Ладно зримованими рядками та паузами глядачеві вистави дають можливість закінчити фразу Меркуціо.

Структурний аналіз дозволяє побачити, що переклади різні і залежать від різних чинників. За Р. Бартом, множинність прочитань не архаїчна, оскільки все залежить від різних типів знань, що лежать в основі зображення, або тексту (практичні знання, відомості про національну належність, культурна обізнаність та естетичні знання), і ці знання можна класифікувати; відбувається те, що образ може прочитуватися декількома людьми, і ці люди можуть спокійнісінько співіснувати в одному індивіді. Одна й та ж лексія може організовувати різні словники (lexiques). А що ж таке словник? Це частина символічної організації (мови), що відповідає прийомам та методам тексту (переклад наш. – *А. Ч.*) [3, с. 48].

Отже, поглиблений структурний аналіз у царині семіотики та перекладознавства допомогає розкрити нові коди знаменитої трагедії "Ромео та Джульєтта" і проливає світло на способи їх відтворення чи невідтворення, компенсації їх втрат в п'ятьох українських перекладах. У тексті багато деталізованих незначних, на перший погляд, речей. Проте саме незначні деталі й значення складають коди провідних тем сцени. Звичайно, що охопити всі коди та значення неможливо через обмеженість місця цієї розвідки і просто тому, що вичерпний аналіз не має права на існування, оскільки текст постійно рухається.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Барт Р*. Избранные работы: семиотика: поэтика : Пер. с фр. сост., общ. ред. и вступ. ст. Г. К. Косикова / Р. Барт. – М. : Прогресс, 1989. – 616 с. 2. *Чеботарьова А*. Образ юного кохання в романі В. Шекспіра "Ромео та Джульєтта" очима чотирьох перекладачів / А. Чеботарьова // Мовні та концептуальні картини світу. – 2015. – Вип. 55. – Ч. 2. – С. 361-369. 3. *Barthes, Roland*. Rhétorique de l'image / Roland Barthes // Communications: Recherches sémiologiques. – 1964. – Vol. 4, № 1. – P. 40-51. 4. *Chandler, Daniel*. Semiotics: The Basis / Danial Chandler. – London and New York : Routledge, 2007. – 328 p. 5. *Jacobson, Roman*. Language in Relation to Other Communication Systems / Roman Jacobson // Selected Writings. – Mouton : The Hague. – 1971. – Vol. 2 – P. 570-579.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

6. *Шекспір В*. Ромео і Джульєтта : Пер. з англ. В. Мисик / В. Шекспір. – Харків : Прапор. – 1989. – № 10. – С. 8–55. 7. *Шекспір У*. Ромео і Джульєта : Пер. з англ. П. Куліш, ред. та передм. І. Франка / У. Шекспір. – Л. : Друк. Наук. т-ва ім. Т. Шевченка, 1901. – 132 с. 8. *Шекспір В*. Ромео і Джульєтта : Пер. з англ. А. Гозенпуд / В. Шекспір. – Харків : Мистецтво, 1937. – 199 с. 9. *Шекспір В.* Ромео та Джульєтта : пер. з англ. І.Стешенко. Післямова О. Алексєєнко і Н. Жлуктенко / Вільям Шекспір. Твори в шести томах. – К. : Дніпро, 1985. – Т. 2. – 622 с. – С. 311-413. 10. *Шекспір* В. Ромео та Джульєтта: Пер. Юрія Андруховича / Вільям Шекспір. – Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2016. – 206 с. 11. *Shakespeare, William*. Romeo and Juliet / William Shakespeare. – London: Harper Collins, 2011. – 300 p.

Стаття надійшла до редакції 5 квітня 2017 р.

Чеботарева А., магистр,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

МНОЖЕСТВЕННОСТЬ ПРОЧТЕНИЯ ТРАГЕДИИ В. ШЕКСПИРА “РОМЕО И ДЖУЛЬЕТТА” В УКРАИНСКИХ ПЕРЕВОДАХ: СЕМИОТИЧЕСКИЙ ПОДХОД

В статье впервые анализируются и сравниваются в семиотическом плане украинские переводы величайшей трагедии В. Шекспира о любви на примере одной из ключевых сцен пьесы, где прослеживаются разные семиокоды. Анализ помог выделить главные лейтмотивы пьесы,переводческие решения и методы, а также вияснить роль знаков в процессе перевода.

Ключевые слова: *перевод, семиотика, структурный анализ, код, знак, Шекспир, Барт.*

Chebotaryova A, Master of Philology
Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE PLURALITY OF THE SHAKESPEARE’S TRAGEDY “ROMEO AND JULIET” IN UKRAINIAN TRANSLATIONS: A SEMIOTIC APPROACH

This article is the first one to analyze and compare Ukrainian translations of the greatest tragedies of Shakespeare from the semiotics point of view. One of the key scene full of different semiotic codes was taken as an example of the research. The analysis helps to distinguish and explain the main themes and motifs of the play, translator’s methods and decisions, as well as to find out the role of signs taking place in the translation process.

Keywords: *translation, semiotics, structural analysis, code, sign, Shakespeare, Barthes.*

Наукове видання

Мовні і концептуальні картини світу

Випуск 59

Макет і комп'ютерне верстування: *О. Мумінова*

Підписано до друку 19.10.2017 р.
Формат 60 х 84 $^{1}/_{16}$. Папір офсетний. Гарнітура «Тип Таймс».
Обл.-вид. арк. 16,17. Ум.-друк. арк. 13,25. Наклад 300 прим. Зам. № 1715.

Видавничий Дім Дмитра Бураго
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДК № 2212 від 13.06.2005 р.
04080, Україна, м. Київ-80, а/с 41
Тел./факс: (044) 227-38-28, 227-38-86; e-mail: conf@burago.com.ua
www.burago.com.ua